

JOSEPH CAMPBELL

EROUL CU O MIE
DE CHIPURI

EDITURA HERALD

Tatălui meu și mamei mele

JOSEPH CAMPBELL FOUNDATION, înființată în 1990, este o organizație fără scop lucrativ, care continuă opera lui Joseph Campbell de explorare a mitologiilor și religiilor comparate. Fundația și-a fixat trei obiective principale.

În primul rând, urmărește să prezerve, protejeze și continue opera de pionierat a lui Campbell. Această componentă implică catalogarea și arhivarea scrierilor sale, editarea și diseminarea operei sale publicate, protecția drepturilor de autor corespondente și difuzarea operei sale în format electronic pe site-ul Fundației.

Apoi Fundația urmărește să stimuleze studiul mitologiei și al religiilor comparate. În acest sens, organizează și/sau acordă sprijin diferitelor programe de formare în domeniul mitologiei, susține și/sau finanțează evenimente destinate să facă mai bine cunoscută publicului opera lui Campbell (în principal prin intermediul Arhivelor și Bibliotecii Joseph Campbell și Marija Gimbutas) și pune la dispoziție site-ul Fundației ca un forum de discuții interculturale și interdisciplinare pertinente.

În sfârșit, Fundația ajută persoanele private să își îmbogățească viața printr-o serie de inițiative precum: programul său de afiliere pe Internet, rețeaua sa internațională de mese rotunde locale asupra mitologiei, precum și diverse evenimente punctuale legate de opera lui Joseph Campbell.

Joseph Campbell

THE HERO WITH A THOUSAND FACES

Commemorative Edition, 2004

© 2008, Joseph Campbell Foundation (jcf.org)

Această lucrare a fost publicată pentru prima oară de
Bollingen Series XVII / Princeton University Press

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nici o formă și prin nici un mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiare, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald. Copyright © 2013

JOSEPH CAMPBELL

Eroul cu o mie de chipuri

Traducere din limba engleză:

MIHAI MĂNESCU & GABRIELA DENIZ

EDITURA HERALD

București

OPERELE COMPLETE ALE LUI JOSEPH CAMPBELL

La moartea sa în 1987, Joseph Campbell a lăsat un număr considerabil de lucrări editate care explorează complexitatea miturilor și simbolurilor universale, un vast domeniu de studiu pe care el îl numea „marea Istorie a umanității” și pasiunea sa de totdeauna. În același timp, în urma lui au rămas numeroase documente necompile: diverse articole, note, scrisori și jurnale personale, precum și cursuri și conferințe pe suport audio sau video.

Joseph Campbell CFoundation a transpus în format electronic toate aceste documente, cu scopul de a repertoria și edita Operele complete ale lui Joseph Campbell.

COLLECTED WORKS OF JOSEPH CAMPBELL

ROBERT WALTER, EXECUTIVE EDITOR;

DAVID KUDLER, MANAGING EDITOR

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României CAMPBELL, JOSEPH

Eroul cu o mie de chipuri / Joseph Campbell ;

trad.: Mihai Mănescu, Gabriela Deniz ;

pref.: Mihai Mănescu; București : Herald, 2014

Bibliogr.; Index

ISBN 978-973-111-404-0

I. Mănescu, Mihai (trad. ; pref.)

II. Deniz, Gabriela (trad.)

2(100)

Redactor: *Radu Duma*

Viziune grafică: *Teodora Vlădescu*

Lector: *Sanda Albu*

DTP: *Vadim Cazacu*

PREFAȚĂ

„Adevărurile conținute în doctrinele religioase sunt în definitiv atât de distorsionate și de sistematic deghizate”, scrie Sigmund Freud, „încât majoritatea oamenilor nu le poate percepe ca fiind adevăruri. Cazul este similar cu ceea ce se întâmplă atunci când îi spunem unui copil că nou-născuții sunt aduși de barză. Și aici ascundem adevărul în haine simbolice, deoarece cunoaștem semnificația acelei păsări. Cu toate acestea, copilul nu o știe. El doar aude partea deformată din ceea ce spunem și apoi simte că a fost înșelat. Noi știm cât de des neîncrederea sa față de adulți precum și refractaritatea sa încep efectiv de la această impresie. Am devenit convinși că este mai bine să evităm asemenea deghizări simbolice ale adevărului în ceea ce le spunem copiilor și să nu îi văduvim de cunoașterea naturii adevărate a lucrurilor corespunzătoare cu nivelul lor intelectual”¹.

Scopul acestei cărți este acela de a dezvălui unele dintre adevărurile care ne sunt ascunse sub imaginile religiei și ale mitologiei prin adunarea mai multor exemple simple și prin permiterea înțelepciunii antice să se divulge de una singură. Vechii învățători știau ceea ce spuneau. Odată ce am învățat să citim din nou limbajul lor simbolic, nu ne trebuie mai mult decât talentul unui antologist de a permite învățămintelor acestora să fie auzite. În primul rând, trebuie să învățăm gramatica simbolurilor, iar eu nu cunosc vreo cale mai bună de a descifra acest mister decât psihanaliza. Fără a considera că aceasta are ultimul cuvânt de spus asupra subiectului de față, o putem totuși folosi ca abordare. Al doilea pas

¹ Sigmund Freud, *The Future of an Illusion* (tradus în engleză de James Strachey et al., Ed. Standard, XXI, Londra: The Hogarth Press, 1961), pp. 44-45 (Orig. 1927.)

va fi aşadar acela de a aduce la un loc o mulţime de mituri şi de poveşti folclorice din toate colţurile lumii şi de a permite simbolurilor să vorbească singure. Paralelele vor deveni evidente imediat, iar acestea vor dezvolta o formulare vastă şi constantă a adevărilor fundamentale după care omul a trăit de-a lungul mileniilor şederii sale pe această planetă.

Se va obiecta poate că, aducând în prim plan corespondenţele, am omis diferenţele dintre diferitele tradiţii orientale şi occidentale, moderne, antice şi primitive. Aceeaşi obiecţie ar putea fi adusă şi împotriva oricărui manual sau oricărei diagrame de anatomie, unde variaţiile fiziologice ale rasei sunt desconsiderate în scopul unei înţelegeri generale fundamentale a fizicului uman. Există, desigur, diferenţe între numeroasele mitologii şi religii ale omenirii, dar aceasta este o carte care vorbeşte despre similarităţi. Odată ce acestea sunt înţelese, diferenţele vor fi considerate mult mai reduse decât se presupune la nivel popular (şi politic). Nădăjduiesc că o elucidare comparativă va contribui la cauza poate nu chiar atât de disperată a acelor forţe care lucrează în lumea contemporană pentru unificare, nu în numele unui imperiu ecleziastic sau politic, ci în sensul unei înţelegeri umane reciproce. Aşa cum ni se spune în Vede: „Adevărul este unul, înţeleptii îi dau nume diferite”.

Pentru ajutorul acordat în munca anevoioasă de a-mi aduce materialele într-o formă lizibilă, doresc să-i mulţumesc domnului Henry Morton Robinson, al cărui sfat m-a ajutat în primele şi în ultimele etape ale lucrării, doamnelor Peter Geiger, Margaret Wing şi Helen McMaster, care au revizuit în repetate rânduri manuscrisul şi au oferit sugestii preţioase, precum şi soţiei mele, care a muncit alături de mine de la început şi până la sfârşit, ascultând, citind şi revizuiind.

Joseph Campbell

New York City, 10 iunie 1948

PROLOG

MONOMITUL

-1-

MIT ȘI VIS

Fie că stăm și ascultăm cu amuzament reținut poveștile fantastice ale unui vrăjitor cu ochi roșii din Congo, fie că citim fascinați traducerile versetelor mistice ale lui Lao-tse; fie că din când în când reușim să înțelegem vorbele de duh ale lui Toma D'Aquino sau că din senin înțelegem semnificația unei legende sfranii a eschimoșilor, întotdeauna ceea ce redescoperim este acea unică poveste, mereu aceeași, deși își schimbă mereu forma, o poveste care ne dă impresia persistentă și provocatoare că avem încă mult de experimentat, mult mai mult decât va fi vreodată cunoscut sau spus.

Pretutindeni în lume, indiferent de timp și de circumstanțe, miturile oamenilor au înflorit. Ele au fost inspirația vie a tot ceea ce a reieșit din activitatea trupului și a minții umane. Nu aş exagera dacă aş spune că mitul este poarta secretă prin care energiile nescate ale cosmosului pătrund în manifestările culturale ale oamenilor. Religiiile, filosofiele, artele, formele sociale create de omul preistoric și istoric, primele descoperiri tehnologice și științifice, visele din timpul somnului, toate acestea se nasc din inelul magic, fundamental, al mitului.

Minunea vine din faptul că puterea de a mișca și inspira centrii profunzi ai creativității rezidă în cele mai simple povești pentru copii – așa cum aroma oceanului se regăsește în fiecare picătură sau cum întreg misterul vieții se află chiar și într-un ou de purice. Pentru că simbolurile mitologiei nu sunt fabricate; ele nu pot fi ordonate, inventate sau reprimite definitiv. Ele sunt producții spontane ale psihicului și fiecare are înăuntrul său grăuntele nealterat al propriei sale puteri.

Care este secretul acestor imagini eterne? Din ce profunzime a minții derivă ea? De ce în spatele variatelor veșminte, mitologia este pretutindeni la fel? Și ce vrea ea să ne învețe?

Astăzi, mulți oameni de știință contribuie la analiza acestui mister. Arheologii cercetează ruinele din Irak, Honan, Creta și Yucatan. Etnologii studiază ostiacii de pe râul Ob* sau bubii lui Fernando Po**. O întreagă generație de orientaliști ne-a dezvăluit recent scrierile sacre ale Orientului, precum și sursele pre-ebraice ale Sfintei Scripturi. Și în tot acest timp, mulți alți savanți au dezvoltat cercetările în domeniul psihologiei populare – începând cu secolul trecut – căutând să stabilească bazele psihologice ale limbajului, mitului, religiei, dezvoltării artei și a codurilor morale.

Cu toate acestea, cele mai uimitoare au fost revelațiile apărute din clinicile psihiatrice. Scrierile curajoase și revoluționare ale psihanaliștilor au devenit indispensabile celor care studiază mitologia deoarece, indiferent de ce s-ar putea crede despre interpretările detaliate și de cele mai multe ori contradictorii ale anumitor cazuri sau problematici, Freud, Jung și urmașii lor au demonstrat irefutabil că logica, eroii și acțiunile mitice au supraviețuit chiar și în timpurile noastre. În absența unei mitologii generale active, fiecare dintre noi are propriul său panteon secret în vise, nerecunoscut, rudimentar și totuși, în ascuns, potent. Cea mai recentă în-

* Popor antic fino-ugric ce trăia în vestul Siberiei. – N. trad.

** Bubii sau boobies, boubies, bobes sau voove sunt un grup etnic din Africa al grupului bantu, ce trăiește în insula Bioko, Guineea Ecuatorială. – N. trad.

carnare a lui Oedip sau povestea de dragoste din Frumoasa și Bestia așteaptă și în după-amiaza aceasta la semafor, la intersecția Străzii 42 cu Strada 5.

Am visat (îi scria un tânăr american autorului unui articol de ziar) că reparăm țigla de pe acoperiș. La un moment dat am auzit vocea tatălui meu care mă striga de jos. Brusc, m-am întors să-l aud mai bine și, în timp ce m-am răsucit, am simțit cum ciocanul mi-a scăpat din mână, a alunecat pe panta acoperișului și a dispărut dincolo de margine. Apoi am auzit o bufnitură grea, de parcă s-ar fi prăvălit corpul unui om.

Înspăimântat, am coborât pe scară. Jos, l-am văzut pe tata întins la pământ, mort, cu fața plină de sânge. Eram distrus și am început s-o strig pe mama, printre suspine. Atunci ea a ieșit din casă și m-a luat în brațe. 'Fii liniștit, fiule, a fost un accident,' mi-a spus ea. 'Știu că tu o să ai grijă de mine, chiar dacă el nu mai este.' Și în timp ce mă săruta, m-am trezit.

Sunt cel mai mare copil din familie și am 23 de ani. M-am despărțit de soție acum un an. Cumva, nu ne înțelegem. Îmi iubesc ambii părinți foarte tare și n-am avut niciodată probleme cu tata, în afara faptului că el a insistat să mă întorc acasă la soție și eu nu am putut să fiu fericit alături de ea. Și nu voi putea fi vreodată¹.

Soțul al cărui mariaj a eșuat, ne destăinuiește aici, cu o inocență minunată, că în loc de a scoate la suprafață energiile sale spirituale pentru a-și rezolva problemele din căsnicie, el s-a adăpostit în alcovurile ascunse ale imaginației sale, în această situație de acum ridicolă și anacronică a primei și singurei sale implicări emoționale – triumphiul tragicomic

¹ Clement Wood, *Dreams: Their Meaning and Practical Application* (New York: Greenberg: Publisher, 1931), p.124 „Visele din cartea aceasta,” spune autorul (p. viii), „sunt preluate în primul rând de la miile de vise care mi-au fost trimise în fiecare săptămână pentru a le analiza, în legătură cu rubrica mea zilnică prezentă în mai multe ziare din țară. Acestea au fost suplimentate de visele pe care le-am analizat în timpul practicii mele private”. Contrastând cu majoritatea viselor prezente în lucrările standard care abordează această subiect, cele aflate în această prefață cunoscută a operei lui Freud provin de la oameni care nu se află în analiză. Sunt de o sinceritate remarcabilă.

al copilăriei – fiul împotriva tatălui, luptându-se pentru a dobândi dragostea mamei. Aparent, dispozițiile cele mai statornice ale psihicului uman derivă din faptul că omul, dintre toate animalele, este ființa care stă cel mai mult timp la sânul mamei. Ființele umane se nasc prea repede; ele nu sunt pe deplin dezvoltate și sunt nepregătite pentru a face față lumii. Prin urmare, apărarea lor în fața unui univers plin de pericole este mama, sub protecția căreia perioada intrauterină este prelungită². Astfel, copilul dependent și mama sa constituie o unitate duală chiar și după câteva luni de la catastrofa nașterii. Această unitate apare nu doar la nivel fizic, ci și la cel psihologic³. Orice absență prelungită a părintelui provoacă în copil tensiune și impulsuri de agresivitate. De asemenea, când mama este obligată să limiteze libertatea de acțiune a copilului, ea trezește în el reacții agresive. Așadar, primul element al ostilității copilului este identic cu primul element al dragostei sale, iar primul său ideal (care mai apoi e reținut ca o bază subconștientă a tuturor imaginilor ce ilustrează extazul, adevărul, frumusețea și perfecțiunea) este reprezentat de unitatea duală dintre Madonna și Bambino⁴.

Tatăl, mai puțin norocos, reprezintă prima intruziune radicală a unui alt element de realitate în beatitudinea acestei reafirmări lumești a stării de grație din pânțece. Astfel, înainte de toate, tatăl este perceput ca un dușman. Lui i se transferă acuzațiile de agresivitate care au fost atașate inițial „răului” sau mamei absente, în timp ce dorința atașată „binelui” sau mamei prezente, protectoare și hrănitore, rămâne în mod normal a mamei. Această distribuție infantilă a impulsurilor morții (*thanatos: destrudo*) și iubirii (*eros: libido*)

² Géza Róheim, *The Origin and Function of Culture* (Nervous and Mental Disease Monographs, Nr.69, New York, 1943), pp.17-25.

³ D.T. Burlingham, „Die Einfühlung des Kleinkindes in die Mutter,” *Imago*, XXI, p.429; citat de Géza Róheim în *War, Crime and the Covenant* (Journal of Clinical Psychopathology, Monograph Series, No.1, Monticello, N.Y., 1945), p.1.

⁴ Róheim, *War, Crime and the Covenant*, p.3.

construiește fundația a ceea ce este cunoscut astăzi ca fiind complexul lui Oedip, complex pe care Sigmund Freud l-a indicat acum 50 de ani ca fiind marea cauză a eșecului nostru din viața adultă de a ne comporta ca ființe raționale. Dr. Freud spunea: „Regele Oedip, cel care l-a ucis pe tatăl său Laios și s-a căsătorit cu mama sa Iocasta, ne arată împlinirea dorințelor proprii noastre copilării. Dar, fiind mai norocoși ca el, am reușit, în situația în care nu am devenit psihonevrotici, să ne detașăm impulsurile sexuale de mamă și să uităm starea de gelozie resimțită împotriva tatălui nostru⁵”. Tot Freud scrie că: „Fiecare tulburare patologică a vieții sexuale poate fi privită ca un blocaj în dezvoltare⁶”.

[...] În vis,

Mulți s-au văzut cu a lor mamă-n așternut.

Când temeri d-astea n-ai, rabzi viața mai ușor⁷.

Legământul deznădăjduit al soției îndrăgostitului, ale cărei sentimente, în loc să se maturizeze, rămân fixate în

⁵ Freud, *The Interpretation of Dreams* (trad în engleză de James Strachey, Ed. Standard, IV; Londra: The Hogarth Press, 1953), p.262. (Ed. originală 1900).

⁶ *Three Essays on the Theory of Sexuality*, III: „The Transformations of Puberty” (trad. de James Strachey, Ed. Standard, VII; Londra: The Hogarth Press, 1953), p.208. (Ed. originală 1905).

⁷ Sofocle, *Oedipus Tyrannus*, 981-983. (Sofocle, *Oedip rege*, trad. în lb. rom. de George Fotino, Ed. Garamond, București, 2004.)

S-a remarcat că tatăl poate de asemenea să fie perceput ca un protector, iar mama ca o ispită. Acesta este drumul de la Oedip la Hamlet. „O, Doamne! aș putea să mă înghesui în coaja unei nuci și să mă simt un rege-n necuprins, de n-ar fi însă visele urâte”. (*Hamlet* II. ii; trad. lb. rom. Vlamimir Streinu, „Tragedia lui Hamlet”, Ed. Pentru Literatură, ediție blingvă, București, 1965). „Toți nevroticii”, scrie Dr. Freud, „sunt fie Oedip, fie Hamlet”. În cazul fiicei (care este puțin mai complicat), următorul text este suficient de elocvent pentru această scurtă expunere. „Am visat azi-noapte că tatăl meu a înjunghiat-o pe mama drept în inimă. Ea a murit. Știam că nimeni nu dădea vina pe el pentru ceea ce a făcut, chiar dacă eu plângeam cu amărăciune. Apoi visul a început să se schimbe și părea că eu și el plecam împreună într-o excursie, iar eu eram foarte fericită”. Acesta este visul unei femei de 24 de ani, nemăritată (Wood, *op. cit.*, p. 130).

fantasmele copilăriei timpurii, poate fi judecat prin aparenta absurditate a unui alt vis modern; și aici începem să simțim că într-adevăr intrăm pe tărâmul mitului antic, dar care are o desfășurare bizară.

Am visat (scris o femeie tulburată) că un cal mare și alb mă urmărea oriunde mă duceam. Mi-era teamă de el și încercam să-l îndepărtiez. Am privit înapoi să văd dacă încă mă urmărea și din senin se transformase în bărbat. I-am spus să intre într-o frizerie și să-și tundă coama, ceea ce a și făcut. Atunci când a ieșit, arăta exact ca un bărbat, cu excepția faptului că avea copite și față de cal. Se ținea după mine oriunde mă duceam. Apoi s-a apropiat de mine și m-am trezit.

Sunt o femeie măritată, am 35 de ani și doi copii. Sunt măritată de 15 ani și sunt sigură că soțul îmi este fidel⁸.

Inconștientul suscită în minte tot felul de creaturi ciudate, terori și imagini înșelătoare – fie că ele apar în vise, la lumina zilei sau în tulburarea mintală. Pentru că regatul oamenilor, sub nivelul prin comparație ordonat al micului sălaş pe care îl numim conștiință, coboară adânc în peșterile nebănuite ale lui Aladin. Acolo nu se află doar bijuterii prețioase, ci și periculosul djinn: puterile psihologice incomode sau reprimite pe care nu ne-am gândit sau pe care nu am avut niciodată curajul să le integrăm în propriile noastre vieți. Pe de o parte, ele pot rămâne nebănuite, iar, pe de altă parte, un cuvânt întâmplător venit la momentul potrivit, mireasma unui loc special, gustul ceaiului sau o privire pot atinge un izvor magic și imediat mesageri periculoși încep să apară în creierul nostru. Acești mesageri sunt periculoși deoarece amenință structura fundamentală de securitate pe care ne-am edificat noi înșine și familiile noastre. Totodată emană o fascinație demonică, deoarece aduc cu ei cheile ce pot deschide întregul tărâm al aventurii descoperirii de sine, atât de râvnită și de temută. Distrugerea lumii pe care am construit-o și în care trăim și, odată cu ea, distrugerea

⁸ Wood, *op. cit.*, pp. 92-93.

noastră; dar apoi o reconstrucție uimitoare a unei vieți umane depline, mai curată, mai spațioasă și mai temerară – aceasta este ispita, promisiunea și groaza pe care le suscită acești vizitatori nocturni, ce vin din tărâmul mitic pe care fiecare dintre noi îl are înăuntrul lui.

Psihanaliza, știința modernă de citire a viselor, ne-a învățat să luăm în seamă aceste imagini imateriale. Totodată ea a găsit o cale pentru a le permite să acționeze. Crizele periculoase ale dezvoltării personale au promisiunea să se manifeste sub privirile protectoare ale unui inițiat experimentat în știința și limbajul special al viselor, care apoi va juca rolul unui mistagog din antichitate sau al unui ghid al sufletelor, vraciul din templele forestiere primitive în care se desfășurau ritualurile de inițiere și probele de maturitate. Doctorul este maestrul modern al tărâmului mitologic, cunoscătorul tuturor căilor secrete și al cuvintelor de putere. Rolul său este întocmai cel al Bătrânului înțelept din mituri și povești, ale cărui cuvinte îl ajută pe erou de-a lungul provocărilor și fricilor întâlnite în bizara aventură. El este cel care se ivește în calea eroului și-i arată sabia magică cu care va omorî dragonul-frică. El este cel care îi va vorbi despre mureasa care îl așteaptă și despre castelul cu multe comori. Tot el va aplica balsamul vindecător peste rana aproape fatală, dar și cel care îl va lăsa pe erou să plece înapoi în lumea obișnuită, după ce acesta și-a trăit marea aventură din împărăția fermecată a nopții.

Când, având această imagine în minte, analizăm numeroasele ritualuri ciudate care au fost descoperite la triburile primitive ale marilor civilizații din trecut, devine evident că scopul și efectul propriu-zis al acestora era de a conduce oamenii dincolo de pragurile dificile ale transformării care solicită o schimbare în modelele vieții conștiente, dar și inconștiente. Aceste așa numite rituri de trecere, care ocupă un loc important în viața unei societăți primitive (ceremoniile legate de naștere, numire, pubertate, căsătorie, înmormântare etc.), se deosebesc prin exercițiile formale de separare, de obicei foarte dure, prin care mintea este îndepărtată ra-

dical de atitudinile, atașamentele și modelele de viață ce aparțin etapei care urmează a fi depășită⁹. Apoi urmează un interval de retragere extinsă, în care se desfășoară tot soiul de ritualuri ce au menirea de a-i arăta aventurierului în călătoria vieții formele și sentimentele adecvate noii sale stări, pentru ca atunci când în final va sosi momentul întoarcerii în lumea obișnuită, inițiatul să fie ca renăscut¹⁰.

Fig. 1 Sileni și menade

Cel mai surprinzător este faptul că un mare număr de probe și imagini rituale sunt similare celor care apar automat în vise atunci când pacientul supus psihanalizei începe să-și abandoneze fixațiile din copilărie și să progreseze spre

⁹ În acest gen de ceremonii, precum cele legate de naștere și înmormântare, importante sunt, în mod evident, efectele avute asupra părinților și rudelor. Toate riturile de trecere au intenția să afecteze nu doar candidatul, ci și pe toți ceilalți oameni din jurul său.

¹⁰ A. van Gennep, *Les rites de passage* (Paris, 1909).

viitor. De exemplu, printre populațiile primitive din Australia, unul din elementele principale ale caznelor inițierii (prin care copilul aflat la pubertate este despărțit de mamă și introdus în societatea și în știința secretă a bărbaților) este ritul circumciziei.

Când un băiețel din tribul Murngin este pe cale de a fi circumcis, tatăl și bătrânii îi spun că 'Marele Tată Șarpe îți adulmecă prepuțul! Îl cere'. Băieții cred această poveste și devin terifiți. De cele mai multe ori se refugiază la mamă, la mama mamei sau altă rudă de sex feminin alături de care se simt în siguranță. Ei sunt conștienți că bărbații s-au organizat pentru a-i duce în tabăra lor, acolo unde zbiară șarpele cel mare. Femeile jelesc în mod ceremonial băieții, aceasta pentru caarele șarpe să nu-i înghită¹¹.

Acum, referitor la echivalentul din inconștient:

Unul din pacienții mei (scrie Dr. C. G. Jung) a visat că un șarpe a ieșit brusc dintr-o peșteră și l-a mușcat în zona genitală. Acest vis a avut loc în momentul în care pacientul era convins de adevărul analizei și începuse să se elibereze de lanțurile complexului matern¹².

Întotdeauna funcția primară a mitologiei și a riturilor de trecere a fost aceea de a susține simbolurile care poartă spiritul uman mai departe, în contrast cu acele fantezii umane care au tendința de a-l ține legat. De fapt, se prea poate ca incidența mare a nevrotismului printre noi să-și aibă originea în lipsa unui astfel de ajutor spiritual eficient. Rămânem fixați în imagini din copilărie pe care nu am reușit să le alungăm și astfel devenim reticenți în fața pasajelor de trecere către

¹¹ Géza Róheim, *The Eternal Ones of the Dream* (New York: International Universities Press, 1945), p. 178.

¹² C.G. Jung, *Symbols of Transformation* (tradus de R.F.C. Hull, *Collected Works*, vol.5: New York și Londra, ed. 2, 1967), par. 585. (Ed. orig. 1911-12, *Wandlungen und Symbole der Libido*, tradus de Beatrice M. Hinkle ca *Psychology of the Unconscious*, 1916. Revizuită de Jung în 1952.

maturitate. În Statele Unite există chiar o febră de a se inversa accentul: țelul nu este acela de a îmbătrâni, ci de a rămâne tânăr; de a nu te maturiza departe de Mamă, ci de a rămâne alipit ei. Astfel, în timp ce soții își venerază altarul copilăriei devenind avocații, negustorii sau conducătorii pe care părinții lor și i-au dorit, soțiile lor, chiar și după 14 ani de căsnicie și doi copii sănătoși și crescuți cum se cuvine, caută în continuare dragostea – dragoste ce poate să vină fie de la centaurii, silenii, satirii sau alți incubi concupiscenti din ceata lui Pan, așa cum se întâmplă în al doilea vis relatat mai sus, fie sub masca ultimilor eroi ai ecranului, în popularele temple butaforice închinat zeitei Venus. Psihanalistul trebuie, în cele din urmă, să reafirme înțelepciunea dovedită a învățămintelor vizionare ale dansatorilor rituali mascați și ale vracilor ce săvârșesc circumcizia; după care descoperă imediat, precum în visul cu mușcătura șarpelui, că simbolismul inițiativ atemporal este produs spontan de pacient în momentul eliberării sale. Aparent, există ceva în aceste imagini inițiatice atât de necesar psihicului uman, încât, dacă nu este oferit din exterior prin intermediul miturilor și al ritualurilor, va trebui să fie comunicat din nou, de data aceasta din interior, prin vise – ca nu cumva energiile noastre să rămână închise într-o cutie de jucării banală și demodată, pe fundul mării.

Sigmund Freud evidențiază în scrierile sale pasaje și dificultățile primei jumătăți a ciclului vieții umane – acelea ale copilăriei și ale adolescenței noastre, atunci când soarele nostru se înalță către zenit. Pe de altă parte, C. G. Jung scoate în evidență crizele din cea de-a doua perioadă a vieții – atunci când, pentru a evolua, sfera strălucitoare a soarelui trebuie să coboare și într-un final să dispară în pântecul întunecat al mormântului. Simbolurile obișnuite ale propriilor noastre dorințe și frici se convertesc, în această după-amiază a vieții umane, în opusele lor. Pentru că atunci moartea și nu viața va fi adevărata provocare. Ceea ce e dificil de lăsat în urmă nu este pântecul, ci falusul – asta dacă nu cumva dezgustul de viață a copleșit deja inima, moment în care moartea

va emana chemarea, oferindu-i omului promisiunea extazului, care în trecut fusese farmecul iubirii. Astfel cercul se închide, de la mormântul pântecului la pântecul mormântului: o incursiune ambiguă, enigmatică într-o lume a materiei solide, care în curând se va topi precum substanța unui vis. Și, uitându-ne înapoi la ceea ce trebuia să fie aventura noastră periculoasă, impredictibilă și unică, tot ceea ce descoperim la final este o serie de metamorfoze obișnuite pe care bărbații și femeile le-au trăit în fiecare colț al lumii, în toate secolele și sub toate formele ciudate ale civilizației.

Ni se spune, de exemplu, povestea lui Minos, marele rege al imperiului cretan, în perioada supremației sale comerciale: cum el l-a angajat pe cunoscutul meșteșugar-artist Dedal și l-a rugat să-i inventeze și să-i construiască un labirint în care să ascundă o creatură de care se temeau și se rușinau toți oamenii de la curtea sa. Această creatură se născuse din pântecul reginei Pasiphe. Regele Minos fusese ocupat cu războaie importante pentru a proteja rutele comerciale și în acest timp Pasiphe a fost sedusă de un minunat taur alb născut din mare. În realitate, acest lucru nu avea cum să fie mai rău decât ceea ce permisesse mama lui Minos să se întâmple: mama lui Minos era Europa și este cunoscut faptul că aceasta a fost adusă de un taur în Creta. Taurul era Zeus, iar fiul uniunii sacre dintre cei doi era însuși Minos – acum respectat pretutindeni și slăvit de toată lumea. Cum ar fi putut oare Pasiphe să știe că fructul propriei sale indiscreții avea să fie un monstru: un fiu cu trup de om, dar cu cap și coadă de taur?

Societatea a acuzat-o violent pe regină, dar regele era conștient de partea sa de vină. Taurul acela fusese trimis de zeul Poseidon, cu mult timp în urmă, atunci când Minos se luptase cu frații săi pentru a dobândi tronul Cretei. Minos susținuse că tronul era al său, prin drept divin, și s-a rugat ca zeul să trimită ca semn un taur din mare. Și și-a încheiat rugăciunea cu jurământul că va sacrifica imediat animalul, ca jertfă și simbol al slavei sale. Taurul a apărut, iar Minos s-a urcat pe tron. Dar când a văzut mărțișorul animalului trimis de zeu și a înțeles ce avantaj ar fi pentru el să posede un

asemenea specimen, Minos s-a hotărât să riște și să înlocuiască jertfa – considerând că zeul nu va da prea multă importanță acestui fapt. Sacrificând pe altarul lui Poseidon cel mai frumos taur alb pe care îl avea, l-a păstrat pe celălalt în cireada sa.

Regatul Cretei a prosperat mult sub conducerea dreaptă a venerabilului său conducător, un adevărat model de virtute pentru cetățenii săi. Orașul capitală, Knossos, a devenit o metropolă luxoasă și plină de rafinement, un centru comercial de prim rang al lumii civilizate. Corăbiile cretane navigau spre fiecare insulă și port din Mediterană. Mărfurile cretane erau apreciate în Babilon și în Egipt. Micuțele și curajoasele ambarcațiuni au izbutit să treacă chiar și prin Porțile lui Hercule, navigând pe ocean către nord, de unde aduceau aur irlandez și cositor din Cornwall¹³, precum și către sud, pe coasta Senegalului, îndreptându-se către ținuturile Yoruba, de unde aduceau fildeș, aur și sclavi¹⁴.

Acasă, însă, Poseidon îi inspirase reginei o pasiune nestăpânită pentru taur. Ea a reușit să-l convingă pe meșterul-artist al soțului ei, inegalabilul Dedal, să-i construiască o vacă de lemn, cu care să-l păcălească pe taur. Regina a intrat nerăbdătoare în această vacă și taurul a fost amăgit. Ea a zămislit monstrul care, după ceva vreme, a devenit un pericol. Așa că Dedal a fost chemat din nou, de data aceasta de către rege, care i-a ordonat să construiască o imensă structură labirintică, cu coridoare înfundate, în care să ascundă monstrul.

Atât de înșelătoare a fost invenția, că însuși Dedal, după ce și-a terminat lucrarea, cu greu a mai reușit să găsească drumul spre ieșire. Aici a fost închis Minotaurul și a fost hrănit, începând de atunci, cu grupuri de tineri și fecioare, aduși ca tribut de către popoarele supuse Cretei¹⁵.

¹³ Harold Peake și Herbert John Fleure, *The Way of the Sea și Merchant Venturers în Bronze* (Yale University Press, 1929 și 1931).

¹⁴ Leo Frobenius, *Das unbekannte Afrika* (Munchen: Oskar Beck, 1923), pp. 10-11.

¹⁵ Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 132 ff.; IX, 736 ff.

Astfel, străvechea legendă spune că principala vină nu i-a aparținut reginei, ci regelui, iar el nu o putea învinovăți cu adevărat, deoarece știa foarte bine ceea ce făcuse. A folosit un eveniment public în beneficiu personal, în timp ce întreaga semnificație a încoronării sale ca rege fusese aceea că el nu mai era un simplu om cu preocupări private. Înapoierea taurului prin sacrificiul cerut de Poseidon ar fi trebuit să simbolizeze asumarea cu absolută supunere altruistă a rolului său. Pe de altă parte, reținerea taurului reprezenta un impuls egoist de preamărire de sine. Astfel, regele „prin binecuvântarea zeilor” a devenit Încleștare (*Holdfast*), un tiran periculos preocupat de propriile interese. La fel cum riturile de trecere tradiționale învățau omul să-și omoare trecutul, astfel renăscând pentru viitor, la fel și ceremoniile de încoronare îl depozedau de trăsăturile personale și îl îmbrăcau în mantia vocației sale. Acesta era idealul, indiferent dacă omul era un meșteșugar sau un rege. Prin sacrilegiul de a refuza ritul de trecere, individul se separa pe sine ca unitate distinctă de unitatea mai largă a comunității: astfel Ființa Unică era spartă în mai multe, iar acestea aveau să se lupte una cu cealaltă – fiecare pentru ea – și nu puteau fi conduse decât prin forță.

Figura tiranului-monstru este cunoscută pretutindeni în lume, fie că vorbim de mitologie, tradiții populare, legende și chiar coșmaruri. În general, trăsăturile sale sunt peste tot la fel. El este strângătorul obsesiv al beneficiului general. El este monstrul avid și lacom, sclav al pronumelui posesiv „al meu”. Dezastrul cauzat de el este descris în mitologie și în povești ca fiind universal, cuprinzând tot ținutul stăpânit. Acest ținut poate fi reprezentat de propria-i casă, propriul său psihic chinuit sau de viețile celor pe care îi năpăstuiește oferindu-le prietenia și ajutorul; sau s-ar putea extinde la întreaga sa civilizație. Ego-ul inflaționat al tiranului este un blestem pentru sine și pentru lumea sa, oricât de prospere ar părea afacerile sale. Terorizat de propriile gânduri, bântuit de frici și alert în fiecare clipă, mereu pregătit să riposteze în fața atacurilor agresive anticipate în mediul înconjurător

– care sunt în primul rând reflexia impulsurilor incontrolabile de a acumula din el însuși -, uriașul autarhiei personale este mesagerul dezastrului în lume, chiar dacă, în mintea lui, poate cocheta cu intenții omenoase. Oriunde își va întinde mâna, acolo va exista un strigăt (care, dacă nu s-a frânt în pragul ușii răsună, cu și mai multă suferință, în fiecare inimă): un strigăt de ajutor către eroul salvator, purtătorul sabiei strălucitoare, a cărui lovitură, a cărui atingere, a cărui existență va elibera ținutul.

*Iată-l pe cel ce nu se poate întinde, nici așeza
Pentru el nu-i liniște nici măcar în munți,
Ci doar tunete uscate, seci, fără de ploaie.
Pentru el nu e singurătate, nici măcar în munți,
Ci doar chipuri aspre ce rânjesc și mormăie
În spatele ușilor de la mizerile bordeie¹⁶.*

Eroul este omul care a reușit să dobândească de unul singur smerenia. Smerenia în fața a ce? Acesta este misterul pe care noi trebuie să îl rezolvăm astăzi și care este pretutindeni principala virtute și faptă eroică pe care eroul a trebuit să o înfăptuiască. Arnold J. Toynbee, în vastul său studiu (șase volume) despre legile care guvernează creșterea și decadența civilizațiilor¹⁷, ne arată că schisma din suflet sau schisma din corpul social nu va fi rezolvată de vreun model de întoarcere la vremurile idealizate de odinioară (arhaism), nici de programe ce garantează un viitor ideal (futurism) și nici de cea mai realistă și sceptică muncă de reunire și reparare a elementelor deteriorate. Doar nașterea poate învinge moartea – dar nu renașterea unui lucru deja existent, ci nașterea unui lucru nou. Dacă ne dorim să supraviețuim mult timp, atunci în interiorul sufletului, în interiorul corpului social trebuie să existe o continuă „repetare a nașterii” (*palingene-*

¹⁶ T.S. Eliot, *The Waste Land* (New York: Harcourt, Brace and Company; Londra: Faber and Faber, 1922), 340-345.

¹⁷ Arnold J. Toynbee, *A Study of History* (Oxford University Press, 1934), Vol. VI, pp. 169-175.

sia). Aceasta va anula persistenta repetare a morții. Căci lucrarea lui Nemesis se desăvârșește prin propriile noastre victorii, dacă nu suntem regenerați: damnarea iese din crusta propriilor noastre virtuți. Pacea devine o capcană, războiul o capcană, schimbarea o capcană, permanența o capcană. Iar când se apropie ziua în care moartea va învinge, atunci nu mai avem nimic de făcut decât să fim crucificați – și apoi reînviați; dezmembrați în întregime și apoi renăscuți.

Tezeu, eroul care a răpus Minotaurul, a venit în Creta dintr-un alt ținut, simbol al forței unei civilizații aflată în ascensiune, cea a grecilor. Acesta era elementul nou și viu. Este posibil însă ca principiul regenerării să fie căutat și descoperit chiar în interiorul imperiului stăpânit de tiran. Profesorul Toynbee folosea termeni precum „detașare” și „transfigurare” pentru a descrie criza prin care se poate atinge o dimensiune spirituală mai înaltă, ce face posibilă reluarea procesului de creație. Primul pas, detașarea sau renunțarea, constă în transferul radical al accentului dinspre lumea exterioară către cea interioară, de la macro la microcosmos, o retragere de la disperările ținutului pustiit către pacea ținutului nepieritor aflat înăuntru. Dar, așa cum știm de la psihanalisti, acest ținut este tocmai inconștientul infantil. Este ținutul în care intrăm în timp ce dormim și pe care îl purtăm în noi pentru totdeauna. Toți căpcăunii și toate ajutoarele tainice ale copilăriei sălășluiesc acolo, întreaga magie a acelor ani. Și, ceea ce este mai important, acolo se află întreg potențialul vieții pe care nu am reușit să-l aducem la realizare ca adulți; toate aceste alte părți din noi se află acolo, pentru că astfel de seminte de aur nu pier niciodată. Dacă am reuși să scoatem la lumină chiar și o parte din această totalitate pierdută, atunci am trăi o minunată expansiune a propriilor noastre puteri, o strălucitoare renaștere a vieții. Un impuls să regăsim adevărata noastră statură. Mai mult, dacă am reuși să excavăm ceva uitat nu doar de noi, ci de întreaga noastră generație sau de întreaga noastră civilizație, atunci am deveni dispensatorii unui bun inestimabil, eroii culturali ai zilelor noastre – nu doar o personalitate

locală, ci un om al momentului în lume. Într-un cuvânt: prima misiune a unui erou este aceea de a se retrage din lumea efectelor secundare și de a se îndrepta către zonele cauzale ale psihicului, acolo unde rezidă adevăratele dificultăți. Acolo, el va trebui să le învingă (adică, să lupte cu demonii copilăriei zugrăviți de cultura sa locală) și să răzbată pentru a ajunge la experiența directă, fără distorsiuni, și asimilarea a ceea ce C. G. Jung numea „imagini arhetipale”¹⁸.

¹⁸ „Forme sau imagini cu o natură colectivă care apar practic peste tot în lume drept constituențe ale miturilor și în același timp ca produse autohtone și individuale originare în inconștient” (C. G. Jung, *Psychology and Religion* [Collected Works, vol. 11; New York și Londra, 1958], par. 88. Originalul scris în engleză în 1937. A se vedea și *Psychological Types*, index.)

Așa cum arată Dr. Jung (*Psychology and Religion*, par. 89), teoria arhetipurilor nu este propria sa invenție. A se compara cu Nietzsche: „În somn și în vise trecem prin toată gândirea omenirii de dinaintea noastră. Mă refer la faptul că omul gândește în visele sale la fel cum gândea omul în stare de veghe acum mii de ani. [...] Visul ne poartă înapoi în fazele incipiente ale culturii umane și ne oferă o cale de a o înțelege mai bine”. (Friedrich Nietzsche, *Omenesc, prea omenesc*, Vol. I, 13; citat de Jung, *Psychology and Religion*, par. 89, n. 17).

A se compara cu teoria lui Adolf Bastian despre „idei elementare” etnice care, în forma lor psihică inițială (ce corespunde conceptului stoic de *Logoi spermatikoi*), ar trebui percepute ca „dispoziții germinale ale spiritului (sau psihicului) din care s-a dezvoltat întreaga structură socială în mod organic” și trebuie să servească ca atare ca bază a cercetării inductive (*Ethnische Elementargedanken in der Lehre vom Menschen*, Berlin, 1895, Vol. I, p. ix).

A se compara cu Franz Boas: „De la discuția amplă propusă de Waitz referitoare la problema unității speciei umane, nu există dubiu că trăsăturile principale ale minții omului sunt aceleași pretutindeni în lume” (*Mintea omului primitiv*, p. 104. Copyright, 1911 The Macmillan Company și folosită cu permisiunea lor). „Bastian a fost condus spre o discuție despre monotonia îngrozitoare a ideilor fundamentale ale oamenilor din întreaga lume” (ibid., p. 155). „Anumite modele de idei asociate pot fi recunoscute în toate tipurile de culturi” (ibid., p. 228).

A se compara cu Sir James G. Frazer: „Nu trebuie să presupunem, odată cu unii cercetători ai timpurilor vechi sau moderne, că occidentalii au preluat de la civilizațiile antice din Orient conceptele despre zeul care moare și apoi învie, împreună cu ritualul solemn în care această concepție a fost prezentată în fața credincioșilor într-un mod dramatic. Mai probabil, asemănarea care poate fi stabilită din acest punct de vedere între religiile Orientului și cele ale Occidentului nu este nimic mai mult decât ceea ce

Acesta este procesul cunoscut în filosofia hindusă și budistă sub numele de *viveka*, „discriminare”.

Arhetipurile, ce urmează a fi descoperite și asimilate, sunt cele care au inspirat, de-a lungul culturii umane, imaginile fundamentale ale ritualurilor, mitologiei și viziunilor. Aceste „Ființe unice și eterne ale visului¹⁹” nu trebuie confundate cu figurile personale preschimbate simbolic ce apar în coșmarurile sau în stările de nebunie ale individului încă suferind. Visul este mitul personalizat, mitul este visul de-personalizat; atât mitul cât și visul sunt simbolice în dinamica psihicului. Dar, în vis, formele sunt alcătuite din grijiile specifice visătorului, în timp ce în mituri, problemele și soluțiile sunt valabile pentru întreaga omenire.

numim în mod obișnuit, deși incorect, o coincidență fortuită, efectul cauzelor similare având același efect asupra constituției minții umane din diferite ținuturi și de sub multe ceruri”. (*Creanga de aur*, ediție de un volum, p. 386. Copyright, 1922 de The Macmillan Company și folosit cu permisiunea lor).

A se compara cu Sigmund Freud: „Am recunoscut încă de la început prezența simbolismului în vise. Dar numai treptat și pe măsură ce experiența mea s-a îmbogățit am ajuns să apreciez în totalitate dimensiunile și semnificațiile acestuia și am ajuns aici influențat de [...] Wilhelm Stekel. [...] Stekel a ajuns la interpretările sale de simbol prin intuiție, datorită unui har deosebit de a le înțelege în mod direct. [...] Progresele în experiența psihanalitică ne-a făcut să fim atenți la pacienții care au arătat într-o măsură surprinzătoare o înțelegere directă a simbolismului din visele lor. [...] Acest simbolism nu este specific viselor, ci este caracteristic procesului ideational al inconștientului, în particular în popor, și se poate întâlni, într-o formă mult mai completă decât în vise, în folclor, în miturile populare, în legende, în expresiile idiomatice, în proverbe sau în bancuri”. (*The Interpretation of Dreams*, tradus de James Strachey, Ediție standard, V, pp. 350-351.)

Dr. Jung arată cum a preluat termenul de *arhetip* de la autori antici: Cicero, Pliniu, Corpus Hermeticum, Augustin etc. (*Psychology and Religion*, par. 89). Bastian notează corespondența propriei sale teorii referitoare la „Idei elementare” cu conceptul stoic de *Logoi spermatikoi*. Tradiția „formelor cunoscute subiectiv” (din sanscrită: *antarjñeya-rūpa*) este, de fapt, coextensivă cu tradiția mitului și este cheia prin care se pot înțelege și folosi imaginile mitologice – așa cum vom observa din plin în capitolele următoare.

¹⁹ Aceasta este traducerea Gezei Róheim a termenului australian Aranda, *altjiranga mitjina*, care se referă la strămoșii mitici care cutreierau pământul în timpuri numite *altjiranga nakala*, „strămoșul era”. Cuvântul *altjira* înseamnă: (a) un vis, (b) strămoș, ființe care apăreau în vis, (c) o poveste (Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, pp. 210-211).

Așadar, eroul este bărbatul sau femeia care a fost în stare să-și depășească limitele personale și istorice locale ajungând la formele umane normale și general valabile. Viziunea, ideile, inspirația unui asemenea individ țâșnesc netulburate din izvoarele primare ale vieții și ale gândirii umane. Astfel ele sunt elocvente, nu pentru societatea aflată în dezintegrare și psihicul din prezent, ci pentru izvorul inepuizabil din care societatea renaște. Eroul a murit ca om modern; dar ca om etern – perfect și universal – a fost renăscut. A doua lui sarcină solemnă (așa cum declară Toynbee și așa cum toate miturile oamenilor o arată) este ca el să se întoarcă la noi, transformat, și să ne predea lecția pe care a învățat-o despre viața renăscută²⁰.

Mergeam singură prin mahalaua unui oraș mare, pe străzi noroioase cu case mici și aliniat (scrie o femeie modernă în descrierea unui vis pe care l-a avut). Nu știam unde mă aflu, dar îmi plăcea să explorez. Am ales o stradă care era plină de noroi și care ducea spre ceea ce părea a fi un canal de scurgere neacoperit. Am pornit printre rândurile de cocioabe și apoi am descoperit un pârau care curgea între mine și un teren înalt, sigur, unde se afla o stradă pavată. Râul era frumos, clar și curgea deasupra ierbii. Puteam să văd cum iarba se mișca sub apă. Nu puteam să îl traversez, așa că m-am dus la una dintre căsuțe și am cerut o barcă. Un bărbat de acolo mi-a spus că mă poate ajuta să trec râul. A scos o cutie mică din lemn pe care a așezat-o pe malul râului și am observat că această cutie mă putea ajuta să sar peste râu. Mi-am dat seama că orice pericol dispăruse și voiam să-l răsplătesc pe bărbat cu generozitate.

²⁰ Profesorul Toynbee trebuie contrazis aici, deoarece interpretează greșit tabloul mitologic atunci când afirmă despre creștinism că este singura religie care oferă învățătura celei de-a doua sarcini. *Toate* religiile o predau, la fel cum o fac și toate mitologiile sau tradițiile populare de pretutindeni. Profesorul Toynbee ajunge la această concepție greșită printr-o interpretare incorectă și depășită a ideilor orientale de Nirvana, Buddha și Bodhisattva, pe care apoi le compară, plecând de la această eroare, cu o reinterpretare sofisticată a ideii creștine de „Cetate a lui Dumnezeu”. Aceasta îl conduce la eroarea de a presupune că salvarea pentru starea din prezent a lumii ar putea consta într-o reîntoarcere la sânul Bisericii Romano-Catolice.

Gândindu-mă la acest vis am sentimentul că nu fusesem nevoită să merg acolo unde am fost și că aş fi putut alege o plimbare confortabilă pe străzile pavate. Eu am ales să mă duc în mahalaua murdară și noroioasă, deoarece am preferat aventura și, odată începută, trebuia s-o duc până la capăt. [...] Când mă gândesc cât de hotărâtă mergeam înainte în vis, mi se pare că trebuie să fi știut că înaintea mea se afla ceva bun, precum acel râu minunat cu iarbă și acel drum pavat, pe terenul înalt și sigur de dincolo de râu. Gândindu-mă în acești termeni, pare ca o hotărâre de a te naște – sau de a renaște – într-un sens spiritual. Poate că unii dintre noi trebuie să trecem prin locuri întunecoase și lăturalnice înainte de a putea găsi râul de pace sau strada pavată către destinația sufletului nostru²¹.

Visătoarea este o renumită cântăreață de operă și, asemenea tuturor celor care au ales să urmeze, în loc de siguranța străzilor marcate ale zilei, aventura la chemarea specială, abia audibilă, pe care o aud cei ale căror urechi sunt suficient deschise atât înspre interior, cât și înspre exterior, ea a trebuit să-și creeze singură calea, întrecând obstacole pe care nu le întâlnești în mod obișnuit, mergând „pe străzi mlăștinoase și noroioase”. Astfel, a cunoscut noaptea întunecată a sufletului, „pădurea de la mijlocul călătoriei vieții noastre” a lui Dante, dar și abisurile din infern:

*Prin mine-ajungi la țara de tortură,
Prin mine, la eterna tânguire,
Prin mine-ajungi la cei ce se pierdură*²².

²¹ Frederick Pierce, *Dreams and Personality* (Copyright, 1931 de editura D. Appleton and CO.), pp. 108-109.

²² Cuvintele scrise deasupra Porții Infernului:

Per me si va nella città dolente,

Per me si va nell'eterno dolore,

Per me si va tra la Perduta Gente.

Dante, „Inferno”, III, 1-3; traducere în română de George Pruteanu.

Traducerea îi aparține lui Charles Eliot Norton, *The Divine Comedy of Dante Alighieri* (Boston și New York: Houghton Mifflin Company, 1902); acesta și citatele următoare sunt folosite cu permisiunea editurilor.

E remarcabil că în acest vis este reprodusă în detaliu schema fundamentală a formulei mitologice universale a călătoriei eroului. Aceste motive profund semnificative ale pericolelor, obstacolelor și bogățiilor întâlnite pe drum vor fi întâlnite în paginile următoare sub sute de forme. Întâi trecerea peste canalul de scurgere neacoperit²³, apoi râul cristalin ce curge deasupra ierbii²⁴, apariția ajutorului gata să intervină într-un moment critic²⁵ și apoi terenul înalt, sigur, dincolo de râu (Paradisul Pământesc, ținutul de dincolo de râul Iordan)²⁶: toate acestea sunt temele perene recurente ale cântecului minunat ce descrie marea aventură a sufletului. Orice om care a încercat vreodată să asculte cu atenție și să urmeze această chemare secretă, a cunoscut pericolele acestui tranzit solitar:

*Ca lama ascuțită a unui cuțit, greu de traversat
Este acest drum – așa declară poezii²⁷!*

Visătoarea a fost ajutată să treacă apa cu un dar – o mică cutie de lemn – care în acest vis ia locul luntrei sau a podului, mai comun întâlnite. Cutia este simbolul propriului ei talent, virtute care a ajutat-o să străbată apele lumii. Visătoarea nu ne-a oferit asociațiile sale, astfel că nu știm ce conținut special s-ar fi putut găsi în cutie; dar este cert o variantă a

²³ A se compara Dante, „Infernul”, XIV, 76-84, (*op. cit.*, Vol. I, p.89):

²⁴ A se compara Dante, „Purgatoriul”, XXVIII, 22-30, (*op. cit.*, Vol. II, p.214):

²⁵ Virgiliu al lui Dante.

²⁶ „Cei ce-n Parnas cântau cuprinși de dor un veac de aur, leagăn fericii, pe-aici s-au vrut pesemne-n gândul lor. Pe-aici fu pur părintele-omenirii; aci-i nectarul îndrăgit de zei și-aici e pururi primăvara firii”. („Purgatoriul”, XXVIII, 139-144; *op. cit.*, Vol. II, p. 219; traducere în română de Eta Boeriu.)

²⁷ *Katha Upanishad*, 3-14. (Dacă nu va fi specificat altfel, citatele mele din Upanișade vor fi preluate din Robert Ernest Hume, *The Thirteen Principal Upanishads*, Oxford University Press, 1931). Upanișadele sunt o categorie de tratate hinduse referitoare la natura omului și a universului. Ele formează o parte târzie a tradiției speculative. Sunt datate cam în jurul secolului 8 î.e.n.

cutiei Pandorei – acel dar al zeilor închinat frumuseții femeii, o cutie plină cu germenii tuturor nenorocirilor și al binecuvântărilor existenței umane, dar în care se afla și virtutea speranței, care oferă suport omului. Datorită acestui dar, visătoarea a reușit să treacă pe malul celălalt al râului. Și printr-un miracol ca acesta, vor fi ajutați să treacă peste oceanul vieții toți cei care au ales munca periculoasă și dificilă a auto-cunoașterii și a auto-dezvoltării.

Cei mai mulți oameni aleg calea mai puțin aventuroasă a rutinei obișnuite și relativ inconștiente propusă de societate sau de trib. Cu toate acestea, și acești căutători sunt salvați prin puterea călăuzelor simbolice și ancestrale ale societății, a riturilor de trecere, a sacramentelor aducătoare de grație divină, putere pe care omenirea din trecut a primit-o de la salvatori și a cărei moștenire s-a perpetuat de-a lungul mileniilor. Doar cei care nu au parte nici de chemarea interioară și nici de o doctrină exterioară sunt într-o condiție disperată – adică, cei mai mulți dintre noi, care rătăcim în labirintul existent atât în afara noastră cât și în interiorul inimilor noastre. Și atunci nu ne rămâne decât să ne întrebăm: unde este călăuza, acea fecioară afectuoasă Ariadna, care poate oferi indiciul ce ne dă curajul să-l înfruntăm pe Minotaur și apoi calea să ieșim din labirint înapoi la libertate odată ce monstrul a fost răpus?

Ariadna, fiica regelui Minos, s-a îndrăgostit de frumosul Tezeu în momentul în care l-a văzut coborând de pe corabia care a adus un grup de fecioare și de tineri atenieni meniți să devină hrană pentru Minotaur. Ea a găsit o modalitate prin care să vorbească cu Tezeu și i-a spus că va găsi o cale prin care să-l ajute să iasă din labirint, dacă el va promite să fugă cu ea din Creta și să o ia de soție. Ariadna a apelat la ajutorul înzestratului Dedal, prin arta căruia labirintul a fost ridicat. Acesta i-a dat un ghem de ață, pe care eroul trebuia să-l lege la intrare și apoi să-l desfășoare în timp ce înainta în labirint. Avem într-adevăr nevoie doar de foarte puțin! Dar fără acest puțin, aventura noastră în labirint este fără speranță.

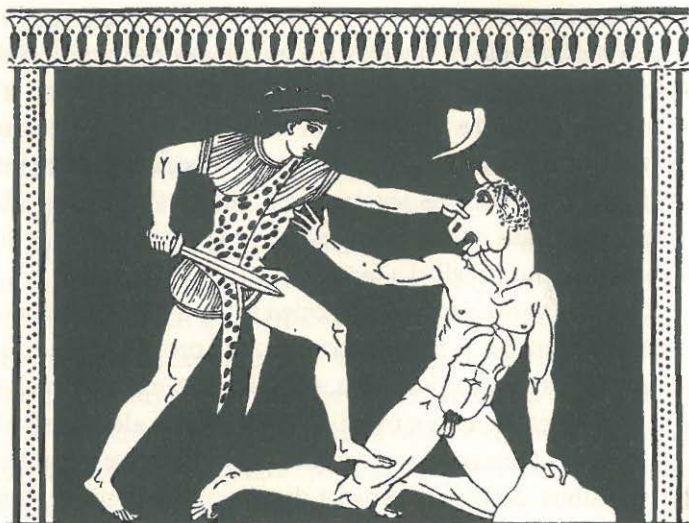

Fig. 2. Minotauromahia

Puținul e la îndemână. În mod ciudat, același om de știință care, aflat în slujba regelui păcătos, a fost creierul din spatele ororii labirintului, poate servi cu promptitudine scopul libertății. Dar pentru asta e nevoie de o inimă de erou. Dedal a reprezentat de-a lungul secolelor tipologia artistului-om de știință: acel fenomen uman în mod curios dezinteresat, aproape diabolic, aflat dincolo de granițele normale ale judecării sociale, dedicat, nu principiilor etice ale timpului său, ci ale artei sale. El este eroul căii gândirii – dedicat și curajos, el crede cu tărie că adevărul, așa cum îl cunoaște el, ne va elibera.

Astfel, ne putem întoarce spre el, la fel cum face și Ariadna. Inul din ghemul pe care i l-a oferit a fost cules de pe câmpurile imaginației umane. Secole de chibzuință, decenii de selecție perseverentă, munca multor mâini și inimi a încăput în pieptănarea, alegerea și învârtirea acestui fir strâns împletit. Mai mult, nici nu trebuie să riscăm pornind singuri în aventură, deoarece eroii tuturor timpurilor au fost acolo înaintea noastră. Labirintul este cunoscut în amănunt, iar noi nu trebuie decât să urmăm firul de pe calea eroilor. Și acolo unde am crezut că vom găsi un monstru, de fapt

vom întâlni un zeu; acolo unde am crezut că vom ucide pe altcineva, de fapt ne vom ucide pe noi înșine; acolo unde am crezut că vom călători către o lume exterioară, de fapt vom ajunge în centrul existenței noastre; iar acolo unde am crezut că vom fi singuri, vom fi de fapt cu toată lumea.

-2-

TRAGEDIE ȘI COMEDIE

„Familiile fericite sunt toate la fel; fiecare familie nefericită este nefericită în felul ei”. Cu aceste cuvinte profetice își începe contele Lev Tolstoi romanul său *Anna Karenina*, un roman al „dezmembrării” spirituale a eroinei sale moderne. În cele șapte decenii care s-au scurs de când soția tulburată, mama și amanta orbită de pasiune s-a aruncat în fața trenului – astfel încheind cu un gest simbolic ceea ce deja se întâmplase cu sufletul ei, tragedia dezorientării sale – un ditiramb nesfârșit și tumultuos de romane, știri diverse și strigăte angoasate anonime a curs în cinstea taurului-demon din labirint, acel demon furios, distructiv, lipsit de rațiune care, atunci când își arată latura binevoitoare, reprezintă principiul dător de viață al lumii. Romanul modern, ca și tragedia greacă, celebrează misterul dezmembrării, care reprezintă viața trăită în timp. Finalul fericit este pe bună dreptate luat în derâdere ca o falsă reprezentare, deoarece lumea, așa cum o știm și așa cum am văzut-o, nu are decât un final: moartea, dezintegrarea, dezmembrarea și crucificarea propriei noastre inimi prin moartea tuturor formelor fizice pe care le-am iubit.

Mila este sentimentul care oprește mintea în fața a tot ceea ce este grav și constant în suferința umană și o unește cu omul care suferă. Groaza este sentimentul care oprește mintea în fața a orice este grav și constant în suferința umană și care o unește cu cauza secretă²⁸.

²⁸ James Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man* (The Modern Library; Random House, Inc.), p. 239.

Așa cum a arătat Gilbert Murray în prefața sa la traducerea *Poeticii* lui Aristotel, realizată de Ingram Bywater²⁹, tragicul *katharsis* („purificarea” sau „purgația” emoțiilor spectatorilor care asistă la o tragedie, realizată prin trăirea milei și a groazei) corespunde unui ritual *cathartic* dintr-o perioadă mai timpurie („o purificare a comunității de otrăvurile și infecțiile anului care tocmai a trecut, de vechea contagiune a păcatului și morții”), ritual desfășurat în timpul unui festival, ce avea rolul de a recrea scena prin care zeul-taur Dionysos era dezmembrat. Minte, absorbită de spectacolul misterior, se unește, nu cu trupul care este înfățișat murind, ci cu principiul vieții neîncetate care a locuit vremelnice în acel trup și care, o vreme, a fost realitatea sub trăsăturile aparențelor (deopotrivă, victimă și cauză secretă); ea se unește cu substratul în care sinele nostru se dizolvă atunci când „tragedia care frânge omul”³⁰ a sfâșiat, sfărâmat și spulberat carcasa noastră muritoare.

*Apari, apari, oricare ți-ar fi numele sau înfățișarea,
O, Taur al Muntelui, Șarpe cu O Sută de Capete,
Leu al Flăcării arzânde!
O, Zeu, Bestie, Mister, vino³¹!*

Această moarte care desfide logica și sfarmă legăturile inimii inerente călătoriei noastre fortuite în lumea spațiului și a timpului, această recunoaștere și schimbare a atitudinii noastre față de viața universală care pulsează și își celebrează biruința în chiar momentul anihilării noastre, acest *amor fati* – iubeste-ți soarta! – dragostea pentru destinul care este inevitabil moarte, constituie experiența artei tragice: de aici bucuria, extazul eliberator:

²⁹ Aristotel, *On the Art of Poetry* (tradusă de Ingram Bywater, cu o prefață de Gilbert Murray, Oxford University Press, 1920), pp. 14-16.

³⁰ Robinson Jeffers, *Roan Stallion* (New York: Horace Liveright, 1925), p. 20.

³¹ Euripide, *Bacchae*, 1017 (tradus de Gilbert Murray).

*Zilele mi s-au scurs, eu servitorul,
Inițiatul idanului Jupiter;
Acolo unde Zagreus hoinărește-n miez de noapte,
eu hoinăresc;
Am îndurat strigătu-i de tunet;
I-am ținut ospetele însângerate;
Am ținut flacăra din munți a Marii Mame;
Sunt Eliberat și sunt numit după nume
Un Bacchus al Preoților împlătoșați³².*

Literatura modernă este devotată, în mare măsură, observării curajoase și atente a reprezentărilor fragmentare dezgustătoare, care abundă peste tot în fața, în jurul și în interiorul nostru. Acolo unde a fost suprimat impulsul natural de revoltă împotriva devastării – de a lansa invective sau de a proclama panacee – își găsește realizarea măreția unei arte tragice mai potente (pentru noi) decât cea grecească: tragedia realistă, personală și în multe feluri interesantă a democrației – în care zeul este crucificat în catastrofele nu doar ale marilor dinastii, ci ale fiecărei familii, fiecărui chip năpăstuit și torturat. Și nu există nici un rai închipuit, fericire de apoi și mângâiere care să îndulcească amara glorie, ci numai întunerice absolut, golul neîmplinirii, ce va primi și reînghiți viețile care au fost azvârlite din pântec numai pentru a eșua.

În comparație cu toate acestea, micile noastre povești de succes par demne de milă. Cunoaștem prea bine ce înseamnă amărăciunea eșecului, a pierderii, a dezamăgirii și a neîmplinirii care înveninează sângele chiar și celui mai invidiat om din lume! Astfel, nu suntem dispuși să oferim comediei rangul înalt deținut de tragedie. Comedia ca o satiră este acceptabilă, ca amuzament este un loc plăcut de evadare, dar povestea fericirii fără de sfârșit nu poate fi luată în serios. Ea aparține tărâmului fanteziei copilăriei, care este

³² Euripide, *The Cretans*, frg. 475, ap. Porphyry, *De abstinentia*, IV. 19, tradus de Gilbert Murray. A se vedea textele referitoare la acest vers scrise de Jane Harrison, *Prolegomena to a study of Greek Religion* (ed. a 3-a, Cambridge University Press, 1992), pp. 478-500.

protejat de realitățile care vor deveni extrem de familiare destul de curând; la fel cum mitul veșnicului rai de dincolo este pentru vârstnici, ale căror vieți au trecut și ale căror inimi trebuie pregătite pentru trecerea pragului final către noapte – judecata modernă occidentală, rațională, se bazează pe o înțelegere total greșită a realităților ilustrate în povești, în mituri și în divinele comedii ale mântuirii. În lumea antică, acestea erau privite ca fiind superioare tragediei, ele posedând un adevăr mult mai profund, fiind mult mai dificil de înțeles și având o structură mult mai solidă, dar și o revelație mai desăvârșită.

Finalul fericit al basmului, al mitului și al divinei comedii a sufletului trebuie citit nu ca o contradicție, ci ca o transcendență a tragediei universale a omului. Lumea obiectivă rămâne ceea ce a fost, dar, datorită unei schimbări a perspectivei din interiorul individului, aceasta va fi percepută ca fiind transformată. Acolo unde în prealabil viața și moartea rivalizau, ființa trainică se manifestă acum – la fel de indiferentă în fața accidentelor timpului, la fel cum apa care fierbe într-un vas este indiferentă față de destinul unei bule sau la fel cum cosmosul este indiferent față de apariția sau dispariția unei galaxii de stele.

Tragedia reprezintă sfârșirea formelor și a atașamentelor noastre față de forme. Comedia este bucuria inepuizabilă, grozavă și lipsită de griji a vieții invincibile. Astfel, cele două genuri sunt de fapt termenii unei singure teme mitologice și a unei experiențe care le include pe amândouă: ceea ce merge în sus și ceea ce merge în jos (*kathodos* și *anodos*), care împreună constituie totalitatea revelației numită viață și pe care individul trebuie să o cunoască și să o iubească dacă vrea să fie purificat (*katharsis* = *purgatorium*) de contaminarea păcatului (nesupunerea în fața voinței divine) și de moarte (identificarea cu forma muritoare).

„Toate lucrurile se schimbă, nimic nu moare. Spiritul cutreieră uneori aici, uneori acolo și ocupă orice trup voies-te. [...] Căci ceea ce a existat odată nu mai este, iar ceea ce nu a existat, urmează să fie, astfel se învâрте iar întreaga roa-

tă a transformării”³³. „Doar despre trupurile al căror locuitor este acest Sine etern, nepieritor și incomprehensibil, se spune că au un final”³⁴.

Este de datoria mitologiei și a basmelor să dezvăluie pericolele specifice și metodele căii lăuntrice care duce de la tragedie la comedie. Astfel, incidentele sunt fantastice și „ireale”: ele reprezintă triumful psihologic și nu cel fizic. Chiar și atunci când legenda este bazată pe un personaj care a existat în istorie, faptele lui de vitejie nu sunt redade cum au fost ele în realitate, ci reprezentate ca în vis, deoarece important nu este că una-alta au fost făcute pe acest pământ; ideea este că, înainte ca una și alta să poată fi făcute pe pământ, acest alt lucru, mai important, primordial a trebuit făcut să treacă prin labirintul pe care cu toții îl cunoaștem și îl vizităm în vise. În paranteză fie spus, trecerea eroului mitic poate fi făcută în exterior; dar, în mod fundamental ea este realizată în interior, în adâncurile în care rezistențele obscure sunt învinse, iar puterile demult uitate sunt reînsuflețite, pentru a fi făcute disponibile pentru transformarea lumii. Odată îndeplinită această faptă remarcabilă, viața nu mai suferă în fața teribilelor mutilări ale dezastrelor ubicue, în bătaia timpului și răspândită hidoasă în spațiu, ci, cu oroarea-i vizibilă încă și strigătele-i de angoasă tumultoase încă, este pătrunsă de o dragoste ce scaldă și susține totul și în care se recunoaște puterea sa invincibilă. Ceva din lumina care strălucește în abisurile materialismului opac izbucnește cu o rumoare crescândă. Mutilările înfricoșătoare sunt percepute atunci numai ca umbrele unei eternități lăuntrice și nepieritoare. Timpul se închină în fața gloriei, iar lumea cântă alături de angelica și prodigioasa, dar probabil în cele din urmă monotona, muzică de sirenă a sferelor. Asemenea familiilor fericite, miturile și lumile răscumpărate sunt toate la fel.

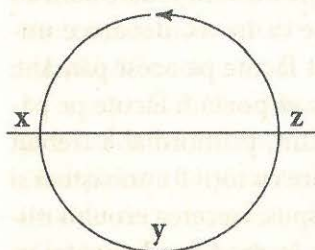
³³ Ovidiu, *Metamorfoze*, XV, 165-167; 184-185 (traducere de Frank Justus Miller, the Loeb Classical Library).

³⁴ *Bhagavad Gita*, 2:18 (tradusă de Swami Nikhilananda, New York, 1944).

-3-

EROUL ȘI ZEUL

Calea standard a aventurii mitologice a eroului este o amplificare a formulei reprezentate în riturile de trecere: *separare – inițiere – întoarcere*: ea poate fi numită unitatea nucleară a monomitului³⁵.

Un erou se aventurează departe de lumea cotidiană într-un tărâm al minunățiilor supranaturale: aici, el întâlnește forțe fabuloase și reușește să dobândească o victorie decisivă: eroul se întoarce din această aventură misterioasă cu puterea de a reda fericirea celorlalți oameni.

Prometeu s-a urcat la ceruri de unde a furat focul de la zei și apoi a coborât din nou pe pământ. Iason a navigat printre stâncile Simplegade ajungând pe o mare a minunilor, a păcălit balaurul care străjuia Lâna de aur și apoi s-a întors cu ea, folosindu-i puterea pentru a-l detrona pe regele uzurpator și a-și relua locul de drept. Eneas a coborât în infern, traversând râul defuncțiilor după ce i-a aruncat ceva de mâncare lui Cerber, câinele gardian cu trei capete. A reușit să vorbească, în cele din urmă, cu umbra tatălui său mort. Toate lucrurile i-au fost dezvăluite: destinul sufletelor, destinul Romei pe care urma să o fondeze și „modalitatea înțeleaptă de a putea să evite sau să suporte orice povară”³⁶. Apoi el s-a întors prin poarta de fildeș pentru a-și împlini lucrarea în lume.

O impresionantă descriere a dificultăților inerente sarcinii eroului – și a sensului sublim pe care aceasta îl cuprin-

³⁵ Cuvântul monomit provine de la James Joyce, *Finnegans Wake* (New York: Viking Press, Inc., 1939), p. 581.

³⁶ Vergiliu, *Eneida*, VI, 892.

de atunci când este profund înțeleasă și luată în serios – este prezentată în legenda tradițională a Marii Lupte a lui Buddha. Tânărul prinț Gautama Sakyamuni a plecat în ascuns de la palatul tatălui său, călare pe armăsarul princiar Kanthaka, și a reușit să treacă în mod miraculos de poarta străjuită. A călărit toată noaptea, calea fiindu-i luminată de torțele a de patru ori șaizeci de mii de zeități, a traversat un torent larg de o mie o sută douăzeci și opt de coți și apoi, cu o singură lovitură de sabie, și-a tăiat buclele regale. Părul care i-a rămas, lung de două degete, s-a ondulat spre dreapta în bucle mici și i s-a lipit de cap. Îmbrăcând straiul unui călugăr, el a hoinărit prin lume ca un cerșetor, iar în timpul acestor ani de călătorii, aparent fără scop, a reușit să dobândească și să transceandă cele opt stadii ale meditației. S-a retras la o mănăstire și timp de încă șase ani și-a încordat puterile în marea luptă, a dus un trai ascetic extrem și s-a prăbușit la pământ ca și mort, dar îndată a reușit să-și revină. S-a reîntors apoi la viața mai puțin riguroasă a cerșetorului ascetic.

Într-o zi s-a așezat sub un copac, contemplând partea răsăriteană a lumii, iar copacul s-a luminat datorită strălucirii sale. O tânără, Sujata, a venit lângă el și i-a oferit orez cu lapte într-un bol de aur. După ce a mâncat, Buddha a aruncat bolul într-un râu și bolul a început să plutească împotriva curentului. Acesta a fost semnul că momentul victoriei sale se apropia. S-a ridicat și a pornit pe un drum împodobit de zei, lat de o mie o sută douăzeci și opt de coți. Șerpilor, păsărilor și divinitățile pădurilor și ale câmpiilor l-au omagiat cu flori și miresme cerești, iar corurile angelice au început să cânte, cele zece mii de lumi erau pline de miresme, ghirlande, acorduri și chiote de bucurie, deoarece Gautama se îndrepta către Copacul Iluminării, Copacul Bo sub care el trebuia să salveze lumea. S-a așezat cu o hotărâre fermă sub Copacul Bo, în Locul Nemișcat și în acel moment înaintea lui a apărut Kama-Mara, zeul dragostei și al morții.

Acest zeu periculos s-a ivit călare pe un elefant, purtând arme în fiecare dintre cele o mie de brațe ale sale. Era înconjurat de oastea sa, atât de numeroasă, încât se întindea

douăsprezece leghe în fața sa, douăsprezece la dreapta, douăsprezece la stânga, iar în spate se întindea până la capătul lumii; măsura nouă leghe în înălțime. Divinitățile protectoare ale universului au dispărut, dar viitorul Buddha a rămas nemișcat sub Copac. Zeul l-a atacat atunci, încercând să-i distrugă concentrarea.

Antagonistul a azvârlit stânci, tunete, flăcări, arme ascuțite, cărbuni încinși, cenușă fiebinte, noroi fierbând, nisipuri arzătoare și întuneric nimicitor împotriva Salvatorului, dar toate acestea au fost transformate de puterea celor zece perfecțiuni ale lui Gautama în flori și parfumuri celeste. Mara și-a asmuțit atunci odraslele, Dorința, Voluptatea și Dorul, însoțite de voluptoșii lor servitori și servitoare, dar mintea Marii Ființe nu a fost distrasă. În cele din urmă zeul a invocat dreptul său de a sta pe Locul Nemișcat, și-a azvârlit mânios discul ascuțit către Gautama, zorindu-și oștile să azvârle asupra lui piscurile munților. Însă viitorul Buddha și-a mișcat mâna doar pentru a atinge pământul cu vârfurile degetelor, astfel invitând zeița Pământ să ateste că era dreptul lui să stea unde stătea. Ea a făcut acest lucru cu o sută, o mie, o sută de mii de vuiete, astfel încât elefantul Antagonistului a căzut în genunchi în semn de ascultare în fața viitorului Buddha. Oastea s-a împrăștiat imediat, iar zeii tuturor lumilor au împrăștiat ghirlande.

Câștigând această primă bătălie înainte de apusul soarelui, victoriosul a dobândit în prima parte a nopții cunoașterea existențelor sale anterioare, în a doua parte ochiul divin al vederii atotștiutoare, iar în ultima parte înțelegerea asupra lanțului cauzalității. În zori, Gautama a trăit iluminarea perfectă³⁷.

³⁷ Acesta este cel mai important moment din mitologia orientală, echivalentul Crucificării în Occident. Buddha sub Copacul Iluminării (Copacul Bo) și Iisus pe Sfânta Cruce (Copacul Mântuirii) sunt figuri analoage care încorporează arhetipul Salvatorului Lumii, motivul Copacului Vieții, o temă provenită din vremuri imemorabile. Multe alte variante ale acestei teme pot fi regăsite în episoade ce le vom prezenta ulterior. Locul Nemișcat și Patimile de pe Munte sunt imagini ale Centrului Pământului sau ale Axei Lumii (a se vedea p. 43, infra).

Apoi, de-a lungul a șapte zile, Gautama – acum devenit Buddha, Iluminatul – a stat în extaz, așezat și fără să se clin-tească. Timp de șapte zile el s-a îndepărtat de locul unde a primit iluminarea și, stând în picioare, l-a contemplat; timp de șapte zile s-a plimbat între locul unde se iluminase și locul în care stătuse în picioare. Apoi, timp de șapte zile a stat într-un pavilion oferit de zei, unde a revăzut întreaga doctrină a cauzalității și a eliberării. Apoi a stat șapte zile sub copac, exact în locul în care micuța Sujata îi adusese orezul cu lapte în bolul de aur și acolo a meditat la doctrina dulceței Nirvanei.

După aceea, s-a mutat sub un alt copac și o furtună îngrozitoare a lovit cu furie timp de șapte zile, dar Regele Șerpilor s-a ivit dintre rădăcinile copacului și l-a protejat pe Buddha cu gluga sa deschisă. În final, Buddha s-a așezat timp de șapte zile sub un al patrulea copac, bucurându-se de frumusețea eliberării.

Având îndoieli că mesajul său ar putea fi comunicat, Buddha s-a gândit să țină înțelepciunea aceasta doar pentru el; dar zeul Brahma a coborât de la Zenit și l-a implorat să devină învățătorul zeilor și al oamenilor. Astfel, Buddha a fost convins să proclame calea³⁸. El s-a întors în orașele

Chemarea Pământului pentru a fi martor la eveniment apare ilustrată în arta budistă tradițională prin imaginea lui Buddha, așezat în poziția sa clasică, cu mâna dreaptă rezemată pe genunchiul drept și cu degetele desfăcute atingând ușor pământul.

³⁸ Iluminarea, buddhitatea nu poate fi comunicată, ci doar calea către Iluminare. Această doctrină a neputinței comunicării Adevărului situat dincolo de nume și forme este elementară pentru tradițiile orientale, la fel ca și pentru cele platoniciene. În timp ce adevărurile științei pot fi comunicate, fiind ipoteze demonstrabile bazate rațional pe fapte observabile, ritualul, mitologia și metafizica sunt doar călăuze care pot conduce omul până în pragul iluminării transcendente, pasul final pe care fiecare om trebuie să-l facă în propria sa experiență tăcută. Astfel, unul dintre termenii din sanscrită pentru înțelept este *mūni*, „cel care tace”. *Sākyamūni* (una din titlaturile lui Gautama Buddha) înseamnă „cel care tace sau înțeleptul (*mūni*) din clanul Sakya”. Deși este fondatorul unei religii extrem de populare în lume, esența fundamentală a doctrinei sale rămâne învăluită, în mod necesar, în tăcere.

locuite de oameni și a umblat printre locuitorii lumii, oferindu-le darul inestimabil al cunoașterii Căii³⁹.

Vechiul Testament cuprinde un fapt similar cu cel povestit până acum: legenda lui Moise. Acesta, în cea de-a treia lună după plecarea israeliților din Egipt, a ajuns în sălbăticia muntelui Sinai. Aici, poporul lui Israel și-a întins corturile la poalele muntelui, iar Moise a mers către Dumnezeu și Domnul l-a chemat. Domnul i-a dat tablele cu cele zece porunci, poruncindu-i să coboare cu acestea în mijlocul oamenilor săi, poporul ales al Domnului⁴⁰.

Legende din folclorul iudaic spun că în ziua revelației divine, din muntele Sinai s-au auzit tot felul de sunete ciudate.

Fulgere însoțite de bubuituri tot mai puternice au făcut ca oamenii să tremure de frică. Dumnezeu a mișcat cerurile, a mișcat pământul și a zguduit hotarele lumii, astfel încât adâncurile au început să tremure, iar cerurile s-au înspăimântat. Măreția Domnului a trecut prin cele patru porți de foc, cutremur, furtună și piatră. Regii pământului au început să tremure de frică în palatele lor, iar pământul însuși a crezut că urma să aibă loc învierea morților și că trebuia să dea socoteală pentru sângele absorbit al celor uciși și pentru cadavrele celor asasinați pe care le-a acoperit. Pământul nu s-a liniștit până când nu a auzit primele cuvinte ale Decalogului.

Cerurile s-au deschis, iar Muntele Sinai s-a desprins de pământ și s-a înălțat în văzduh, astfel încât norii i-au acoperit marginile și vârful a brăzdat cerul, ajungând în fața Tronului Divin. Lângă Dumnezeu se aflau douăzeci și două de mii de îngeri cu coroane pentru leviți, singurul trib care i-a rămas credincios lui Dumnezeu în vremea în care celelalte triburi venerau Vițelul de Aur. De partea cealaltă a lui Dumnezeu erau șaiszeci de miriade, trei mii cinci sute cincizeci de îngeri, fiecare aducând cu el o coroană de foc pentru fiecare

³⁹ Rezumat din *Jākata*, Introducere, i, 58-75 (traducere de Henry Clarke Warren, *Buddhiṣm in Translations* (Harvard Oriental Series, 3) Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1896, pp. 56-87) și *Lalitavistara* redată de Ananda K. Coomaraswamy, *Buddha and the Gospel of Buddhism* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1916), pp. 24-38.

⁴⁰ Exodul, 19:3-5.

israelit. În cea de-a treia parte lângă Dumnezeu era un număr dublu de îngeri, iar în a patra parte îngerii erau atât de mulți, încât nu puteau fi numărați. Căci Dumnezeu nu a apărut dintr-o singură direcție, ci din toate în același timp, iar cerul și pământul au fost copleșite de Gloria Sa. În ciuda acestui număr impresionant de prezențe, nu se simțea niciun pic de îngrămadire pe Muntele Sinai. Acolo era loc pentru toți⁴¹.

Așa cum vom vedea imediat, fie că este prezentată în imaginile colosale ale Orientului, în povestirile viguroase ale grecilor sau în legende maiestuoase ale Bibliei, aventura eroului urmează în mod normal tiparul unității nucleare mitice descrisă anterior: o separare de lume, o pătrundere într-una din sursele puterii și o întoarcere care intensifică viața. Întregul Orient a fost binecuvântat cu darul adus de Gautama Buddha – învățăturile sale minunate despre Legea Binelui – la fel cum lumea occidentală a beneficiat de Poruncile lui Moise. Grecii vorbeau despre foc, primul element de susținere a culturii umane, ca fiind darul pe care l-a adus Prometeu, iar romanii atribuiau creația Romei lui Eneas, ca urmare a plecării lui din Troia și a călătoriei sale în lumea înspăimântătoare a celor morți.

Pretutindeni, indiferent de sfera de interes (fie că vorbim de cea religioasă, politică sau personală), actele cu adevărat creatoare sunt reprezentate ca derivând dintr-un fel de moarte în fața lumii; și omenirea este de asemenea unanimă în afirmațiile sale referitoare la ceea ce se întâmplă în perioada dispariției eroului, perioadă din care el revine renăscut, măreț și plin de forță creatoare. Va trebui doar să urmărim, astfel, o multitudine de figuri eroice parcurgând etapele clasice ale aventurii universale pentru a putea vedea din nou ceea ce întotdeauna a fost revelat. Acest lucru ne va ajuta să înțelegem nu doar semnificația acelor imagini pentru viața contemporană, ci și unicitatea spiritului uman în aspirațiile, puterile, vicisitudinile și înțelepciunea sa.

⁴¹ Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1911), Vol. III, pp. 90-94.

Următoarele pagini vor prezenta, sub forma unei singure aventuri compozite, legendele unui număr semnificativ de purtători simbolici ai destinului fiecărui om. Prima mare etapă, cea a *separării* sau a *plecării* va fi descrisă în Partea I, Capitolul I, în cinci subcapitole:

- (1) „Chemarea la aventură” sau semnele vocației eroului;
- (2) „Refuzul chemării” sau nebunia fugii din fața zeului;
- (3) „Ajutorul supranatural”, ajutorul nebănuit care sosește să-l sprijine pe cel care și-a început aventura;
- (4) „Trecerea primului prag”;
- (5) „Burta balenei” sau trecerea în tărâmul nopții.

Etapă încercărilor și a victoriilor inițierii va fi descrisă în Capitolul II în șase subcapitole:

- (1) „Drumul încercărilor” sau aspectele periculoase ale zeilor;
- (2) „Întâlnirea cu Zeița” (*Magna Mater*) sau extazul re-găsit al copilăriei;
- (3) „Femeia ca ispită”, înțelegerea și agonia lui Oedip;
- (4) „Reconcilierea cu Tatăl”;
- (5) „Apoteoza”;
- (6) „Recompensa finală”.

Întoarcerea și reintegrarea în societate este indispensabilă circulației continue în lume a energiei spirituale. Din punctul de vedere al comunității, ea este justificarea acelei retrageri îndelungate a eroului. Pentru el, aceasta poate fi cea mai dificilă probă la care a fost supus până acum deoarece în cazul unei victorii, precum cea a lui Buddha, există pericolul ca beatitudinea acestei experiențe să anihileze toate amintirile, interesul, speranța sau tristețile lumii. A-i învăța pe oamenii cufundați în probleme materiale care este calea spre iluminare poate reprezenta o provocare mult prea dificilă. Pe de altă parte, dacă eroul în loc să se supună tuturor încercărilor inițiatice, n-a făcut, asemeni lui Prometeu, decât să se avânte către idealul său (fie prin violență, șiretlic sau noroc) furând binefacerea pe care intenționase să o ofere lumii, atunci puterile pe care le-a dezechilibrat vor reacționa atât de violent, încât el va fi lovit atât din exterior cât și

din interior – crucificat, precum Prometeu, pe stânca propriului său inconștient pângărit.

Sau dacă eroul reușește să se întoarcă cu bine, s-ar putea să dea peste o atât de mare lipsă de înțelegere și dispreț din partea celor pe care și-a dorit să-i ajute, încât întreaga sa viață va eșua. Cel de-al treilea capitol va concluziona discuția referitoare la aceste perspective în șase subcapitole:

- (1) „Refuzul întoarcerii” sau lumea renegată;
- (2) „Zborul magic” sau evadarea lui Prometeu; (3) „Salvarea din exterior”;
- (4) „Trecerea pragului de întoarcere” sau întoarcerea în lumea obișnuită;
- (5) „Maestrul celor două lumi”;
- (6) „Libertatea de a trăi”, scopul și funcția recompensei finale⁴².

Eroul compozit al monomitului este un personaj cu înzestrări excepționale. În mod frecvent el este onorat de către societate, dar în egală măsură este și discreditat sau disprețuit. El și/sau lumea în care trăiește suferă de o deficiență simbolică. În povești, aceasta poate fi o lipsă minoră, precum cea a unui anumit inel de aur, în timp ce în viziunile apocaliptice, viața spirituală și materială a întregii lumi poate fi reprezentată ca decăzută sau pe punctul de cădea în ruină.

Există aici un aspect caracteristic: eroul din povești reușește să obțină o victorie familiară, microcosmică, iar eroul din mituri o izbândă istorică, macrocosmică. În timp ce primul – copilul cel mai mic sau cel mai disprețuit care devine maestrul unor puteri extraordinare – izbutește să-și învingă dușmanii personali, cel de-al doilea aduce înapoi din aven-

⁴² Această aventură circulară a eroului apare într-o formă negativă în povești precum cea a potopului, acolo unde nu eroul este cel care se duce spre putere, ci puterea se ridică împotriva eroului și apoi cedează. Poveștile potopului sunt spuse în toate colțurile lumii. Ele formează o porțiune integrală a mitului arhetipal ce aparține istoriei lumii și astfel se va regăsi în Partea a II-a a acestei cărți: „Ciclul cosmogonic”. Eroul poveștilor potopului reprezintă un simbol al vitalității germinale a omului care supraviețuiește chiar și în fața celor mai rele valuri ale catastrofei și ale păcatului.

tură mijloacele prin care societatea va fi regenerată în totalitatea sa. Eroii locali sau tribali, precum împăratul Huang Ti, Moise sau aztecul Tezcatlipoca își oferă darurile către un singur popor, în timp ce eroii universali – Mahomed, Iisus, Gautama Buddha – aduc un mesaj pentru întreaga omenire.

Fie că eroul este ridicol sau sublim, grec sau barbar, evreu sau păgân, călătoria lui nu variază foarte mult în plan fundamental. Poveștile populare prezintă acțiunea eroică ca fiind una fizică; religiile vorbesc despre fapte ca fiind morale; cu toate acestea, vom descoperi surprinzător de puține variații în morfologia aventurii, în rolurile personajelor implicate și în victoriile dobândite. Așa cum vom vedea, în cazul în care un element fundamental al modelului arhetipal este omis dintr-o poveste, legendă, ritual sau mit, acesta este cu siguranță sugerat într-o formă sau alta – iar omisiunea însăși poate spune foarte multe despre istoria sau patologia exemplului.

Partea a II-a, „Ciclul cosmogonic” prezintă întreaga viziune a creației și a distrugerii lumii, o viziune acordată eroului victorios sub forma unei revelații. Capitolul I, *Emanatii*, discută despre apariția formelor universului din întunericul vidului. Capitolul II, *Nașterea din fecioară* este o analiză a rolului creativ și salvator al puterii feminine, întâi la o scară cosmică sub forma Mamei Universului, iar apoi la nivel uman ca Mamă a Eroului. Capitolul III, *Transformarea Eroului*, trasează cursul istoriei neamului omenesc de-a lungul etapelor reprezentative, eroul apărând sub diferite forme în conformitate cu nevoile schimbătoare ale omului. Capitolul IV, *Dizolvarea*, vorbește despre sfârșitul prevestit, întâi al eroului și apoi al lumii așa cum o știm.

Ciclul cosmogonic este prezentat cu o consistență remarcabilă în scrierile sacre de pe toate continentele⁴³. El

⁴³ Volumul de față nu se preocupă de discuțiile istorice referitoare la aceste circumstanțe. Această sarcină este rezervată unei lucrări aflată momentan în pregătire. Volumul acesta este un studiu comparativ, nu genetic. Scopul lui este de a arăta că există paralele esențiale între mituri, precum și între interpretările și aplicațiile oferite de înțelepți.

oferă aventurii eroului o turnură nouă și interesantă. Acum, călătoria periculoasă poate părea doar o muncă de dobândire și nu de redobândire, nu o descoperire, ci o redescoperire. Puterile divine căutate și câștigate apar ca fiind existente permanent în inima eroului. El este „fiul regelui”, cel care a ajuns să afle cine este și, astfel, dispune de propriile sale puteri – „Fiul lui Dumnezeu”, cel care a reușit să afle cât de mare este însemnătatea acestei titulaturi. Din acest punct de vedere, eroul este un simbol pentru acea imagine divină creatoare și mântuitoare, ascunsă în fiecare dintre noi și care doar așteaptă să fie cunoscută și integrată în viață.

Căci Unul care s-a divizat în mai mulți rămâne mereu Unul indivizibil, iar fiecare parte îi aparține lui Cristos (putem citi în scrierile Sfântului Simeon cel Tânăr (949-1022 d.Ch.). L-am văzut la mine în casă (continuă sfântul). El s-a ivit pe neașteptate printre toate lucrurile lumii acesteia și, în chip negrăit, s-a unit și s-a contopit cu mine și deodată s-a făcut una cu mine, precum focul și fierul, precum lumina și sticla. Și El m-a făcut precum focul și precum lumina. Și eu am devenit ceea ce vedeam în fața mea și de care eram separat. Nu știu cum să îți împărtășesc această minune. [...] Sunt om prin firea mea și Dumnezeu prin harul lui Dumnezeu⁴⁴.

O viziune comparabilă este descrisă în Evanghelia apocrifă a Evei.

Stăteam pe un munte foarte înalt și am văzut un om uriaș și un altul pitic. Și am auzit o voce ca de tunet și m-am apropiat să ascult; și El mi-a vorbit și a spus: Eu sunt tu și tu ești Eu; și oriunde vei fi, Eu sunt acolo. În toate eu sunt risipit și când vei dori, mă poți aduna la un loc; și adunându-Mă pe Mine, te vei aduna pe tine⁴⁵.

Cei doi – eroul și zeul suprem, căutătorul și cel găsit – sunt așadar percepuți ca exteriorul, cât și ca interiorul aceluiași

⁴⁴ Tadius de Dom Ansgar Nelson, O.S.B., în *The Soul Afire* (New York: Pantheon Books, 1944), p. 303.

⁴⁵ Citat de Epiphanius, *Adversus haereses*, xxvi, 3.

mister, autoreflectat, care este identic cu misterul lumii manifeste. Marea faptă a eroului suprem este să ajungă să cunoască această unitate în multiplicitate și apoi să o facă cunoscută și celorlalți.

- 4 -

BURICUL LUMII

Efectul unei aventuri de succes este că eroul reușește să deblocheze și elibereze curgerea vieții în „trupul” lumii. Miracolul acestei curgeri poate fi reprezentat în termeni fizici, precum circulația hranei, în termeni dinamici, precum cursul energiei, sau spiritual, ca o manifestare a harului divin. Asemenea varietăți de imagine pot alterna cu ușurință, reprezentând trei grade de condensare ale forței vieții unui individ. O recoltă abundentă este un semn al harului lui Dumnezeu. Harul lui Dumnezeu este hrana sufletului; fulgerul este vestitorul ploii fertilizatoare și în același timp manifestarea energiei eliberatoare a lui Dumnezeu. Harul, substanța hrănitoare, energia: acestea curg în lumea vie și oriunde ele nu reușesc să ajungă, viața se descompune în moarte.

Torentul curge dintr-o sursă invizibilă, locul prin care intră în lume fiind centrul cercului simbolic al universului, acel Loc Nemișcat al legendei lui Buddha⁴⁶, în jurul căruia se poate spune că se învârtă lumea. Sub acest loc se află capul șarpelui cosmic care susține pământul; dragonul, simbolul apelor din abis, care reprezintă energia divină dătătoare de viață și substanța demiurgului, latura generativă a ființei nemuritoare⁴⁷. Copacul vieții, însuși universul crește din acest punct. El este înrădăcinat în întuneric, iar pasărea daurită a soarelui se cocoată în vârful său, în timp ce un izvor, fântâna inepuizabilă, bolborosește la rădăcini. Sau reprezentarea

⁴⁶ *Supra*, p. 30.

⁴⁷ Acesta este șarpele care l-a protejat pe Buddha în a cincea săptămână după iluminare. A se vedea *supra*, p. 38.

ar putea fi cea a unui munte cosmic pe al cărui vârf, precum un lotus de lumină, se află orașul zeilor, iar în hăurile lui se află orașele întunecate ale demonilor, luminate de pietre prețioase. De asemenea, reprezentarea poate fi un bărbat sau o femeie cosmică (de exemplu, însuși Buddha sau zeița hindusă care dansează, Kali) care stau sau sunt așezați în acest loc sau chiar atașați de copac (Attis, Iisus, Wotan). Pentru că eroul ca o întruchipare a lui Dumnezeu este el însuși buricul lumii, punctul ombilical prin care energiile eternității izbucnesc în timp. Astfel, buricul lumii este simbolul creației continue: misterul conservării lumii prin acel miracol continuu al însuflețirii care izvorăște în interiorul tuturor lucrurilor.

La amerindienii Pawnee din nordul statului Kansas și sudul statului Nebraska, preotul, în timpul ceremoniei Hako, desenează un cerc cu degetul mare de la picior. S-a consemnat că preotul ar fi spus următoarele:

Cercul reprezintă un cuib și este desenat cu degetul mare de la picior deoarece vulturul își construiește cuibul cu ajutorul ghearelor. Deși imităm pasărea care-și face cuibul, există și o altă semnificație a acestei acțiuni: ne gândim la zeul nostru creator Tirawa-atius care a făurit lumea pentru ca oamenii să poată trăi în ea. Dacă mergi pe un deal înalt și te uiți de jur împrejur, vei vedea cum cerul atinge pământul în toate părțile, iar oamenii trăiesc în interiorul acestei cuprins circular. Astfel, cercurile pe care le-am făcut nu sunt doar cuiburi, ele reprezintă cercul pe care l-a creat Tirawa-atius drept sălaș al tuturor oamenilor. Totodată, cercul este un simbol al grupului, al clanului și al tribului⁴⁸.

⁴⁸ Alice C. Fletcher, *The Hako: A Pawnee Ceremony* (Twenty-second Annual Report, Bureau of American Ethnology, partea 2; Washington, 1904), pp. 243-244. „Când s-a creat lumea”, i-a spus autoarei un mare preot Pawnee explicându-i semnificațiile divinităților onorate în cadrul ceremoniei, „lucrurile erau aranjate astfel încât să existe puteri inferioare. Zeul Tirawa-atius, puterea supremă, nu putea să se apropie de om, nici să fie simțit sau văzut. Atunci au fost permise puterile inferioare. Ele aveau scopul de a fi mediatorii dintre om și Tirawa” (ibid., p. 27).

Cupola cerului se reazemă de marginile pământului, uneori susținută de cele patru coloane regi, pitici, giganți, elefanți sau țestoase. De aici, tradiționala importanță a problemei matematice a cvadraturii cercului: ea conține de fapt secretul transformării formelor cerești în forme materiale. Vatra casei, altarul din templu, ambele sunt punctele centrale ale pământului, pântecul Mamei Universale, cea al cărei foc este focul vieții. Deschizătura din vârful colibei sau a cupolei este centrul cerului: poarta soarelui prin care sufletul trece înapoi de la timp la eternitate, la fel cum se ridică de la pământ la cer mireasma ofrandelor arse în focul vieții și înălțate pe axa ascendentă a fumului, din centrul roții lumesti la cel al roții cerești⁴⁹.

Odată îndestulat, soarele este bolul din care se hrănește Zeul, un graal ineputabil, plin cu substanțele sacrificiului – al cărui trup este adevărata mâncare și al cărui sânge este adevărata băutură⁵⁰. În același timp, el este elementul care hrănește omenirea. Raza solară ce aprinde vatra simbolizează comunicarea energiilor divine cu pântecul lumii – și apare din nou ca o axă ce unește și învârttește cele două roți. Curgerea energiei prin poarta soarelui este continuă. Zeul coboară, iar omul se înalță prin el. „Eu sunt ușa: de va intra cineva prin Mine, se va mântui; și va intra și va ieși și pășune va afla”⁵¹. „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el”⁵².

Pentru o cultură încă înrădăcinată în mitologie, fazele existenței vieții, precum și teritoriul în care se dezvoltă prind viață datorită sugestiei simbolice. Dealurile și dumbrăvile au proprii lor protectori supranaturali și sunt asociate cu episoade cunoscute din istoria locală despre crearea lumii. Pe alocuri se pot găsi de asemenea locuri sacre. Oriunde un

⁴⁹ A se vedea: Añanda K. Coomaraswamy, „Simbolismul Cupolei”, *The Indian Historical Quarterly*, Vol. XIV, No.1 (Martie, 1938).

⁵⁰ Ioan, 6:55.

⁵¹ *Ibid.*, 10:9.

⁵² *Ibid.*, 6:56.

erou s-a născut, a trăit sau s-a reintegrat vidului, locul este marcat și sacralizat. Acolo, este ridicat un templu pentru a semnifica și inspira miracolul centrării perfecte; este, într-adevăr, o poartă deschisă către abundență. Cineva, în acest loc, a descoperit eternitatea. Acest loc poate servi drept suport pentru o meditație productivă. Asemenea temple sunt de regulă create astfel încât să simuleze cele patru direcții ale orizontului, altarul din centru fiind un simbol al Punctului Inepuizabil. Cel care intră în incinta templului și înaintea spre sanctuar imită fapta eroului original. Țelul său este să repete modelul universal ca o cale de a evoca în el însuși amintirea formei care centrează și reînnoiește viața.

Orașele antichității sunt construite precum templele, cu porțile orientate spre cele patru direcții, iar în piața centrală se regăsește altarul principal dedicat fondatorului orașului. Cetățenii trăiesc și muncesc între limitele acestui simbol. În același spirit, domeniile religiilor naționale sau mondiale sunt centrate în jurul unui oraș-mamă: creștinismul occidental în jurul Romei, islamul în jurul orașului Mecca. Plecăciunile concertate ale comunității musulmane din întreaga lume, de trei ori pe zi, toate arătând precum spițele unei roți uriașe extinse pe întreg globul pământesc către centrul Kaaba, construiesc un simbol vast și viu al „supunerii” (*islam*) fiecăruia și a tuturor în fața voinței lui Allah. Așa cum citim în Coran: „Pentru că doar el singur El vă va arăta adevărul faptelor voastre”⁵³. Sau: un templu măreț poate fi zidit oriunde. Pentru că, în cele din urmă, Totul este pretutindeni, iar locul potrivit al tronului puterii divine se află oriunde. În mit, orice fir de iarbă poate deveni figura salvatorului și poate conduce pribeagul în căutarea sa către *sanctum sanctorum* al inimii sale.

Centrul Lumii devine atunci omniprezent. Fiind sursa întregii existențe, el revarsă în lume atât plenitudinea bine-lui, cât și a răului. Urâtenia și frumusețea, păcatul și virtutea, plăcerea și durerea sunt toate produsul său. „Pentru

⁵³ Coran, 5:108.

Dumnezeu, toate lucrurile sunt bune, frumoase și drepte”, declară Heraclit, „dar oamenii văd unele lucruri ca fiind greșite, altele ca fiind drepte”⁵⁴. Așadar, figurile venerate în templele lumii nu sunt întotdeauna frumoase, bune sau în mod necesar virtuozose. Precum divinitatea din Cartea lui Iov, ele transcend scara valorilor umane. Și în mod asemănător, mitologia nu privește omul virtuos ca fiind cel mai important erou. Virtutea este doar un preludiu pedagogic al apogeeului revelației, care trece dincolo de toate perechile de opuse. Virtutea reprimă autocentrarea ego-ului și face posibilă centrarea transpersonală. Dar când aceasta a fost atinsă, ce se întâmplă cu durerea sau plăcerea, viciul sau virtutea, atât ale noastre, cât și ale altora? În toate, atunci, este percepută forța transcendentă, care trăiește în tot, este minunată în toate și merită pe deplin profunda noastră reverență.

Căci așa cum spunea Heraclit: „Cele neasemănătoare vor fi reunite, iar din diferențele lor se va ivi cea mai frumoasă armonie; căci nimic nu se împlinește fără luptă”⁵⁵. Sau poetul William Blake afirmă că: „Răgetul leilor, urletul lupilor, învolburarea mării și sabia ucigașă sunt bucați de eternitate ce nu pot fi cuprinse de ochiul omului”⁵⁶.

Putem înțelege mai bine lucrurile de mai sus printr-o anecdotă din Yoruba (Vestul Africii), spusă din perspectiva zeului buclucaș Edshu. Într-o zi, acest zeu ciudat venea agale pe o potecă ce despărțea două ogoare.

A văzut că pe fiecare ogor muncea un fermier și s-a gândit să le joace celor doi o farsă. Și-a pus pe cap o pălărie care pe o parte era roșie, iar pe cealaltă albă, verde în față, iar în spate neagră [acestea fiind culorile celor patru Direcții ale Lumii: Edshu era o personificare a Centrului Lumii, un *axis mundi*]. Când cei doi fermieri s-au dus acasă, în satul lor, și unul i-a spus celuilalt: „L-ai văzut pe tipul acela ciudat care a trecut astăzi cu o pălărie albă?”, celălalt i-a răspuns: „De ce?”

⁵⁴ Heraclit, fragment 102.

⁵⁵ Heraclit, fragment 46.

⁵⁶ William Blake, *The Marriage of Heaven and Hell*, „Proverbe despre Iad”.

Pălăria era roșie. Primul fermier a răspuns, „Nu-i adevărat, era albă. Ba era roșie”, a insistat celălalt, „Am văzut-o cu ochii mei”. Înseamnă că ești orb, i-a răspuns primul. „Și tu înseamnă că ești beat”, a replicat cel de-al doilea. Astfel, discuția a degenerat și cei doi au ajuns să se ia la bătaie. Când bătaia s-a transformat într-o luptă cu cuțite, au fost aduși de vecini în fața căpeteniei pentru judecată. Edshu s-a aflat în mulțime la proces și în momentul în care judecătorul nu mai știa cărui fermier să-i dea dreptate, bătrânul trickster s-a arătat, a dezvăluit farsa jucată, arătându-le pălăria și spunându-le: „Cei doi n-aveau cum să nu se certe. Chiar asta am vrut. Să împart vrajbă este cea mai mare bucurie a mea⁵⁷.”

Acolo unde moralistul ar fi indignat, iar poetul tragic ar fi cuprins de milă și teroare, mitologia sparge întregul vieții într-o vastă și înfiorătoare Comedie Divină. Râsetul ei olimpien nu este nici pe departe o porțiță de scăpare, ci e implacabil, având duritatea vieții însăși – care, am putea considera, este duritatea Zeului, a Creatorului. Mitologia, din acest punct de vedere, face ca atitudinea tragică să pară cumva una isterică, iar judecata pur morală să pară limitată. Cu toate acestea, duritatea vieții este echilibrată prin asigurarea că tot ceea ce vedem nu e decât reflexul unei puteri care dăinuie, neatinsă de durere. Iată de ce nu întâlnim nici milă și nici groază în povestirile mitologice, ci veselia unui anonim transcendental ce se contemplă pe sine în toate ego-urile centrate pe ele însele și care luptă, ego-uri care se nasc și mor în timp.

⁵⁷ Leo Frobenius, *Und Afrika sprach...* (Berlin: Vita, Deutsches Verlagshaus, 1912), pp. 243-245. A se compara cu episodul similar ce-l are ca protagonist pe Othin (Wotan) în *Prose Edda*, „Skáldskaparmál” I („Povești clasice scandinave”, Vol. V, New York, 1929, p. 96). A se compara și cu porunca lui Iehova din Exodul, 32:27: „Așa zice Domnul Dumnezeu lui Israel: Să-și încingă fiecare din voi sabia sa la șold și străbătând tabăra de la o intrare până la cealaltă, înainte și înapoi, să ucidă fiecare pe fratele său, pe prietenul său și pe aproapele său”.

PARTEA I

AVENTURA EROULUI

PARTIAL

APRIL 1900

CAPITOLUL 1

PLECAREA

-1-

CHEMAREA LA AVENTURĂ

A fost odată ca niciodată, pe vremea când dorințele încă se îplineau, un rege care trăia alături de fiicele sale, toate frumoase, însă cea mai mică dintre ele era atât de frumoasă, încât soarele ce văzuse atâtea lucruri se minuna de fiecare dată când razele sale îi mângâiau chipul gingaș. În preajma castelului regelui se afla o mare pădure întunecată, iar în pădure, pe sub un tei bătrân curgea un izvor. În zilele călduroase, fiica regelui se aventura în pădure și se așeza la marginea izvorului rece. Ca să treacă timpul, ea lua o minge de aur, pe care o arunca în sus și apoi o prindea; acesta era jocul ei preferat.

Într-o zi, mingea de aur nu s-a mai întors în brațele ridicate ale prințesei, ci le-a ocolit, a lovit pământul și s-a rostogolit direct în apă. Prințesa a urmărit-o cu privirea, dar aceasta a dispărut înghițită de apele izvorului, care era adânc, atât de adânc, încât nu i se vedea fundul. Atunci, ea a început să plângă în hohote, iar plânsetul ei răsună din ce în ce mai tare, fără să-și găsească vreo mângâiere. Și pe când plângea ea cu atâtă jale, a auzit o voce:

– Ce s-a întâmplat, Prințesă? Plângi atât de tare, încât până și unei pietre i-ar fi milă de tine.

Fata s-a uitat în jurul ei să vadă de unde venea vocea. În fața ei, în apă, a văzut capul mare, urât și gras al unei broaște.

– Ah, tu erai, Broscoiule, spuse ea. Plâng pentru că mi-am pierdut mingea de aur în izvor.

– Liniștește-te, nu plânge, i-a răspuns broscoiul. Pot să te ajut. Dar ce-mi dai în schimb dacă îți aduc înapoi jucăria?

– Orice dorești, dragul meu broscoi, i-a spus ea; hainele mele, perlele mele și bijuteriile mele, chiar și coroana mea de aur.

Broscoiul i-a răspuns:

– Nu vreau hainele tale, nici perlele, bijuteriile sau coroana ta de aur. Dar dacă vei avea grijă de mine și mă vei lăsa să-ți fiu partener de joacă, dacă mă vei lăsa să stau cu tine la masă, să mănânc din farfuria ta de aur, să beau din cana ta și să dorm în patul tău, dacă îmi promiți toate astea, îți voi aduce imediat mingea.

– De acord, spuse ea. Îți făgăduiesc orice dorești, doar să-mi aduci îndărăt mingea. Dar mai apoi s-a gândit: „Ce vorbe spune și broscoiul acesta! El trăiește în apă, alături de semenii săi, n-are cum să devină vreodată prietenul unui om”.

Imediat ce a făcut legământul cu broscoiul, acesta s-a scufundat în izvor și după ceva vreme a ieșit la suprafață; ținea în gură mingea și a aruncat-o pe iarbă. Prințesa s-a înveselit imediat ce și-a văzut jucăria. A ridicat-o și a început să se îndepărteze de râu.

– Stai, stai, strigă broscoiul, ia-mă și pe mine, nu pot să fug ca tine. Dar la ce i-a folosit broscoiului că a orăcăit din toate puterile sale? Prințesei nu i-a mai păsat de broscoi și s-a grăbit să ajungă acasă, uitându-și promisiunea, iar broscoiul amărât a sărit înapoi în izvor¹.

Acesta este un exemplu al uneia dintre căile prin care poate începe o aventură. O greșeală – aparent o simplă întâmplare – dezvăluie o lume nebănuită, iar individul este atras într-o relație cu forțe pe care nu le înțelege. Așa cum arăta Freud², greșelile nu sunt întâmplătoare. Ele sunt rezultatul unor conflicte sau dorințe suprimate. Ele sunt produse de izvoare nebănuite pe suprafața vieții, iar aceste izvoare pot fi foarte adânci, la fel de adânci ca sufletul însuși. O greșeală poate schimba un destin. În această poveste, dispariția mingii este primul semn al unei schimbări în viața

¹ *Grimms' Fairy tales*, Nr.1, „The Frog King.”

² *The Psychopathology of Everyday Life*. (Ed. Standard, VI, orig. 1901.)

prințesei. Broscoiul este al doilea, iar promisiunea ignorată este al treilea.

Ca o manifestare preliminară a puterilor ce încep să se dezvolte, broscoiul care iese din apă ca printr-o minune poate fi denumit „mesager”. Criza generată de apariția sa este „chemarea la aventură”. Chemările mesagerului pot fi chemări la viață, cum este cazul poveștii de față sau, în alte momente ale vieții, chemări la moarte. De asemenea, poate fi chemarea către săvârșirea unei importante fapte istorice. Sau poate marca începutul unei iluminări religioase.

Așa cum este înțeleasă ea de către mistici, chemarea marchează ceea ce a fost numit „trezirea sinelui”³. În cazul prințesei din poveste, ea nu semnifică altceva decât intrarea în adolescență. Dar fie că este mare sau mică și indiferent de etapa sau perioada vieții, chemarea ridică întotdeauna cortina la începutul unui mister al transformării – un ritual, un moment sau pasaj spiritual care, atunci când este dus la bun sfârșit, conduce la o moarte sau la o naștere. Orizontul vieții obișnuite a fost depășit; vechile concepte, idealuri și modele emoționale nu mai sunt potrivite, iar timpul unei treceri a sosit.

Reprezentative pentru circumstanțele chemării sunt: pădurea întunecată, arborele bătrân, izvorul, dar și subestimata și reticenta apariție a purtătorului puterii destinului. Recunoaștem în această scenă simbolurile Buricului Lumii. Broscoiul, micul dragon, este opusul din povești al șarpelui din lumea subterană, al cărui cap susține pământul și care reprezintă puterile demiurgice ale abisului. El iese la suprafață cu mingea de aur a soarelui, pe care ceva mai înainte o înecaseră apele sale întunecate: semănând în acest moment cu marele Dragon Chinezesc din Orient, cel care aduce în gură soarele care răsare, sau cu broasca pe al cărui cap călărește frumosul tânăr nemuritor, Han Hsiang, ce duce în mână un coș plin cu piersicile nemuririi.

³ Evelyn Underhill, *Mysticism, A Study in the Nature and Development of Man's Spiritual Consciousness* (New York: E. P. Dutton and Co., 1911), Part II, „The Mystic Way”, Chapter II, „The Awakening of the Self”.

Freud a sugerat că toate momentele de anxietate reproduc sentimentele dureroase ale primei despărțiri de mamă – intensificarea respirației, congestia sângelui etc., ale crizei nașterii⁴. Dimpotrivă, toate momentele separării și ale unei noi nașteri produc anxietate. Fie că este vorba despre copila regelui care este pe cale să fie îndepărtată de fericirea unității duale existente între ea și Tatăl Rege, sau de fiica lui Dumnezeu, Eva, acum pregătită să plece din peisajul idilic al Grădinii Edenului, sau de Viitorul Buddha, aflat în cel mai înalt stadiu de concentrare, care trece dincolo de ultimele orizonturi ale lumii create, aceleași imagini arhetipale sunt activate, simboluri ale pericolului, ale reasigurării, încercării, trecerii și straniei sfințenii a misterelor nașterii.

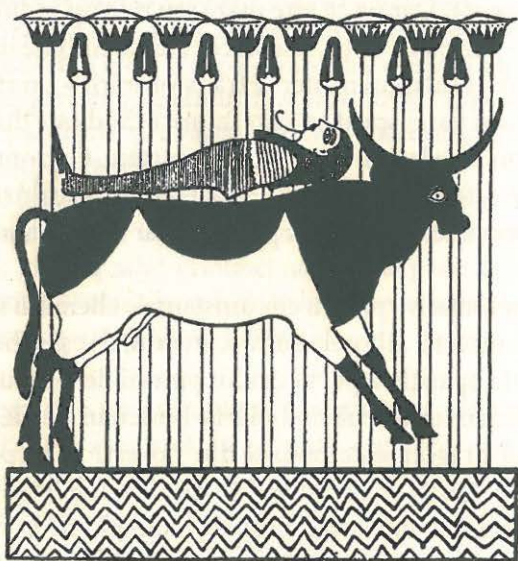

Fig. 3. Osiris, luând forma unui taur, își transportă credinciosul în lumea de dincolo.

Dezgustătorul și respingătorul broscii sau dragon din poveste aduce în gură minge-soare. Broasca, șarpele, cel respins, este reprezentantul acelei profunzimi inconștiente („atât

⁴ Sigmund Freud, *Introductory Lectures on Psycho-Analysis* (tradus de James Strachey, Ed. Standard, XVI; Londra: The Hogarth Press, 1963), pp. 396-97. (Orig. 1916-17.)

de adânc, încât fundul nu i se poate vedea”), acolo unde sunt adunate toate legile, toți factorii și toate elementele de existență respinse, reprimare, nerecunoscute, neștiute sau nedezvoltate. Acelea sunt perlele din palatele submarine ale undinelor, tritonilor sau paznicilor apelor; bijuteriile care luminează orașele demonilor din lumea subterană; semințele de foc, aflate în oceanul nemuririi care susține pământul și-l înconjoară precum un șarpe; stelele îmbrățișate de nemuritoare noapte. Acestea sunt pepitele din comoara de aur a dragonului; merele străjuite ale Hesperidelor; firele Lânii de Aur. Astfel, mesagerul sau heraldul care anunță chemarea la aventură este de obicei întunecat, dezgustător sau înspăimântător – considerat a fi rău de întreaga lume. Cu toate acestea, dacă ar fi urmat, s-ar deschide calea printre zidurile zilei către întunericul unde strălucesc comorile. Sau mesagerul este o bestie (cum se întâmplă în povești), un exponent al fecundității instinctuale refulate în interiorul nostru sau o reprezentare ascunsă și misterioasă a necunoscutului.

Se povestește, de exemplu, despre cum regele Arthur se pregătea împreună cu alți cavaleri să plece la vânătoare:

Îndată ce a intrat în pădure, regele a văzut în fața sa un cerb mareț.

– Am să vânez acest cerb, spuse regele Arthur. Își lovi bidiviul cu pintenii și hăitui cerbul, gata să-l prindă. Însă regele goni după cerb atât de mult, încât calului său i se tăie suflarea și căzu mort. Atunci, un paj îi aduse regelui un alt cal. Și regele privi cerbul prins și calul său mort; se așeză lângă o fântână și căzu adânc pe gânduri. Cum stătea el acolo, i se păru că aude lătratul unor câini gonaci, cam treizeci la număr. Și odată cu aceasta, regele văzu cum se apropie de el cea mai ciudată fiară, nemaivăzută și nemaiauzită. Fiara se duse la fântână și bău apă, iar din burta fiarei venea un zgomot de parcă ar fi gonit treizeci de perechi de câini. Dar în tot timpul cât se adăpă, zgomotul din burtă încetă să se mai audă; și creatura se îndepărtă apoi cu mare zgomot, spre marea mirare a regelui⁵.

⁵ Malory, *Le Morte d'Arthur*, I, xix. Urmărirea cerbului și întâlnirea cu fiara marchează începutul misterelor asociate acestei Sfântului Graal.

Mai există și povestea – dintr-un alt colț al lumii – a unei fete arapaho din câmpiile nord-americane. Ea urmărea un porc spinos aflat lângă un plop. Încercă să lovească animalul, dar acesta fugi în spatele copacului și începu să se cațere. Fata căută să-l prindă, dar nu reuși. „Ei bine!” spuse ea, „Am să mă urc în copac să prind porcul pentru că vreau țepușele lui, iar dacă va fi nevoie, mă voi urca până în vârf”. Porcul spinos ajunsese în vârful copacului.

Apropiindu-se și ea, tocmai când să pună mâna pe el, trunchiul copacului se înălță dintr-odată, iar porcul spinos își continuă cățărarea. Privind în jos, fata își văzu prietenii lungindu-și gâturile după ea și făcându-i semne să coboare, dar fiind deja mânată de dorința de a prinde porcul spinos și făcându-i-se frică de distanța mare până la pământ, ea continuă să urce până când de jos se mai vedea doar cât un grăunte și împreună cu porcul spinos ajunsese în cele din urmă în cer⁶.

Două vise vor fi suficiente pentru ilustrarea apariției spontane a figurii mesagerului în psihicul pregătit pentru transformare. Primul este visul unui tânăr care căuta să dea un sens vieții sale:

„Mă aflu pe o pajiște verde, unde pasc multe oi. Este, tărâmul oilor. Pe tărâmul oilor se află o femeie necunoscută care îmi arată calea”⁷.

Al doilea este visul unei tinere fete a cărei prietenă a murit de tuberculoză. Ea este terifiată de faptul că ar putea avea și ea boala.

„Mă aflu într-o grădină înflorită; soarele tocmai apunea într-un halo roșu însângerat. Apoi, în fața mea a apărut un nobil cavaler negru, care îmi vorbi cu o voce serioasă, adâncă și înspăimântătoare: „Vrei să mergi cu mine?”

⁶ George A. Dorsey și Alfred L. Kroeber, *Traditions of the Arapaho* (field Columbia Museum, Publication 81, Anthropological Series, Vol. V; Chicago, 1903), p. 300. Retipărită în cartea lui Stith Thompson *Tales of the North American Indians* (Cambridge, Mass., 1929), p. 128.

⁷ C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (Collected Works, vol. 12; New York and London, 1953), pp. 71, 73. (Orig. 1935.)

Fără să aștepte ca eu să-i răspund, m-a luat de mână și m-a luat cu sine⁸.

Fie că vorbim despre vis sau despre mit, în aceste aventuri există o atmosferă de fascinație irezistibilă față de personajul ce apare brusc sub forma călăuzei, marcând o nouă perioadă, o nouă etapă în viață. Ceea ce trebuie înfruntat și este într-un fel profund familiar inconștientului – deși apare ca surprinzător sau chiar înfricoșător pentru personalitatea conștientă – se va face cunoscut. Iar ceea ce înainte era plin de însemnătate, ar putea într-un mod straniu să fie golit de semnificație: precum lumea prințesei a cărei minge de aur a dispărut brusc în apa izvorului. După aceea, chiar dacă eroul se întoarce pentru o perioadă la ocupațiile sale obișnuite, ele s-ar putea să îi apară acum ca inutile. O serie de semne a căror prezență crește în intensitate vor deveni apoi vizibile, până când chemările nu vor mai putea fi refuzate. Așa cum se întâmplă în legenda celor „Patru Semne”, cel mai cunoscut exemplu al chemării la aventură din literatura lumii.

Tânărul prinț Gautama Sakyamuni, viitorul Buddha, a fost protejat de tatăl său pentru a nu cunoaște ce înseamnă bătrânețea, boala, moartea sau călugăria, ca nu cumva să-i vină vreodată gândul de a renunța la viața lumească. Căci, la nașterea sa, i se profetise fiului că urma să devină fie un împărat al lumii, fie un Buddha. Regele – înclinând în favoarea vocației regale – i-a oferit fiului trei palate și 40.000 de dansatoare care să-l țină legat de lumea aceasta. Însă toate acestea nu au făcut decât să grăbească inevitabilul, deoarece, încă de pe când era relativ tânăr, prințul și-a epuizat setea de plăcerile trupești și a devenit pregătit pentru altfel de experiențe. Din acel moment, au apărut automat și mesagerii:

Într-una din zile, viitorul Buddha a dorit să meargă în parc și i-a spus vizitiului să-i pregătească trăsura. După cum i-a fost spus, omul a adus o trăsură elegantă și somptuoasă,

⁸ Wilhelm Stekel, *Die Sprache des Traumes* (Wiesbaden: Verlag von J.F. Bergmann, 1911), p. 352. Dr. Stekel scoate în evidență relația dintre haloul roșu însângerat și gândul la sângele tușit în tuberculoză.

trasă de patru cai din rasa sindhava, la fel de albi ca petalele unui lotus alb. El l-a anunțat pe viitorul Buddha că totul era pregătit. Apoi, viitorul Buddha s-a urcat în trăsura care semăna cu un palat al zeilor și a pornit spre parc.

„Momentul iluminării prințului Siddhartha se apropie, s-au gândit zeii. Trebuie să-i oferim un semn. Și au transformat un zeu într-un bătrân decrepit, fără dinți, cu părul alb, cocoșat, sprijinindu-se într-un toiag și tremurând din toate încheieturile. Bătrânul a apărut în fața viitorului Buddha, în așa fel încât doar acesta și vizitiul său îl puteau vedea.

Apoi viitorul Buddha i-a spus vizitiului:

– Prietene, te rog, spune-mi cine este acest om? Nici măcar părul său nu seamănă cu cel al vreunui alt om. Și când a auzit răspunsul, a spus: Rușine să-i fie nașterii pentru că fiecare om care se naște în lumea asta trebuie să îmbătrânească. Și, cu inima grea, s-a întors și a reintrat în palatul său.

– De ce s-a întors fiul meu atât de repede?, a întrebat regele.

– Stăpâne, a văzut un bătrân, a fost răspunsul; și pentru că a văzut un om bătrân, el este pe cale să se retragă din această lume.

– Vrei să mă omori cu aceste cuvinte? Aranjează repede ca fiului meu să-i fie prezentate câteva piese de teatru. Dacă îl vom face să redescopere plăcerile vieții, el nu se va mai gândi la retragerea din lume. Și apoi regele a poruncit ca străjerii palatului să extindă paza împrejurimilor cu o jumătate de leghe în fiecare direcție.

Și iarăși, într-o altă zi, pe când viitorul Buddha mergea către parc, a văzut un om bolnav trimis de zei. Interesându-se și de acest om, el s-a întors, cu inima grea, în castelul său.

Și regele a întrebat ca și mai înainte; și de data aceasta a poruncit ca paza să fie extinsă cu trei sferturi de leghe de jur împrejur.

Apoi iarăși, într-o altă zi, în timp ce viitorul Buddha se ducea spre parc, a văzut un bărbat mort trimis de zei. El a vrut să știe ce era și cu acel om și apoi, tulburat, s-a întors la palat.

Și regele a făcut întocmai ca data trecută, poruncindu-le străjerilor să stea de pază încă o leghe în fiecare direcție.

Dar, într-o altă zi, în timp ce viitorul Buddha se ducea înspre parc, a întâlnit un călugăr, îmbrăcat îngrijit și cuviincios, trimis de zei. Și-a întrebat vizitiul:

– Rogu-te, spune-mi cine este acest om?

– Doamne, acesta este un om care s-a retras din lume; și apoi vizitiul a continuat să laude retragerea din lume. Gândul retragerii din lume l-a încântat pe viitorul Buddha⁹.

Prima etapă a călătoriei mitice – pe care am denumit-o „chemarea la aventură” – semnifică faptul că destinul l-a chemat pe erou și a transferat centrul său spiritual de gravitație din perimetrul societății în care și-a trăit până acum viața într-o zonă a necunoscutului. Această regiune predestinată, în același timp a pericolului și a comorilor, poate fi reprezentată în felurite moduri: ca un tărâm îndepărtat, o pădure, un regat subpământean sau subacvatic sau aflat deasupra cerurilor, o insulă secretă, un vârf de munte semeț sau o stare profundă de visare. Însă, este mereu un loc al ființelor stranie polimorfe, al zbuciumelor inimaginabile, al faptelor supraumane și al desfătărilor imposibile.

Eroul poate înainta din propria sa voință pentru a îndeplini aventura, la fel ca Tezeu care a ajuns în orașul tatălui său, Atena, și care a auzit povestea îngrozitoare a Minotaurului. Sau poate fi purtat sau trimis într-un alt tărâm de către un agent bun sau rău, la fel ca Odiseu care a fost deviat de la cursul său pe Mediterană de către furtunile mâniașului zeu Poseidon. Aventura poate începe printr-o simplă greșală, așa cum s-a întâmplat cu prințesa din poveste; sau eroul se poate plimba pur și simplu și în acel moment se petrece un fenomen care să-l atragă și să-l provoace să se îndepărteze de drumul său obișnuit. Pot fi oferite exemple la infinit, din toate colțurile lumii¹⁰.

⁹ Retipărit cu permisiunea editorilor de la Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations* (Harvard Oriental Series, 3) Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1896, pp. 56-57.

¹⁰ În capitolul de mai sus și în următoarele pagini nu am încercat să epuizez dovezile și exemplele. Acest lucru (realizat, de exemplu, de Frazer, în *Creanga de Aur*) ar fi însemnat să-mi extind capitolele considerabil, fără a aduce nici o clarificare în plus ideii principale a monomitului. În schimb, în fiecare capitol voi oferi câteva exemple semnificative din variate tradiții ale întregii lumi. De-a lungul dezvoltării acestei opere îmi voi schimba sursele în mod gradat, astfel încât cititorul să poată savura calitățile variate ale unor stiluri și tradiții diferite. Când va fi ajuns la ultima pagină, cititorul va fi tre-

-2-

REFUZUL CHEMĂRII

De multe ori în viața reală, dar nu mai puțin în mituri și povești populare, întâlnim cazul banal când nu se răspunde chemării. Refuzul chemării convertește aventura în negativul ei. Personajul principal, încătușat de plictis, muncă grea sau de „cultură”, pierde puterea de a acționa hotărât în sens pozitiv și devine o victimă care trebuie salvată. Lumea sa înfloritoare devine un deșert pietros, iar viața i se pare a fi lipsită de sens – chiar dacă, așa cum este cazul regelui Minos, el s-ar putea să reușească să construiască un imperiu de renume în urma unui efort titanic. Indiferent de ce construcție ar ridica, aceasta va fi o construcție a morții: un labirint cu ziduri ciclopeene în spatele cărora să poată ascundă Minotaurul său. Tot ceea ce poate face este să-și facă noi probleme și să aștepte apropierea treptată a propriei sale dezintegrări.

„Pentru că te-am chemat și tu ai refuzat [...] voi râde și eu de nenorocirea ta; voi râde când frica te va năpădi; când frica-ți va fi ca o pustiire, iar distrugerea ca o vijelie; când neputința și chinul vor veni peste tine”. „Pentru că cei simpli care întorc spatele vor fi nimiciți din asta, iar cei nebuni de norocul lor vor fi distruși”¹¹.

Time Jesum transeuntem et non revertentem: „Teme-te de plecarea lui Iisus, pentru că el nu se mai întoarce”¹².

Miturile și poveștile din întreaga lume evidențiază că refuzul este de fapt, refuzul unei renunțări la propriile interese. Viitorul nu este privit ca o serie constantă de morți și

cut printr-un număr semnificativ de mitologii. În caz că va dori să verifice dacă toate etapele monomitului se regăsesc în respectiva sursă, nu va trebui decât să citească titlurile enumerate în notele de subsol și să își găsească răspunsurile, căutând prin mulțimea de povești prezentate.

¹¹ Proverbs, 1:24-27, 32.

¹² „Cărțile spirituale folosesc deseori acest citat latin care a înspăimântat multe suflete” (Ernest Dimnet, *The Art of Thinking*, New York: Simon and Schuster, Inc., 1929, pp. 203-204).

nașteri, ci ca un sistem de idealuri, virtuți, țeluri și avantaje care trebuie să fie permanente și consolidate. Regele Minos a decis să păstreze taurul divin atunci când sacrificiul lui ar fi însemnat supunerea în fața dorinței zeului societății sale. El a preferat să facă acest lucru pentru interesele sale economice. Astfel, a eșuat în înaintarea sa pe calea asumată – și am putut vedea cu ce consecințe dezastruoase. Însăși divinitatea a devenit teroarea sa; căci, evident, dacă cineva devine propriul zeu, atunci Dumnezeu însuși, voința lui Dumnezeu, puterea care ar distruge sistemul său egocentric, devine monstrul.

*Am fugit de El, în nopți și în zile;
Am fugit de El, de-a lungul anilor;
Am fugit de El, în labirinturile
minții mele; și în ceața lacrimilor
M-am ascuns de El și printre râsete¹³.*

Eroul este hărțuit, zi și noapte, de ființa divină ce reprezintă imaginea sinelui viu întemnițat în labirintul propriului său psihic dezorientat. Căile spre porțile de ieșire au fost pierdute: nu există nicio ieșire. Nu poate decât să se agațe de propria-i persoană, precum Satan, cu furie, și să trăiască în infern; sau altfel să renunțe și să fie, într-un final, anihilat în Dumnezeu.

*Ah, smintitule, orbule și neputinciosule,
Eu sunt Cel pe care-L cauți!
Ai alungat iubirea de la tine, tu, care M-ai îndepărtat!¹⁴*

Aceași voce misterioasă a fost auzită în chemarea zeului grec Apollo în timp ce o urmărea peste câmpii pe fecioara Daphne, fiica râului Peneus. „O nimfă, o fiică a lui Peneus, rămâi!”, îi striga zeul – precum striga broasca spre prințesa din poveste:

¹³ Francis Thompson, *The Hound of Heaven*, rândurile din deschidere.

¹⁴ Ibid., concluzie.

„Eu, cel care te urmăresc, nu-ți sunt dușman. Tu nu știi de cine fugi și de aceea fugi. Nu alerga atât de iute, rogu-te, oprește-te din alergare. Voi veni încet către tine. Stai, oprește-te și întreabă cine este cel ce te iubește”.

Pe când el voia să-i spună mai multe” (continuă povestea), peneiana a rupt-o la fugă, sperioasă, și l-a lăsat cu vorba ne-terminate. Dar și atunci i se părea frumoasă: în bătaia vântului veșmântul îi flutura, dezvăluindu-i trupul și adieri ușoare îi aruncau pe spate părul despletit. Fuga îi sporea frumusețea. Însă tânărul zeu nu mai poate răbda să-i facă rugăminți zadarnice. O urmărește cu pași repezi, cum îl îndemna Amor însuși. Asemeni unui câine galic, care a văzut în câmp deschis un iepure și punându-și amândoi nădejdea în ajutorul picioarelor, unul caută prada, celălalt salvarea, unul sperând că degrabă îl va prinde și-l urmărește cu botul întins, celălalt fiind în primejdia de a fi prins și se smulge când era să fie înșfăcat și scapă de gura care-l atinge -, la fel sunt zeul și fecioara: el îmboldit de speranță, ea de teamă. Zeul totuși mai ușor, ajutat de aripile lui Amor, o urmărește fără răgaz, gata s-o ajungă din urmă și răsufierea lui involburează părul răsfirat pe umerii fugarei.

Cu puterile istovite ea se face palidă și, învinsă de greul fugii repezi, privind apele Peneului, zice: „Ajută-mă, tată, dacă într-adevăr voi, fluviile, aveți putere divină. Pământule, înghite-mi trupul prin care am plăcut sau prin schimbare pierde-mi înfățișarea aceasta care face să fiu insultată”. Abia și-a terminat ruga și o mare greutate îi înțepenește picioarele. O scoarță subțire de copac îi încinge trupul plâpând. Părul i se schimbă în frunze, brațele în ramuri. Picioarele, până de curând atât de iuți, se prind de pământ cu rădăcini trainice. Chipul i se preschimbă într-o coamă de arbore. Numai strălucirea frumuseții îi mai rămâne¹⁵.

Acesta este într-adevăr un final plictisitor și lipsit de orice satisfacții. Apollo, soarele, stăpânul timpului și al împlinirii, a renunțat la propunerea sa romantică înspăimântătoare, și,

¹⁵ Ovid, *Metamorphoses*, I, 504-553 (trad. de Frank Justus Miller, The Loeb classical library). (Trad. în lb. rom. de David Popescu, Ovidiu, *Meta-morfoze*, Ed. Științifică, București, 1959.)

în schimb, a numit laurul copacul său preferat, recoman-
dând în mod ironic frunzele de laur pentru cununa victori-
ei. Fecioara și-a căutat refugiul în imaginea părintelui ei,
găsind acolo protecție – acest moment seamănă cu visul în
care soțul cu o căsnicie ratată simțea cum dragostea mamei
l-a ocrotit în fața suferinței provocate de divorț¹⁶.

Cărțile de psihanaliză abundă în exemple ce prezintă
astfel de fixații disperate. Ele reprezintă neputința de a se
debarasa de egoul infantil, cu sfera lui de idealuri și relații
emoționale. O persoană poate fi prinsă între zidurile copi-
lăriei; tatăl și mama păzesc pragul de trecere, iar sufletul său
timorat, temându-se de vreo pedeapsă¹⁷, eșuează în tentati-
va de a trece pragul și de a se naște în lumea de afară.

Dr. Jung scria despre un vis care seamănă foarte mult
cu imaginea mitului lui Daphne. Visătorul este același tânăr
care s-a visat în ținutul oilor (*supra*, p. 55) – tărâmul lipsei
de independență, dacă putem să-i spunem așa. O voce din
interiorul lui spunea, „Întâi trebuie să fug de tata”; apoi câ-
teva nopți după aceea: „un șarpe înconjoară visătorul, iar el
stătea drept precum un copac înrădăcinat în pământ”¹⁸.
Aceasta este o imagine a cercului magic desenat în jurul
personalității de către puternicul dragon, simbol al părinte-
lui dominant¹⁹. În mod asemănător, fecioria Brünhildei din
Cântecul Nibelungilor a fost protejată de cercul de foc al ta-
tălui suprem Wotan. Ea a dormit înafara timpului până la
venirea lui Siegfried.

Micuța Briar-Rose (din *Frumoasa Adormită*) a fost ador-
mită de o vrăjitoare geloasă (o imagine inconștientă a mamei
rele). Odată cu micuța, întreaga ei lume a adormit. Într-un
final însă, „după mulți, mulți ani”, a apărut un prinț care a
trezit-o.

¹⁶ *Supra*, p. 9.

¹⁷ Freud: Complexul castrării

¹⁸ Jung, *Psihologie și alchimie*, pp. 58, 62.

¹⁹ Șarpele (în mitologie un simbol al apelor terestre) corespunde tată-
lui lui Daphne, râul Peneus.

Regele și regina (imaginile conștiințe ale părinților buni) care tocmai se întorceau acasă și intrau în castel au adormit și ei, iar alături de ei, întregul ținut. Toți caii dormeau în grajduri, câinii în curte, porumbeii pe acoperiș, muștele pe pereți, și chiar focul care pâlpâia în șemineu rămase nemișcat și adormi, iar friptura se opri din sfârâit. Bucătarul care tocmai vroia să-l ciufulească pe băiatul care spăla vase pentru că a uitat ceva, i-a dat drumul și a căzut și el într-un somn profund. Și vântul se oprise și nici o frunză nu se mai mișca în copaci. În jurul castelului un gard de spini începu apoi să crească și se înalță în fiecare an și acoperi întregul ținut. Crescu mai înalt decât castelul, astfel încât nimic nu se mai putea vedea, nici măcar sfârleaza de pe acoperiș²⁰.

Un oraș persan a fost cândva „împietrit” – regele și regina, soldații, locuitorii și toți ceilalți – pentru că poporul a refuzat chemarea lui Allah²¹. Soția lui Lot a devenit un stâlp de sare pentru că s-a uitat înapoi atunci când Iehova i-a poruncit să părăsească orașul ei²². Apoi există povestea evreului rătăcitor, blestemat să rămână pe pământ până la ziua Judecării de Apoi, deoarece atunci când Christos a trecut pe lângă el cărându-și crucea, acesta i-a spus „Grăbește-te! Mărește pasul!”. Mântuitorul care nu fusese recunoscut s-a întors la el și i-a zis : „Eu merg, dar tu mă vei aștepta aici până când mă voi întoarce”²³.

Unele dintre victime rămân fermecate pentru totdeauna (cel puțin așa ni se spune), iar altele sunt destinate să fie salvate. Brünhilde a fost păstrată pentru eroul potrivit, iar micuța Briar-Rose a fost salvată de un prinț. De asemenea, tânărul transformat într-un copac a visat-o ulterior pe femeia necunoscută care, ca un ghid misterios, i-a arătat calea²⁴.

²⁰ Grimm, nr. 50.

²¹ *1001 de Nopti*, trad. de Richard F. Burton (Bombay, 1885), vol. I, pp. 164-167.

²² Geneza, 19:26

²³ Werner Zirus, *Ahasverus, der Ewige Jude* (Stoff-Und Motivgeschichte der deutschen Literatur 6, Berlin și Leipzig, 1930), p. 1.

²⁴ Supra, p. 563.

Nu toți cei care ezită sunt pierduți. Psihicul păstrează multe secrete ascunse, iar acestea nu sunt divulgate decât atunci când e nevoie de ele. Uneori situația dificilă care urmează după refuzul chemării se dovedește a fi ocazia unei revelații providențiale a unui principiu de eliberare nebănuit.

Introversiunea voluntară este de fapt unul dintre instrumentele clasice ale geniului creator și poate fi folosită ca o cale intenționată. Ea conduce energiile psihice în profunzime și activează continentul pierdut al imaginilor arhetipale și infantile ale inconștientului. Desigur, rezultatul poate fi o dezintegrare a conștiinței mai mult sau mai puțin totală (nevroza, psihoza, condiția vrăjitei Daphne); dar, pe de altă parte, dacă personalitatea este capabilă să absoarbă și să integreze noile forțe, atunci omul va experimenta un grad aproape suprauman de conștientizare de sine și control abil. Acesta este un principiu de bază al disciplinelor indiene de yoga. Totodată, a fost calea multor spirite creatoare din Occident²⁵. Totuși, nu poate fi descrisă ca un răspuns la orice chemare. Mai degrabă, este un refuz deliberat, remarcabil, de a răspunde la orice, în afara celui mai profund, mai înalt și mai bogat răspuns la solicitarea, încă necunoscută, a unui vid interior care așteaptă: un fel de coliziune totală cu sau rejectare a termenilor de viață oferiți, în urma căruia unele

²⁵ A se vedea Otto Rank, *Art and artist*, trad. de Charles Francis Atkinson (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1943), pp.40-41: „Dacă vom compara tipul nevrotic cu cel productiv este evident că primul suferă de verificarea excesivă a impulsurilor sale. [...] Ambele se disting fundamental de tipul obișnuit, care se acceptă așa cum e, prin tendința lor de-a exercita propriul act de voință în a se retransforma. Și totuși există această diferență: în această refacere voluntară a propriului ego, nevroticul nu trece dincolo de lucrarea distructivă preliminară, fiind astfel incapabil de a detașa întregul proces creativ de propria persoană și de a-l transfera către o abstracție ideologică. Artistul productiv începe de asemenea [...] cu propria-i recreere rezultată într-un ego ideologic; [dar în cazul său] acest ego se află într-o poziție de a schimba voința creativă dinspre propria persoană către reprezentările ideologice, transformându-le astfel într-o perspectivă obiectivă. Trebuie să admitem că acest proces este limitat la sinele individual, nu doar în aspectele constructive, ci și în cele distructive. Acest lucru explică de ce orice muncă productivă reușește cu greu să se nască fără să treacă prin crizele morbide ale unei naturi „nevrotice”.

forțe transformatoare duc problema într-un plan al unor noi dimensiuni, unde ea va fi brusc și definitiv rezolvată.

Acesta este aspectul problemei eroului ilustrat în minunata aventură din *O mie și una de nopți* a prințului Kamar al-Zaman și al prințesei Budur. Tânărul și chipeșul prinț, unicul fiu al regelui Șahriman din Persia, refuză în mod persistent sugestiile, cererile, rugămințile repetate și, în cele din urmă, poruncile tatălui său de a face ceea ce se cuvine, să își ia o soție. Prima oară când i-a fost adusă o fată, tânărul a răspuns:

– O, tată, află că n-am nici un chef să mă însor, iar sufletul meu nu simte nici o atracție pentru femei. Am citit în multe cărți și am auzit multe vorbe referitoare la iscusința și perfidia lor, așa cum spunea poetul:

*Dacă mă întrebi de femei, eu pot să-ți răspund cu teimei.
Căci sunt îndestul de pățit și-n totul lămurit.
Bărbatul cu părul cărunt și fără avere fiind,
Acela zadarnic socoate să afle iubirea lor, frate!*

Și un altul a spus:

*Să nu te-ncrezi în femei – iată-o vorbă cu teimei.
Vai de-un tânăr ce se-ngână să le dea frâul pe mână;
Ele n-au să-i dea răgaz să se-nalțe nici cu-n pas,
De-ar trudi el mii de ani, spre-al ființelor liman.*

Și când și-a terminat versurile, a continuat astfel:

– O, tată, nunta este un lucru pe care nu-l voi consimți niciodată. Nu, nici chiar dacă voi bea din cupa morții.

Când sultanul Șahriman auzi aceste cuvinte de la fiul său, văzu negru în fața ochilor și fu copleșit de mâhnire. Totuși, datorită mării iubiri pe care o nutrea față de el, sultanul nu a mai vrut să-și repete doleanțele și nu s-a mâniat, ci i-a arătat toată bunătatea de care era în stare.

După un an, tatăl l-a întrebat din nou, dar tânărul a continuat să refuze, recitând noi strofe din poezi. Regele s-a sfătuit cu vizirul său, iar acesta l-a îndemnat:

– O, rege, așteaptă încă un an și dacă după aceea vei dori să vorbești cu el din nou despre căsătorie, nu o face în secret, ci adresează-i-te într-o zi mare, atunci când toți emirii și vizirii vor fi prezenți și toată oastea va sta în fața ta. Atunci să-ți chemi fiul, pe Kamar al-Zaman, când sunt toți adunați. Și când va veni, vorbește-i despre însurătoare în fața vizirilor și mai-marilor împărăției, a bărbaților de stat și a căpitanilor de oști, deoarece cu siguranță va fi intimidat și copleșit de prezența lor. Sigur nu va îndrăzni să se împotrivească dorinței tale.

Cu toate acestea, când momentul sosi și regele Șahriman vorbi despre nuntă în fața tuturor oamenilor de stat, prințul își plecă o vreme fruntea și apoi, ridicând privirea spre tatăl său și mânat de un soi de nebunie tinerească și ignoranță copilărească, îi spuse:

– Eu nu mă voi însura; nu, nici dacă voi bea din cupa morții! Dar tu ești bogat în ani și sărac cu duhul: oare nu m-ai întrebat până acum de două ori despre această chestiune și eu am refuzat să-mi dau consimțământul? De bună seamă te-ai smintit și nu ești demn să conduci nici măcar o turmă de oi! Astfel vorbi Kamar al-Zaman și-și desprinsе mâinile de la spate și își suflecă mânecile până la cot în fața tatălui său, cuprins de furie; mai mult, aruncă multe cuvinte grele regelui său, fără să știe ce zice, în tulburarea sa.

Regele se simțea zăpăcit și rușinat, deoarece acestea se întâmplau de față cu mai-marii împărăției sale și căpitanii oștii sale adunați pentru o zi de sărbătoare; dar imediat își aminti de înălțimea tronului său și se răsti la fiul său făcându-l să tremure. Apoi le-a poruncit străjilor aflate în fața sa:

– Legați-l!

Astfel, ei au pus mâinile pe el, l-au legat și l-au adus forțat în fața regelui, care le-a poruncit să-i lege mâinile la spate și astfel să stea în fața sa. Și prințul își aplecă capul de frică și tulburare, iar broboane de sudoare începură să curgă pe fața și fruntea sa. Rușinea și confuzia îl tulburau grozav. Apoi, tatăl îl lovi și-l ocări, spunându-i:

– Rușine ție, bastard hrănit cu laptele dezgustului! Cum îndrăznești să-mi răspunzi astfel în fața oștenilor și a căpitănilor mei? Până azi nu te-a pedepsit nimeni. Nu îți dai seama că fapta ta ar fi rușinoasă până și pentru cel mai josnic dintre supușii mei?

Și regele le porunci mamelucilor săi să-i dezlege legăturile de la mâini și să-l întemnițeze într-unul din bastioanele cetății.

Astfel, l-au luat pe prinț și l-au aruncat într-un turn vechi, în care se afla o încăpere dărăpănată, ce avea în mijloc o fântână păraginită. După ce au curățat puțin podelele au adus un pat pe care au trântit o saltea, o pătură și o pernă. Apoi au adus un felinar mare și o lumânare de ceară, căci locul acela era întunecat chiar și în timpul zilei. Apoi, mamelucii regelui l-au azvârlit pe Kamar al-Zaman acolo și au pus de strajă un eunuc. După toate acestea, prințul s-a trântit pe saltea, trist și împovărat, învinovățindu-se și părându-i rău pentru purtarea sa necugetată în fața tatălui.

În acest timp, în îndepărtatul imperiu al Chinei, fata Rrgelui Ghaiur, stăpânul Insulelor, al Mărilor și al celor Șapte Palate, avea o soartă asemănătoare cu cea a prințului Kamar al-Zaman. Când lumea a început să afle despre frumusețea sa iar zvonurile despre numele și faima ei au ajuns în țările vecine, regii din toate colțurile lumii au trimis pețitori la tatăl fetei; acesta i-a cerut părerea în privința măritişului, dar ea disprețuia până și cuvântul „căsătorie”.

– O, tată, i-a răspuns ea, nu vreau să mă mărit. Deloc. Eu sunt stăpână și regină care domnește peste ceilalți oameni și nu-mi doresc un bărbat care să domnească peste mine.

Cu cât refuza mai mulți pețitori, cu atât dorința lor creștea și toate caselor regale ale Insulelor Chinei trimiteau tatălui și mai multe daruri și obiecte rare însoțite de epistole prin care cereau mâna fiicei. Așa că tatăl deveni din ce în ce mai insistent. Ea nu-și clintî părerile și-n cele din urmă îi spuse supărată:

– O, tată, dacă îmi vei mai spune o dată de măritiş, mă voi duce în camera mea, voi lua o sabie și îi voi fixa prăseaua pe podea, o voi îndrepta spre pantece și mă voi apăsa pe

vârful ei ascuțit până când mă va fi străpuns cu totul, iar eu voi fi murit.

Când regele auzi aceste cuvinte, văzu negru în fața ochilor, inima începu să-i ardă parcă cuprinsă de flăcări, căci se temea ca nu cumva fata să își ia singură viața; și rămase nedumerit de ce să facă cu ea și pețitorii ei regali. Așa că îi zise:

– Dacă nu vrei să te măriți și nu te pot convinge, atunci înfrâneză-ți pofta de a ieși și intra după plac. Regele porunci ca fiica lui să fie închisă într-o casă și încuiată într-una din încăperi, poruncind ca zece bătrâne să-i fie însoțitoare, să o păzească și să-i interzică orice încercare de a merge la cele Șapte Palate. În plus, lăsa să se creadă că e indignat de purtarea ei și trimise răvașe tuturor regilor și nobililor, în care le spunea că fiica sa a fost lovită de nebunia Djinnului*.

Văzând cum atât eroul, cât și eroina au urmat calea negativă, iar între cei doi se află întreg continentul Asiei, va fi nevoie de un miracol pentru ca uniunea dintre cei doi prinți predestinați unul celuilalt pe veșnicie să se consume. De unde poate veni o asemenea putere care să rupă vraja negativă a vieții și să dizolve furia celor doi părinți?

Răspunsul la această întrebare este identic pentru toate mitologiile lumii. Căci, așa cum este scris în paginile Coranului: „Allah este puternic și milostiv”. Mai rămâne o singură problemă: cum va apărea miracolul? Iar acest secret nu se va revela decât în etapele următoare ale acestei povești din *O mie și una de nopți*.

-3-

AJUTORUL SUPRANATURAL

Pentru cei care nu au refuzat chemarea și au întreprins călătoria eroică, primul personaj pe care îl întâlnesc este o figură protectoare (de obicei o bătrânică gârbovită sau un

* Varianta prescurtată din R. Burton, *op. cit.*, Vol. III, pp. 213-228. (Traducerea în limba română a versurilor a fost preluată din *O mie și una de nopți*, Vol. IV, trad. și note de Haralambie Grănescu, Ed. Erc Press, București, 2009 – n.t.)

bătrân) care îi oferă călătorului amulete cu ajutorul cărora se poate apăra de forțele balaurului pe care urmează să îl întâlnească.

Un trib din Estul Africii, de exemplu, tribul Wachaga din Tanganyika, vorbește despre un bărbat foarte sărac pe care-l chema Kyazimba, care mânat de disperare a pornit într-o călătorie spre ținutul de unde răsare soarele. El merse o bună bucată de drum până când osteni. Astfel, rămase pironit locului, privind fără speranță în direcția soarelui, când simți că cineva se apropie pe la spate. Se întoarse și văzu o femeie decrepită, mică de statură. Ea se apropie și dori să afle ce făcea acolo. Când îi spuse, femeia îl luă sub haina ei și, zburând de pe pământ, îl transportă la zenit, acolo unde soarele se oprește în mijlocul zilei. Atunci, un grup mare de oameni veni dinspre răsărit în acel loc, făcând o gălăgie infernală. În mijlocul lor era o căpetenie sclipitoare care, atunci când sosi, ucise un taur și se așeză alături de oamenii săi la masă. Bătrâna îi ceru căpeteniei să-l ajute pe Kyazimba. Acesta îl binecuvântă și-l trimise acasă, iar vechile legende spun că în urma acestei binecuvântări, Kyazimba a trăit fericit și prosper până la adânci bătrâneți²⁷.

Printre amerindienii din sud-vest, cel mai cunoscut personaj în rolul de binefăcător este Femeia Păianjen – o buni-cuță ce locuiește sub pământ. Aflați pe drumul care-i ducea înapoi către tatăl lor, Zeii Gemeni ai războiului ai tribului navaho, abia plecaseră de acasă, urmând o potecă sacră, când au dat peste această făptură minunată:

Băieții mergeau cu repeziciune pe calea cea sfântă și, imediat după răsăritul soarelui, lângă Dsilnaotil, au văzut cum din pământ ieșea fum. S-au dus către acel loc și au descoperit că acesta ieșea dintr-un horn al unui bordei aflat sub pământ. O scară, înnegrită de fum, se arată în deschizătură. Uitându-se în casă, cei doi au văzut o bătrână, Femeia Păianjen, care se uită la ei și le spuse:

– Bine ați venit copii. Intrați. Cine sunteți și de unde veniți?

²⁷ Bruno Gutmann, *Volksbuch der Wadschagga* (Leipzig, 1914), p. 144.

Ei nu i-au răspuns, dar au coborât în bordei. Când ajunseră jos, bătrâna le vorbi din nou:

– Încotro vă duceți împreună?

– Oriunde vedem cu ochii, răspunseră ei; am venit aici pentru că nu aveam unde altundeva să mergem.

Bătrâna le-a pus această întrebare de patru ori și de fiecare dată cei doi i-au dat același răspuns. Apoi ea rosti:

– Poate că vă căutați tatăl?

– Da, răspunseră ei, doar dacă am putea găsi drumul către sălașul său.

– Ah! spuse bătrâna, drumul către tatăl vostru, Soarele, este unul lung și periculos. Sunt mulți monștri care stau la pândă și se poate ca tatăl vostru să nu fie prea bucuros să vă vadă atunci când, în cele din urmă, veți ajunge la el. S-ar putea să vă pedepsească pentru că v-ați dus. Dar până acolo trebuie să treceți de patru locuri primejdioase: stâncile care zdrobesc călătorul, trestii care-l taie în bucăți, cactușii care îl sfâșie în bucăți și nisipurile arzătoare care-l copleșesc. Dar am să vă dau ceva care să vă răpună dușmanii și să vă apere viețile.

Astfel, femeia le oferi un talisman numit „pana zeilor străini”, ce consta într-o brățară cu două pene ale vieții (smulse dintr-un vultur viu) legate și dintr-o altă pană a vieții care avea să le păzească viața. Ea îi învătă formula magică care, repetată în fața vrăjmașilor, avea să le îmblânzească mânia: „Lăsați polenul să vă liniștească picioarele, lăsați polenul să vă liniștească mâinile, lăsați polenul să vă liniștească mintea. Picioarele tale sunt polen; mâinile tale sunt polen; trupul tău este polen; mintea ta este polen; vocea ta este polen. Poteca este minunată. Lasă-te cuprins de liniște”²⁸.

Bătrâna cea bună și zâna nașă sunt caractere familiare în basmele europene; în legendele sfinților creștini rolul

²⁸ Washington Matthews, *Navaho Legends* (Memoirs of the American Folklore Society, Vol. V, New York, 1897), p. 109. Polenul este un simbol al energiei spirituale între amerindienii din sud-vest. Este folosit din abundență în toate ceremoniile, atât pentru a îndepărta răul, cât și pentru a marca calea simbolică a vieții. (Pentru o discuție despre simbolismul Navaho asociat aventurii eroului, vezi Jeff King, Maud Oakes și Joseph Campbell, *Where the Two Came to Their Father, A Navaho War Ceremony*, Bollingen Series I și edn., Princeton University Press, 1969, pp. 33-49.)

acesteia este de obicei întruchipat de Fecioară. Prin faptele ei, Fecioara poate să dobândească mila Tatălui. Femeia Păianjen cu pânda ei poate controla mișcările Soarelui. Eroul ajung sub aripa protectoare a Mamei Cosmice nu i se poate întâmpla nimic rău. Firul Ariadnei l-a condus pe Tezeu în deplină siguranță prin aventura labirintului. Aceasta este puterea călăuzitoare ce străbate opera lui Dante prin intermediul figurilor feminine Beatrice și Fecioara și ce apare succesiv în *Faust*-ul lui Goethe sub forma lui Gretchen, a Elenei din Troia și Fecioarei. „Tu ești fântâna vie a speranței”, se roagă Dante la finalul călătoriei sale printre pericolele celor Trei Lumi, încheiate cu bine:

„Fecioară Maică-a Domnului și fiică, soroc nestrămutat al vrerii sfinte ce mai presus de ființe te ridică, tu ești aceea ce umana gintă ai înălțat-o astfel, că Ziditorul nu se sfii în lut să se-nveșmânte; în pântecul tău s-aprinsese dorul sub raza cui crescut-a mândra floare ce raiului i-mpodobește-ogorul. Tu faci ești de milă și-ndurare aci-ntr-un noi, iar pe pământ fântână de doruri și nădejdi izbăvitoare. Atari puteri ți-s date-n cer, stăpână, că cine harul un ți-l cere ție cu frunte-aripi se prăbușe-n țărână; căci mila ta n-ajută-n vrăjmașie doar celor care-o cer; și nerugată adeseori într-ajutor se-mbie. În tine-i stă milostivirea toată, în tine-s mărirea și putința și tot ce-n om bun și curat s-arată”²⁹.

Această figură reprezintă puterea protectoare și benefică a destinului. Fantezia este o reasigurare – o promisiune că pacea din Paradis, care a fost cunoscută la început în pântecul mamei, nu va fi pierdută. Ea susține prezentul și dăinuie în viitor, așa cum a existat în trecut (ea este atât omega, cât și alfa). O promisiune că, deși atotputernicia poate fi pusă în pericol de pasajele de trecere și trezirile la viață, puterea protectoare este întotdeauna și pentru totdeauna prezentă în sanctuarul inimii și chiar immanentă aspectelor nefamiliare ale lumii sau ascunsă dincolo de ele. Nu trebuie decât să știi și să te încrezi și gardienii nemuritori se vor ivi.

²⁹ Dante, „Paradiso”, XXXIII, 12-21 (trad. de Eta Boeriu, „Paradisul”, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008), p. 715.

Răspunzând propriei sale chemări și continuând să urmeze curajos drumul pe măsură ce evenimentele se succed, eroul va descoperi alături de el toate forțele inconștientului. Însăși Mama Natură susține această misiune grandioasă. Și în măsura în care acțiunea eroului coincide cu cea pentru care societatea din care provine este pregătită, el este gata să participe la marele proces al istoriei. „Mă simt”, spunea Napoleon la începutul campaniei sale din Rusia, „purtat către un final pe care nu-l cunosc. Îndată ce-l voi atinge, voi deveni inutil, un singur atom va fi suficient pentru a mă spulbera. Până atunci, nicio forță umană nu poate să facă nimic împotriva mea.”³⁰

Nu de puține ori, ajutorul supranatural vine sub formă masculină. În basme, el poate fi un pitic din pădure, un vrăjitor, un pustnic, un păstor sau un fierar, ce apare în călătoria eroului pentru a-i da acestuia amulete sau sfaturi de care ar putea să aibă nevoie. Marile mitologii transformă acest personaj în figura importantă a ghidului, învățătorului, barcajiului sau conducătorului sufletelor către lumea de dincolo. În mitul clasic acesta este reprezentat de Hermes-Mercur, iar în mitologia egipteană, el este Thoth (zeul Ibis, zeul babuin); în mitologia creștină el este Duhul Sfânt³¹. În *Faust*, Go-

³⁰ A se vedea Oswald Spengler, *The Decline of the West*, trad. de Charles Francis Atkinson (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1926-28), vol. I, p. 144. „Să presupunem”, adaugă Spengler, „că Napoleon însuși, ca „persoană fizică”, ar fi murit la Marengo – atunci ceea ce ar fi reprezentat el ar fi fost înregistrat în istorie sub o altă formă.” Eroul, care în acest sens și într-un asemenea grad a devenit depersonalizat, încarnează în timpul perioadei acțiunii sale epocale dinamismul procesului cultural; „între el ca realitate și alte realități există o armonie cu ritm metafizic” (ibid., p. 142). Această idee corespunde cu cea a lui Thomas Carlyle referitoare la Regele Erou, intitulat „Ableman” (*On Heroes, Hero-Worship and The Heroic in History*, Lecture VI).

³¹ În timpul perioadei elenistice exista un amalgam al figurilor lui Hermes și Thoth, reprezentat de Hermes Trismegistul, „Hermes cel de trei ori mare”, care era perceput ca patronul și învățătorul artelor, în special al alchimiei. Retorta închisă „hermetic”, în care se puneau toate metalele mistice și era privită ca un tărâm special – o regiune deosebită în care sălășluiau forțe supranaturale, comparabile cu cele din tărâmurile miturilor. În acest vas, metalele treceau prin transformări și metamorfoze ciudate, simbolizând

ethe prezintă ghidul masculin ce preia forma lui Mefistofel – și de multe ori subliniază trăsăturile periculoase „mercuriale” ale acestuia; căci el este ispita sufletului inocent către tărâmul încercărilor. În viziunea lui Dante, acest rol îi revine lui Virgiliu, care îi cedează locul Beatricei la pragul dintre Purgatoriu și Paradis. Protector și periculos, având simultan figură maternă și paternă, acest principiu supranatural al gardianului și călăuzei unește în această formă toate ambiguitățile inconștientului – astfel semnificând susținerea personalității conștiente de către un sistem mai vast, dar și misterul indescifrabil al ghidului pe care îl urmărim, riscându-ne toate idealurile noastre raționale³².

Eroul căruia îi apare un astfel de ajutor este de obicei cel ce a acceptat chemarea. Chemarea, de fapt, a fost primul anunț al sosirii acestui preot al inițierii. Gardianul supranatural le poate apărea și celor care, aparent, s-au pregătit sufletește, deoarece, așa cum am văzut, „Allah este puternic și milostiv”.

Și așa s-a întâmplat că în turnul vechi și părăsit, unde dormea Kamar al-Zaman, prințul persan, exista o veche fântână romană³³. Această fântână era locuită de o djinnă, înrudită cu Iblis Blestematul, pe numele ei Maimuna, fiica lui

transfigurările sufletului sub tutela supranaturalului. Hermes era maestrul inițierilor în vechile mistere și reprezenta coborârea înțelepciunii divine pe pământ, care era reprezentată și în întrupările salvatorilor divini (a se vedea infra, pp. 342-345). (A se vedea C.G. Jung, *Psihologie și Alchimie*, partea a III-a, „Idei religioase în alchimie.” (orig. 1936). Pentru retortă, a se vedea par. 338. Pentru Hermes Trismegistul, a se vedea par. 173 și index, s.v.

³² Următorul vis ne oferă un exemplu viu al contopirii celor două principii opuse în inconștient: „Am visat că am ajuns pe o stradă plină cu borduri, la una dintre fete. Când am intrat, ea s-a transformat într-un bărbat și s-a întins, pe jumătate dezbrăcat, pe o canapea. El a spus: „Nu te deranjează (că acum sunt bărbat)?” Bărbatul părea în vârstă și avea perciuni albi. Îmi amintea de șeful pădurarilor care era bun prieten cu tata.” (Wilhelm Stekel, *Die Sprache des Traumes*, pp. 70-71). „Toate visele,” observă Dr. Stekel, „au o tendință bisexuală. Acolo unde bisexualitatea nu poate fi percepută, ea este ascunsă în conținutul latent al visului” (ibid., p. 71).

³³ Fântâna este simbolul inconștientului. A se compara cu povestea regelui Broscoi, supra, pp. 45-47.

Domriatt, un renumit rege al djinnilor³⁴. Cum Kamar al-Zaman dormea netulburat în primele ore ale nopții, Maimuna a ieșit din puț, dorind să își ia zborul până la cer pentru a trage cu urechea la discuțiile îngerilor. În momentul în care ajunsese la ieșirea din puț, văzu o lumină care strălucea în turn, ceea ce era neobișnuit. Se minună, se apropie și văzu patul pe care se afla o formă omenească, cu o lumânare care veghea la capul său și felinarul la picioare. Atunci ea își strânse aripile și se așeză lângă pat. Trase pătura și-i zări chipul lui Kamar al-Zaman. Timp de o oră Maimuna rămase acolo fără să se miște, în deplină admirație și mirare, „Allah fie binecuvântat”, exclamă ea dezmeticindu-se, „cel mai mare dintre Creatori!” (Maimuna era dintre djinnii care acceptaseră Adevărata Credință).

Și atunci și-a promis că nu-i va face niciun rău lui Kamar al-Zaman și începu să se teamă ca nu cumva, odihnindu-se în acest loc părăsit, acesta să cadă victimă vreunei rude de-a sa, dintre maride³⁵.

Aplecându-se deasupra-i, ea îl sărută pe frunte și îi acoperi din nou trupul dezvelit. După ceva vreme, își întinse aripile și își luă zborul până când ajunsese aproape de partea inferioară a cerurilor.

³⁴ A se compara cu broscioiul din poveste. În Arabia premahomedană, djinnii (singular: *m. djinn; f. djinna*) erau demoni ai deșertului și ai sălbăticiunilor. Păroși și diformi sau având forma unor animale, struți sau șerpi, acești demoni erau extrem de periculoși pentru persoanele care nu aveau vreo formă de protecție împotriva lor. Profetul Mahomed a admis existența acestor spirite păgâne (Coran, 37:158) și i-a incorporat în sistemul mahomedan, cel care recunoaște trinitatea făpturilor create de Allah: îngerii formați din lumină, djinnii din foc subtil și omul din țărână. Djinnul mahomedan avea puterea de a lua orice înfățișare ar fi dorit, dar nu mai grosieră decât esența focului sau a fumului. Astfel, puteau deveni vizibili ochiului muritorilor. Există trei categorii de djinni: zburătorii, umblătorii și scufundătorii. Se presupune că mulți dintre ei au acceptat Adevărata Credință, iar aceștia sunt considerați a fi djinni buni. Restul sunt malefici. Ei trăiesc și lucrează alături de îngerii căzuți, a căror căpetenie este Iblis („Cel ce disperă”).

³⁵ Un ifrit (ifrită) este un djinn (djinnă) puternic. Maridele sunt unul dintre clanurile puternice și periculoase ale djinnilor.

Acum, așa cum destinul hărăzește uneori, efrita zburătoare Maimuna auzi la un moment dat un fluturat gălăgios de aripi. Ea se îndreptă către acel sunet și văzu că era fluturatul aripilor unui efrit numit Dahnaș. Se năpusti asupra lui ca un uliu. Când el o recunoscă, știind că este Maimuna, fiica regelui djinnilor, temându-se de ea, mușchii începură să-i tremure și o imploră să aibă milă de el. Atunci ea dori să afle de unde se venea la acea oră târzie a nopții. El răspunse că se întorcea din Insulele Mării Interioare, aflată pe teritoriul Chinei, în regatul regelui Ghaiur, stăpânul Insulelor și al Mărilor și al Celor Șapte Palate.

„Acolo,” spuse el, „i-am văzut fiica, pe care Allah a făcut-o cea mai frumoasă din lume.” Apoi Dahnaș începu să povestească cu patos despre Prințesa Budur:

Are un nas precum marginea unei săbii lucioase și obraji de culoarea violetă a vinului sau a anemonelor sângerii: buzele ei precum corali și strălucirea cornalinei, iar gura ei are gustul mai dulce decât cel mai vechi vin. Gustul ei ar putea domoli însăși durerea veșnică a iadului. Vorba ei este plină de cea mai mare înțelepciune și are darul replicilor; sânii ei seduc orice văzător (slavă Celui Care a creat-o și a zămislit-o!). Și în plus, are două brațe rotunde și fine; așa cum a cântat-o poetul Al-Walahan:

Iar mâinile-i, de n-ar avea brățări.

Din mânecă ar curge ca un izvor spre mări.”*

Povestea despre frumusețea ei continuă, iar Maimuna rămase mută și mirată de spusele lui Dahnaș. Acesta continuă cu descrierea regelui, tatăl ei, a comorilor sale și a celor Șapte Palate, precum și a poveștii despre refuzul prințesei de a se mărita. „Iar eu,” spuse el, „O, doamna mea, mă duc la ea în fiecare noapte și mă umplu de bucurie atunci când îi văd chipul. Și o șărut între sprâncene, iubind-o și nedorind să-i fac vreun rău”. El vru ca Maimuna să zboare cu el îna-

* Versuri în traducerea lui Haralambie Grănescu, *O mie și una de nopți*, Vol. IV, Ed. Erc Press, București, 2009. (n.t.)

poi în China și să vadă frumusețea prințesei, dragălășenia, statura ei și perfecțiunea proporțiilor trupului său. „Și după aceea, dacă vei dori,” spuse el, „scopește-mă sau înrobește-mă; deoarece a ta este puterea de a îngădui sau de a interzice”.

Maimuna era indignată că cineva ar putea venera atât de mult o creatură din lumea muritoare, mai ales după ce a zărit chipul lui Kamar al-Zaman. „Ptiu! Ptiu!” strigă ea, râzând de Dahnaș și scuipându-l în față. „Fără îndoială, în noaptea aceasta am văzut un tânăr,” spuse ea, „pe care dacă l-ai vedea numai în vis, te-ai umple de admirație și cuvinte de laudă și-ar izvorî din gură”. Și îi povesti și ea întâmplarea din turn. Dahnaș rămase sceptic la povestea Maimunei, nedorind să creadă că există cineva mai frumos decât prințesa Budur. Astfel, Maimuna îi porunci să vină cu ea și să vadă. „Aud și mă supun”, spuse Dahnaș.

Și așa se întoarseră în camera din turn. Maimuna îl așeză pe Dahnaș lângă pat și descoperi chipul lui Kamar al-Zaman de sub acoperământul de mătase. Fața lui strălucea precum însuși soarele care răsare pe cer. Se uită la el pentru o clipă și apoi se întoarse către Dahnaș și-i spuse: „Privește, blestematule, și nu te sminti. Eu sunt fecioară și cu toate astea el a reușit să-mi cucerească inima”.

„În numele lui Allah, doamna mea, pot trece cu vederea lucrul acesta,” zise Dahnaș; „dar mai există un lucru pe care trebuie să-l aveți în vedere, și acela este că starea bărbatului se deosebește de cea a femeii. Slavă lui Allah, acesta pe care îl iubiți nu este cu nimic diferit de iubita mea în ce privește frumusețea, grația și perfecțiunea. Este ca și când amândoi ar fi fost modelați cu același tipar”.

Maimuna văzu negru în fața ochilor când auzi aceste vorbe. Ea îl lovi în cap cu aripa pe Dahnaș, atât de tare că acesta aproape că își văzu sfârșitul. „Te conjur,” porunci ea, „întru lumina înfățișării glorioase a iubirii mele, să te duci, blestematule, și să-ți aduci aici iubita pe care o îndrăgești atât de mult și de prosteste, ca să îi punem pe cei doi împreună și să ne uităm la ei cum dorm unul lângă celălalt pentru a vedea care din ei este mai frumos”.

Și astfel, în timp ce ceva lucra în el, într-o zonă de care el era total inconștient, a început să împlinească, fără ca voința lui conștientă să intervină, destinul lui Kamar al-Zaman, cel care refuza viața³⁷.

- 4 -

TRECEREA PRIMULUI PRAG

Odată ce personificările destinului său apar pentru a-l ghida și ajuta, eroul continuă aventura până când ajunge la „gardianul pragului”, aflat la intrarea în tărâmul unde se află puteri nebănuite. Asemenea gardieni hotărânesc lumea, împărțind-o în patru direcții – inclusiv sus și jos – delimitând astfel sfera reală, sau orizontul vieții, eroului. Dincolo de aceste limite este întunericul, necunoscutul și pericolul; la fel cum copilul simte că dincolo de supravegherea părinților se află pericolul și la fel cum membrul unui trib îl percepe dincolo de protecția societății în care trăiește. Persoana obișnuită este mulțumită, chiar mândră, să rămână între granițele indicate, iar credințele populare îi dau toate motivele pentru a se teme să facă măcar un pas în tărâmul neexplorat. Astfel, curajoșii marinari de pe corăbiile lui Columb, care au reușit să destrame orizontul limitat al minții medievale, – navigând, așa cum credeau, în oceanul nelimitat al ființei nemuritoare care înconjoară cosmosul precum șarpele mistic infinit care-și mușcă coada³⁸ – a trebuit să fie convinși și îndemnați precum copiii, căci se temeau de creaturi maritime fabuloase precum leviatanii, sirenele, dragonii și alți monștri marini.

Legende populare populează cu prezențe înșelătoare și periculoase orice loc nelocuit aflat dincolo de rutele obișnuite ale comunității. De exemplu, hotențoții descriu un căpcăun care putea fi întâlnit uneori la marginea dunelor de

³⁷ Adaptare după Burton, *op. cit.*, Vol. III, pp. 223-230.

³⁸ A se compara cu șarpele din vis, supra, p. 65.

nisip și a tufărișului. Ochii lui se află în scobitura tălpii, astfel încât pentru a afla ce se întâmplă în jurul lui, căpcăunul trebuie să se așeze pe coate și să-și un ridice picior. Atunci ochiul privește înapoi; altfel, se uită continuu la cer. Acest monstru vânează oameni, pe care îi sfășie cu dinții și mâinile. Se spune despre această creatură că vânează în haită³⁹. O altă fantomă a hotentotilor, numită Hai-uri, înaintea sărind din tufă în tufă în loc să meargă în jurul lor⁴⁰. Un personaj periculos neavând decât un picior, un braț și o parte a feței – jumătate-de-om – invizibil dacă este văzut dintr-o parte, poate fi întâlnit în multe locuri de pe pământ. În Africa Centrală se spune că acest jumătate-de-om îi cere celui pe care îl întâlnește: „Dacă tot te-ai întâlnit cu mine, haide să ne luptăm”. Dacă este pus la pământ, el va implora: „Nu mă omori. Îți voi arăta o sumedenie de leacuri”; și apoi norocosul devine un vindecător foarte bun. Dar dacă creatura (numită *Chiruwi*, „făptura misterioasă”) câștigă lupta, atunci persoana cu care s-a luptat va fi ucisă⁴¹.

Regiunile necunoscutului (deșert, junglă, adâncul mării, țărâm necunoscut etc.) sunt câmpuri fertile pentru proiectarea conținutului inconștient. *Libido-ul* incestuos și *destru-*

³⁹ Leonard S. Schultze, *Aus Namaland und Kalahari* (Jena, 1907), p. 392.

⁴⁰ Ibid., pp. 404, 448.

⁴¹ David Clement Scott, *A Cyclopaedic Dictionary of the Mang'anya Language spoken in British Central Africa* (Edinburgh, 1892), p. 97.

A se compara cu acest vis al unui băiat de 12 ani: „Într-o noapte am visat un picior. Credeam că eram întins pe podea și nu mă așteptam la acest lucru. Așa că am căzut peste el. Părea a avea aceeași formă cu piciorul meu. Din senin, piciorul a sărit și a început să mă fugărească. Credeam că am sărit pe fereastră și că am fugit în jurul curții și apoi pe stradă, alergând cât mă țineau picioarele. Am crezut că am alergat la Woolwich, când, în acel moment, piciorul m-a prins și a început să mă zgâlțâie. Apoi m-am trezit. Am visat acest picior de câteva ori.”

Băiatul auzise că tatăl său, de profesie marinăr, avusese recent un accident în care-și rupsese glezna (C.W. Kimmins, *Children's Dreams, An Explored Land*; Londra: George Allen and Unwin, Ltd., 1937, p. 107).

„Piciorul,” scrie Dr. Freud, „este un antic simbol sexual ce apare până și în mitologie” (*Three Essays on the Theory of Sexuality*, p.155). Trebuie de asemenea menționat că numele Oedip înseamnă „picior umflat”.

do-ul patricidal se reflectă astfel înapoi asupra individului și asupra societății sale sub forme ce sugerează amenințări de violență sau ispite periculoase – nu doar preluând înfățișarea unor căpcăuni, dar și a unor sirene de o frumusețe misterios de seducătoare, melancolică.

Țăranii din Rusia știu, de exemplu, că există „Femeile Sălbaticе” din păduri, care trăiesc în peșterile din munți, unde își întrețin gospodăriile, la fel ca muritorii de rând. Sunt femei frumoase, cu trăsături minunate, cosițe bogate și corp păros. Ele își aruncă sânii peste umeri atunci când aleargă sau când au grijă de copiii lor și merg numai în grupuri. Își prepară unguente din rădăcinile copacilor cu care se ung și devin invizibile. Le place să danseze sau să gâdile până la moarte oamenii care se plimbă singuri prin pădure și pe oricine asistă accidental la dansurile lor moare. Pe de altă parte, pe oamenii care le oferă mâncare îi ajută la cosit, la țesut, la îngrijit copiii și la curățenia în casă. Iar dacă o fată le va descâlci călții de cânepă pentru ca ele să o poată toarce, ele îi vor oferi frunze care se vor transforma în aur. Acestor femei le plac bărbații și s-au măritat adeseori cu tineri săteni, devenind soții excepționale. Dar, ca orice mireasă supranaturală, în momentul în care soțul le va nesocoti cătuși de puțin ideea lor capricioasă de viață conjugală, ele vor dispărea fără urmă⁴².

Un alt exemplu pentru a ilustra asocierea libidinoasă a căpcăunului periculos cu principiul seducției este Водяной Дедушка, „Bătrânul Apelor” din Rusia. El este abil și își schimbă forma și se spune că îneacă oamenii care înoată la miazăzi sau miazănoapte. Se însoară cu fetele care se îneacă sau sunt dezmoștenite de părinți. Are un talent special pentru a

⁴² A se compara V. J. Mansikka, în *Encyclopaedia of Religion and Ethics* scrisă de Hastings, Vol. IV, p. 628; articolul „Demons and Spirits (Slavic)”. Colecția de articole scrise de autorități în domeniu, adunate în acest volum sub titulatura „Demoni și Spirite” (ce abordează câteva dintre legendele africane, oceanice, asi-ro-babiloniene, budiste, celtice, chineze, creștine, copte, egiptene, grecești, ebraice, indiene, jainiste, japoneze, israelite, musulmane, persane, romane, slavone, teutone și tibetane), reprezintă o introducere excelentă în acest subiect.

convinge femeile nefericite să-i cadă în brațe și îi place să danseze în nopțile scaldate de lumina lunii. Ori de câte ori una din soțiile sale urmează să nască, el vine în sat pentru a căuta o moașă. Dar poate fi zărit după apa ce se prelinge de pe hainele sale. Este chel, pântecos, cu obraji rotunzi, haine verzi și o pălărie înaltă de papură; dar poate să apară și sub înfățișarea unui tânăr atrăgător sau a unui personaj binecunoscut în comunitate. Acest Maestru al Apelor nu este foarte puternic pe uscat, dar în elementul său are puteri depline. El sălășluiește în adâncurile râurilor, izvoarelor sau lacurilor, preferând să fie mereu în apropierea unei mori. În timpul zilei se deghizează în păstrăv bătrân sau în somon, iar noaptea iese la suprafață stropind și zbătându-se ca un pește, pentru a-și conduce vitele, oile și caii subacvatici la mal ca să pască sau pentru a se cocoța pe roata morii ca să-și pieptene în liniște părul lung și verde (sic!) și barba. Primăvara, când se trezește după o lungă hibernare, el sparge gheața de la malul râului adunând laolaltă toate blocurile înghețate. Îl amuză să distrugă roțile morilor. Dar când e bine dispus, el mână peștii în năvoadele pescarilor sau vestește din timp venirea inundațiilor. Moașa care îl însoțește este plătită regește cu aur și argint. Fiicele sale frumoase, înalte, cu chip palid și un aer trist, îmbrăcate în haine verzi străvezii, îi torturează și chinuie pe cei înecați. Totodată le place să se lege de ramurile copacilor, cântând melodii fermecătoare⁴³.

Zeul arcadian Pan este probabil cel mai cunoscut exemplu al prezenței pericolului aflat dincolo de limita protectoare a satului. Silvanul și faunul erau echivalentul său din mitologia latină⁴⁴. El a fost inventatorul fluierului ciobănesc, la care cânta în timpul dansurilor nimfelor, iar satirii erau to-

⁴³ Ibid., p. 629. A se compara cu Lorelei. Discuția lui Mansikka despre pădurea, câmpurile și spiritele acvatice din cultura slavă este bazată pe studiul lui Hanus Máchal, *Nákres slovanského bájeslovi* (Praga, 1891); o versiune prescurtată în limba engleză poate fi găsită în *Slavic Mythology*, a lui Máchal (*The Mythology of All Races*, vol. III, Boston, 1918).

⁴⁴ În perioada alexandrină, Pan era identificat cu divinitatea italică egipteană Min, care era, printre multe altele, paznicul drumurilor părăsite.

varășii săi masculini⁴⁵. Emoția pe care reușea să le-o insuflă oamenilor care se aventurau din întâmplare pe teritoriul său era „panică”, o spaimă subită și nejustificată. Orice lucru neînsemnat – pocnetul unei crenguțe, foșnetul unei frunze – ar subjugă mintea cu pericole imaginare și, în efortul disperat de a scăpa de propriul inconștient surexcitat, victima pierdea într-o fugă a terorii. Cu toate acestea, Pan era binevoitor cu cei care îl venerau, oferind binefacerile economiei divine a naturii: belșug fermierilor, păstorilor și pescarilor care îi dedicau primele roade, precum și sănătate tuturor celor care se apropiau cum se cuvenea de altarele sale de vindecare. De asemenea, celor care treceau pragul intrând în zona sacră a sursei universale, Pan le oferea înțelepciune, înțelepciunea Omphalos-ului, Buricul Lumii. La Lykaion exista un oracol condus de nimfa Erato, cea inspirată de Pan, la fel cum Apollo inspira profetesele de la Delfi. Plutarh enumeră extazurile riturilor orgiastice ale lui Pan alături de cele ale Cibelei, cu delirurile bahice ale lui Dionis, cu frenezia poetică inspirată de muze, cu isteria războinică a zeului Ares (= Marte), și mai de temut ca toate, cu nebunia iubirii. Acestea vin ca o ilustrare a „entuziasmului” divin care învinge rațiunea și eliberează forțele întunericului destructiv-creativ.

„Am visat”, spunea un domn însurat de vârstă mijlocie, „că voiam să ajung într-o grădină minunată. Dar în fața ei era un paznic care nu-mi permitea să intru. Am văzut că prietena mea, fräulein Elsa, se afla înăuntru; ea a vrut să îmi întindă mâna peste poartă. Dar paznicul nu a lăsat-o, m-a prins de braț și m-a dus acasă. ‚Fii rezonabil – totuși!’ mi-a spus, ‚știi că nu trebuie să faci asta.’⁴⁶”

⁴⁵ A se compara cu Dionysos, cunoscutul echivalent al lui Pan din Tracia.

⁴⁶ Wilhelm Stekel, *Fortschritte und Technik der Traumdeutung* (Viena-Leipzig-Berna: Verlag für Medizin, Weidmann und Cie., 1935), p. 37.

Paznicul simbolizează, conform spuselor lui Dr. Stekel, „conștiința sau, dacă doriți, suma tuturor restricțiilor și moralității prezente în conștiință”. „Freud,” continuă Dr. Stekel, „ar descrie paznicul ca ‚supraego’. Dar el este de fapt doar un ‚interego’. Conștiința previne ieșirea la suprafață a dorințelor periculoase și a acțiunilor imorale. Astfel ar trebui în general interpretată intervenția paznicilor, ofițerilor de poliție sau a soldaților în vise” (ibid. pp. 37-38).

Acesta este un vis care scoate la suprafață sensul primului aspect, sau al aspectului protector, al paznicului pragului. Ar fi bine ca paznicul hotarelor stabilite să nu fie provocat. Cu toate astea, doar prin depășirea acestor limite, confruntându-se cu aspectele destructive ale aceleiași forțe, individul trece, în viață sau în moarte, într-o nouă zonă a experienței.

Fig. 4. Ulise și sirenele

În limbajul pigmeilor din insulele Andaman, cuvântul *oko-jumu* („visător”, „cel care vorbește din vise”) îi descrie pe acei indivizi profund respectați și temuți, care se disting de ceilalți membri ai tribului prin talentele lor supranaturale, ce pot fi dobândite numai în urma unor întâlniri cu spiritele – direct în junglă, prin vise extraordinare sau prin moarte și reîntoarcere⁴⁷. Aventura este întotdeauna și pretutindeni o trecere dincolo de vălul cunoscutului înspre necunoscut. Puterile care veghează la granița dintre cele două tărâmurii sunt periculoase. A le provoca poate fi destul de riscant, dar în fața celui care are curajul și competența necesare, pericolul scade.

În insulele Banks, dacă un tânăr întorcându-se, către apusul soarelui, de la pescuitul pe stâncile falezei, se întâm-

⁴⁷ A.R. Radcliffe-Brown, *The Andaman Islanders* (Ediția a II-a, Cambridge University Press, 1933), pp. 175-177.

plă să vadă „o fată care poartă pe cap flori chemându-l de pe vârful stâncii spre care duce drumul său și, dacă recunoaște înfățișarea vreunei fete din satul său sau dintr-un sat vecin, atunci va ezita și se va gândi că această fată trebuie să fie o *mae*⁴⁸. El se va uita mai atent și va observa cum coatele și genunchii ei se îndoaie în direcția greșită; aceasta îi dezvăluie adevărata ei fire și el va fugi. Dacă tânărul poate lovi ispititoarea cu o frunză de *Dracaena*, aceasta va lua înfățișarea ei adevărată și va dispărea târându-se ca un șarpe”. Se spune despre acești șerpi, *mae*, atât de temuți, că devin slujitorii celor care au contact sexual cu ei⁴⁹. Fiecare erou care pășește în afara zidurilor protectoare ale tradiției sale trebuie să se confrunte cu asemenea demoni – sursă de primejdii, dar și de puteri magice.

Două povești orientale ne vor ajuta să aducem puțină lumină asupra ambiguităților acestei treceri dificile și vor arăta cum aventurierul mult prea încrezător, care pătrunde în adâncuri aflate dincolo de profunzimile sale, va fi nimicit fără milă, deși frica pălește în fața unei pregătiri psihice autentice.

Prima poveste este aceea a unui conducător de caravane din Benares care s-a încumetat să-și conducă expediția sa de cinci sute de căruțe pline cu bogății printr-o sălbăticie lipsită de apă și ticsită cu demoni. Fiind avertizat de pericolele pe care avea să le întâmpine, el și-a luat măsuri de precauție și a pus vase mari pline cu apă în fiecare căruță, astfel că, judecând rațional, șansele sale de a traversa cele șaizeci de leghe de deșert erau mari. Dar când a ajuns la mijlocul drumului, căpcăunul care locuia în acea sălbăticie se gândi: „Îi voi face pe acești oameni să arunce toată apa”. Așa că a creat o caleașcă minunată, trasă de doi boi albi și tineri, cu roțile murdare de noroi în care s-a suit și a venit din direcția opusă în întâmpinarea caravanei. Atât în fața lui cât și în urma sa veneau demonii-care îi alcătuiau alaiul, cu capetele ume-

⁴⁸ Un șarpe marin, marcat cu benzi de culori deschise și închise, întotdeauna temut atunci când este văzut de ochii muritorilor.

⁴⁹ R.H. Codrington, *The Melanesians, their Anthropology and Folklore* (Oxford University Press, 1891), p. 189.

de, hainele umede, împodobite cu ghirlande de nuferi albi și albaștri, care duceau în mâini buchete de flori de lotus atât roșii cât și albe, mestecând tulpini de nuferi din care țâșneau picături de apă și noroi. Când caravana se întâlnește cu grupul de demoni, își făcuseră unii altora loc să treacă, iar căpcăunul îl salută pe conducător cu prietenie”.

– Unde vă duceți?, întreabă el politicos. La care conducătorul caravanei răspunse:

– Noi, domnule, venim din Benares. Dar voi vă apropiați de noi împodobiți cu nuferi albi și albaștri, cu flori de lotus albe și roșii în mâini, mestecând tulpinile nuferilor, murdare de noroi, cu picături de apă curgând de pe voi. Plouă cumva pe drumul care v-a adus aici? Sunt oare lacurile acoperite cu nuferi albi și albaștri și flori de lotus albe și roșii?

Căpcăunul zise:

– Vezi acea pată verde-nchis de copaci? După acel punct toată pădurea este o mare de apă. Plouă tot timpul, văile sunt pline de apă. Peste tot sunt lacuri acoperite cu flori de lotus atât albe, cât și roșii.

Apoi, în timp ce căruțele treceau una pe lângă cealaltă, el întreabă:

– Ce bunuri duci în căruța asta? Dar în asta? Ultima văd că se mișcă tare greu, ce duci în ea?

– În asta avem apă, spuse conducătorul.

– Ați fost foarte înțelepți că ați adus apă până aici, dar de-aici nu mai are rost să fiți atât de împovărați. Spargeți vasele, aruncați apa și călătoriți liniștiți.

Căpcăunul s-a dus în drumul său și după ce a dispărut în zare, s-a întors în orașul căpcăunilor.

Conducătorul nesăbuit al caravanei s-a lăsat păcălit de sfatul căpcăunului și a spart toate vasele de apă, apoi a mânănat carele mai departe. Înaintând, nu a găsit nici măcar o picătură de apă. În lipsa apei de băut, oamenii din caravană au început să fie neliniștiți. Ei au călătorit până la apusul soarelui și apoi au oprit într-un loc unde au unit căruțele într-un cerc și au legat boii de roți. Nu aveau apă nici pentru oameni, nici pentru boi și nici pentru terci sau orez fiert.

Cu toții erau sleiți de puteri, astfel că s-au întins pe jos și au adormit. La miezul nopții, căpcăunii s-au întors din orașul lor, au măcelărit atât boii, cât și oamenii și le-au devorat carnea, lăsând în urma lor doar oasele, după care au plecat. Oasele mâinilor lor și toate celelalte oase au fost împrăștiate în cele patru direcții majore și în cele patru direcții intermediare; cele cinci sute de căruțe au rămas acolo, neatinse⁵⁰.

A doua poveste este complet diferită. Este legenda unui tânăr prinț care tocmai și-a terminat studiile militare sub tutela unui cunoscut mentor. Ca urmare a rezultatelor foarte bune, prințul primi titlul onorific de Prințul-Celor-Cinci-Arme. Mentorul îi dădu cinci arme, astfel încât prințul, înarmat până în dinți, porni la drum către orașul tatălui său, regele. Pe drum el intră într-o pădure. Oamenii de la marginea pădurii îl preveniră:

– Măria ta, nu intra în pădure, spuseră ei; un căpcăun pe nume Păr-Lipicios trăiește aici și ucide orice om întâlnește în cale.”

Dar prințul era încrezător și curajos precum un leu tânăr. El hotărî să intre în codru. Când ajunse la mijlocul pădurii, în fața sa apăru căpcăunul. Acesta se înalță cât un palmier și își luă un cap mare cât o casă cu turnuri în formă de clopot, cu ochi cât două boluri pentru ofrande, doi colți mari ca niște bulbi giganți, cioc de vultur, o burtă mare acoperită cu pete; avea mâinile și picioarele de culoare verde închis.

– Unde te duci?, întrebă el. Stai pe loc! Ești prada mea!

Prințul Cinci-Arme răspunse fără frică, având deplină încredere în abilitățile pe care le dobândise în urma pregătirii:

– Căpcăunule, spuse el, știam la ce mă încumet când am intrat în pădure. Ai face bine să nu mă ataci, căci îți voi străpunge pielea cu o săgeată înmuiată în otravă și te voi omorî pe loc!

Amenințându-l astfel pe căpcăun, tânărul prinț își fixă în arc săgeata otrăvită și ținti cu grijă. Săgeata se opri drept

⁵⁰ *Jataka*, 1:1. Prescurtat din traducerea lui Eugene Watson Burlingame, *Buddhist Parables* (Yale University Press, 1922), pp. 32-34. Retipărită cu permisiunea editorilor.

în părul căpcăunului. Prințul mai trase o săgeată, și încă una, și încă cincizeci. Toate se opriră în părul căpcăunului. Căpcăunul se scutură și toate săgețile căzură la picioarele sale și se apropie de tânărul prinț.

Prințul Cinci-Arme îl amenință pe căpcăun a doua oară și își scoase sabia, lovindu-l cu iscusință. Sabia, lungă de treizeci și trei de coți, se lipi de părul căpcăunului. Apoi prințul îl lovi cu putere cu o suliță. Și aceasta se opri tot în părul lui. Văzând că sulița e prinsă, prințul îl lovi cu o bâtă. Și aceasta se poticni tot în părul creaturii. Când văzu asta, prințul zise:

– Stăpâne Căpcăun, tu n-ai mai auzit de mine până acum. Eu sunt Prințul Cinci-Arme. Când am intrat în pădurea ta, nu am socotit armele pe care le aveam; când am intrat în pădure, m-am încrezut doar în mine însumi. Acum o să te bat până când o să te fac praf și pulbere!

Spunându-i acestea, cu un strigăt, îl lovi pe căpcăun cu mâna dreaptă. Mâna se lipi de părul acestuia. Îl lovi și cu cea stângă. Și aceasta se lipi. Apoi îl lovi cu piciorul drept. Și acesta se lipi. Mai apoi încercă cu cel stâng. Aceași soartă. Prințul se gândi: „O să te bat cu capul și-o să te fac praf și pulbere!” Îl lovi cu capul dar și acesta se lipi de părul căpcăunului⁵¹.

Prințul Cinci-Arme, prins în cinci locuri, atârna de corpul căpcăunului. Cu toate astea, nu îi era deloc frică. Căpcăunul gândea: „Ce om curajos! Trebuie să fie de viță nobilă – nu e un om obișnuit! Chiar dacă a fost prins de un căpcăun ca mine, nici măcar nu tremură! De câte ori am mers pe drumul ăsta, niciodată nu am întâlnit vreun om care să-l egaleze! De ce oare nu îi este frică?” Fără a îndrăzni să-l mănânce, îl întrebă:

⁵¹ S-a demonstrat că aventura prințului Cinci-Arme este cel mai vechi și cel mai cunoscut exemplu al poveștii populare foarte cunoscută copiilor, povestea bebelușului-smoală. (A se vedea Aurelio M. Espinosa: „Notes on the Origin and History of the Tar-Baby Story”, *Journal of American Folklore*, 43, 1930, pp. 129-209; „A New Clasification of the Fundamental Elements of the Tar-Baby Story on the Basis of Two Hundred and Sixty-Seven Versions”, *ibid.*, 56, 1943, pp. 31-37; și Ananda K. Coomaraswamy, „A Note on the Stickfast Motif”, *ibid.*, 57, 1944, pp. 128-131.)

– Tinere, de ce nu ți-e frică? De ce nu ești îngrozit de spaima morții?

– Căpcăunule, de ce să-mi fie frică? Singurul lucru de care suntem siguri în viață este moartea. Mai mult, am în burtă o armă foarte puternică, un trăsnet. Dacă mă mănânci, nu o să poți digera acea armă. Îți va sfărma intestinele în bucăți și vei muri. Astfel, vom pieri amândoi. De aceea nu mi-e frică!

Cititorul trebuie să știe că Prințul Cinci-Arme se referea la Arma Cunoașterii dinlăuntrul său. Acest tânăr erou nu era altcineva decât viitorul Buddha, într-o încarnare anterioară⁵².

„Ce spune tânărul ăsta e adevărat,” gândi căpcăunul, înspăimântat de frica morții. „Dacă voi mânca trupul acestui bărbat neînfricat, stomacul meu nu va putea să digere nici măcar o bucățică de carne, chiar dacă voi lua o înghițitură mică cât un bob de fasole. O să-i dau drumul!” Și îl lăsa pe prințul Cinci-Arme să plece. Viitorul Buddha îi predică

⁵² Trăsnetul (*vajra*) este unul din simbolurile importante ale iconografiei budiste, simbolizând puterea spirituală a budaității (iluminarea indestructibilă) care zguduie realitățile iluzorii ale lumii. Absolutul sau Adi Buddha, este reprezentat în imaginile din Tibet sub forma lui Vajra-Dhara (în tibetană: *Dorje-Chang*), „Cel care ține fulgerul de diamant”.

În imaginile zeilor provenite din antica Mesopotamie (Sumer și Akkad, Babilonia și Asiria) fulgerul, sub o formă asemănătoare cu vajra, este un element care se face remarcat (a se vedea Imaginea XXI); de aici el a fost moștenit de către Zeus.

Se știe că printre războinicii popoarelor primitive se vorbea despre fulger ca de o armă. *Sicut in coelo et in terra*: războinicul inițiat este un trimis al voinței divine; pregătirea lui nu constă doar în abilitățile fizice, ci și în cele spirituale. Magia (puterea supranaturală a fulgerului), precum otrava chimică și forța fizică, oferă o energie letală loviturilor sale. Un maestru desăvârșit nu are nevoie de nicio armă fizică; puterea cuvântului său magic este suficientă.

Povestea Prințului Cinci-Arme ilustrează această temă. Totodată, ea ne învață că cel ce se bazează numai pe puterile sale empirice și fizice este ca și învins. „Avem aici imaginea unui erou,” scrie Coomaraswamy, „care poate fi implicat în spirala unei experiențe estetice [cele 5 puncte fiind cele 5 simțuri], dar care este capabil printr-o superioritate morală interioară, să se elibereze și chiar să-i elibereze pe alții” (*Journal of American Folklore*, 57, 1944, p. 129).

atunci Doctrina, îl îmblânzi, îl făcu să-și lepede felul egoist de a fi și apoi îl transformă într-un spirit demn de a primi ofrande în pădure. Odată ce l-a dojenit pe căpcăun, tânărul plecă din pădure și, la marginea ei, spuse povestea sa și altor oameni; apoi își văzu de drum⁵³.

Ca simbol al lumii de care cele cinci simțuri ne lipsesc și de care acțiunile corpului nostru fizic nu ne pot dezlipi, Păr-Lipicios a fost învins numai când viitorul Buddha nu a mai fost protejat de cele cinci arme ale numelui și aspectelor sale fizice muritoare și a recurs la cel de-al șaselea simț, invizibil și nenumit: fulgerul divin al cunoașterii aparținând principiului transcendent existent dincolo de tărâmul fenomenal al numelor și formelor. Odată cu acesta, situația s-a schimbat. El nu a mai fost prins, ci eliberat. Forța monstrului fenomenalității a fost dispersată, iar el a putut să renunțe la sine însuși. Renunțând la sine însuși a devenit divin – un spirit demn să primească ofrande – la fel cum este lumea însăși atunci când este cunoscută, nu ca o formă finită, ci ca simplu nume sau formă a elementului care transcende și totuși este immanent tuturor numelor și formelor.

„Zidul Paradisului”, care îl ascunde pe Dumnezeu de privirea omului este descris de Nicolaus Cusanus ca fiind construit dintr-o „coincidență a contrariilor”, poarta sa fiind păzită de „cel mai înalt spirit al rațiunii, care blochează calea până ce va fi învins”⁵⁴. Perechile de contrarii (fința și nefința, viața și moartea, frumusețea și urâtenia, binele și răul și toate celelalte polarități care leagă facultățile de speranță și de frică și leagă organele acțiunii doar de actele apărării și achiziției) sunt stâncile ce se izbesc (Simplegade) și zdrobesc călătorul, dar printre care eroii trec întotdeauna. Aceasta este o temă cunoscută în întreaga lume. Grecii

⁵³ *Jataka*, 55:1. 272-275. Adaptat cu o mică prescurtare după traducerea lui Eugene Watson Burlingame, *op. cit.*, pp. 41-44. Republicat cu permisiunea editorilor de la Yale University Press.

⁵⁴ Nicolaus Cusanus, *De vision Dei*, 9, 11; citat de Ananda K. Coomaraswamy, „On the One and Only Transmigrant” (*Supplement to the Journal of the American Oriental Society*, Aprilie-Iunie, 1944), p.25.

o asociau cu două insule stâncoase din Pontul Euxin, care se izbeau din cauza vânturilor; dar Iason, în corabia sa Argo, a traversat marea nestingherit printre ele, iar de atunci ele stau nemișcate⁵⁵. Eroii gemeni din legenda Navaho au fost avertizați de Femeia Păianjen în legătură cu același obstacol. Cu toate acestea, protejați de polen, simbolul căii, și de penele de vultur, smulse dintr-o pasăre a soarelui vie, cei doi au trecut mai departe⁵⁶.

La fel ca fumul unei ofrande ce se ridică prin poarta soarelui, așa trece și eroul, eliberat de ego, prin zidurile lumii – lăsând ego-ul lipit de Păr-Lipicios și mergând înainte.

-5-

BURTA BALENEI

Ideea că trecerea unui prag magic reprezintă de fapt trecerea către o sferă a renașterii apare simbolizată în toate mitologiile lumii sub forma burții balenei. Eroul, în loc să cucerească sau să dobândească puterea pragului, este înghițit în necunoscut și pare că a murit.

*Mishe-Nahma, regele peștilor,
Furios fiind, a țâșnit din apă,
A sărit în lumina soarelui,
A deschis fălcile și a înghițit
Și canoea, și pe Hiawatha⁵⁷.*

Eschimoșii din strâmtoarea Behring vorbesc despre eroul buclucaș Raven. Într-o zi, acesta stătea și-și usca hainele pe o plajă și a observat cum o balenă înota foarte aproape

⁵⁵ Ovidiu, „Metamorfoze”, VII, 62; XV, 338.

⁵⁶ Supra, p. 77.

⁵⁷ Longfellow, *The song of Hiawatha* VIII. Aventurile atribuite de Longfellow lui Hiawatha, căpetenia tribului irochez, aparțin și eroului Manabozho din cultura tribului algonkin. Hiawatha a fost un personaj istoric real care a trăit în secolul XVI.

de mal. Îi spuse: „Draga mea, data viitoare când ieși să iei aer deschide-ți gura și închide-ți ochii”. Apoi se îmbracă repede în hainele sale de corb, își trase pe față masca de corb, luă sub braț lemnele de foc și zbură deasupra apei. Balena se ridică, făcând întocmai ceea ce i se spusese să facă. Raven țâșni printre fălcile ei deschise, fix în gâtlee. Balena se sperie și începu să se agite. Raven era înăuntru și se uita de jur împrejur⁵⁸.

Zulușii au o poveste în care doi copii și mama lor sunt înghițiți de un elefant. Când femeia a ajuns în stomacul animalului, „a văzut păduri întinse și râuri mari și ținuturi muntoase. Într-o parte erau multe stânci și o sumedenie de oameni care-și construiseră acolo un sat. Și mai erau și câini și vaci. Toate astea erau înăuntrul elefantului⁵⁹”.

Eroul irlandez Finn MacCool a fost înghițit de un monstru cu o formă nedefinită, o creatură cunoscută în lumea celtică sub numele de *peist*. Fetița din Germania, Scufița Roșie, a fost înghițită de un lup. Eroul favorit al polinezienilor, Maui, a fost înghițit de stră-străbunica lui, Hine-nui-te-po. De asemenea, întreg panteonul grecesc, cu excepția lui Zeus, a fost înghițit de tatăl zeilor, Kronos.

Eroul grec Hercule, poposind în Troia pe drumul spre casă, după ce dobândise cingătoarea reginei amazoanelor, a aflat că orașul era atacat de un monstru trimis de zeul mării, Poseidon. Bestia ieșea pe țărm și îi devora pe oameni. Frumoasa Hesione, fiica regelui, tocmai fusese legată de stânci de către tatăl ei drept sacrificiu conciliator, iar marele erou a fost de acord să o elibereze în schimbul unei recompense. La momentul stabilit, creatura a ieșit la suprafața apei și și-a deschis gura enormă. Hercule a sărit în gâtul bestiei și a tăiat-o până la burtă, omorând-o.

Acest motiv popular scoate în evidență lecția conform căreia trecerea pragului este o formă de autoanihilare. Asemănarea cu aventura lui Iason printre stâncile Symplegade

⁵⁸ Leo Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes* (Berlin, 1904), p. 85.

⁵⁹ Henry Callaway, *Nursery tales and traditions of the Zulus* (Londra, 1868), p. 331.

este evidentă. Dar aici, în loc de a ieși în afara limitelor lumii vizibile, eroul merge înăuntru, pentru a se naște din nou. Disparația corespunde cu intrarea unui credincios în templu, acolo unde va fi reînsuflețit amintindu-i-se cine și ce este, adică numai praf și cenușă, dacă nu ar fi nemuritor. Interiorul templului, burta balenei și tărâmul divin de dincolo, de deasupra și de dedesubtul limitelor lumii, sunt una și aceeași. Acesta este motivul pentru care împrejurimile și intrările în temple sunt flancate și apărate de gargui colosali: dragoni, lei, îngeri care ucid demoni, cu săbiile scoase, pitici antipatici, tauri înaripați.

Aceștia sunt gardienii pragului meniți să-i alunge pe toți cei care nu sunt capabili să sesizeze tăcerile profunde dinlăuntru. Ei sunt personificările preliminare ale aspectului periculos al prezenței ce corespunde căpcăunilor mitici de la hotarele lumii convenționale sau celor două șiruri de dinți ai balenei. Ei ilustrează faptul că în momentul în care intră într-un templu, credinciosul suferă o metamorfoză. Caracterul său secular va rămâne afară. El se va lepăda de el, la fel cum un șarpe își leapădă pielea. Odată intrat în templu, se poate spune că a murit pentru timp și că s-a întors în Matricea Lumii, Buricul Lumii, Paradisul Pământean. Simplul fapt că oricine poate trece – fizic – de paznicii templului nu le invalidează semnificația. Căci dacă intrusul nu este capabil să sesizeze sacralitatea, atunci în realitate el a rămas afară. Cel ce nu poate înțelege un zeu îl va percepe ca pe un diavol. Alegoric vorbind, intrarea într-un templu și saltul eroului în gura balenei sunt identice, ambele aventuri denotând, în imagini, actul renașterii vieții, al centrării vieții.

„Nicio creatură”, scrie Ananda Coomaraswamy, „nu poate dobândi un nivel mai înalt al naturii dacă nu a încetat să existe”⁶⁰. Într-adevăr, trupul fizic al eroului poate fi ucis, dezmembrat și împrăștiat pe pământ sau în mare – la fel ca

⁶⁰ Ananda K. Coomaraswamy, „Akimcanna: Self-Naughting” (*New Indian Antiquary*, Vol. III, Bombay, 1940), p. 6, nota 14, citându-l și discutându-l pe Toma d'Aquino, *Summa Theologica*, I, 63, 3.

în mitul egiptean al lui Osiris: acesta a fost pus într-un sarcofag și apoi aruncat în Nil de către fratele său Set⁶¹, iar când s-a întors apoi din morți, fratele său l-a ucis din nou, i-a sfâșiat corpul în 14 bucăți pe care le-a împrăștiat peste tot pe pământ. Eroii gemeni ai legendei navaho trebuiau să treacă nu doar de stâncile periculoase, ci și de trestiiile care taie trecătorul în bucăți, de cactușii care îl sfâșie și de nisipurile fierbinți care îl copleșesc. Eroul al cărui atașament față de *ego* este deja anihilat, poate să sfarme orizonturile lumii și să revină de acolo, poate să intre și să iasă din dragon, precum un rege care are acces în toate încăperile castelului său. În aceasta constă puterea lui de salvator. Trecerea și întoarcerea sa demonstrează că în ciuda tuturor contrariilor lumii fenomenale, Necreatul-Imperisabilul rămâne și nu ai de ce te teme.

Așa se face că, în toată lumea, există oameni a căror misiune a fost aceea de a face vizibilă pe pământ, prin misterul uciderii dragonului, reînnoirea vieții; ei au lăsat să se înfăptuiască asupra propriului lor trup marele act simbolic, lăsându-și-l sfărțec și împrăștiat în lume, asemenea lui Osiris, pentru regenerarea lumii. În Frigia, de exemplu, în cinstea salvatorului Attis, cel crucificat și înviat, credincioșii tăiau un brad în fiecare zi de 22 martie, pe care îl aduceau în templul zeiței-mamă, Cibeles.

Acolo era învelit în fâșii de lână, precum un corp uman, și împodobit cu ghirlande violete. Efigia unui tânăr era atașată de mijlocul trunchiului, iar a doua zi avea loc un ceremonial cu bocete și sunete de trompete. Data de 24 martie era cunoscută și ca Ziua Sângelui: momentul în care marele preot lăsa să-i curgă sânge din brațe drept ofrandă. Preoții de rang inferior se prindeau într-un dans precum cel al dervișilor rotitori, în acompaniament de tobe, cornuri, fluiere și cimbale, până când, cuprinși de extaz, își creștau trupurile cu cuțite pentru a împrășca altarul și copacul cu sângele

⁶¹ Sarcofagul sau sicriul sunt alternative pentru burta balenei. A se compara cu Moise în coșul de papură.

lor. Novicii, imitându-și zeul a cărui moarte și înviere o celebrau, se auto-castrau și leșinau⁶².

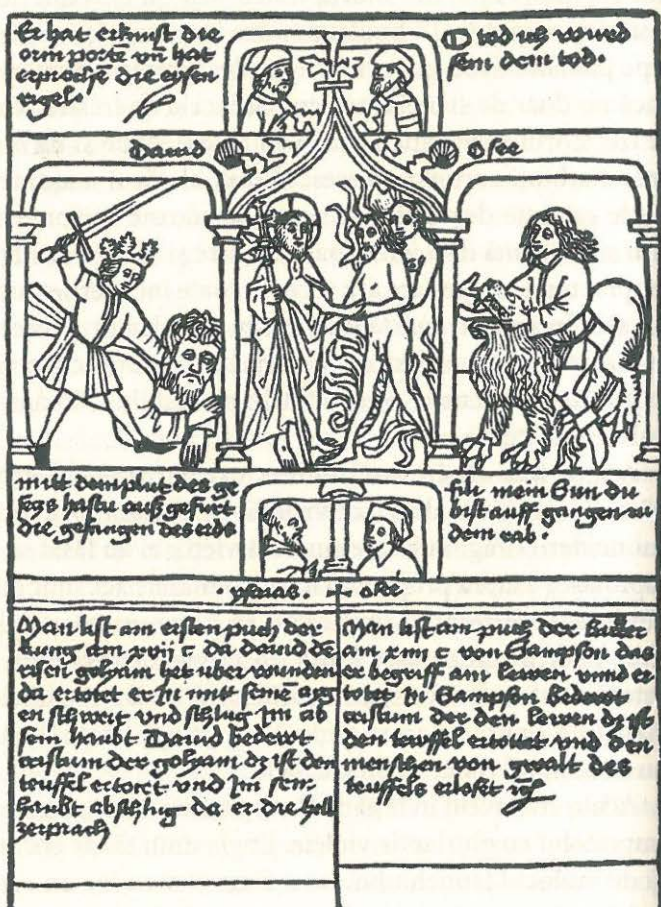

Fig. 5. Călătorie nocturnă pe mare: Iosif în puț;
Înmormântarea lui Cristos; Iona și balena.

În același mod, regele provinciei Quilacare, din sudul Indiei, a ordonat ca la finalul celui de-al 12 an de domnie, în ziua unui festival solemn, să-i fie construit un eșafod din

⁶² Sir James G. Frazer, *The Golden Bough* (ed. de un volum), pp. 347-349. Copyright, 1922 de Macmillan Company și folosit cu permisiunea lor.

lemn, împodobit cu draperii de mătase. După îmbăierea ritualică acompaniată de ceremonii fastuoase și de sunetul muzicii, regele a intrat în templu și-a arătat venerația în fața divinității. Apoi, s-a urcat pe eșafod și stând în fața oamenilor a luat câteva cuțite foarte ascuțite și a început să-și tăie nasul, apoi urechile, buzele, toate membrele și cât a putut din carnea sa. El le-a aruncat de jur-împrejur, până ce i s-a scurs atât de mult sânge din trup încât a simțit că leșină, moment în care și-a tăiat gâtul⁶³.

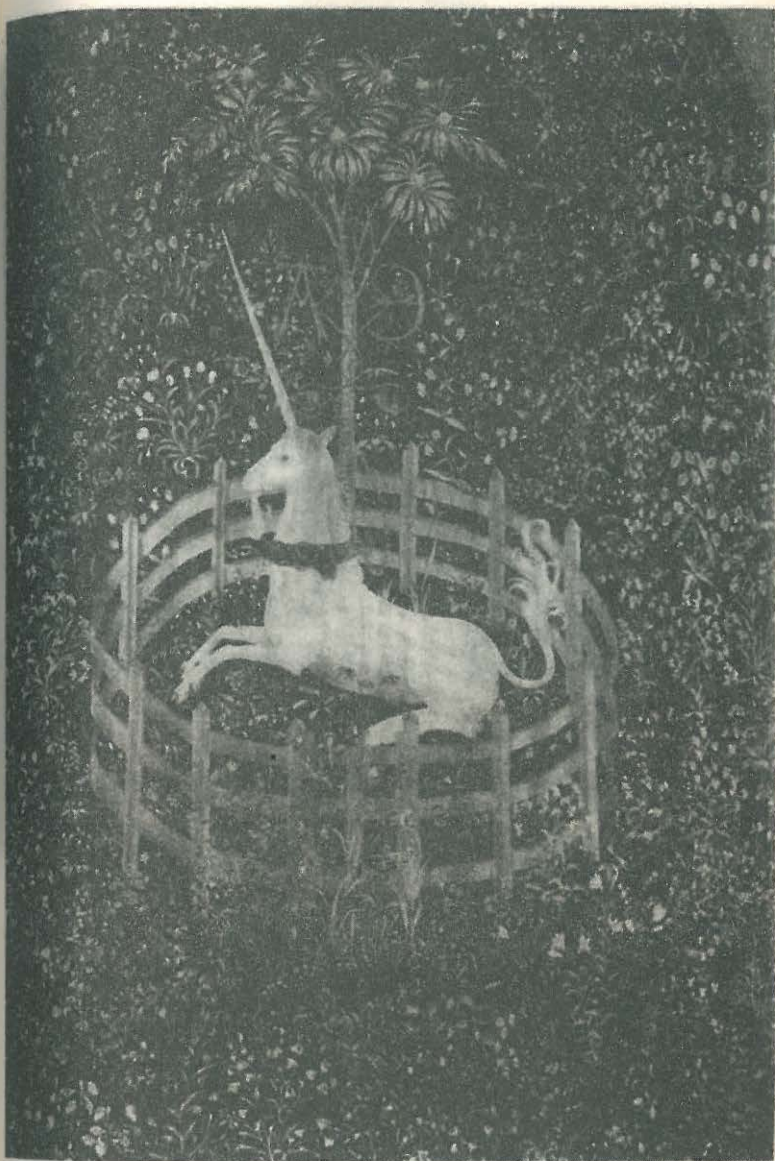
⁶³ Duarte Barbosa, *A Description of the Coasts of East Africa and Malabar in the Beginning of the Sixteenth Century* (Hakluyt Society, Londra, 1866), p. 172; citat de Frazer, op. cit., pp. 274-275. Retipărit cu permisiunea editorilor de la Macmillan Company.

Acesta este sacrificiul pe care regele Minos l-a refuzat atunci când a păstrat taurul lui Poseidon. Așa cum ilustrează Frazer, regicidul ritual era o tradiție importantă în lumea antică. „În India de Sud,” scrie el, „domnia și viața regelui se încheiau odată cu revoluția planetei Jupiter în jurul soarelui. În Grecia, pe de altă parte, soarta regelui părea să fie în cumpănă o dată la opt ani [...] Fără a fi categorici, putem presupune că tributul de șapte tineri și șapte fecioare, pe care atenienii erau siliți să îl trimită lui Minos o dată la opt ani, avea legătură cu reînnoirea puterii regelui pentru încă un ciclu de opt ani” (ibid., p. 280).

Sacrificiul taurului solicitat de regele Minos implica faptul că regele însuși s-ar fi sacrificat, conform tradiției moștenite, la finalul celor opt ani. Dar se pare că, în locul său a oferit zeilor ca substitut acești tineri atenieni și fecioare. Acesta este probabil și motivul pentru care divinul Minos a devenit monstrul Minotaur, regele auto-anihilat, tiranul Holdfast, iar starea hieratică, în care fiecare om are un rol prestabilit pe care îl îndeplinește, a devenit imperiul comercial, în care fiecare își vede de propriile interese. Se pare că asemenea practici de substituție s-au generalizat în lumea antică către finalul marii perioade a statelor hieratice timpurii, în cel de-al doilea și al treilea mileniu î.e.n.

I. Îmblânzitorul monstrului (Sumer).

II. Inorogul capturat (Franța).

III. Mama Zeilor (Nigeria).

IV. Divinitatea în haine de război (Bali).

V. Zeița Sekhmet (Egipt).

VI. Medusa (Roma antică).

VII. Vräjitorul (Pictură rupestră din Paleolitic, Pirineii Francezi).

VIII. Tatăl Universal, Viracocha, cel care plânge (Argentina).

CAPITOLUL II

INIȚIEREA

- 1 -

DRUMUL ÎNCERCĂRILOR

Odată ce a trecut pragul, eroul pătrunde într-un tărâm de vis, cu tot felul de forme ciudat de ambigue și de fluide, unde el trebuie să supraviețuiască unei succesiuni de încercări. Aceasta este o etapă a aventurii pentru care poveștile mitologice arată o anumită predilecție; aceasta a produs o literatură universală în care se succed încercări și suplicii miraculoase. Eroul este ajutat în taină de sfaturile, amuletele și mijlocitorii tainici ai figurii protectoare supranaturale pe care a întâlnit-o înainte de a pătrunde în această lume. Sau poate că aici el descoperă pentru prima oară că pretutindeni există o putere binefăcătoare care îl susține în călătoria lui supraomenească.

Unul dintre cele mai cunoscute și încântătoare exemple ale motivului „încercărilor dificile” este povestea lui Psyche aflată în căutarea iubitului său pierdut, Cupidon¹. Aici, toate rolurile principale sunt inversate: în loc ca bărbatul îndrăgostit să încerce să-și cucerească mireasa, ea este cea care încearcă să-i câștige inima. În loc să existe un tată nemilos care să-și îndepărteze fiica de iubitul ei, de data aceasta Venus, mama geloasă, este cea care-și ascunde fiul, Cupidon,

¹ Apuleius, *The Golden Ass* (ed. Modern Library), pp. 131-141.

de mireasa lui. Când Psyche a încercat s-o convingă pe Venus, zeița a prins-o cu violență de păr și a izbit-o cu capul de pământ. Apoi, a strâns o cantitate uriașă de grâu, orz, mei, semințe de mac, mazăre, linte și fasole și i-a poruncit fetei să le separe înainte de apusul soarelui. Psyche a fost ajutată de o armată de furnici. Venus i-a poruncit apoi să adune lâna de aur a unor oi sălbatice periculoase care aveau coarne ascuțite și mușcătură otrăvitoare și care trăiau într-o vale inaccesibilă dintr-o pădure periculoasă. Dar o trestie verde a învățat-o cum să adune lâna de aur de pe ramurile trestiiilor pe sub care oile treceau. Zeița i-a poruncit apoi să îi aducă un ulcior cu apă dintr-un izvor cu apă rece ca gheața, aflat pe o stâncă înaltă înconjurată de balauri veșnic trezi. Un vultur a apărut și a dus el la îndeplinire misiunea extraordinară. În cele din urmă, Psyche a primit sarcina de a aduce din abisul subpământean al lumii de dincolo o cutie plină cu frumusețe supranaturală. Iar un turn înalt a învățat-o cum să coboare în Infern și i-a dat monede pentru luntrașul Charon și o gustare pentru Cerber, îndemnând-o la drum.

Călătoria lui Psyche în Infern este doar una din nenumăratele aventuri întreprinse de eroii basmelor și ai miturilor. Printre cele mai primejdioase călătorii sunt cele ale șamanilor popoarelor nordice-(laponi, siberieni, eschimoși și anumite triburi nord-americe) care pornesc în căutarea și recuperarea sufletelor pierdute sau răpite ale celor bolnavi. Șamanul siberian este îmbrăcat pentru aventură într-un costum magic ce reprezintă o pasăre sau un cerb, însuși principiul-umbră al șamanului – forma propriului său suflet. Toba sa îi servește drept animal – vulturul, cerbul sau calul său; se spune că el călărește sau zboară pe ea. Toiagul pe care îl poartă cu sine este un alt ajutor. Totodată, el este însoțit de o armată de duhuri nevăzute.

Un vechi explorator al triburilor lapone ne-a oferit o descriere vie a straniei performanțe a unuia dintre acești emisari ciudați în lumea de dincolo². Deoarece lumea cealaltă

² Knud Leem, *Beskrivelse over Finmarkens Lapper* (Copenhaga, 1767), pp. 475-478. O traducere în engleză poate fi găsită în John Pinkerton, *A*

este ținutul nopții veșnice, ceremonialul șamanului trebuie să aibă loc în timpul nopții. Prietenii și vecinii se adună în coliba slab luminată a pacientului și urmăresc cu atenție gesturile magicianului. Într-o primă instanță, el invocă spirite ajutătoare. Acestea sosesc, dar rămân invizibile tuturor, cu excepția sa. Două femei îmbrăcate în veșminte de ceremonie, fără centuri și cu glugă din pânză de in, un bărbat fără glugă și fără centură, precum și o fată care nu ajunsese încă la vârsta maturității sunt de față. Șamanul își dezgolește capul, își desface cureaua și șireturile, își acoperă fața cu mâinile și începe să se învârtă într-o varietate de cercuri.

Pe neașteptate, cu gesturi foarte violente, strigă: „Pre-gătiți renul! Gata de plecare!”. Scoțând la iveală un topor, el începe să se lovească cu el în jurul genunchilor și să îl miște în direcția celor trei femei. Scoate din foc cu mâinile goale lemne aprinse. Aleargă de trei ori în jurul fiecărei femei, după care se prăbușește la pământ „precum un om mort”. În tot acest timp, nimănui nu îi este permis să-l atingă. În timp ce stă întins pe jos, aflat în transă, trebuie supravegheat atât de atent, astfel încât nici măcar o muscă să nu se așeze pe el. Spiritul lui a plecat din corp, iar acum el contemplă munții sacri și zeii care îi locuiesc. Femeile care asistă la ceremonie își vorbesc în șoaptă una alteia, încercând să ghicească în ce parte a lumii de dincolo s-ar putea afla acum³. Dacă ele menționează numele corect al muntelui, atunci șamanul își mișcă fie o mână, fie un picior. După ceva timp, își începe reîntoarcerea. Cu o voce joasă și slabă, el rostește cuvintele pe care le-a auzit în lumea de dincolo. Atunci femeile încep să cânte. Șamanul se trezește din tran-

General Collection of the Best and Most Interesting Voyages and Travels in All Parts of the World (Londra, 1808), Vol. I, pp. 477-478.

³ Femeile pot să nu-și dea seama de locul în care se află șamanul și atunci spiritul său poate să nu se mai întoarcă în trup. Sau spiritul rădăcitor al unui șaman inamic poate să îl provoace la luptă sau să-l îndrume pe o cale greșită. Se spune că de-a lungul timpului au fost mulți șamani care nu s-au mai putut întoarce. (E.J. Jessen, *Afhandling om de Norske Finners og Lappers Hedenske Religion*, p. 31. Această operă este inclusă în cartea lui Leem, *op. cit.*, ca un appendice cu paginație independentă.)

să, declarând atât cauza bolii, cât și sacrificiul care va trebui făcut. Apoi, el anunță cât timp va dura până când pacientul se va însănătoși.

În călătoria sa (spune un alt observator), șamanul trebuie să întâlnească și să biruiască un număr de obstacole diferite (*pudak*), care nu sunt întotdeauna ușor de depășit. După ce a umblat prin păduri întunecate și a trecut peste munți stâncoși, unde ocazional descoperă oasele altor șamani și schelele animalelor care au murit purtându-i pe acel drum, el va ajunge la o crăpătură în pământ. În acest moment, încep cele mai grele etape ale aventurii sale, când adâncul lumii de dincolo, cu toate manifestările sale uluitoare, se cascadează în fața lui. [...] După ce îi îmbunează pe străjerii regatului celor morți și trece de nenumărate primejdii, el ajunge în cele din urmă la Erlik, Stăpânul Infernului. Acesta îl atacă furios, răcnind îngrozitor; dar dacă șamanul este suficient de abil, el va putea să înlănzească monstrul promițându-i ofrande bogate. Acest moment al dialogului cu Erlik este punctul de criză al ceremoniei, clipă în care șamanul intră în extaz⁴.

„În fiecare trib primitiv”, scrie Géza Róheim, „întâlnim vrăciul ca element central al societății și este ușor să demonstrăm că acesta este fie nevrotic, fie psihotic sau cel puțin că arta lui se bazează pe mecanismele nevrozei sau psihozei. Grupurile umane sunt impulsionate de idealuri colective, acestea bazându-se întotdeauna pe o situație infantilă”⁵. „Situația infantilă este modificată sau inversată de un proces de maturizare, acesta fiind modificat de o adaptare necesară la realitate. Cu toate acestea, ea continuă să existe și alimentează acele legături libidinale nevăzute, fără de care niciun grup uman nu ar putea să existe.”⁶ Astfel, vrăcii fac vizibi-

⁴ Uno Harva, *Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker* (“Folklore Fellows Communications,” no. 125, Helsinki, 1938), pp. 558-559, după G. N. Potanin, *Očerki ševero-zapodnoy Mongolii* (St. Petersburg, 1881), Vol. IV, pp. 64-65.

⁵ Géza Róheim, *The Origin and Function of Culture* (Nervous and Mental Disease Monographs, Nr. 69), pp. 38-39.

⁶ Ibid., p. 38.

le în fața tuturor sistemele fanteziei simbolice, prezente în psihicul fiecărui membru adult al comunității lor. „Ei sunt călăuzele acestui joc infantil și funcționează ca niște para-trăsnete pentru anxietatea comună. Ei se luptă cu demonii, astfel încât alții să poată pleca la vânătoare și să se lupte, în general, cu realitatea”⁷.

Astfel se întâmplă că, în cazul în care cineva – indiferent de societatea din care face parte – întreprinde pentru sine călătoria periculoasă către întuneric, coborând, intenționat sau neintenționat, în coridoarele întortocheate ale propriului său labirint spiritual, se va afla îndată într-un peisaj al figurilor simbolice (oricare din ele având puterea de a-l înghiți). Acest loc este la fel de minunat ca lumea sălbatică a *pudak*-ului siberian și a vârfurile munților sacri. În limbajul misticilor, aceasta este a doua etapă a Căii, cea a „purificării de sine”, atunci când simțurile sunt „curățate și supuse”, iar energiile și interesele sunt „concentrate asupra lucrurilor transcendente”⁸; sau într-un vocabular modern: acesta este procesul de dizolvare, de transcendere sau de transmutare a imaginilor copilăriei din trecutul personal. În fiecare noapte, în visele noastre, noi întâlnim aceste pericole, gargoili, monștri, încercări, ajutoare secrete și personaje care oferă învățătură. În formele acestea putem vedea reflectată nu numai imaginea de ansamblu a situației noastre prezente, dar și cheia pentru ceea ce avem de făcut pentru a ne salva.

Iată visul unui pacient aflat la începutul terapiei sale: „Stăteam în fața unei peșteri întunecate și vroiam să intru în ea, și m-am cutremurat la gândul că s-ar putea să nu mai știu să ies de-acolo”⁹. „Am văzut creatură după creatură”, amintește Emanuel Swedenborg în jurnalul său de vise, în noaptea dintre 19-20 octombrie 1744, „și ele și-au întins aripile și erau dragoni. Zburam deasupra lor și am realizat

⁷ Ibid., p. 51.

⁸ Underhill, *op. cit.*, partea a II-a, Cap. III.

⁹ Wilhelm Stekel, *Fortschritte und Technik der Traumdeutung*, p. 124.

că ceea ce mă susținea era chiar una dintre acele creaturi”¹⁰. Dramaturgul Friedrich Hebbel scria un secol mai târziu (13 aprilie 1844): „În visul meu eram târât prin mare cu o forță impresionantă; erau abisuri terifiante și din când în când mai apăreau câteva stânci de care m-aș fi putut prinde”¹¹. Temistocle a visat că un șarpe s-a încolăcit în jurul corpului său, apoi s-a târât până la gâtul său și în momentul în care i-a atins fața a devenit un vultur care l-a luat în gheare și l-a ridicat în văzduh, zburând îndelung, și l-a așezat pe toiagul de aur al unui herald care apăruse brusc, emanând atâta încredere, încât visătorul s-a simțit deodată eliberat de marea sa anxietate și frică¹².

Dificultățile psihologice specifice visătorului sunt frecvent revelate cu o simplitate și forță mișcătoare:

„A trebuit să mă cațăr pe un munte. Erau tot felul de obstacole în drum. A trebuit să sar când peste un șanț, când peste un gard și la final a trebuit să stau nemișcat căci îmi pierdusem suflul”. Acesta era visul unui bălăit¹³.

„Stăteam lângă un lac a cărui apă părea complet nemișcată. Brusc, s-a iscat o furtună și s-au înălțat valuri mari, astfel încât apa mi-a stropit toată fața”. Acesta era visul unei fete care se temea de roșeața din obraji (ereutofobie). Când se îmbujora, fața fetei se umplea de broboane de transpirație¹⁴.

„Urmăream o fată care mergea înaintea mea pe o stradă întunecată. O puteam vedea doar de la spate și-i admiram silueta frumoasă. M-a cuprins o dorință puternică și

¹⁰ *Svedenborgs Drommar*, 1774, „Jemte andra hans anteckningar efter original-handskrifter meddelade af G. E. Klemming” (Stockholm 1859), citat de Ignaz Jeżower, *das Buch der Träume* (Berlin: Ernst Rowohlt Verlag, 1928), p. 97.

Comentariul lui Swedenborg la acest vis era: „Astfel de dragoni ce nu pot fi identificați ca atare decât în momentul în care își deschid aripile simbolizează o dragoste falsă. Chiar acum scriu despre acest subiect” (Jeżower, p. 490).

¹¹ Jeżower, *op. cit.*, p. 166.

¹² Plutarh, *Themistocles*, 26; Jeżower, *op. cit.*, p. 18.

¹³ Stekel, *Fortschritte und Technik der Traumdeutung*, p. 150.

¹⁴ *Ibid.*, p. 153.

am început să alerg după ea. La un moment dat, o bârnă, ca lansată dintr-un resort, s-a pus de-a curmezișul străzii și mi-a blocat calea. M-am trezit brusc”. Pacientul era homosexual, iar bârna care a traversat strada era un simbol falic¹⁵.

„M-am urcat într-o mașină, dar nu știam să conduc. Un bărbat care stătea în spatele meu îmi dădea instrucțiuni. În sfârșit, lucrurile mergeau destul de bine și am ajuns într-o piațetă unde erau mai multe femei în picioare. Mama logodnicei mele m-a primit cu mare bucurie”. Acest bărbat era impotent, dar a găsit un mentor în persoana psihanalistului¹⁶.

„O piatră mi-a spart parbrizul. Acum eram expusă ploilor și furtunilor. Din ochi au început să-mi curgă lacrimile. Puteam eu oare să ajung la destinație în această mașină?”. Visătoarea era o tânără care își pierduse virginitatea și nu putuse trece peste acest lucru¹⁷.

„Am văzut jumătate de cal întins pe jos. Avea doar o singură parte și încerca să se ridice, dar nu avea cum”. Pacientul era un poet care trebuia să-și câștige pâinea lucrând ca jurnalist¹⁸.

„Am fost mușcat de un copil”. Visătorul suferea de infantilism psiho-sexual¹⁹.

„Sunt încuiat cu fratele meu într-o cameră întunecată. El are un cuțit mare într-una din mâini. Îmi este frică de el. O să mă înnebunești și o să ajung la casa de nebuni din cauza ta, îi spun. El râde cu malițiozitate și-mi răspunde: O să fii mereu prins de mine. Suntem legați împreună cu un lanț. M-am uitat la picioare și am văzut pentru prima oară că un lanț greu de fier mă ținea legat de fratele meu”. Fratele, comentează Dr. Stekel, era boala pacientului²⁰.

¹⁵ Ibid., p. 45.

¹⁶ Ibid., p. 208.

¹⁷ Ibid., p. 216.

¹⁸ Ibid., p. 224.

¹⁹ Ibid., p. 159.

²⁰ Ibid., p. 21.

„Treceam peste un pod îngust”, visa o fată de șaisprezece ani. Dintr-o dată podul s-a rupt și am căzut în apă. Un soldat a sărit după mine, m-a cuprins cu brațele sale puternice și m-a scos la mal. Brusc, mi s-a părut că eram un corp fără viață și apoi am văzut că soldatul avea chipul extrem de palid, ca un cadavru”²¹.

„Visătorul este complet abandonat și singur într-un beci adânc. Zidurile încăperii se îngustau tot mai mult, astfel încât nu se mai putea mișca”. În această imagine sunt combinate idei referitoare la pântecul mamei, întemnițare, celulă și mormânt”²².

„Visam că trebuie să trec prin coridoare interminabile. Apoi am rămas îndelung într-o cameră micuță ce seamăna cu piscina din băile publice. Sunt obligat să plec din piscină și trebuie să trec din nou printr-un puț umed și alunecos, până ce ajung să ies afară printr-o poartă zăbreliță. Mă simt ca un nou-născut și mă gândesc: „Aceasta înseamnă o renaștere spirituală pentru mine, prin analiză””²³.

Nu poate exista niciun dubiu: pericolele psihologice peste care generațiile anterioare au trecut ghidate de simbolurile și practicile spirituale ale moștenirii lor mitologice și religioase, noi trebuie astăzi să le înfruntăm singuri (în măsura în care ne-am pierdut credința sau, dacă ne-am păstrat-o, în măsura în care credințele noastre nu reușesc să răspundă problemelor reale ale vieții contemporane); sau, în cel mai bun caz, noi trebuie să le rezolvăm beneficiind doar de o

²¹ Stekel, *Die Sprache des Traumes*, p. 200. El spune: „În mod natural, „a fi mort” înseamnă aici „a fi viu”. Ea începe să trăiască, iar soldatul „trăiește” cu ea. Ei mor împreună. Acest lucru aruncă o lumină interesantă asupra fanteziei populare a dublului suicid”. Trebuie amintit și că acest vis cuprinde imaginea mitologică aproape universală a podului sabiei (lama spadei), care apare în povestea lui Lancelot atunci când acesta o salvează pe regina Guinevere din castelul Regelui Morții (a se vedea Heinrich Zimmer, *The King and the Corpse*, ed. J. Campbell (New York: Bollingen Series, 1948), pp. 171-172; de asemenea, a se vedea D. L. Coomaraswamy, „The Perilous Bridge of Welfare”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 8).

²² Stekel, *Die Sprache des Traumes*, p. 287.

²³ Ibid., p. 286.

călăuzire improvizată, ezitantă și rareori eficace. Aceasta este problema noastră, a indivizilor moderni și „luminați”, ai căror zei și diavoli au fost expulzați prin raționalizare²⁴. Cu toate acestea, în mulțimea de mituri și legende care s-au păstrat până la noi sau care au fost adunate de la marginile lumii, mai putem vedea reprezentate cu acuratețe elemente ale parcursului nostru încă uman. Pentru a fi sensibil la ele și a le folosi, omul trebuie să se supună purificării și să se abandoneze, iar aceasta este o parte a problemei noastre: Cum facem acest lucru?. „Credeți că veți intra în Rai câtă vreme nu ați fost puși la încercare precum cei dinaintea voastră?”²⁵

Cea mai veche mărturie a trecerii prin porțile metamorfozei se întâlnește în mitul sumerian al zeiței Inanna, cea care a coborât în tărâmul de jos.

*De la „marele sus” ea s-a hotărât să pornească
spre „marele jos”,
Zeița, de la „marele sus” s-a hotărât să pornească
spre „marele jos”,
Inanna, de la „marele sus” s-a hotărât să pornească
spre „marele jos”,*

*Doamna mea a părăsit cerurile, a părăsit pământurile,
Și a coborât spre tărâmul de dincolo,
Inanna a părăsit cerurile, a părăsit pământurile,
Și a coborât spre tărâmul de dincolo,
A renunțat să mai fie stăpână, a renunțat să mai fie stăpână,
Și a coborât spre tărâmul de dincolo.*

²⁴ „Problema nu este una nouă,” scrie Dr. C. G. Jung, „deoarece în toate epocile dinaintea noastră oamenii au crezut în zei, într-o formă sau alta. Doar sărăcirea fără precedent a simbolismului ne putea permite să redescoperim zeii ca factori psihici, cu alte cuvinte, ca arhetipuri ale inconștientului. [...] Cerul a devenit pentru noi spațiul cosmic al fizicienilor și empireul divin o amintire suficient de bună a lucrurilor care au existat cândva. Dar ‘inima strălucește’ și o neliniște ascunsă roade rădăcinile proprii noastre ființe.” („Arhetipurile Inconștientului Colectiv”, *ed. cit.*, p. 50.)

²⁵ Coran, 2:214. (trad. rom. de George Grigore, Editura Herald, 2010, Ediția a III-a, p. 38 – n.t.)

Ea s-a împodobit cu hainele și bijuteriile sale regale. Și-a legat la brâu șapte decrete divine și era pregătită să intre în „tărâmul fără întoarcere”, lumea morții și a întunericului, stăpânită de sora și vrăjmașa ei, zeița Ereshkigal. Temându-se că ar putea fi ucisă, Inanna a instruit-o pe Ninshubur, mesagera ei, să se ducă în ceruri, în sala de sfat a zeilor și să-i vestească, în cazul în care ea nu se va întoarce în trei zile.

Inanna a coborât, s-a apropiat de templul construit din lapis lazuli, iar la poartă a fost întâmpinată de mai marele paznicilor care a întrebat-o cine este și de ce a venit acolo:

– Eu sunt regina cerurilor, locul de unde răsare soarele, i-a răspuns zeița.

– Dacă ești regina cerurilor, a spus paznicul, locul de unde răsare soarele, de ce vrei să intri în tărâmul de unde nu există întoarcere?

Inanna i-a spus că a venit să asiste la ceremonia funerară a soțului surorii sale, nobilul Gugalanna. Paznicul porții, pe numele său Neti, a invitat-o să aștepte pentru a o vesti pe Ereshkigal. Neti a primit ordin să-i deschidă reginei cerurilor cele șapte porți, dar ea trebuia să se supună obiceiului și la fiecare poartă să-și lepede din veșminte.

Innanei celei purș el i-a zis:

– Intră, Inanna, intră.

Când a intrat pe prima poartă,

I-a fost scoasă de pe cap shugurra, „coroana câmpiilor”.

– Ce înseamnă, rogu-te, asta?

– O, Inanna, odată făcut legământul cu tărâmul de jos,

O, Inanna, nu pune la îndoială rânduielile tărâmului de jos.

Când a intrat pe cea de-a doua poartă,

I-a fost luată bagheta de lapis lazuli.

– Ce înseamnă, rogu-te, asta?

– O, Inanna, odată făcut legământul cu tărâmul de jos,

O, Inanna, nu pune la îndoială rânduielile tărâmului de jos.

Când a intrat pe cea de-a treia poartă,

I-au fost luate micile pietre de lapis lazuli de la gât.

– Ce înseamnă, rogu-te, asta?

– O, Inanna, odată făcut legământul cu tărâmul de jos,

O, Inanna, nu pune la îndoială rânduielele țărâmului de jos.

Când a intrat pe cea de-a patra poartă,

I-au fost luate giuvaierile care-i acopereau sânii.

- Ce înseamnă, rogu-te, asta?

- O, Inanna, odată făcut legământul cu țărâmul de jos,

O, Inanna, nu pune la îndoială rânduielele țărâmului de jos.

Când a intrat pe cea de-a cincea poartă,

I-a fost luat inelul de aur de pe mână.

- Ce înseamnă, rogu-te, asta?

- O, Inanna, odată făcut legământul cu țărâmul de jos,

O, Inanna, nu pune la îndoială rânduielele țărâmului de jos.

Când a intrat pe cea de-a șasea poartă,

I-a fost luată platoșa care-i acoperea pieptul.

- Ce înseamnă, rogu-te, asta?

- O, Inanna, odată făcut legământul cu țărâmul de jos,

O, Inanna, nu pune la îndoială rânduielele țărâmului de jos.

Când a intrat pe cea de-a șaptea poartă,

I-au fost luate toate veșmintele regale.

- Ce înseamnă, rogu-te, asta?

- O, Inanna, odată făcut legământul cu țărâmul de jos,

O, Inanna, nu pune la îndoială rânduielele țărâmului de jos.

Astfel, a fost adusă goală în fața tronului surorii sale. Ea și-a plecat adânc capul. Cei șapte judecători ai țărâmului de jos, Anunnaki, s-au așezat lângă tronul lui Ereshkigal și și-au ațintit privirile către Inanna – pimirile morții.

*La cuvântul lor, cuvânt ce chinuiește spiritul,
Femeia suferindă a fost transformată în cadavru,
Iar cadavrul i-a fost agățat de un stâlp²⁶.*

Inanna și Ereshkigal, cele două surori, respectiv lumina și întunericul, reprezintă împreună, conform manierei ar-

²⁶ S. N. Kramer, *Sumerian Mythology* (American Philosophical Society Memoirs, Vol. XXI; Philadelphia, 1944), pp. 86-93. Mitologia sumeriană este extrem de importantă pentru europeni, deoarece este sursa tradițiilor babiloniene, asiriene, feniciene și a celor biblice (ultima dintre ele dând naștere creștinismului și islamului) și a reprezentat de asemenea o importantă sursă de influență pentru religiile păgâne ce aparțineau celților, grecilor, romanilor, slavilor și germanilor.

haice de simbolizare, zeița unică cu cele două aspecte ale sale. Iar confruntarea lor rezumă întregul sens al dificilului drum al încercărilor. Eroul, fie el zeu sau zeiță, bărbat sau femeie, personaj dintr-un mit sau un visător, își descoperă și asimilează opusul (partea din sine de care nu era conștient), înghițindu-l sau fiind înghițit. Sistemele de apărare încep să cadă unul câte unul, iar eroul trebuie să lase la o parte mândria, virtutea, frumusețea, viața și trebuie să se plece sau să se supună în fața a ceea ce este absolut intolerabil. Atunci descoperă că el și opusul său nu sunt creaturi diferite, ci sunt, de fapt, parte din același trup*.

Ordalia intensifică problema care se punea la primul prag. Întrebarea rămâne aceeași: se poate împinge ego-ul singur la moarte? Căci multe capete are această hidră: îndată ce unul este tăiat, apar în locu-i două, în afară de cazul în care membrul amputat este cauterizat corespunzător. Plecarea inițială în lumea încercărilor a reprezentat doar începutul acestui drum îndelungat și cu adevărat periculos al cuceririlor inițiatice și momentelor de iluminare. Dragonii trebuie acum uciși, iar obstacolele neașteptate trebuie depășite – încă o dată și încă o dată. În tot acest timp vor exista o mulțime de victorii preliminare, momente efemere de extaz și întrezăriri ale tărâmului minunat.

- 2 -

ÎNTÂLNIREA CU ZEIȚA

Atunci când toate obstacolele au fost depășite și când căpcăunii au fost învinși, aventura ultimă este reprezentată ca o căsătorie mistică (ie *ὁς τάμος*) a eroului-suflet triumfă-

* Sau, așa cum spunea James Joyce: „opusurile egale au evoluat din aceeași putere a naturii sau a spiritului, ca unică condiție și mediu al manifestării himundher și sunt polarizate pentru a se reuni prin simfiza antipatiilor lor”. (*Finnegans Wake*, p. 92). (himundher este un joc de cuvinte specific lui James Joyce și poate semnifica dualitatea el- ea sau androginul, dar poate trimite și la expresia germană „*hin und her*” – aici și acolo – n.t.)

tor cu Regina Zeiță a lumii. Aceasta este criza din nadir, din zenit sau din cea mai îndepărtată margine a pământului, din punctul central al cosmosului, din tabernacolul templului sau din întunericul celei mai profunde camere a inimii.

În vestul Irlandei încă se mai spune povestea prințului Insulei Singuratice și a doamnei din Tubber Tintye. Sperând să o vindece pe regina din Erin, tânărul erou a întreprins o călătorie pentru a aduce înapoi trei clondire cu apă din Tubber Tintye, fântâna înflăcărată a zânelor. Urmând sfatul unei mătuși nepământene, pe care a întâlnit-o în drum, și încălecând pe căluțul murdar și mișos dar nemaipomenit primit în dar de la aceasta, eroul a traversat un râu de foc și a reușit să ocolească un codru de copaci otrăviți. Apoi, calul care zbura ca vântul a trecut pe lângă castelul din Tubber Tintye. Prințul a sărit de pe crupa lui printr-o fereastră deschisă și a pătruns în interior teafăr și nevătămat.

Tot acest loc impresionant era plin de giganți și monștri marini care dormeau – balene uriașe, țipari mari, urși și alte fiare de tot felul. Prințul a trecut tiptil pe lângă și peste ele până a ajuns la o scară imensă. La capătul scării a pătruns într-o încăpere unde a găsit, dormind întinsă pe un divan, cea mai frumoasă femeie pe care o văzuse vreodată. „Nu vreau să am nimic de a face cu tine”, se gândi el și intră într-o altă încăpere. Și așa străbătu douăsprezece încăperi. În fiecare se afla o femeie mai frumoasă decât cea de dinainte. Dar când a ajuns la cea de-a treisprezecea cameră și a deschis ușa, strălucirea aurului l-a orbit. Eroul a așteptat o clipă să-i revină vederea și apoi a intrat. În camera intens strălucitoare se afla un divan de aur, sprijinit pe roți de aur. Acestea se învâртеau încontinuu, iar divanul mergea în cerc, fără oprire. Pe divan ședea întinsă regina din Tubber Tintye, iar dacă celelalte douăsprezece fecioare ale sale erau frumoase, pe lângă ea frumusețea lor pălea. La baza divanului se afla însăși Tubber Tintye – fântâna de foc. Era acoperită cu un capac de aur și se învâртеa odată cu divanul reginei.

– Pe cinstea mea, zise prințul, mă voi odihni o vreme aici. Și apoi s-a urcat pe divan și a rămas acolo șase zile și șase nopți²⁸.

²⁸ Jeremiah Curtin, *Myths and Folk-Lore of Ireland* (Boston: Little, Brown and Company, 1890), pp. 101-106.

Doamna din Casa Somnului este o figură familiară în povești și mituri. Am vorbit deja despre ea atunci când am menționat personajele Brünhilda și Briar-Rose²⁹. Ea este modelul de frumusețe desăvârșită, răsplata oricăror dorințe, țelul oricărei aventuri pământene sau nepământene a eroului. Ea este mama, sora, amanta, mireasa. Orice lucru din lume care a atras, orice promisiune de bucurie, toate au fost premonitorii ale existenței sale – în adâncul somnului, dacă nu în orașele și pădurile lumii. Ea este întruchiparea perfecțiunii, asigurarea pe care sufletul o are că, la finalul exilului său într-o lume de imperfecțiune organizată, fericirea pe care a cunoscut-o cândva va reveni: ea este „mama cea bună”, cea care aduce liniște și hrănește – frumoasă și tânără – pe care am cunoscut-o, și chiar iubit-o, în trecutul cel mai îndepărtat. Timpul a închis-o în trecut, dar ea continuă să existe în noi, asemeni celei care doarme în atemporalitate, pe fundul mării fără de timp.

Și totuși imaginea pe care ne-o amintim nu este doar favorabilă; căci și mama cea „rea” – (1) mama absentă, nedisponibilă, cea împotriva căreia ne manifestăm toate fanteziile agresive și de a cărei contra-agresiune ne temem; (2) mama care limitează, care interzice sau care pedepsește; (3) mama care își dorește numai pentru ea copilul ce se luptă să crească; și în sfârșit, (4) mama dorită și interzisă (complexul Oedip), a cărei prezență este o ispită pe calea dorinței periculoase (complexul castrării) – persistă în tărâmul ascuns al amintirilor din copilărie ale adultului. Acest aspect al mamei este de multe ori cel mai marcant. El este la originea unor figuri de zeițe inaccesibile, precum teribila și casta Diana - nimicirea tânărului vânător Acteon ilustrează impactul nimicitor al fricii conținute în dorințele neîmplinite ale minții și trupului.

Acteon a avut neșansa să o surprindă pe teribila zeiță la prânz, în momentul acela fatidic când soarele - țâșnit spre zenit plin de forță și vigoare în creșterea sa – stă în cumpănă și își pregătește marea coborâre în moarte. Acteon își

²⁹ Supra, pp. 62-63.

lăsase prietenii să se odihnească, alături de câinii lui de rasă, după o dimineață de hăituit vânatul, și fără vreun scop anume plecase la plimbare prin codru; îndepărtându-se de crângurile de vânătoare cunoscute lui, a cercetat pădurea din vecinătate. Acteon descoperi o vale cu o pădure deasă de pini și chiparoși. Mânat de curiozitate, el pătrunse în profunzimile ei. Acolo se afla o grotă udată de un pârau ce susura blând și al cărui curs se mărea într-un iaz verde. Acest sălaș umbrit era refugiul Diane și în acel moment zeița se îmbăia cu nimfele sale, complet goală. Lăsase deoparte sulița de vânătoare, tolba cu săgeți, arcul neîncordat, încălțările și veșmântul. Una dintre nimfe îi strânsese pletele într-un coc, iar altele turnau apă din ulcioare încăpătoare.

Când tânărul hoinar puse piciorul în plăcutul sălaș, s-a auzit un strigăt de spaimă și toate trupurile s-au strâns în jurul stăpânei lor, încercând să o ascundă de privirile profane. Dar ea era mai înaltă, cu umerii și capul ieșind deasupra lor. Tânărul o văzuse și continua să o privească. Zeița se uită după arcul ei, dar era prea departe, așa că luă repede ceea ce avea la îndemână, niște apă, și i-o aruncă lui Acteon în față: „Acum ești liber să povestești, dacă poți, îi strigă ea supărată, că ai văzut zeița dezbrăcată”. Brusc, tânărului începură să-i crească coarne. Gâtul i se mări și apoi lungi, iar vârful urechilor i se ascuți. Brațele i se lungiră până când deveniră la fel ca picioarele, iar palmele și tălpile se preschimbară în copite. Însăpăimântat, o luă la fugă în salturi, mirându-se că putea alerga atât de repede. Când se opri pentru a-și trage sufletul și a bea apă, își zări chipul în clarul apei și se trase îndărăt însăpăimântat.

Apoi o soartă teribilă îl lovi pe Acteon. Proprii săi câini, luând mirosul falnicului cerb, veneau lătrând prin pădure. Bucurându-se la auzul câinilor săi, pentru moment Acteon se opri, dar apoi brusc se sperie și țâșni în fugă. Haita îl urmă, câștigând teren. Când câinii îi ajunseră la călcăie, iar primul dintre ei atacă dintr-o parte, încercă să îi strige pe nume, dar sunetul din gâtulejul lui nu mai era omenesc. L-au prins cu colții, a căzut, iar tovarășii săi de vânătoare au ajuns

tocmai la timp pentru a-i da lovitura de grație. Diana, în mod miraculos, aflase de această moarte și putea de-acum să stea liniștită³⁰.

Figura mitologică a Mamei Universale conferă cosmosului atributele feminine ale prezenței prime, protectoare și hrănitoare. Această fantasmă, la origine, a fost produsă spontan prin imaginație. Se observă, într-adevăr, o corespondență apropiată și evidentă între atitudinea copilului față de mama sa și cea a adultului față de lumea materială care îl înconjoară³¹. Dar există totodată și o întrebuințare pedagogică a acestei imagini arhetipale în numeroase tradiții religioase, cu scopul purificării, echilibrării și inițierii minții în secretele naturii lumii vizibile.

În cărțile tantrice ale Indiei medievale, precum și în cele ale Indiei moderne, sălașul zeiței se numește *Mani-dvipa*, „Insula nestematelor”³². Tronul și iatacul ei se află într-un

³⁰ Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 138-252.

³¹ J.C. Flügel, *The Psycho-Analytic Study of the Family* („The International Psycho-Analytical Library”, Nr. 3, ed. 4; Londra: The Hogarth Press, 1931), cap. xii și xiii. „Există,” după cum observă prof. Flügel, „o asociere generală pe de-o parte între noțiunea de minte, spirit sau suflet și ideea de tată sau de masculinitate; și pe de altă parte, între noțiunea de corp sau de materie (materie – cea care aparține mamei) și ideea de mamă sau de principiu feminin. Reprimarea emoțiilor și sentimentelor care au legătură cu mama [în monoteismul nostru iudeo-creștin], în virtutea acestei asocieri, a produs o tendință de a adopta o atitudine de neîncredere, dispreț, dezgust și ostilitate față de corpul uman, față de Pământ și de tot Universul material, existând o tendință corespondentă de a exalta și de a pune un accent exagerat pe elementele spirituale din om sau din organizarea firească a lucrurilor. Pare foarte probabil ca o mare parte din tendințele cele mai pronunțat idealiste din filozofie să-și datoreze mult din atracția exercitată asupra multor minți unei sublimări a acestei reacții împotriva mamei, în timp ce formele mai rigide și mai dogmatice ale materialismului ar putea reprezenta, la rându-l lor, o întoarcere a sentimentelor reprimare asociate la origine cu mama” (ibid, p. 145, nota 2).

³² Scrierile sacre (Shashtra) ale hinduismului sunt împărțite în patru categorii: (1) *Shruti*, ce sunt percepute a fi revelație divină directă, care include cele patru *Vede* (cărți străvechi de incantații) și anumite părți din *Upanișade* (cărți străvechi de filosofie); (2) *Smriti*, care includ învățămintele tradiționale ale înțelepților, instrucțiunile canonice pentru ceremoniile domestice, precum și diferite lucrări de drept religios și secular; (3) *Pura-*

crâng de copaci care îndeplinesc dorințele. Plajele insulei au culoarea aurului și sunt umezite de apele pure ale oceanului nectarului nemuririi. Zeița arde în focul vieții; pământul, sistemul solar, galaxiile spațiului nemărginit toate cresc în pânțele ei. Ea este creatoarea lumii, eterna mamă, veșnica fecioară. Ea cuprinde necuprinsul, hrănește cele ce hrănesc și este viața din tot ce este viu.

Ea este totodată moartea din tot ce moare. Întregul ciclu al existenței este împlinit sub stăpânirea ei, de la naștere, prin adolescență, maturitate, bătrânețe, până la moarte. Ea este pântecul și mormântul: scroafa care-și mănâncă puii. Astfel, ea unește „binele” și „răul”, manifestând cele două aspecte ale mamei rememorate, nu numai personală, ci și universală. Credinciosul trebuie să le contemple pe amândouă cu ecuanimitate. Prin această practică, spiritul său este purificat de sentimentalismele și resentimentele infantile și neadecvate, iar mintea lui se deschide în fața prezenței insondabile care există, nu ca „binele” și „răul” sau ca „fericirea” și „suferința” din concepția sa umană infantilă, ci, în mod fundamental, ca lege și imagine a naturii ființei.

Marele mistic hindus al secolului XIX, Ramakrishna (1836-1886) a fost preot într-un templu din Dakshineswar, o suburbie a Calcuttei, templu dedicat Mamei Cosmice. Imaginea templului înfățișa simultan două aspecte ale divi-

na, care sunt epopeile mitice ale hindușilor; acestea tratează cunoașterea cosmogonică, teologică, astronomică și fizică; și (4) *Tantra*, texte ce descriu tehnici și ritualuri pentru venerarea zeităților și pentru dobândirea puterilor supranaturale. Printre Tante există un grup de scripturi deosebit de importante (numite *Agamas*), ce se presupune că ar fi fost revelate oamenilor direct de către zeul universal Șiva și zeița sa Parvati. (Ele sunt intitulate „Cea de-a Cincea Veda”.) Acestea susțin existența unei tradiții mistice cunoscută sub numele de „Tantra”, care a exercitat o influență pervazivă asupra formelor timpurii de iconografie hindusă și budistă. Symbolismul tantric a fost dus din India în Tibet, China și Japonia datorită budismului medieval.

Descrierea Insulei Nestematelor se bazează pe cea a lui Sir John Woodroffe, *Shakti and Shakta* (Londra și Madras, 1929), p. 39, și Heinrich Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, ed. J. Campbell (New York: Bollingen Series, 1946), pp. 197-211. Pentru o ilustrare a insulei mitice, a se vedea Zimmer, Figura 66.

nițății: cea înspăimântătoare și cea pașnică. Cele patru brațe simbolizau puterea universală: brațul stâng de sus ținea o sabie sângeroasă, cel de jos ținea o țeastă de om; cel din dreapta sus era ridicat cu un semn ce sugera „nu-ți fie teamă”, iar cel de jos era întins pentru a oferi. Purta o ghirlandă de capete umane, brâul său era format din brațe omenești, iar limba ei lungă era scoasă pentru a linge sânge. Ea era Puterea Cosmică, totalitatea universului, armonia perechilor de contrarii, combinând sublim teroarea distrugerii absolute cu calmul impersonal, dar maternal. Schimbare, râu al timpului, fluiditate a vieții – zeița în același timp creează, menține și distruge. Numele ei este Kali, Cea Neagră, cunoscută și ca Luntrea care te ajută să treci Oceanul Existenței³³.

Într-o după-amiază liniștită, Ramakrishna a văzut o femeie frumoasă ieșind din Gange și apropiindu-se de crângul unde el medita. Și-a dat seama că femeia era pe cale să nască. Într-o clipă copilul a fost născut și femeia și-a luat copilul în brațe și a început să-l îngrijească. Însă, imediat, femeia a luat o înfățișare înfiorătoare, a prins copilul între fălcile sale și l-a zdrobit. Înghițindu-l, s-a întors înapoi în Gange și a dispărut³⁴.

Doar geniile capabile de cea mai înaltă realizare pot face față revelației totale a desăvârșirii acestei zeițe. Pentru oamenii simpli ea își reduce strălucirea și apare în forme concordante cu capacitățile lor subdezvoltate. A-i vedea puterea în întregime ar însemna pierzania pentru orice om nepregătit spiritual: așa cum s-a întâmplat și în cazul nefericit al tânărului Acteon. El nu era un sfânt, ci un atlet nepregătit pentru revelația formei care trebuie percepută fără nuanțele umane normale (anume, infantile) ale dorinței, surprizei și fricii.

Femeia, în limbajul imagistic al mitologiei, reprezintă totalitatea a ceea ce poate fi cunoscut. Eroul este cel care ajunge la cunoaștere. Progresând pe calea inițiativă a vieții,

³³ *The Gospel of Sri Ramakrishna*, tradusă în engleză, cu o introducere de Swami Nikhilananda (New York, 1942), p. 9.

³⁴ *Ibid.*, pp. 21-22.

forma zeiței trece pentru el printr-o serie de transformări: ea nu poate fi niciodată mai mare decât el, deși poate întotdeauna să-i promită mai mult decât este el capabil să înțeleagă. Ea îl ispitește, îl ghidează și îl îndeamnă să-și depășească piedicile. Atunci, dacă el îi face față, cele două elemente – cunoscătorul și cunoscutul – se vor elibera de orice limitare. Femeia este ghidul către apogeul sublim al aventurii senzoriale. Privită cu ochi inferiori, este redusă la o condiție inferioară. Prin ochiul malițios al ignoranței, este captivă în banalitate și urâtenie. Dar ea este salvată/eliberată de ochiul care înțelege. Eroul care o poate primi așa cum este, fără tumult exagerat, cu bunătatea și cu liniștea de care ea are nevoie, este potențial regele, zeul întrupat al lumii de ea create.

Să luăm de exemplu povestea celor cinci fii ai regelui irlandez Eochaid. Într-o zi, aceștia au plecat la vânătoare și s-au răătăcit, găsindu-se într-un loc complet străin. Fiindu-le sete, au plecat unul câte unul să caute apă. Fergus a pornit primul:

Și a dat peste o fântână păzită de o bătrână. Și baba arăta așa: mai neagră ca un cărbune era fiecare părticică din trupul ei, din cap până-n picioare; precum firele cozii unui cal sălbatic îi era claia de păr cenușiu și sârmos care-i creștea pe cap; cu secera confecționată dintr-un corn verde, pe care o purta prinsă în păr și se răsucea până la ureche, ar fi putut tăia o ramură de stejar matur; avea ochi înnegriți și încețoșați de fum, nas strâmb cu nări largi, o burtă umflată și răsfântă, picioare deformate și crăcănate, garnisite cu glezne masive și o pereche de lopeți uriașe, genunchi noduroși și unghii de o culoare cadaverică. Întreaga înfățișare a hârcii era dezgustătoare.

– Păzești fântâna, nu-i așa? întrebă el.

Ea răspunse:

– Da.

– Mă lași să iau puțină apă?

– Desigur, consimți ea, dar numai dacă mă săruți pe obraz.

– În niciun caz, spuse el.

– Atunci nu poți să iei apă.

– Pe cinstea mea, zise el, prefer să mor de sete decât să te sărut!

Și tânărul se întoarce la frații săi, spunându-le că nu a reușit să aducă apă.

Olioll, Brian și Fiachra au pornit și ei la drum, pățind același lucru ca și fratele lor Fergus. Fiecare dintre ei i-a cerut femeii apă, dar s-au izbit de aceeași propunere și amândoi au refuzat-o. Într-un final, Niall a ajuns și el la fântână.

– Lasă-mă să iau apă, femeie! strigă el.

– Poți să iei, zise ea, doar dacă mă săruți.

Niall spuse:

– Nu doar că te voi săruta, dar îți voi da și o îmbrățișare!

Apoi se aplecă să o îmbrățișeze și o sărută. Și când o privi, văzu o tânără cum nu exista în întreaga lume una mai grațioasă și mai frumoasă decât ea: asemenea omătului proaspăt căzut era fiecare părticică din ea, din cap până-n picioare; brațe rotunde de regină, degete lungi și subțiri, picioare drepte și plăcute la culoare; două încălțări din bronz alb îi acopereau picioarele mici și albe; era acoperită cu o mantie largă din cea mai bună lână rubinie și prinsă-n ea o broșă de argint alb; avea dinți strălucitori ca perlele, ochii mari și nobili, gura roșie ca scorușa.

– Femeie, tu ești o constelație de farmece, spuse tânărul.

– Adevărat grăiești.

– Spune-mi cine ești? continuă el.

– Legea Suverană, răspunse ea. Apoi zise: Rege al Tarei! Eu sunt Legea Suverană [...]. Du-te, du-te la frații tăi și ia cu tine apă. Apoi a zis: Fie ca regatul și puterea supremă să fie ale tale și ale copiilor tăi pentru totdeauna [...]. Și așa cum la început tu m-ai văzut urâtă, animalică și dezgustătoare – iar la final, frumoasă – la fel este și legea suverană: căci ea nu poate fi câștigată fără bătălii, fără lupte aprigi, dar la final, el, cel care este rege, dezvăluie orice ar fi ca atrăgător și frumos³⁵.

³⁵ Standish H. O'Grady, *Silva Gadelica* (Londra: Williams and Norgate, 1892), vol. II, pp. 370-372. Versiuni variate pot fi întâlnite în cartea lui Chaucer, *Canterbury Tales*, „The Tale of the Wyf of Bath”; în cartea lui Gower, *Tale of Florent*; în poemul din secolul XV, *The Weddyng of Sir Gawen and Dame Ragnell*; și în balada din secolul XVII, *The Marriage of Sir Gawaine*. A se vedea și W. F. Bryan și Germaine Dempster, *Sources and Analogues of Chaucer's Canterbury Tales* (Chicago, 1941).

Așa să fie legea suverană? De fapt, aceasta este viața. Zeița care păzește fântâna inepuizabilă are întotdeauna nevoie ca eroul – fie că este Fergus sau Acteon sau prințul Insulei Singuratice – să fie înzestrat cu ceea ce trubadurii sau menestrelii au numit „o inimă blândă”. Ea poate fi înțeleasă și slujită așa cum se cuvine nu mânat de dorințele animalice ale unui Acteon, nici de reticența mofturoasă a vreunui Fergus, ci numai de bunătate: *awaré* („compasiune blândă”), așa cum este ea numită în poezia romantică a Japoniei din secolelor X-XII.

*În inima blândă își află loc Iubirea,
Ca păsările în a pădurii umbră verde.
Nu fu Iubire, în pronia naturii,
Nici inima blândă înaintea Iubirii.
Căci deodat' cu soarele țâșni
Și lumina de-ndată; căci nu s-a pomenit
Născarea ei-nainte de-a astrului solar.
Și Iubirea a făcut ca bunătatea
În miezul ființei loc să-și afle;
Întocmai cum în jar căldura dogorește³⁶.*

Întâlnirea cu zeița (încarnată în fiecare femeie) este testul final al talentului de care eroul trebuie să dea dovadă pentru a câștiga recompensa dragostei (caritatea: *amor fati*), reprezentată de însăși viața, privită ca un înveliș al eternității. Iar când aventurierul nu este un tânăr, ci o fecioară, ea este cea care prin calitățile ei, prin frumusețea sau prin cele îndurate devine demnă de a fi soția unui nemuritor.

Atunci soțul divin coboară din ceruri și o conduce în așternut, fie că ea vrea sau nu. Iar dacă până atunci ea l-a evitat, vâlul îi cade de pe ochi; iar dacă l-a căutat, atunci dorința ei își va găsi împlinirea.

Fata din tribul Arapaho care a urmărit porcul spinos în copacul ce se înălța către ceruri a fost ademenită în satul

³⁶ Guido Guinicelli di Magnano (1230-75?), *Of the Gentle Heart*, traducere în engleză de Dante Gabriel Rossetti, *Dante and his Circle* (ediție din 1874, Londra: Ellis and White), p. 291.

oamenilor cerului. Acolo, ea a devenit soția unui tânăr cerească. El fusese, de fapt, cel care, sub forma porcului spinos, ademenise fata în lumea sa supranaturală.

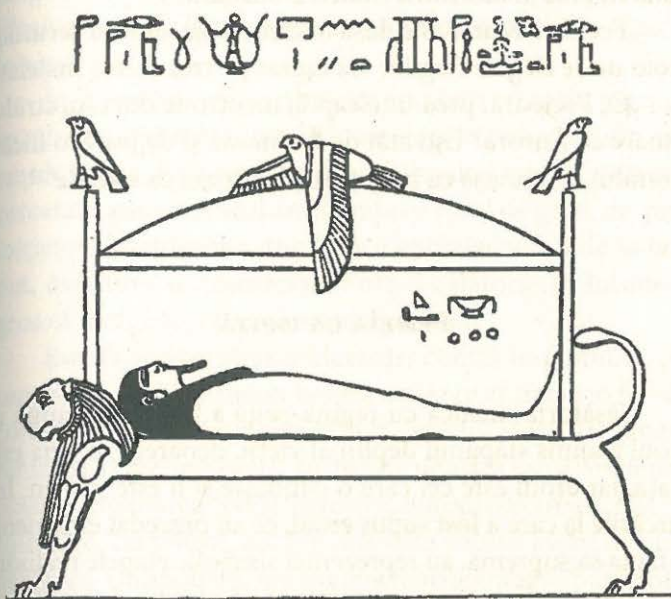

Fig. 6. Isis sub forma unui uliu i se alătură lui Osiris
• în lumea de dincolo.

Totodată, fata regelui din poveste, în ziua care a urmat aventurii sale la izvor, a auzit o bufnitură în poarta castelului: broscoiul sosise pentru a o îndemna să-și respecte înțelegerea. Și în ciuda dezgustului pe care i-l provoca, broscoiul a urmat-o la masă, a mâncat cu ea din aceeași farfurie, a băut cu ea din același pahar și a insistat să doarmă cu ea în pat. Într-un acces de furie, fata apucat și l-a izbit de un perete. Când broscoiul a căzut, el nu mai era broscoi, ci fiul unui rege cu ochi frumoși și buni. Apoi, povestea spune că cei doi s-au căsătorit și au pornit spre regatul tânărului prinț, unde au devenit rege și regină.

Și la fel: când Psyche și-a îndeplinit toate sarcinile dificile, Jupiter i-a oferit să bea din elixirul nemuririi, astfel încât

ea este și va fi pentru totdeauna unită cu Cupidon, iubitul ei, în paradisul formei perfecte.

Greco-ortodocșii și romano-catolicii celebrează aceeași taină în ziua „Adormirii Maicii Domnului”:

„Fecioara Maria este dusă în camera de nuntă a cerurilor, acolo unde Regele Regilor stă așezat pe tronul său înstelat”.

„O, Fecioară, prea înțeleaptă, încotro te duci tu, strălucitoare ca Aurora? Ești atât de frumoasă și de pură, o flică a Sionului, frumoasă ca luna și strălucitoare ca soarele”³⁷.

- 3 -

FEMEIA CA ISPITĂ

Căsătoria mistică cu regina-zeiță a lumii înseamnă că eroul a ajuns stăpânul deplin al vieții, deoarece femeia este viața, iar eroul este cel care o cunoaște și îi este stăpân. Încercările la care a fost supus eroul, ce au precedat experiența și fapta sa supremă, au reprezentat simbolic etapele realizării prin intermediul cărora conștiința sa a fost extinsă și a devenit capabilă să suporte întreaga posesie a mamei-destructive, a miresei ineluctabile. Prin aceasta el știe că el și tatăl sunt unul: el este în locul tatălui.

Exprimată astfel, în termeni extremi, problema poate părea a nu avea nicio legătură cu ființele umane obișnuite. Cu toate acestea, orice eșec de adaptare la o situație de viață va conduce, în cele din urmă, către o îngustare a câmpului conștiinței. Războaiele și capriciile individuale sunt o altă față a ignoranței, iar regretele sunt iluminări care vin prea târziu. Întregul sens al acestui mit ubicuu al călătoriei eroului este că servește ca model general pentru bărbați și femei, indiferent unde aceștia s-ar afla pe cale. De aceea este formulat în termenii cei mai cuprinzători. Individul nu trebuie decât să-și descopere propria-i poziție referitoare la această

³⁷ Antifoane dedicate Adormirii Maicii Domnului (15 august): din liturghia romană.

formulă general umană și apoi să o lase să-l ajute în încercările sale de a trece peste zidurile ce-i limitează existența. Cine și unde sunt căpcăunii săi? Aceștia reprezintă reflexia enigmelor nerezolvate ale propriei umanități. Care sunt idealurile sale? Acestea sunt simptomele modului său de a înțelege viața.

În cabinetul psihianalistului modern, etapele aventurii eroului ies din nou la iveală în visele și în halucinațiile pacientului. Strat după strat, profunzimile eului ignorat sunt atent cercetate, psihianalistul asumându-și rolul de ghid, de preot inițiator. Întotdeauna după fiorii entuziasmului de la început, aventura se transformă într-o călătorie în întuneric, groază, dezgust și frici fantasmagorice.

Esența acestei stranii încercări constă în faptul că percepțiile noastre conștiente asupra a ceea ce ar trebui să fie viața corespund rareori cu ceea ce este efectiv viața. În general, refuzăm să recunoaștem, fie în fața noastră sau a prietenilor noștri, amploarea febrei agresive, autoprotectoare, rău mirositoare, carnivore, lascive care este natura însăși a celulei organice. Dimpotrivă, noi tindem mai degrabă să parfumăm, să acoperim și să reinterprețăm, în timp ce ne imaginăm că toate muștele din ulei, toate firele de păr din supă sunt acolo din vina altuia. .

Dar în momentul în care ne dăm seama sau ne este adus la cunoștință, că tot ceea ce gândim sau facem noi este atins de mirosul organic al cărnii, atunci se întâmplă, nu rareori, să survină un moment de repulsie: viața, actele vieții, organele vieții, femeia, în special, ca simbolul major al vieții, devin intolerabile sufletului pur, sufletului atât de pur.

*O, trupu-mi prea-prea greu de s-ar topi
În valuri, prefăcute-apoi în rouă,
Sau Veșnicul de n-ar fi pus canon
Pe suflet biet de sinucis! O, Doamne!*

Așa exclamă marele reprezentant al acestui moment, Hamlet:

*Ce searbăd, veșted, rînced și zadarnic
E rostul lumii-ntregi în ochii mei!
Mi-e silă! Silă! Nimeni n-a plivit
Grădina de dudăul dat în copt!
Urma de mult să fie cîte sînt³⁸.*

Plăcerea inocentă a lui Oedip atunci când o posedă prima dată pe regină, devine o chinuitoare agonie a spiritului atunci când descoperă adevărata ei identitate. Precum Hamlet, el este copleșit de imaginea morală a tatălui. Precum Hamlet, el se îndepărtează de frumusețile lumii pentru a căuta în întuneric un regat mai demn decât acesta al mamei incestuoase și adulterine, incorigibilă și senzuală. Cel care caută viața de dincolo de viață trebuie să caute dincolo de mamă, să depășească ispita chemării ei și să se avânte în eterul imaculat.

*[...] Un zeu mereu striga: „Oedip,
Hei, tu, Oedip, ce-om aștepta de nu pornim
La drum? Nu-i vreme de pierdut”³⁹*

Acolo unde această repulsie a lui Oedip-Hamlet rămâne să bântuie sufletul, acolo lumea, trupul și, mai ales, femeia devin simboluri ale înfrângerii și nu ale izbânzii. Un sistem etic monastic-puritan care neagă lumea transformă imediat toate imaginile mitului. Eroul nu mai poate rămâne inocent alături de zeița cărnii; pentru că ea a devenit regina păcatului.

Câtă vreme omul își respectă acest trup de mort (scrie călugărul hindus Shankaracharya), el este impur și suferă atât din cauza vrăjmașilor săi, cât și din cauza nașterii, a bolii și a morții. Dar când se vede pe sine ca fiind pur, precum esența Binelui și a Imuabilului, el devine liber [...]. Aruncă deoparte limitările unui corp ce este inert și murdar din fire! Nu te mai gânde la el! Un lucru vomitat, așa cum ar trebui

³⁸ Hamlet, I, ii, 129-137

³⁹ Oedipus Coloneus, 1615-17.

să-ți vomîți și tu corpul, nu poate provoca altceva decât dezgust atunci când cineva vrea să-și reamintească de el⁴⁰.

Această perspectivă este familiară europenilor datorită vieților și scrierilor sfinților.

Când Sfântul Petru a văzut că fiica sa, Petronilla, era prea frumoasă, el a obținut de la Domnul favoarea ca ea să se îmbolnăvească de febră. Într-o zi pe când stătea alături de discipolii săi, Titus l-a întrebat:

– Tu care vindeci toate bolile, de ce nu o vindeci și pe Petronilla?

Iar Petru i-a răspuns:

– Pentru că sunt mulțumit de condiția ei.

Asta nu însemna absolut deloc că nu avea puterea de a o vindeca; căci imediat, îi spuse fetei:

– Ridică-te, Petronilla, și grăbește-te să ne servești la masă.

Tânăra, vindecată, se ridică din pat și veni să-i servească.

Dar îndată ce a terminat de servit, tatăl i-a spus:

– Petronilla, întoarce-te în pat!

S-a întors și imediat a fost cuprinsă din nou de febră. Mai târziu, când a învățat să-l iubească pe Dumnezeu, Petru i-a oferit sănătate deplină.

Trăia pe-atunci un tânăr nobil numit Flaccus care, fermecat de frumusețea Petronillei, a venit să o ceară în căsătorie. Fata i-a spus:

– Dacă vrei să te însori cu mine, trimite un grup de fete să mă aducă la tine acasă!

Când acestea au sosit, Petronilla a început brusc să postească și să se roage. Primind împărtășania, ea s-a întins în pat și după trei zile și-a oferit sufletul lui Dumnezeu⁴¹.

În copilărie, Sfântul Bernard de Clairvaux suferea de migrene. Într-o zi a fost vizitat de o tânără femeie care venise să

⁴⁰ Shankaracharya, *Vivekachudamani*, 396 și 414, tradus de Swami Mahavananda (Mayavati, 1932).

⁴¹ Jacobus de Voragine, *The Golden Legend*, LXXVI, „Saint Petronilla, Virgin.” (A se compara cu povestea lui Daphne, p. 56, supra.). Mai târziu, Biserica refuzând ideea că Sfântul Petru ar fi avut copii, vorbește despre Petronilla ca despre slujitoarea lui.

îi aline suferința cu cântecele sale. Indignat, copilul a dat-o afară din cameră. Iar Dumnezeu l-a răsplătit pentru zel, deoarece copilul s-a ridicat din pat imediat și a fost vindecat.

Acum, vrăjmașul străvechi al omului, văzându-l pe Bernard într-o dispoziție atât de bună, s-a hotărât să-l facă să-și piardă castitatea. Totuși, când copilul, la instigarea diavolului, a rămas într-o zi ceva timp cu privirea ațintită la o femeie, imediat s-a rușinat în sinea sa și, ca penitență, a intrat în apa rece ca gheața a unui iaz, unde a rămas până ce i-au înghețat oasele. Altădată, pe când dormea, o tânără fată a venit goală în patul său. Bernard, devenind conștient de prezența ei, i-a cedat în liniște partea sa de pat și întocându-se pe partea cealaltă a adormit. Atingându-l și mângâindu-l ceva vreme, nefericita fu cuprinsă la un moment dat de o asemenea rușine, în ciuda nerușinării sale, încât s-a ridicat și a fugit, plină de indignare față de sine și de admirație față de tânăr.

Apoi, odată, pe când Bernard împreună cu niște prieteni a primit să rămână oaspete în casa unei doamne bogate, aceasta, observându-i frumusețea, a fost cuprinsă de o dorință ne-bună de a se culca cu el. În noaptea aceea și-a părăsit patul și a venit și s-a așezat lângă oaspetele ei. Dar el, în momentul în care a simțit pe cineva alături, a început să strige: „Hoții! Hoții!” Imediat, femeia a fugit, întreaga casă s-a trezit, s-au aprins lămpile și toată lumea a început să caute intrusul. Dar, nefind găsit niciunul, toți s-au întors în paturile lor să doarmă. Numai doamna, neputând să închidă ochii, s-a trezit din nou și s-a strecurat iarăși în patul oaspetelui ei. Bernard începu iar să strige: „Hoții!” Și iarăși au urmat alarma și căutările! După toate acestea, chiar și a treia oară, femeia s-a pus în situația de a fi refuzată în același fel; în cele din urmă a renunțat la planul său josnic, fie din frică, fie din deznădejde. A doua zi, pe drum, tovarășii săi l-au întrebat pe Bernard de ce avusesese atâtea vise cu hoți. Și el le-a răspuns:

– Chiar a trebuit să resping atacurile unui hoț; căci gazda mea a încercat să îmi răpească o comoară pe care, dacă aș fi pierdut-o, nu aveam cum s-o mai redobândesc vreodată.

Toate acestea l-au convins pe Bernard că era un lucru destul de periculos să trăiască alături de șarpe. Astfel că a plănuit să plece din lume și să intre la mănăstirea ordinului cistercienilor⁴².

⁴² Ibid., CXVII.

Totuși, nici chiar zidurile mănăstirii, nici pustietatea deșertului nu pot să protejeze eroul de prezențele feminine. Atât timp cât carnea stă pe oasele sihastrului și atât timp cât sângele îi va curge prin vene, imaginile vieții materiale vor încerca să-i copleșească mintea. Sfântul Anton, trăind în austeritate în Teba egipteană, era mereu tulburat de halucinațiile voluptuoase la care îl supuneau diavoli feminini atrași de singurătatea lui magnetică. Apariții de acest fel, cu coapse irezistibil de atrăgătoare și sâni ce ard să fie atinși, sunt familiare tuturor pustnicilor din istorie. „Ah! Frumos ermit! Frumos ermit! Dacă ți-ai pune degetul pe umărul meu, ai simți ca o dără de foc prin vene. Posesia celei mai mici părți a trupului meu te-ar umple de o bucurie mai mare decât cucerirea unui imperiu. Apropie-ți buzele...⁴³”

Cotton Mather scria în *New Englander*:

Deșertul pe care îl traversăm în drumul nostru către Tărâmul Făgăduinței este plin de șerpi zburători arzători. Dar, binecuvântat fie Dumnezeu, până acum niciunul dintre ei nu s-a năpustit asupra noastră ca să ne distrugă definitiv! Drumul nostru către Rai trece pe lângă Gropile cu lei și Munții leoparzilor; în drumul nostru există nenumărate hoarde de diavoli [...]. Noi suntem simpli călători într-o lume care este deopotrivă Tărâmul Diavolului și Gaolul Diavolului; o lume în care orice colț ascunde Bande de Tâlhari care îi năpăstuiesc pe cei cu privirea întoarsă către Sion.”⁴⁴

- 4 -

RECONCILIAREA CU TATĂL

„Arcul Furiei lui Dumnezeu este încordat, iar Săgeata este pregătită. Justiția îndreaptă Săgeata către inima ta și încordează Arcul. Și nimic altceva decât Bunul Plac al lui Dumnezeu - al unui Dumnezeu mânios, fără cea mai mică

⁴³ Gustave Flaubert, *La tentation de Saint Antoine* (La reine de Saba).

⁴⁴ Cotton Mather, *Wonders of the Invisible World* (Boston, 1693), p. 63.

Promisiune sau Obligație -, este cel care reține un Moment Săgeata înainte de a se îmbăta cu sângele tău. [...]"

Cu aceste cuvinte amenința Jonathan Edwards inimile enoriașilor săi din New England, dezvăluindu-le în întregime aspectul întunecat al tatălui. El îi țintuia de scaune descriindu-le imagini din ordaliile mitologice, conștient fiind că puritanii nu-i permiteau să arate chipuri cioplite, dar știind că nimeni nu-i putea face vreun reproș dacă vorbea despre ele.

Mânia (tuna Jonathan Edwards), Mânia lui Dumnezeu este precum marile Ape ținute acum în spatele digurilor. Ele se umflă și se tot umflă, ridicându-se până când li se oferă o ieșire. Și cu cât mai mult timp este oprit Cursul apei, cu atât va fi mai rapid și puternic atunci când se va elibera. E adevărat că Judecata împotriva Faptelor voastre rele încă nu a fost săvârșită, iar Potopul Răzbunării lui Dumnezeu încă nu s-a dezlănțuit, dar între timp, Vina voastră crește neîncetat și nu faceți altceva decât să măriți debitul Furiei. Apele sunt în continuă creștere și au o furie din ce în ce mai mare. Doar Bunul Plac al lui Dumnezeu mai poate ține să nu se reverse aceste Ape, care nu vor să fie oprite și se avântă să iasă. Dacă Dumnezeu și-ar retrace Mâna care ține Poarta Potopului, aceasta ar sări în lături și Apele clocotinde ale Înverșunării Mâniei lui Dumnezeu ar izbucni cu o Furie de neconceput și v-ar lovi cu o Putere fără margini. Și chiar dacă Tăria voastră ar fi de Zece mii de ori mai mare decât cea a celui mai zdravăn și mai viguros Diavol din Iad, tot nu ar fi de ajuns pentru a rezista sau îndura. [...]

După ce a amenințat cu elementul apei, pastorul Jonathan a adus în discuție imaginea focului:

Dumnezeu care vă ține deasupra Abisului Iadului, la fel cum cineva ține un păianjen sau o insectă detestabilă asupra Focului, vă urăște și este teribil de mânios, iar Mânia lui față de voi arde precum Focul. Vă privește ca pe niște indivizi Demni doar de a fi aruncați în Foc. Ochii săi puri nu suportă să se uite la voi. Voi sunteți de Zece mii de ori mai abomina-

bili în fața Lui decât este cel mai detestat șarpe veninos în fața noastră. L-ați jignit mult mai mult decât reușește un Proscris să-și jignească Prințul și cu toate astea Mâna Lui este cea care vă ține să nu cădeți în orice Moment în Foc. [...]

O, Păcătosule! [...] Te agăți de un Fir atât de subțire, cu Flăcările Furiei Divine lucind înspre el, gata în orice moment să îl ardă și să îl rupă; și tu nu ești interesat de niciun Mediator și de nimic de care să te agăți pentru a te salva, de nimic care să țină departe Flăcările Măniei; de nimic din ce îți aparține, de nimic din ce ai făcut vreodată și de nimic din ce poți face pentru a-L convinge pe Dumnezeu să te cruțe o Clipă. [...]

Dar iată că în final, pastorul înfățișează, totuși numai pentru câteva clipe, imaginea izbăvitoare a celei de-a doua nașteri:

Astfel sunteți voi, toți cei care nu ați simțit în Inimă schimbarea, prin voința supremă a Spiritului lui Dumnezeu coborât în sufletele voastre, voi cei care nu v-ați născut din nou și care nu v-ați ridicat din moartea în păcat ca Făpturi noi, în fața Luminii și a Vieții în întregime necunoscute mai înainte (chiar dacă v-ați schimbat viețile în multe privințe și ați nutrit sentimente religioase, ați practicat o formă de Religie în familie și cu cei apropiați și în Casa lui Dumnezeu și ați urmat cu strictețe legea ei). Voi sunteți acum în Măinile unui Dumnezeu mânios; și nimic altceva decât Bunul Lui Plac nu vă apără de momentul în care veți fi cuprinși de Pieirea veșnică⁴⁵.

„Bunul Plac al lui Dumnezeu” care apără păcătosul de săgeată, de potop și de flăcări este cunoscut în termenii tradiționali ai creștinismului ca „mila” lui Dumnezeu. „Voința supremă a Spiritului lui Dumnezeu”, prin care sufletul se transformă, este de fapt „harul lui Dumnezeu”. În majoritatea mitologiilor, imaginea milei și a harului apar la fel de vizibile precum cea a justiției sau a mâniei, astfel încât se păstrează un echilibru, inima este mai degrabă inspirată de-

⁴⁵ Jonathan Edwards, *Sinners in the Hands of an Angry God* (Boston, 1742).

cât înspăimântată. „Nu vă fie frică!” exprimă gestul zeului Șiva în fața credincioșilor, în timp ce dansează dansul distrugerii universale⁴⁶. „Nu vă fie frică, totul stă în puterea în

⁴⁶ Imaginea IX. Simbolismul acestei imagini elocvente a fost exprimat cu acuratețe de Ananda K. Coomaraswamy, *The Dance of Siva* (New York, 1917), pp. 56-66 și de Heinrich Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, pp. 151-175. Pe scurt: brațul drept întins ține toba, al cărei ritm este ritmul timpului, timpul fiind principiul primordial al creației. Brațul stâng întins ține flacăra, care este flacăra distrugerii creației; cea de-a doua mână dreaptă face un gest care exprimă „nu-ți fie frică”, în timp ce al doilea braț stâng îndreptat spre piciorul stâng ridicat este ținut într-o poziție simbolizând „elefantul” (elefantul este „cel care deschide drumul prin jungla lumii”, i.e., călăuza divină). Piciorul drept este sprijinit pe spatele unui pitic, demonul „Cel-ce-nu-știe”, care semnifică trecerea sufletului de la Dumnezeu în materie. Piciorul stâng este ridicat, element ce simbolizează eliberarea sufletului: piciorul stâng este cel indicat de „mâna-elefant” și care arată motivul pentru care tocmai a fost făcut îndemnul „Nu-ți fie frică”. Capul Zeului este echilibrat, seren și calm, dominând dinamismul creației și al distrugerii simbolizat de brațele rotite asimetric și de ritmul impus de călcâiul piciorului drept. Acest lucru ne arată că în centru totul este nemișcat. Cercelul drept al lui Șiva este unul masculin, iar cel din urechea stângă este feminin, deoarece Zeul include și transcende cele două principii opuse. Expresia facială a lui Șiva nu este nici tristă și nici veselă. Ea sugerează chipul „Mișcătorului Nemișcat”, aflat dincolo de și totuși prezent în bucuria și durerea lumii. Părul lung și răvășit reprezintă părul de mult timp neîngrijit al unui yogin indian dansând dansul vieții, deoarece prezența cunoscută în bucuriile și tristețile vieții precum și cea întâlnită prin retragerea în meditație, constituie două aspecte ale aceleiași universale și non-duale Ființe-Conștiință-Beatitudine. Brățile de la mâinile și de la gleznelor lui Șiva și șnurul brahmanic* sunt șerpi vii. (Șnurul brahmanic este un șnur de bumbac purtat de membrii castei superioare din India - așa numiții: „cei născuți de două ori”. Acesta este dat peste cap și peste brațul drept, astfel încât stă pe umărul stâng și coboară de-a lungul corpului - spate și piept - până la șoldul drept. El simbolizează a doua naștere, reprezintă pragul sau poarta soarelui, astfel încât cel născut de două ori trăiește simultan atât în timp finit, cât și în eternitate.) Acest lucru înseamnă că Șiva este înfrumusețat prin Puterea Șarpelui - Energia Creatoare misterioasă a lui Dumnezeu, cauza materială și formală a propriei sale manifestări în și ca univers și ființele sale vii. În părul lui Șiva poate fi văzut un craniu, simbol al morții - ornamentul aflat pe fruntea Domnului Distrugerii - ca și o semilună, simbol al nașterii și evoluției - celelalte daruri ale sale către lume. Apoi, el poartă în păr o floare de datura - o plantă din care se prepară o substanță toxică (a se compara cu vinul lui Dionysos și cel folosit în timpul liturgiilor). O mică imagine a zeiței Gangelui poate fi regăsită printre pletele sale, deoarece el este cel care

Dumnezeu. Formele care vin și pleacă – una dintre ele fiind chiar trupul vostru – sunt aparițiile membrilor mele care dansează. Cunoaște-ți-mă întru totul, de ce să vă fie frică?”. Magia sacramentelor (avându-și temeiul în patimile lui Isus Christos sau în meditațiile lui Buddha), puterea protectoare a talismanelor și a amuletelor primitive și ajutoarele supranaturale din miturile și poveștile lumii sunt garanțiile omenerii că săgeata, flăcările și potopul nu sunt atât de violente precum ar putea părea.

Aspectul întunecat al tatălui este într-adevăr un reflex al propriului ego al victimei și derivă din impresiile marcante ale copilăriei, lăsate în urmă, dar proiectate în viitor; fixarea idolatrică a acestei non-realități, importantă prin valoarea sa pedagogică, este în sine cauza pentru care individul rămâne cufundat în sentimentul păcatului, lipsind potențialul spirit adult de o mai bună echilibrare, de o imagine mai realistă a tatălui și, prin aceasta, a lumii. Reconcilierea constă în abandonarea monstrului dual generat în noi – dragonul crezut Dumnezeu (Superego-ul)⁴⁷ și dragonul crezut Păcat (Id-ul reprimat). Aceasta necesită o abandonare a atașa-

primește asupra sa coborârea din ceruri a divinei Ganga, dând voie apelor dătătoare de viață și izbăvire să curgă apoi pe pământ pentru a regenera spiritual și fizic întreaga omenire. Postura de dans a Zeului poate fi vizualizată ca silaba simbolică AUM ॐ sau ॐ, care este echivalentul verbal al celor patru stări de conștiință și câmpul lor de experiență. (A: conștiința trează; U: conștiința din vis, M: somnul fără vise. Tăcerea care învăluie silaba sacră este Transcendentul Nemanifestat. Zeul ne arată astfel că se află atât în credincios, cât și în afara lui.

O asemenea figură ilustrează funcția și valoarea unui idol și ne arată de ce slujbele îndelungate nu sunt necesare pentru cei care venerază idoli. Credinciosului i se permite să aprofundeze în liniște semnificația unui simbol divin. Mai mult, adepții poartă brățări la încheieturile mâinilor și la glezne la fel ca zeul lor. Ele sunt făcute din aur (metalul care nu se corodează) – simbol al nemuririi, nu din șerpi. Nemurirea este misterioasa energie creatoare a Zeului care se regăsește în frumusețea trupului său.

Așadar, o mulțime de alte detalii ale vieții și obiceiuri locale sunt duplicate în mod similar, interpretate și astfel validate prin intermediul detaliilor reprezentate pe idoli antropomorfi. În acest fel, întreaga viață devine un suport pentru meditație. Omul trăiește într-o perpetuă și tăcută ceremonie religioasă.

⁴⁷ Sau „interego”

mentului față de ego, lucru extrem de dificil. Un om trebuie să creadă că tatăl este milos și apoi trebuie să se încreadă în acea milă. Odată cu aceasta, centrul credinței este transferat în afara cercului solzos și îngust al unui zeu răzbunător, iar teribiliu căpcăuni dispar.

În acest moment al ordaliei eroul poate descoperi speranța și încrederea care vin din partea figurii protectoare feminine, prin a cărei magie (talismane sau capacitate de mediere) eroul este protejat de-a lungul tuturor experiențelor terifiante ale inițierii ego-distructive la care este supus de către tată. Căci, dacă îi este imposibil să se încreadă în această figură paternă terifiantă, atunci credința eroului trebuie să se concentreze în altă parte (Femeia Păianjen, Mama Binecuvântată) și încrezându-se în acest ajutor, el va îndura momentul de criză – numai pentru a realiza, într-un final, că tatăl și mama se reflectă unul în celălalt și sunt, în esență, unul și același.

Când gemenii războinici ai tribului Navaho au plecat de la Femeia Păianjen, primind din partea ei sfaturile și talismanele protectoare, ei au reușit să treacă de pericolul stâncilor care zdobesc, de trestiiile care taie în bucăți, de cactușii care sfâșie carnea și apoi de nisipurile fierbinți, ajungând în cele din urmă la casa Soarelui, tatăl lor. Poarta era păzită de doi urși. Aceștia se ridicară în două labe și începură să mormăie, dar vorbele învățate de la Femeia Păianjen au îmblânzit urșii. După urși, a urmat o pereche de șerpi, apoi vântul și apoi fulgerele: erau paznicii ultimului prag⁴⁸. Toate aceste obstacole au fost depășite însă prin cuvintele rugăciunii.

Având culoarea turcoazului, casa Soarelui se înălța, mare și de formă pătrată, pe malul unei ape impunătoare. Cei doi tineri au pășit înăuntru și au văzut o femeie care stătea la vest, doi bărbați tineri și frumoși care stăteau la sud și două tinere frumoase la nord. Tinerele s-au ridicat fără un cuvânt, i-au înfășurat pe cei doi cu patru pături-cerești și i-au

⁴⁸ A se compara multitudinea de praguri cu cele trecute de Inanna, supra, pp. 96-99.

așezat pe un raft. Cei doi au rămas acolo, în liniște. Imediat, clopoței atârnați deasupra ușii tremurară de patru ori și una dintre femei le spuse: „Iată că sosește tata”.

Purtătorul soarelui a intrat în casă, își dete soarele jos din spinare și îl agăță de un cârlig aflat pe peretele dinspre vest al încăperii, unde soarele se zgâlțâi un timp scoțând un clinchet: „tla, tla, tla, tla”. Bărbatul se întoarse către femeia mai în vârstă și o întrebă furios:

– Cine erau cei doi care au intrat astăzi aici?

Dar femeia nu răspunse. Tinerii se priviră între ei. Nervos, purtătorul soarelui repetă întrebarea de patru ori, până când femeia îi răspunse:

– Ai face bine să nu te întinzi la vorbă. Doi tineri au venit astăzi aici căutându-și tatăl. Mi-ai spus că nu te întâlnești cu nimeni în timp ce călătorești și că n-ai mai avut altă femeie în afară de mine. Dacă e așa, ai cui fii sunt ei?

Ea arată cu degetul spre grămada de pături în care se aflau cei doi, iar copiii își zâmbiră cu subînțeles.

Purtătorul soarelui luă grămada de pe raft și dete la o parte cele patru pături (pătura zorilor, cerul albastru, lumina gălbuie a serii și întunericul) și cei doi tineri căzură pe podea. El îi prinse imediat și îi aruncă violent spre niște țărushi ascuțiți din scoici albe, ce se aflau la est. Cei doi se ținură strâns de cele două pene ale vieții, primite în dar de la Femeia Păianjen, și fură aruncați înapoi. Furios, bărbatul îi zvârli apoi către țărushii de turcoaz aflați la sud, apoi către moluștele otrăvitoare din vest și apoi către stânca neagră dinspre nord⁴⁹. Băieții și-au ținut de fiecare dată strâns penele vieții și au fost aruncați mereu înapoi.

⁴⁹ Patru culori simbolice care reprezintă cele patru puncte cardinale, jucând un rol important în iconografia și în cultura tribului Navaho. Ele sunt albul, albastrul, galbenul și negrul și reprezintă estul, sudul, vestul și nordul. Acestea corespund celor patru culori aflate pe pălăria zeului trișor african Edshu – roșu, alb, verde și negru. Casa Tatălui, precum și Tatăl, simbolizează aici Centrul.

Cei doi Eroii Gemeni sunt puși la încercare, fiind aruncați în cele patru di-recții pentru a putea descoperi dacă limitările și greșelile lor aparțin vreuneia dintre ele.

– Mi-aș dori, spuse Soarele, ca ei să fie într-adevăr fiii mei. Apoi, teribilul tată încercă să-i sufoce în baia supraîncinsă. Ei au fost ajutați de vânturi, care le-au oferit un refugiu în care să se ascundă.

– Da, aceștia sunt copiii mei, spuse Soarele atunci când cei doi au scăpat teferi – dar acesta era doar un șiretlic, căci plănuia încă să îi păcălească.

Ultima încercare a fost o pipă plină cu otravă pe care le-a dat-o să o fumeze. O omidă cu țepi pe spate îi preveni pe băieți și le dădu ceva să țină în gură. Cei doi au fumat pipa fără să pătească nimic, trecând-o de la unul la altul, până se stinse. La final, chiar spuseră că avea un gust dulce. Soarele era acum mândru și pe deplin satisfăcut.

– Acum, copiii mei, întrebă el, ce doriți de la mine? De ce m-ați căutat?

Astfel, cei doi Eroi Gemeni au reușit să câștige deplina încredere a Soarelui, tatăl lor⁵⁰.

Nevoia tatălui de a fi precaut, permițând accesul în casa sa doar a celor care au fost îndelung testați, este ilustrată și în povestea tânărului Phaeton, pe care o putem regăsi într-o cunoscută legendă grecească. Născut dintr-o fecioară în Etiopia și îndemnat de prietenii săi să pornească în căutarea tatălui, Phaeton a pornit într-o călătorie de-a lungul Persiei și Indiei pentru a găsi palatul Soarelui – deoarece mama sa îi spusese că tatăl lui era însuși Phoebus, zeul care conducea carul Soarelui.

„Palatul Soarelui se înălța pe niște coloane impunătoare, scânteind de aurul și bronzul ce luminau ca focul. Fildeşul strălucitor orna frontonul, ușile erau împodobite cu argint lucios, iar arta arhitectului era cu mult mai măreață decât materialele”.

Urcând pe poteca abruptă către palat, Phaeton ajunsese dedesubtul acoperișului. Aici îl descoperi pe Phoebus șezând pe un jilț de smarald, înconjurat de Ore și de Anotimpuri, dar și de Zi, Lună, An și Ev. Curajosul tânăr trebui să se

⁵⁰ Matthews, *op. cit.*, pp. 110-113.

oprească în prag, deoarece ochii săi de muritor nu puteau suporta lumina. Dar tatăl îl văzu și-i vorbi cu blândețe din partea cealaltă a încăperii.

– De ce ai venit? întrebă tatăl. Ce cauți, O, Phaeton – fiu pe care niciun tată n-ar avea de ce să nu-l recunoască?

Tânărul răspunse cu respect:

– O, tată (dacă îmi permiți să-ți spun așa)! Phoebus! Lumina a lumii! Dă-mi o dovadă, tată, prin care toți să știe că-ți sunt fiu.

Zeul își scoase de pe cap coroana strălucitoare și-l îndemnă pe tânăr să se apropie de el. Îl îmbrățișă și apoi îi făcu promisiunea, pe care-o pecetlui cu jurământ, că îi va da orice dovadă va dori. Ce și-a dorit Phaeton a fost carul tatălui său și dreptul de a conduce timp de o zi caii înaripați.

– O asemenea cerere, spuse tatăl, îmi arată că m-am grăbit să-ți fac această promisiune.

Îl așeză pe băiat lângă el și încercă să-l convingă să se răzgândească:

– În ignoranța ta, spuse el, îmi ceri mai mult decât pot să le dau chiar zeilor. Fiecare zeu poate să facă ce dorește, dar niciunul, în afară de mine, nu are puterea să șadă în carul de foc; nici măcar Zeus.

Phoebus îi aduse argumente convingătoare, dar Phaeton rămase neclintit. Nemaiputând să-și retragă jurământul, tatăl încercă să amâne promisiunea cât mai mult timp, dar până la urmă fu nevoit să-și ducă fiul încăpățânat în fața uimitorului său car: osia era din aur, oiștea din aur, roțile erau daurite iar spițele din argint. Furca era ornată cu crisolit și nestemate. Orele deja aduceau din adăposturile lor alese cei patru cai care suflau foc pe nări și erau hrăniți cu ambrozie. Ele le puseră căpăstrul și mărețele animale loveau nerăbdătoare pământul cu copitele. Phoebus îi unse lui Phaeton fața cu o pomadă ca să îl protejeze de flăcări și apoi îi așeză pe cap coroana strălucitoare.

– Dacă poți asculta măcar sfaturile tatălui tău, spuse zeul, lasă biciul la o parte și ține-te cu putere de frâie. Caii sunt suficient de rapizi oricum. Și nu te apuca să traversezi

în linie dreaptă cele cinci zone ale bolții cerești, ci ține drumul care ocolește prin stânga – o să vezi urmele de roți lăsate de mine. Mai mult, pentru ca cerul și pământul să primească aceeași căldură, ai grijă să nu te duci nici prea sus, nici prea jos. Căci dacă mergi prea sus o să arzi cerurile, iar dacă mergi prea jos vei pârloli pământul. Cea mai sigură cale este cea din mijloc. Dar grăbește-te! În timp ce îți vorbesc, înroșuata Noapte a ajuns la capăt pe limanul de vest. Suntem chemați. Ai grijă, zorile strălucesc. Băiete! Fie ca Soarta să fie cu tine și să te conducă mai bine decât vei putea să te conduci tu singur. Haide, apucă frâiele!

Thetys, zeița mării, deschise poarta și caii, cu o smucitură, porniră în forță, călcând norii cu copitele, bătând vâzduhul cu aripile, depășind în viteză toate vânturile iscate din aceleași țărături estice. În curând, lipsindu-i greutatea lui Phoebus, carul ușor începu să se legăne precum o corabie fără balast pe valuri. Phaeton intră în panică și uită să țină frâiele și nu-și mai aminti de drum. Urcând frenetic, zgârie înălțimile cerului și înfioră și cele mai îndepărtate constelații. Ursa Mare și Ursa Mică fură pârlolite. Șarpele încovoiat din jurul stelelor polare se încălzi și deveni extrem de fioros. Boarul o rupse la fugă speriat de car și Scorpionul lovi cu coada.

Văjâind o vreme îndelungată prin regiuni necunoscute ale cerului, lovindu-se de stele, carul plonjă către nori până deasupra pământului. Luna se uita cu uimire la caii fratelui său care alergau mai jos decât ai ei. Norii se destrămară și pământul fu cuprins de flăcări. Munții începură să erupă, orașe au pierit între zidurile lor, neamuri întregi s-au transformat în cenușă. Atunci s-a întâmplat că popoarele din Etiopia și-au schimbat culoarea pielii în negru, căci sângele a fost atras la suprafața pielii din cauza căldurii. Libia a devenit deșert, iar Nilul a fugit înspăimântat spre capătul pământului și acolo și-a ascuns capul, aflându-se și astăzi în același loc.

Mama Pământ, protejându-și fruntea pârlolită cu mâna, înnecându-se din pricina fumului încins, își înalță mărețul glas și strigă către Jupiter, tatăl tuturor lucrurilor, să-și salveze lumea.

– Privește în jur! strigă ea. Cerurile sunt înnecate-n fum de la un capăt la altul. O, mare Jupiter, dacă marea, pământul și tărâmurile cerești vor muri, atunci ne vom întoarce la haosul începutului! Gândește-te bine! Gândește-te la binele universului nostru! Salvează de la pârjol ce a mai rămas de salvat!

Jupiter, Tatăl Atotputernic, a chemat în grabă zeii, să fie martori că dacă nu se ia nicio măsură, totul va fi pierdut. Apoi, se grăbi să ajungă la zenit, luă un fulger în mâna dreaptă și-l azvârli cu putere. Carul se năruí, iar caii îngroziți fugiră care încotro. Cu părul în flăcări, Phaeton se prăbuși ca o stea căzătoare, iar apa râului Po îl înghiți cu totul.

Apoi, Naiadele acelor locuri i-au așezat trupul într-un mormânt pe care se putea citi următorul epitaf:

*Aici odihnește Phaeton: în carul lui Phoebus a călătorit,
și deși a scăpat frâiele, măreț este că a îndrăznit⁵¹.*

Această poveste a indulgenței parentale ilustrează o idee antică ce sugerează că în momentul în care rolurile vieții sunt asumate de către neinițiați, se reinstaurează haosul. Când copilul depășește condiția idilică de la sânul mamei și își îndreaptă atenția către lumea acțiunii adulte specializate, el trece, spiritual vorbind, în sfera tatălui. Acesta devine pentru fiul său imaginea viitoarelor sale sarcini, iar pentru fiica sa, imaginea viitorului soț. Fie că e conștient de aceasta sau nu și indiferent de poziția din societate, tatăl este preotul care inițiază tânăra ființă la intrarea în lumea cea mare. Și la fel cum, înainte, mama reprezentase „binele” și „răul”, la fel și tatăl poate cuprinde aceste două aspecte, doar că în cazul său intervine această complicație – intervine un element de rivalitate: fiul împotriva tatălui pentru stăpânirea universului și fiica împotriva mamei pentru a fi lumea stăpânită de bărbat.

Ideea tradițională a inițierii combină introducerea aspirantului în tehnicile, obligațiile și prerogativele vocației

⁵¹ Ovidiu, *op. cit.*, II (adaptat după Miller; Loeb Library)

sale cu o reajustare radicală a relațiilor sale emoționale cu imaginile parentale. Mistagogul (tatăl sau înlocuitorul tatălui) trebuie să înmâneze simbolurile statutului său fiului numai după ce acesta a fost purificat de orice vestigiu infantil neadecvat – adică celui a cărui exercitare justă și impersonală a puterii nu este zădărnicită de rațiuni inconștiente (sau poate chiar conștiente și raționalizate) de preamărire, preferințe personale sau resentimente. În mod ideal, cel care este investit a fost eliberat de propria-i umanitate și devine reprezentantul unei forțe cosmice impersonale. El este născut de două ori: a devenit el însuși tatăl. Iar acum este, prin urmare, complet pregătit să preia rolul celui care inițiază, ghidul, poarta soarelui prin care cineva poate trece de la iluziile infantile ale „binelui” și „răului” la experiența maiestuoasă a legii cosmice, purificat de speranță și de frică și împăcat în urma înțelegerii revelației ființei.

„Odată am visat,” spunea un băiețel, „că am fost capturat de obuze de tun [sic]. Ele au început să sară și să strige. Apoi am fost surprins că mă aflu în propria mea cameră. Acolo era un foc și deasupra lui era un ceaun în care fierbea apă. Obuzele m-au aruncat în apă și din când în când venea un bucătar care înfigea o furculiță în mine ca să verifice dacă sunt fiert. Apoi m-a scos afară și m-a oferit căpeteniei care era gata să-și înfigă dinții în mine, când m-am trezit”⁵².

„Am visat că eram la masă cu soția mea,” spunea un gentleman. „În timp ce mâncam, m-am aplecat către fiul meu cel mic, un bebeluș, pe care l-am ridicat și l-am pus pur și simplu în vasul de supă plin cu apă sau vreun alt lichid fierbinte. Căci l-am scos bine fiert, precum un pui pentru tocană.

Am pus delicatasa pe un tocător de pe masă și am tăiat-o cu cuțitul. Când aproape am terminat noi de mâncat, cu excepția unei bucățele ce semăna cu o pipotă de pui, mi-am ridicat privirea către soția mea și, îngrijorat, am întrebat-o:

– Ești sigură că vroiai să fac asta? Chiar ai vrut să-l mănânc la cină?

⁵² Kimmins, *op. cit.*, p. 22.

Mi-a răspuns cu încruntarea-i obișnuită:

– Era atât de bine gătit, încât nu puteai face altceva cu el. Și când eram aproape de ultima înghițitură, m-am trezit”⁵³.

Coșmarul arhetipal al tatălui malefic apare în ordaliile inițierilor primitive. Așa cum am putut vedea, băieții din tribul australian Murngin sunt întâi înfricoșați și apoi puși pe fugă înapoi la mamele lor. Marele Tată Șarpe vrea să le ia prepuțul⁵⁴. Acest lucru le poziționează pe femei într-un rol de protectoare. Se suflă într-un corn binecunoscut tribului, numit Yurlunggur, considerat a fi sunetul chemării Marelui Tată Șarpe care iese din pământ. Când bărbații vin să ia băieții, femeile se înarmează cu sulițe și simulează atât lupta, cât și bocetul, fiind conștiente că micuții lor vor fi luați și „devorați”. Arena triumfiulară în care se desfășoară dansul bărbaților reprezintă corpul Marelui Tată Șarpe. Acolo băieții sunt învățați, de-a lungul mai multor nopți, diferite dansuri simbolice ale strămoșilor-totem și li se povestesc miturile care explică ordinea existentă a lumii. De asemenea, sunt trimiși într-un pelerinaj îndelungat spre clanurile vecine, astfel imitând călătoriile mitice ale strămoșilor fa-lici⁵⁵. În felul acesta, cuprinși „înăuntrul” Marelui Tată Șarpe, sunt introduși într-o nouă lume obiectuală interesantă care compensează pierderea mamei; și falusul bărbătesc devine, în locul sânnului femeiesc, punctul central (*axis mundi*) al imaginației.

Momentul culminant al seriei îndelungate de ceremonii este eliberarea penisului-erou al băiatului din protecția prepuțului prin atacul dureros și înfricoșător al celui care realizează circumcizia⁵⁶. Printre membrii tribului Arunta,

⁵³ Wood, *op. cit.*, pp. 218-219.

⁵⁴ Supra, p. 13.

⁵⁵ W. Lloyd Warner, *A Black Civilization* (New York and London: Harper and Brothers, 1937), pp. 260-285.

⁵⁶ „Tatăl, [cel care execută circumcizia] este cel care separă copilul de mamă”, scrie Dr. Róheim. „Ceea ce îi este de fapt îndepărtat băiatului este mama [...]. Glandul din prepuț este în realitate copilul din mamă.” (Géza Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, pp. 72-73).

de exemplu, sunetul bull-roarer-ului se aude din toate părțile atunci când vine momentul ruperii decisive de trecut. Este noapte și în lumina stranie a focului apare cel care taie împrejur și ajutorul său. Zgomotul bull-roarer-urilor devine vocea marelui demon al ceremoniei, iar cei doi bărbați îl întruchiează. Ținându-și bărbile în gură – simbol al furiei – cu picioarele larg desfăcute și brațele întinse, cei doi bărbați stau complet nemișcați, cel care face circumcizia în față, ținând în mâna dreaptă un mic cuțit de cremene cu care se va efectua operația, și ajutorul său, împingându-se din spate, în așa fel încât cele două corpuri se află în contact unul cu celălalt. Apoi, un bărbat se apropie în lumina focului, ținând pe cap în echilibru un scut și pocnind din degetele ambelor mâini. Bull-roarer-urile fac un zgomot infernal, ce poate fi auzit de la depărtare de femeile și copiii din sat. Bărbatul care poartă scutul îngenunchează în fața celui care va face circumcizia, iar unul dintre băieți este ridicat de umerii lui care-l poartă cu picioarele înaintea și îl așează pe scut, în timp ce bărbații fac să răsună precum un tunet un cânt cu tonuri joase. Operația este făcută cu repeziciune, iar figurile înspăimântătoare se retrag imediat din zona luminată, iar tânărul aflat într-o stare de amețeală este îngrijit și felicitat de bărbații în a căror lume tocmai a sosit.

– Te-ai descurcat bine, îi spun ei, ai reușit să nu ții⁵⁷.

Mitologiile băștinașilor din Australia ne învață că primele rituri de inițiere erau făcute în așa fel încât toți tinerii erau uciși⁵⁸. Ritualul se prezintă astfel, printre altele, ca o expresie dramatizată a agresiunii oedipiene a generațiilor dinainte; iar circumcizia este un fel de castrare⁵⁹. De aseme-

Este interesant de notat faptul că ritualul circumciziei se regăsește și astăzi la evrei și la musulmani, două religii unde elementul feminin a fost eliminat din mitologia strict monoteistă recunoscută oficial. „Dumnezeu nu iartă păcatul de a venera alți zei alături de El” putem citi în Coran. „Păgânii care îl părăsesc pe Allāh venerează zeități feminine” (Coran, 4:116, 117).

⁵⁷ Sir Baldwin Spencer și F. J. Gillen, *The Arunta* (London: Macmillan and Co., 1927), Vol. I, pp. 201-203.

⁵⁸ Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, pp. 49 ff.

⁵⁹ Ibid., p. 75.

nea, riturile hrănesc impulsurile canibale și patricide ale tânărului grup de viitori bărbați și revelează, în același timp, aspectul favorabil al figurii arhetipale paterne. Deoarece, în timpul lungii perioade a instrucției simbolice, există un moment în care inițiații sunt forțați să trăiască numai cu sângele proaspăt oferit de bărbații mai vârstnici. Ni se spune:

Aborigenii sunt în mod special interesați de ritualul creștin de împărtășanie deoarece au auzit despre el de la misionari și îl compară cu propriile lor ritualuri în care se bea sânge⁶⁰.

Seara, bărbații vin și-și iau locurile în funcție de ierarhia tribului, băiatul fiind întins cu capul rezemat de coapsa tatălui său. Nu trebuie să se miște, altfel va muri. Tatăl îi acoperă ochii cu mâinile, deoarece se spune că în cazul în care tânărul ar fi martor la ceea ce urmează să se întâmple, atât *tatăl, cât și mama lui vor muri*. Un vas de lemn sau din coajă de copac este pus lângă unul dintre frații mamei băiatului care, având brațul legat ușor, și-l străpunge în partea superioară cu osul ce-i împodobește nasul și și-l ține deasupra vasului până când se strânge o anumită cantitate de sânge. Bărbatul de lângă el își străpunge și el brațul și tot așa până când vasul se umple cam trei sferturi. Băiatul ia o înghițitură mare de sânge. Dacă stomacul său se împotrivește, tatăl îl ține de gât pentru a-l opri să dea afară sângele, căci dacă se întâmplă acest lucru, atunci *tatăl, mama, surorile și frații săi ar urma să moară cu toții*. Ce mai rămâne din sânge este aruncat apoi peste corpul lui.

De acum înainte, câteodată o lună întreagă, adolescentului nu-i este permisă altă hrană decât sânge omenesc - lege dată de Yamminga, străbunul mitologic. [...]. Uneori, sângele este uscat în vas, după care supraveghetorul îl taie în mai multe bucăți cu osul ce-i împodobește nasul; băiatul trebuie să mănânce sângele începând cu părțile de la margine. Secțiunile trebuie să fie de dimensiuni egale, în caz contrar băiatul va muri⁶¹.

⁶⁰ Ibid., p. 227, citat din R. și C. Brendt, „A Preliminary Report of Field Work in the Ooldea Region, Western South Australia”, *Oceania*, XII (1942), p. 323.

⁶¹ Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, pp. 227-228, citat din D. Bates, *The Passing of the Aborigines* (1939), pp. 41-43.

Frecvent, bărbații care donează sânge leșină și datorită epuizării rămân într-o stare de inconștiență timp de o oră sau mai multe⁶². „În timpuri îndepărtate,” scrie un martor, „acest sânge (băut în mod ceremonial de către neofiți) era obținut de la un bărbat ucis în acest scop, iar bucăți din corpul său erau mâncate”⁶³.

„Aici”, comentează Dr. Róheim, „ne aflăm în modul cel mai evident posibil în fața unei reprezentări ritualice a uciderei și devorării primordiale a tatălui”⁶⁴.

Nu poate exista nici un dubiu că, indiferent cât de înapoiati ne pot părea nouă acești sălbatici australieni în întregime goi, ceremonialurile lor simbolice reprezintă supraviețuirea în timpuri moderne a unui incredibil de vechi sistem de instruire spirituală, ale cărui dovezi îndepărtate se pot regăsi nu numai în insulele și ținuturile care mărginesc Oceanul Indian, ci și în centele arhaice a ceea ce noi tindem să considerăm a fi propria noastră civilizație⁶⁵. Este dificil de estimat,

⁶² Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, p. 231.

⁶³ R. H. Matthews, „The Walloonggura Ceremony”, *Queensland Geographical Journal*, N. S., XV (1899-1900), p. 70; citat de Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, p. 232.

⁶⁴ Într-un caz consemnat, doi dintre băieți au privit în sus atunci când nu trebuia să o facă. „Atunci, bătrânii s-au apropiat de ei cu câte un cuțit din piatră. S-au așezat lângă ei și le-au tăiat venele. Sângele a fost lăsat să curgă, iar ceilalți bărbați au scos un strigăt de moarte. Băieții au murit. Bătrânii wirreenuns (vracii) și-au muiat cuțitele în sângele tinerilor, atingând buzele tuturor celor prezenți. [...] Corpurile neînsuflețite ale victimelor Boorah au fost gătite. Fiecare bărbat care a participat la cinci Boorah a mâncat câte o bucată, celorlalți nu li s-a permis să privească aceste fapte” (K. Langloh Parker, *The Euahlayi Tribe*, 1905, pp. 72-73; citat de Róheim, *The Eternal ones of the Dream*, p. 232).

⁶⁵ Pentru o dovadă frapantă a supraviețuirii în Melanesia contemporană a unui sistem simbolic identic cu „complexul labirintului” egipto-babilonian sau troian-cretan din mileniul al-II-lea î.e.n., a se vedea John Layard, *Stone Men of Malekula* (Londra: Chatto and Windus, 1942). W. F. J. Knight în cartea sa *Cumaeae Gates* (Oxford, 1936), a pus în discuție relația evidentă dintre „călătoria sufletului către lumea de dincolo” a tribului Malekulan și coborârea lui Eneas sau cea a lui Ghilgamesh din Babilon. W. J. Perry în cartea sa *The Children of the Sun* (New York: E. P. Dutton and Co., 1923), credea că poate identifica dovezile continuității culturale pornind de la Egipt și Sumer

doar din relatările scrise ale unor observatori occidentali, cât de multe știu oamenii vechii lumi. Cu toate acestea, comparând personajele din ritualurile australiene și cele provenite din culturi mai elevate cu care suntem familiarizați, putem vedea că marile teme, arhetipurile eterne și efectele lor asupra sufletului rămân aceleași.

Vino, o, Ditiramb,

Intră în pântecul meu bărbătesc⁶⁶.

Acest strigăt al lui Zeus, stăpânul fulgerelor, către fiul său, copilul Dionysos, anunță laitmotivul misterelor inițiatice eline ale celei de-a doua nașteri. „Și muget de taur se ridică de undeva din necunoscut, apariții înspăimântătoare, iar dintr-o tamburină o viziune parcă a tunetului venit din străfundul pământului este purtată prin aerul greu de teroare”⁶⁷. Cuvântul „Ditiramb”, epitet al lui Dionysos omorât și înviat, avea pentru greci semnificația de „cel al celor două porți”, adică cel care a supraviețuit minunii celei de-a doua nașteri. Știm că melodiile corale (ditirambi), precum și ritualurile întunecate, sângeroase prin care era celebrat zeul – asociate cu reînnoirea vegetației, a lunii, a soarelui, a sufletului și celebrate în anotimpul învierii zeului an – re-

către Oceania și America de Nord. Mulți cercetători au arătat corespondențele strânse dintre riturile inițiatice ale grecilor antici și cele ale triburilor primitive australiene, în special Jane Harrison, Themis, *A Study of the Social Origins of Greek Religion* (ed. a 2-a revizuită, Cambridge University Press, 1927).

Nu se știe încă prin ce metode și în ce epoci au fost răspândite în toate colțurile planetei modelele mitologice și culturale ale diferitelor civilizații străvechi. Cu toate acestea putem spune în mod categoric că puține dintre așa-zisele “culturi primitive” studiate de antropologi, reprezintă dezvoltări autohtone. Mai degrabă ele sunt adaptări locale, mutații izolate și fosilizări extrem de vechi ale unor tradiții populare ce au fost dezvoltate în zone geografice foarte diferite, uneori în circumstanțe mult mai simple, și de către alte popoare.

⁶⁶ Euripide, *The Bacchae*, 526 f.

⁶⁷ Eschil, Frg. 57 (Nauck); citat de Jane Harrison (*Themis*, p. 61) atunci când amintește de rolul important al bull-roarer-ului. A se vedea și Andrew Lang, *Custom and Myth* (ed. a 2-a revizuită, Londra: Longmans, Green and Co., 1885), pp. 29-44.

prezintă începuturile rituale ale tragediei attice. Toată lumea antică abundă astfel de mituri și ritualuri: moartea și învierea lui Tammuz, Adonis, Mithra, Virbius, Attis și Osiris, precum și cele ale reprezentărilor lor animale (capre și oi, tauri, porci, cai, pești și păsări) sunt elemente cunoscute oricărui student al istoriei comparative a religiilor. Populare jocuri carnavalești: *Whitsuntide Louts*, *Green Georges*, *John Barleycorns* și *Kostrubonkos*, *Carrying-out-Winter*, *Bringing-in-Summer* precum și *Killing of the Christmas Wren* sunt continuatoarele acestor tradiții regăsite în calendarul contemporan⁶⁸.

Prin intermediul Bisericii creștine (mitologie asociată Căderii și Mântuirii, Crucificării și Învierii, „cele de-a doua nașteri” prin botez, atingerii inițiatice pe obraz la confirmare, în consumul Cărnii și băutul Sângelui lui Christos), noi suntem reuniți, în mod solemn și uneori efectiv, cu aceste imagini nemuritoare ale puterii inițiatice, care, datorită acțiunii lor sacramentale, au ajutat omul, încă de la începuturi, să risipească teroarea fenomenalității sale și să dobândească viziunea atot-transformatoare a ființei nemuritoare. „Căci dacă sângele țapilor și al taurilor și cenușa junincii, stropind pe cei spurcați, îi sfințește spre curățirea trupului, cu cât mai mult sângele lui Hristos, Care, prin Duhul cel veșnic, S-a adus lui Dumnezeu pe Sine, jertfă fără de prihană, va curăți cugetul vostru de faptele cele moarte, ca să slujiți Dumnezeului celui viu?”⁶⁹

Există o poveste spusă de membrii tribului Basumbwa din estul Africii, în care un bărbat a văzut imaginea tatălui său mort, mânând vitele Morții și conducându-l pe el pe un drum ce cobora în pământ, ca într-o vizuină largă. Cei doi ajunseră într-o zonă vastă unde se aflau niște oameni. Tatăl își ascunse fiul și apoi se duse să se culce. Marea Căpetenie, Moartea, a apărut a doua zi dimineață. O parte a sa era fru-

⁶⁸ Toate acestea sunt descrise și discutate pe larg în cartea lui Sir James G. Frazer, *Creanga de Aur*.

⁶⁹ Epistola către Evrei, 9:13-14.

moasă, iar cealaltă era putrezită și viermii cădeau pe jos. Slujitorii săi au cules viermii și i-au spălat partea decrepită a feței. Când au terminat, Moartea spuse: „Cel născut astăzi: dacă merge la negoț, va fi jefuit. Femeia care va concepe astăzi: va muri împreună cu copilul conceput. Bărbatul care cultivă astăzi pământul: culturile sale vor pieri. Cel pornit în junglă: va fi sfâșiat de lei”.

Astfel, Moartea rosti blestemul și se întoarse la culcare. A doua zi dimineață, când Moartea ieși din nou la suprafață, slujitorii ei s-au apucat să spele partea frumoasă a feței, masând-o cu ulei. Când au terminat, Moartea rosti binecuvântarea: „Cel născut astăzi: să devină bogat. Fie ca femeia care concepe astăzi să dea naștere unui prunc care va trăi o viață lungă. Cel născut astăzi, de va merge târg, să aibă parte de câștiguri mari; să aibă noroc chior în afaceri. Cel care va intra în junglă: să izbândească la vânătoare și să găsească chiar și elefanți. Pentru că astăzi eu ofer binecuvântarea”.

Apoi tatăl i-a spus fiului: „Dacă ai fi ajuns astăzi, multe lucruri ar fi fost ale tale. Dar acum este evident că ți-a fost hărăzită sărăcia. Ai face mai bine să pleci”.

Și astfel fiul s-a întors acasă⁷⁰.

Soarele din Lumea de dincolo, Stăpânul Morților este o altă fațetă a aceluiasi rege strălucitor care guvernează ziua. Căci „Cine vă dă vouă hrană îndestulătoare din cer și de pe pământ și cine este stăpân peste auz și peste văz și-l scoate pe cel cu viață din cel fără viață și-l scoate pe cel fără viață din cel cu viață și Cel care orânduiește toate lucrurile?”⁷¹ Ne amintim de povestea Wachaga a lui Kyazimba, un om foarte sărac, care a fost dus de o bătrână la zenit, acolo unde soarele face o scurtă pauză la miezul zilei⁷²; acolo, Marele Cărmuitor i-a oferit bunăstare. Ne amintim de asemenea de zeul-trișor Edshu, descris într-o poveste de pe o altă coastă

⁷⁰ Le P. A. Capus des Pères-Blancs, „Contes, Chants et Proverbes des Basumbwa dans l'Afrique Orientale”, *Zeitschrift für afrikanische und oceanische Sprachen*, Vol. III (Berlin, 1897), pp. 363-364.

⁷¹ Coran, 10:31.

⁷² Supra, p. 76.

a Africii⁷³: cea mai mare bucurie a lui era să semene vrajbă. Aceștia sunt aspecte diferite ale aceleiași teribile Providențe. În el sunt conținute și din el pornesc contradicțiile – bine și rău, moarte și viață, durere și plăcere, belșug și sărăcie. Ca persoană de la poarta soarelui, el este sursa tuturor perechiilor de contrarii. „Și la El sunt cheile necunoscutului și nu le știe decât El”⁷⁴

Misterul aparent contradictoriului tată este ilustrat foarte detaliat în figura mării divinități preistorice peruane, Viracocha. Tiara lui este soarele și el ține câte un fulger în fiecare mână. Din ochii săi coboară, sub forma lacrimilor, ploile care împrăștiează viața din văile lumii. Viracocha este Zeul Universal, creatorul tuturor lucrurilor și cu toate acestea, în legende în care se vorbește despre coborârea sa pe pământ, el cutreieră lumea ca un cerșător, îmbrăcat în straie ponosite. Aici ne amintim de Evanghelia Mariei și a lui Iosif ajung în Bethleem⁷⁵ și de povestea clasică a lui Jupiter și Mercur sosiți ca niște cerșetori la casa lui Baucis și Philemon⁷⁶. De asemenea, ni-l mai amintim și pe Edshu care nu a fost recunoscut. Aceasta este o temă des întâlnită în mitologie, iar semnificația ei apare în cuvintele din Coran: „Oriîncotro vă veți întoarce, acolo este Fața lui Allah”⁷⁷. „Deși este ascuns în toate lucrurile,” spun hindușii, „Sufletul nu strălucește la vedere; și totuși el este văzut de văzători subtili cu intelect superior și subtil”⁷⁸. „Rupe bățul în două”, spune un aforism gnostic, „și acolo îl vei găsi pe Iisus”.

Așadar, Viracocha, manifestându-și astfel ubicuitatea, participă la exprimarea caracterului celor mai înalți zei uni-

⁷³ Atât tribul Basumbwa (povestea Marii Căpetenii, Moartea), cât și tribul Wachaga (povestea lui Kyazimba) sunt localizate în Estul Africii. Povestea lui Edshu (tribul Yoruba) este localizată pe latura vestică a Nigeriei.

⁷⁴ Coran, 6:59, 60.

⁷⁵ Luca, 2:7.

⁷⁶ Ovidiu, *Metamorfoze*, VIII, 618-724.

⁷⁷ Coran, 2:115.

⁷⁸ *Katha Upanishad*, 3:12.

versali. Mai mult, sinteza pe care o manifestă ca zeu al soarelui și zeu al furtunii este familiară. O întâlnim în aproape toată mitologia ebraică a lui Iahwe, în care sunt reunite trăsăturile a doi zei (Iahwe – zeul furtunii și El – zeul solar). Apare în personificarea tatălui celor doi Gemeni Războinici din legenda Navaho; este evidentă în trăsăturile lui Zeus, precum și în fulgerul și mandorla anumitor forme ale imaginii lui Buddha. Semnificația este că grația divină ce se revărsă în univers prin poarta soarelui este aceeași cu energia fulgerului care anihilează și este indestructibil: lumina Nepieritorului care distruge iluzia și lumina care creează sunt una. Exprimat în termenii unei polarități secundare a naturii: vâlvătaia focului din soare strălucește și în furtuna care fertilizează; energia din spatele perechii de contrarii, focul și apa, este una și aceeași.

Dar cea mai impresionantă trăsătură a lui Viracocha, această minunată reprezentare peruană a zeului universal, o constituie lacrimile. Apele vii sunt lacrimile zeului. În felul acesta atitudinea călugărului care refuză lumea, „toată viața este plină de tristețe” se împletește cu afirmația creatoare a tatălui: „Viața trebuie să fie!”. Cunoscând suferința vieții trăite de creaturile sale și pe deplin conștient de tumultul suferințelor nesfârșite, de patimile sfâșietoare ale universului orb, amăgitor, autodestructiv, concupiscent, pe care l-a creat, această divinitate consimte să ofere viață vieții. A reține apele seminale ar însemna să anihileze lumea pe care o cunoaștem, în timp ce a le elibera înseamnă să o creeze. Căci esența timpului este fluxul, disoluția a ceea ce există doar pentru un moment; iar esența vieții este timpul. Prin mila sa, prin dragostea sa față de formele timpului, acest demiurg consimte la existența acestui ocean de suferințe; dar fiind pe deplin conștient de ceea ce face, apele seminale ale vieții pe care le oferă sunt lacrimile ochilor săi.

Paradoxul creației, apariția formelor timpului din eternitate, reprezintă secretul germinal al tatălui. El nu poate fi niciodată explicat în totalitate. Astfel, în fiecare sistem teologic există un punct central, un tendon al lui Ahile care a

fost atins de mâna vieții materne și unde posibilitatea unei cunoașteri perfecte a fost împiedicată. Problema eroului este aceea de a se străpunge (și odată cu aceasta lumea sa) tocmai în acest punct; să zdruncine și să anihileze acel nod cheie al existenței sale limitate.

Problema eroului care pornește în căutarea tatălui este de a-și deschide sufletul până la un asemenea grad de maturitate încât să înțeleagă cum tragediile dezgustătoare ale acestui vast și nemilos cosmos își găsesc deplina justificare în maiestatea Ființei. Eroul transcende viața prin acest straniu punct de obscuritate și pentru o clipă se înalță pentru a percepe sursa. El contemplă fața tatălui și înțelege – și cei doi sunt reconciliați.

În povestea biblică a lui Iov, Dumnezeu nu a încercat să justifice în termeni umani și nici un alt chip răsplata nefastă oferită asupra robului său plin de virtuți, „un om simplu și demn care se temea de Dumnezeu și se ferea de rău”. El nu i-a explicat nici de ce slujitorii săi au fost uciși de trupele caldeenilor sau de ce fiii și fiicele sale au fost omorâți de acoperișul prăbușit. Când prietenii au venit alături de Iov să-l consoleze, aceștia au declarat, cu încredere pioasă în dreptatea lui Dumnezeu, că Iov trebuie să fi săvârșit vreun păcat să merite o pedeapsă atât de cruntă. Dar cinstitul, curajosul și dreptul pătimitor insistă că faptele sale au fost drepte; ca urmare, cel venit să aline, Elihu, îl acuză de blasfemie, cosiderându-se mai drept decât Dumnezeu.

Când Dumnezeu însuși îi răspunde lui Iov, arătându-i-se sub forma unui vârtej, El nu încearcă să-și justifice faptele în termeni etici, ci numai își glorifică Prezența, cerându-i lui Iov să-i urmeze exemplul pe pământ, într-o încercare umană de a concura cele înfăptuite în ceruri: „Încinge-ți coapsele ca un viteaz și te voi întreba și Îmi vei da lămuriri. Poți tu cu adevărat să găsești cusur judecății Mele? Și Mă vei osîndi pe Mine, ca să-ți faci dreptate? Este brațul tău ca brațul lui Dumnezeu? Și glasul tău este, oare, tunet, precum glasul Lui? Atunci împodobește-te cu măreție și cu semeție, îmbracă-te cu strălucire și cu cinste! Reversă puhoaiile mâ-

niei tale și doboară cu o privire pe cel trufaș! Vezi de toți semeții și smerește-i și calcă în picioare, fără zăbavă, pe toți cei răi! Ascunde-i pe toți grămadă, în pământ și îi înmormântează. Și atunci, Eu Însumi te voi preamări, pentru toate câte ai izbândit cu dreapta ta”⁷⁹.

Nu există niciun fel de explicație, nici măcar o mențiune legată de rămășagul pus cu Satan descris în capitolul I al Cărții lui Iov. Numai o demonstrație cu tunete și fulgere al faptului fundamental că omul nu poate egala voința lui Dumnezeu, care derivă dintr-un centru aflat dincolo de limitele soiurilor umane. Soiuri care sunt sfărâmate în totalitate de Dumnezeul Atotputernic din Cartea lui Iov și care vor rămâne sfărâmate până la final. Cu toate acestea, revelația divină pare să fi satisfăcut nevoia de sens a sufletului lui Iov. El a fost un erou care, prin curajul avut în mijlocul furtunii de foc, prin refuzul său de a se lăsa doborât și a se umili în fața unei concepții populare despre caracterul Preamăritului, s-a dovedit capabil să înfrunte o revelație mai măreață decât cea care ar fi fost satisfăcătoare pentru prietenii săi. Nu putem interpreta vorbele sale din ultimul capitol ca și cum ar aparține unui om cu adevărat intimidat. Ele sunt cuvintele unui om care a văzut ceva ce depășește tot ce a fost spus ca justificare. „Din spusele unora și altora auzisem despre Tine, dar acum ochiul meu Te-a văzut. Pentru aceea, mă urgisesc eu pe mine însumi și mă pocăiesc în praf și în cenușă”⁸⁰.

Pioșii veniți să-l reconforteze sunt umiliți; Iov este răsplătit cu o casă nouă, servitori noi și fii și fiice noi. „Și Iov a mai trăit după aceea o sută patruzeci de ani și a văzut pe fiii săi și pe fiii fiilor săi, până la al patrulea neam. Și Iov a murit bătrân și încărcat de zile”⁸¹.

Pentru fiul care a ajuns să-și cunoască cu adevărat tatăl, agoniile ordaliei sunt suportabile. Lumea nu mai este o vale

⁷⁹ Cartea lui Iov, 40:7-14.

⁸⁰ Ibid., 42:5-6.

⁸¹ Ibid., 42:16-17.

a plângerii, ci o manifestare extatică și perpetuă a Prezenței. Comparați furia Dumnezeuului mânios cunoscut de Jonathan Edwards și enoriașii săi cu versurile blânde din mizerabilele ghetouri Est-Europene ale aceluiași secol:

*O, Stăpân al Universului,
Îți voi cânta un cântec.
Unde poți fi găsit?
Și unde nu poți figăsit?
Pe unde trec – ești.
Unde stau – ești și acolo.
Tu, Tu și numai Tu.
Dacă mi-e bine – e mulțumită Ție.
Dacă mi-e rău – ah, e tot mulțumită Ție.
Tu ești, Tu ai fost și Tu vei fi.
Tu ai domnit, Tu domnești și Tu vei domni.
Al tău este Cerul și al Tău este Pământul.
Tu umpli tărâmurile înalte,
Și tot Tu, pe cele joase,
Oriunde mă întorc, Tu, doar Tu ești⁸².*

- 5 -

APOTEOZA

Unul dintre cei mai puternici și apreciați Bodhisattvași ai budismului mahayanic din China, Tibet și Japonia este Purtătorul de Lotus, Avalokiteshvara, „Domnul Care Privește Cu Compasiune”, numit așa deoarece privește cu compasiune toate ființele simțitoare care îndură suferințele existenței⁸³. Către el se îndreaptă milioanele de rugăciuni ale

⁸² Leon Stein, „Hassidic Music”, *The Chicago Jewish Forum*, Vol. II, nr. 1, (Toamna, 1943), p. 16.

⁸³ Budismul Hinayana (latura budismului care a supraviețuit în Ceylon, Burma și Siam) îl prezintă, din contră, pe Buddha ca pe un erou uman, un sfânt suprem și un înțelept desăvârșit. Pe de altă parte, budismul Mahayana (budismul din Nord), îl privește pe Cel Iluminat ca pe un salvator al lumii, o încarnare a principiului universal al iluminării.

roților de rugăciune și ale gongurilor din templele din Tibet: *Om mani padme hum*, „Nestemata este în inima lotusului”. Probabil, către el se îndreaptă mai multe rugăciuni pe minut decât spre oricare altă divinitate cunoscută de om. Căci atunci când, în timpul ultimei sale vieți ca ființă umană, el și-a spulberat atașamentele ultimului prag (moment în care s-a deschis pentru el atemporalitatea vacuității aflată dincolo de amăgitoarele miraje enigmă ale cosmosului limitat și numit), el s-a oprit: a făcut un legământ ca înainte de a intra în vacuitate să conducă toate ființele fără excepție către iluminare. Și de atunci el a pătruns cu grația divină a prezenței sale suportive întreaga țesătură a existenței, astfel încât și cea mai neînsemnată rugăciune îndreptată către el, în vastul domeniu spiritual al lui Buddha, este auzită cu bunăvoință. Sub diferite forme, el străbate cele zece mii de lumi și apare la nevoie și în rugăciune. El se arată în forma sa umană, având două brațe sau în forme supraomenești, având patru brațe, sau șase, sau douăsprezece sau o mie, și într-una din mâinile sale stângi ține lotusul lumii.

Precum însuși Buddha, această ființă asemănătoare divinității este o matrice a stării divine pe care o atinge eroul uman care depășește ultimele angoase ale ignoranței. „Când învelișul conștiinței a fost anihilat, atunci el se eliberează de toate fricile, trece dincolo de frica de schimbare”⁸⁴. Aceasta este eliberarea aflată potențial în noi toți și care poate fi atinsă de oricine – pe calea eroului. Așa cum stă scris: „To-

Un Bodhisattva este un personaj aflat în pragul dobândirii stării de Buddha: conform perspectivei Hinayana, este un adept care va deveni un Buddha într-o reîncarnare ulterioară; conform perspectivei Mahayana (așa cum o vor arăta și paragrafele următoare), este un fel de salvator al lumii, reprezentând principiul universal al compasiunii. Cuvântul *bodhisattva* (în sanscrită) înseamnă: „a cărui ființă sau esență este iluminarea”.

Budismul Mahayana a dezvoltat un panteon ce cuprinde mai mulți Bodhisattvași și mai mulți Buddhași din trecut și din viitor. Cu toții modulează puterile manifestate ale transcendentalului, acel unic Adi-Buddha („Buddha Primordial”), care este cea mai înaltă sursă imaginabilă și limita supremă a întregii ființe, suspendată în vidul neființei ca o bulă miraculoasă.

⁸⁴ *Prajna-Paramita-Hridaya Sutra*; „Sacred Books of the East”, Vol. XLIX, Partea a II-a, p. 148 și p. 154.

tul este Buddha”⁸⁵; sau altfel spus: „Toate ființele sunt lipsite de sine”.

Lumea este susținută și iluminată de Bodhisattva („cel a cărui ființă a fost iluminată”), dar lumea nu îl limitează; mai degrabă el este cel care cuprinde lumea - lotusul. Durerea și plăcerea nu îl limitează, ci sunt cuprinse de el cu o serenitate profundă. Și din moment ce el este ceea ce oricare dintre noi poate fi, prezența sa, imaginea sa și simpla sa numire ajută.

El poartă o ghirlandă de opt mii de raze în care se reflectă deplin o stare de o frumusețe perfectă. Culoarea trupului său este auriu-violet. Palmele sale au culoarea amestecată a cinci sute de flori de lotus, în timp ce fiecare deget are optzeci și patru de mii de semne, iar fiecare dintre aceste semne are optzeci și patru de mii de culori, iar fiecare culoare are optzeci și patru de mii de raze care strălucesc cu blândețe, emanând lumină peste tot ceea ce există. Cu mâinile sale prețioase el atrage și îmbrățișează toate ființele. Haloul care-i înconjoară capul este ornat cu cinci sute de Buddha, transformați în mod miraculos, fiecare dintre ei fiind asistat de cinci sute de Bodhisattvași, care sunt asistați la rândul lor de un număr infinit de zei. Și când își așează picioarele pe pământ, el acoperă toate împrejurimile cu flori de diamant și nestemate. Culoarea feței sale este aurie, în timp ce în coroana sa înaltă de giuvaieruri stă un Buddha înalt de peste două sute cinci zeci de mile”⁸⁶.

În China și Japonia, acest Bodhisattva de o blândețe infailibilă este reprezentat nu doar sub formă masculină, ci și sub formă feminină. Kwan Yin din China, Kwannon din Japonia – Madonna din Orientul Îndepărtat – este ființa care privește lumea cu bunăvoință. Ea va fi întâlnită în fiecare templu budist din Orientul Îndepărtat. Ea este venerată deopotrivă de oamenii simpli, cât și de cei înțelepți, deoarece în spatele jurământului ei se află o intuiție profundă care poate salva lumea și o poate susține. Oprirea în fața pragului

⁸⁵ *Vajracchedika* („The Diamond Cutter”), 17; *ibid.*, p. 134.

⁸⁶ *Amitayur-Dhyana Sutra*, 19; *ibid.*, pp. 182-183.

Nirvanei, decizia de a-și întârzia până la capătul timpului (care nu se termină niciodată) scufundarea în apa limpede a eternității, reprezintă o realizare a faptului că distincția dintre timp și eternitate este doar aparentă – creată, în mod necesar, de mintea rațională, dar dizolvată în cunoașterea perfectă a minții care a trecut dincolo de perechile de contrarii. Se înțelege astfel că timpul și eternitatea sunt două aspecte ale aceleiași experiențe-întreg, două planuri ale aceluiași inefabil dual. De exemplu, nestemata eternității se regăsește în floarea de lotus a nașterii și morții: *om mani padme hum*.

Prima minune care se poate observa aici este caracterul androgin al unui Bodhisattva: masculinul Avalokiteshvara și femininul Kwan Yin. Zeitățile masculin-feminine nu sunt o raritate în lumea mitologiei. Ele apar întotdeauna învăluite în mister, deoarece conduc mintea dincolo de experiența obiectivă, într-un tărâm simbolic unde dualitatea este lăsată în urmă. Awonawilona, zeul suprem al indienilor pueblo din Zuni, creatorul și conținătorul tuturor lucrurilor, este uneori numit «el», dar este de fapt un «el-ea». Marea Origine din cronicile chinezești, femeia sfântă T'ai Yuan, combina în propria-i ființă principiul masculin Yang și principiul feminin Yin⁸⁷. Învățăturile cabaliste ale evreilor medievali, precum și scrierile gnosticilor din secolul al II-lea reprezintă „Cuvântul Făcut Trup” ca un androgin – aceasta fiind într-adevăr condiția lui Adam când a fost creat, înainte ca aspectul feminin, Eva, să primească o altă formă. La greci, nu doar Hermafroditul (copilul lui Hermes și al Afroditei)⁸⁸,

⁸⁷ Yang, lumina, principiul masculin, activ și Yin, cel feminin, întunecat și pasiv prin interacțiunea lor stau la baza și alcătuiesc întreaga lume a formelor („cele zece mii de lucruri”). Ele își au originea în Tao – sursa și legea ființei – și împreună îl aduc în formă manifestă. Tao înseamnă „drum” sau „cale”. Tao este calea sau cursul naturii, destinul, ordinea cosmică; Absolutul manifestat. Tao semnifică așadar „adevărul”, „calea cea dreaptă”. Yang și Yin reunite ca Tao sunt ilustrate astfel: ☯ Tao subîntinde cosmosul. Tao este inherent tuturor lucrurile create.

⁸⁸ „În fața bărbaților, eu sunt Hermes; în fața femeilor, apar ca Afrodita: port însemnele ambilor mei părinți” (*Anthologia Graeca ad Fidem Codices*, vol. II).

dar și Eros – zeul iubirii (primul dintre zei după spusele lui Platon)⁸⁹, aveau ambele sexe.

„Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie”⁹⁰. Se poate pune problema naturii imaginii lui Dumnezeu, dar răspunsul este oferit, în mod evident, chiar de textul biblic. „Atunci când Cel Sfânt a creat omul, El l-a creat androgin”⁹¹. Trecerea elementului feminin într-o formă diferită simbolizează începutul căderii din perfecțiune în dualitate; ea a fost în mod natural urmată de descoperirea dualității bine-lui și răului, de exilul din Grădina în care Dumnezeu merge pe pământ, și apoi de construirea, prin „coincidența contrariilor”⁹², a Zidului Paradisului, care îl privează pe Om (acum bărbat și femeie) nu numai de vederea imaginii, ci și de amintirea imaginii lui Dumnezeu.

Aceasta este versiunea biblică a unui mit cunoscut pe multe meleaguri. El reprezintă una din căile principale de a simboliza misterul creației: trecerea de la eternitate la temporalitate, separarea lui unu în doi și apoi în mulți, precum și generarea unei noi vieți prin reconjugarea celor doi. Această imagine se află la începutul ciclului cosmogonic⁹³ și, cu aceeași justete, la finalul călătoriei eroului atunci când zidul Paradisului este dărâmat, iar forma divină este regăsită și redobândită⁹⁴.

„O parte a sa era a tatălui, iar cealaltă a mamei” (Martial, *Epigrame*, 4, 174; Loeb Library, vol. II, p. 501).

Mărturia lui Ovidiu despre Hermaphroditus apare în *Metamorfoze*, IV, 288 ff.

Multe din imaginile clasice ale lui Hermaphroditus s-au păstrat până în zilele noastre. A se vedea Hugh Hampton Young, *Genital Abnormalities, Hermaphroditism and Related Adrenal Diseases* (Baltimore: Williams and Wilkins, 1937), cap. I, „Hermaphroditism in Literature and Art.”

⁸⁹ *Symposium*.

⁹⁰ Geneza, 1:27.

⁹¹ *Midrash*, comentariu la Geneză, Rabbah 8:1.

⁹² *Supra*, p. 96.

⁹³ *Infra*, pp. 295-297.

⁹⁴ A se compara cu James Joyce: „în ceea ce privește Raiul [...] acolo nu mai sunt căsătorii, iar omul glorificat preia forma unui inger androgin, devenind propria-i soție” (*Ulysses*, Modern Library edition, p. 210).

Tiresias, profetul orb, era atât bărbat, cât și femeie: ochii săi erau închiși în fața lumii luminii și a formelor ei divizate în perechi de contrarii și totuși a văzut în propriul său întuneric interior destinul lui Oedip⁹⁵. Șiva apare unit în același corp cu Șakti, soția sa – el este partea dreaptă, ea este cea stângă – în manifestarea cunoscută și ca Ardhanarisha, „Stăpânul Jumătate-Femeie”⁹⁶. Imaginile arhaice ale anumitor triburi africane și melaneziene prezintă în aceeași ființă sânii mamei și barba și penisul tatălui⁹⁷. În Australia, la un an după ordalia circumciziei, candidatul aflat la trecearea deplină la maturitate parcurge o a doua operație rituală – aceea a subinciziei (este tăiat dedesubtul penisului și i se face o despicătură permanentă în uretră). Despicătura se numește „pântecul penisului”, este un vagin simbolic al bărbatului. Eroul a devenit, în urma ceremoniei, mai mult decât un bărbat⁹⁸.

Sângele folosit pentru picturile ceremoniale și pentru lipirea pufului alb de pasăre de corp este extras de bătrânii australieni din găurile subinciziilor personale. Ei deschid vechile răni și lasă sângele să curgă⁹⁹. Acest lucru simbolizează pe de o parte sângele menstruației vaginului și sperma bărbatului, pe de altă parte urina, apa și laptele masculin. Curgerea

⁹⁵ Sofocle, *Oedipus Tyrannus*. A se vedea și Ovidiu, *Metamorfoze*, III, 324, ff., 511 și 516. Pentru alte exemple ce prezintă hermafroditul ca preot, zeu sau clarvăzător vezi Herodot, 4, 67 (ed. Rawlinson, Vol. III, pp. 46-47); Theophrastus, *Characteres*, 16.10-11; și J. Pinkerton's *Voyage and Travels*, cap. 8, p. 427; „A New Account of the East Indies”, de Alexander Hamilton. Acestea sunt citate de Young, *op. cit.*, pp. 2 și 9.

⁹⁶ A se vedea Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, Fig. 70.

⁹⁷ A se vedea fig. X.

⁹⁸ A se vedea B. Spencer și F. J. Gillen, *Native Tribes of Central Australia* (Londra, 1899), p. 263; Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, pp. 164-165. Subincizia produce în mod artificial un hipospadias ce se aseamănă celui prezentat de o categorie de hermafrodiți. (A se vedea portretul hermafroditului Marie Angé, în cartea lui Young, *op. cit.*, p. 20.)

⁹⁹ Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, p. 94.

arată că bătrânii posedă sursa vieții și hrana în ei înșiși¹⁰⁰, adică sunt identici cu fântâna inepuizabilă a lumii¹⁰¹.

Chemarea Marelui Tată-Șarpe era alarmantă pentru copil, iar mama reprezenta singura sursă de protecție. Apoi venea tatăl. El este cel care călăuzește și inițiază în misterele necunoscutului. Ca intrus originar în paradisul copilului aflat la sânul mamei, tatăl este vrăjmașul arhetipal; și de aceea, de-a lungul vieții, toți vrăjmașii sunt simboluri ale tatălui (în fața inconștientului). „Orice este ucis devine tatăl”¹⁰². De aici, venerarea capetelor aduse înapoi în urma raidurilor de răzbunare ale comunităților de vânători de capete (din Noua Guinee, de exemplu)¹⁰³. Tot de aici, dorința irezistibilă de a porni la război: impulsul de a distruge tatăl se transformă în mod continuu în violență publică. Bătrânii unei comunități restrânse sau ai unei populații se protejează de fiii lor aflați în creștere prin magia psihologică a ceremonialurilor totemice. Ei personifică aspectul negativ al tatălui, iar apoi se arată și sub forma mamei protectoare și hrănitoare, fondând astfel un nou paradis. Dar acest paradis nu include inamicii tradiționali ai tribului sau ai populației, asupra căroră agresiunea este mai departe proiectată în mod sistematic. Tot ce reprezintă aspectul „bun” al tatălui-mamă este atribuit spațiului familiar, în timp ce „răul” este distribuit în jur: „cine este acest filistin necircumcis care își permite să sfide-

¹⁰⁰ Ibid., pp. 218-219.

¹⁰¹ A se compara cu următoarea perspectivă asupra lui Bodhisattva Darmakara: „Din gura lui ieșea un parfum mai dulce ca mirosul divin al lemnului de santal. Din porii părului său era emanat mirosul de lotus și toată lumea îl îndrăgea; era grațios și fumos, înzestrat cu deplinătatea celor mai strălucitoare culori. Întrucât trupul său era împodobit cu toate semnele bune, din porii părului său și din palmele sale apăreau tot felul de ornamente prețioase în forma diferitelor flori, esențe aromate, parfumuri, ghirlande, miruri, umbrele, flamuri și panglici și sub forma diferitelor instrumente muzicale. Totodată, din palmele sale izvorau felurite alimente și băuturi, mâncăruri, mîi și tari, dulciuri și tot felul de bucurii și plăceri” (*The Larger Sukhavati-Vyuha*, 10; “Sacred Books of the East,” Vol. XLIX, Partea a-II-a, pp. 26-27).

¹⁰² Róheim, *War, Crime, and the Covenant*, p. 57.

¹⁰³ Ibid., pp. 48-68.

ze oștile lui Dumnezeu?"¹⁰⁴. „Nu slăbiți urmărirea oamenilor [necredincioși], chiar dacă suferiți, căci ei suferă la fel cum suferiți voi, dar voi nădărduiți de la Allah ceea ce ei nu nădărduesc! Și Allah este Atoateștiutor și Înțelept”¹⁰⁵.

Culte totemice, tribale, rasiale și agresiv misionare reprezintă doar soluții parțiale la problema psihologică a supunerii urii prin dragoste; ele reușesc numai o inițiere parțială. Ego-ul nu este complet anihilat; mai degrabă este lărgit: în loc de a se gândi numai la sine, individul începe să se dedice întregii *sale* societăți. În acest timp, restul lumii (adică, cea mai mare parte a omenirii) este lăsat în afara sferei sale de simpatie și protecție, deoarece se află în afara sferei protectoare a zeului său. Atunci are loc divorțul dramatic al celor două principii ale iubirii și urii, pe care paginile istoriei îl ilustrează cu atâta generozitate. În loc de a-și purifica propriul său suflet, fanaticul încearcă să purifice lumea. Legile Cetății lui Dumnezeu se aplică doar membrilor propriului grup (trib, comunitate religioasă, națiune, clasă sau orice altceva), în timp ce focul unui război sfânt perpetuu este asmuțit asupra oricărui popor necircumcis, barbar, păgân, „aborigen” sau străin care se întâmplă să se afle în ipostaza de vecin¹⁰⁶.

Lumea este plină de bande inamice care se luptă între ele: adoratori ai unor totemuri, steaguri și partide. Chiar și națiunile așa-numite creștine – care ar trebui să creadă într-un Mântuitor al Lumii – sunt mai cunoscute în istorie pentru barbarismul colonialismului lor și rivalitatea sângeroasă decât pentru etalarea practică a dragostei necondiționate, ce ar însemna, de fapt, cucerirea eficientă a egoului, a egoului lumii și a egoului zeilor, propovăduită de Domnul suprem:

¹⁰⁴ I Samuel, 17:26.

¹⁰⁵ Coran 4:104.

¹⁰⁶ „Pentru că ura nu se oprește cu ură niciodată: ura se oprește cu dragoste, aceasta este o regulă foarte veche” (din textul Buddhist *Dhammapada*, 1:5; „Sacred Books of the East”, Vol. X, Partea I, p. 5; traducere de Max Müller).

Iar vouă celor ce ascultați vă spun: iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi. Binecuvântați pe cei ce vă blestemă, rugați-vă pentru cei ce vă fac necazuri. Celui ce te lovește peste obraz, întoarce-i și pe celălalt; pe cel ce-ți ia haina, nu-l împiedica să-ți ia și cămașa; Oricui îți cere, dă-i; și de la cel care ia lucrurile tale, nu cere înapoi. Și precum voiți să vă facă vouă oamenii, faceți-le și voi asemenea; și dacă iubiți pe cei ce vă iubesc, ce răsplată puteți avea? Căci și păcătoșii iubesc pe cei ce îi iubesc pe ei. Și dacă faceți bine celor ce vă fac vouă bine, ce mulțumire puteți avea? Că și păcătoșii același lucru fac. Și dacă dați împrumut celor de la care nădăjduiți să luați înapoi, ce mulțumire puteți avea? Că și păcătoșii dau cu împrumut păcătoșilor, ca să primească înapoi întocmai. Ci iubiți pe vrăjmașii voștri și faceți bine și dați cu împrumut, fără să nădăjduiți nimic în schimb, și răsplata voastră va fi multă și veți fi fiii Celui Preaînalt, că El este bun cu cei nemulțumitori și răi. Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru este milostiv.¹⁰⁷

Odată ce ne-am eliberat de prejudecățile propriilor noastre reprezentări, limitate și autocentrate, ecleziastice, tribale și naționale ale lumii arhetipurilor, devine posibilă înțelege-

¹⁰⁷ Luca, 6:27-36.

A se compara cu următoarea scrisoare elaborată de un creștin:

În anul Domnului Nostru 1682

Către dragul meu, Mr. John Higginson:

Străbate acum mările o corabie numită *Welcome*, ce are la bord 100 sau mai mulți eretici și răufăcători numiți Quakers, în fruntea cărora este W. Penn, cel mai mare ticălos. Curtea Supremă i-a dat ordine stricte pilotului Malachi Huscott, de pe galera *Porpoise*, să pândească cu viclenie acea *Welcome* lângă Capul Cod și să-l captureze pe numitul Penn și echipajul lui de nelegiuți, astfel încât Domnul nostru să fie binecuvântat pe acest pământ nou descoperit și nu batjocorit de către acești păgâni. Putem lua o sumă mare de bani din vânzarea întregii bande în Barbados, unde sclavii se dau bine la schimb pentru rom și zahăr și nu numai că vom face un mare bine Domnului pedepsindu-i pe păcătoși, dar vom face un mare bine și Împărăției Sale și oamenilor Săi.

Al tău întru Christos,

Cotton Mather

(Republicată de Prof. Robert Phillips, *American Government and Its Problems*, Houghton Mifflin Company, 1941 și de Dr. Karl Menninger, *Love Against Hate*, Harcourt, Brace and Company, 1942, p. 211.)

rea faptului că suprema inițiere nu este cea oferită de tații-mame ai tribului, care apoi proiectează agresiunea împotriva vecinilor pentru propria lor apărare. Vestea cea bună, adusă de Mântuitorul Lumii și pe care mulți au fost bucuroși să o audă, dornici să o predice, dar aparent reticenți în a o exprima, este că Dumnezeu este iubire, că El poate fi și este menit să fie iubit, iar toți fără excepție sunt copiii Săi¹⁰⁸.

Astfel de chestiuni relativ neînsemnate cum sunt detaliile reminiscente ale crezului, tehnicile de venerare și instrumentele de organizare episcopală (care au absorbit într-atât interesul teologilor occidentali, încât astăzi sunt discutate ca fiind principalele teme ale religiei)¹⁰⁹, sunt simple capcane pedante, în afară de cazul în care sunt considerate auxiliare la învățătura principală. Într-adevăr, în situația în care nu sunt luate ca atare, ele au un efect regresiv: ele reduc iarăși imaginea tatălui la dimensiunile totemului. Și, bineînțeles, așa s-a întâmplat în toată lumea creștină. Ai putea crede că am fost puși să decidem sau să aflăm pe cine preferă, dintre noi toți, Tatăl. Pe când învățătura este mult mai puțin mă-

¹⁰⁸ Matei, 22:37-40; Marcu, 12:28-34; Luca, 10:25-37. Se spune despre Iisus că și-a trimis apostolii să predice iubirea către „toate neamurile” (Matei, 28:19) și să nu îi persecute și jefuiască sau să îi predea „brațului secular” pe cei care nu ascultă. „Iată, Eu vă trimit pe voi ca pe niște oi în mijlocul lupilor; fiți dar înțelepți ca șerpii și nevinovați ca porumbeii” (ibid., 10:16).

¹⁰⁹ Dr. Karl Menninger a arătat (*op. cit.*, pp. 195-196) că deși rabinii evreilor, pastorii protestanți și preoții catolici pot ajunge uneori la o reconciliere a diferențelor lor teoretice, adoptând puncte de vedere mai generale, când se pune problema regulilor și a normelor prin care se poate obține viața veșnică, diferențele rămân fără speranță ireconciliabile. „Până la acest punct, acest program este impecabil,” scrie Dr. Menninger. „Dar dacă nimeni nu știe cu siguranță care sunt regulile și normele, totul devine absurd”. Răspunsul la această problemă este bineînțeles cel oferit de Ramakrishna: „Dumnezeu a creat religii diferite pentru ca fiecare să se potrivească anumitor credincioși, timpuri sau țări. Toate aceste doctrine reprezintă tot atâtea căi, dar o singură cale nu este sub nici o formă Dumnezeu însuși. Într-adevăr, omul poate ajunge la Dumnezeu dacă urmează oricare din aceste căi cu totală devoțiune. [...] Un om poate mânca o prăjitură cu glazură fie din față, fie dintr-o parte. Va fi la fel de dulce”. (*The Gospel of Sri Ramakrishna*, New York, 1941, p. 559).

gulitoare: „Nu judecați, ca să nu fiți judecați”¹¹⁰. Crucea Mântuitorului Lumii, în ciuda comportamentului preoților săi mărturisii, este un simbol mult mai democratic decât steagul unei țări¹¹¹.

Înțelegerea implicațiilor finale – și critice – ale cuvintelor și simbolurilor care vor mântui lumea ale tradiției creștine, a fost atât de dată peste cap de-a lungul acestor secole tumultuoase care au trecut de la declararea de către Sf. Augustin a războiului sfânt al *Civitas Dei* împotriva *Civitas Diaboli*, încât gânditorul modern dornic să cunoască semnificația unei religii a lumii (anume, a unei doctrine a iubirii universale) trebuie să se îndrepte către alte mari (și mult mai vechi) confesiuni universale: aceea a lui Buddha, în care cuvântul fundamental este tot pace – pace pentru toate ființele¹¹².

Următoarele versete tibetane, de exemplu, extrase din două imnuri ale poetului-sfânt Milarepa, au fost compuse în timpul Papei Urban al II-lea, cel care lansa Prima Cruciadă:

În Orașul Iluziilor al Celor Șase Lumi

*Principalul factor este păcatul și obscurarea născute
din faptele rele;*

*Aici, ființele urmau numai ce le dictau plăcerile
și aversiunile,*

¹¹⁰ Matei, 7:1.

¹¹¹ „Ca și tâlharii din locuri ascunse, o ceată de preoți săvârșesc ucidere pe drumul spre Sichem – ei au făcut lucruri de ocară[...]. Prin fărădelegile lor înveselesc pe rege și pe căpetenii prin graiurile lor mincinoase” (Osea, 6:9; 7:3).

¹¹² Nu menționez Islamul deoarece și aici doctrina este predicată în termenii războiului sfânt și astfel este obscurată. Este adevărat că și acolo ca și aici, mulți au înțeles că cel mai potrivit câmp de luptă nu este cel geografic, ci cel psihologic (a se compara cu Rumi, *Mathnawi*, 2. 2525: „Ce este, decapitarea? A ucide sufletul carnal în războiul sfânt”). Cu toate acestea, expresiile populare și ortodoxe ale doctrinelor creștine și islamice au fost atât de feroce, încât este nevoie de o lectură foarte sofisticată pentru a discerne în ele puterea iubirii.

*Și nu găseau niciodată timp să cunoască Egalitatea:
Evită, O, fiul meu, plăcerile și aversiunile.*¹¹³

*Dacă realizați Vacuitatea tuturor Lucrurilor,
Compașiunea se va ivi în inimile voastre;
Dacă dizolvi diferența dintre tine și ceilalți,
vei fi gata pentru a-i servi;
Și când în timp ce-i vei servi pe alții vei izbândi,
atunci mă vei întâlni;
Și întâlnindu-mă pe mine, vei atinge Iluminarea.*¹¹⁴

Pacea se află în centrul a tot ceea ce există, deoarece Avalokiteshvara-Kwannon, mărețul Bodhisattva, Iubirea Nemărginită, include, privește și adăpostește în interiorul său (fără excepție) fiecare ființă simțitoare. El privește la perfecțiunea aripilor delicate ale unei insecte, destrămată odată cu trecerea timpului – și el însuși este perfecțiunea, cât și destrămarea. Agonia veșnică a omului care se auto-flagelează, se deziluzionează și se prinde în plasa propriului său delir, plin de frustrări și care totuși posedă în interior secretele eliberării, care zac nedescoperite și nefolosite: și la acestea privește – și deopotrivă este. Sereni deasupra omului, îngerii; sub om, demonii și defuncții nefericiți: toți aceștia sunt atrași către Bodhisattva de razele emanate de mâinile

¹¹³ „The Hymn of the Final Precepts of the Great Saint and Bodhisattva Milarepa” (ca. 1051-1135 e.n.) extras din *Jetsün-Kahbum* sau Biografia lui Jetsün-Milarepa conform textului în limba engleză oferit de Lama Kazi Dawa-Samdub, editată de W. Y. Evans-Wentz, *Tibet's Great Yogi Milarepa* (Oxford University Press, 1928), p. 285.

¹¹⁴ „The Hymn of the Yogic Precepts of Milarepa”, *ibid.*, p. 273. „Vacuitatea tuturor lucrurilor” (Sanskrită: *śūnyatā*, „vacuitate”) se referă, pe de-o parte, la natura iluzorie a lumii fenomenale și, pe de altă parte, la atribuirea incorectă a unor calități ale lumii fenomenale, așa cum o experimentăm noi, Eternului.

*În Emanația Cerească a Vacuității,
Nu există umbra vreunei idei sau vreunui concept,
Și totuși Ea s-a răspândit în toate obiectele cunoașterii;
Plecăciune Vacuității Imuabile.
(„Hymn of Milarepa in praise of his teacher”, *ibid.* p. 137.)*

sale prețioase și ei sunt el în aceeași măsură în care el este ei. Centre de conștiință limitate, încătușate, nenumărate, pe toate planurile existenței (nu doar în acest univers prezent delimitat de Calea Lactee, ci și dincolo, în depărtările spațiului), galaxii de dincolo de galaxii, lumi de dincolo de lumi ale universurilor, luând ființă din vacuitatea atemporală, explodând la viață și, ca o bulă de aer, dispărând îndată: iar și iar, vieți nenumărate, toate suferind; fiecare prinsă în propriul cerc fragil și limitat, luptând, ucigând, urând și dorind pacea dincolo de victorie – toate acestea sunt odraslele, figurile lipsite de noimă din lungul vis al lumii, tranzitoriu și totuși ineputabil, al Atoateprivitorului, a cărui esență este esența Vidului: „Domnul Care Privește Cu Compasiune”.

Dar numele înseamnă și „Domnul Care Este Văzut Înăuntru”¹¹⁵. Suntem cu toții reflexii ale imaginii lui Bodhisattva. Cel care suferă în interiorul nostru este acea ființă divină. Noi și acel tată protector suntem una și aceeași ființă. Aceasta este revelația care mântuiește. Acel tată protector este fiecare om pe care îl întâlnim. Astfel, trebuie știut că, deși acest corp suferind, ignorant, limitat și autoprotector se poate considera amenințat de vreun altul – dușmanul -, acest altul este și el Divinul. „Căpcăunul” ne frânge, dar eroul, candidatul pregătit, suportă experiența inițierii „ca un om”; și iată, era tatăl: noi în El și El în noi¹¹⁶. Mama preaiu-

¹¹⁵ *Avalokita* (sanskrită) = „a privi în jos”, dar și „văzut”; *īvara* = „stăpân”; astfel, atât „Domnul Care Privește [cu compasiune]”, cât și „Domnul Care Este Văzut [înăuntru]” (a și i se combină în sanscrită rezultând litera *ei*; astfel reiese *Avalokiteśvara*). A se vedea W. Y. Evans-Wentz, *Tibetan Yoga and Secret Doctrine* (Oxford University Press, 1935).

¹¹⁶ Aceași idee este exprimată deseori în Upanișade: „Sinele acesta se oferă sinelui acela, acel sine se oferă acestui sine. Astfel, se câștigă unul pe celălalt. În această formă el dobândește lumea de dincolo și în această formă el experimentează lumea aceasta” (*Aitareya Aranyaka*, 2. 3. 7). Misticii islamici cunosc și ei că: „Timp de treizeci de ani Dumnezeu a fost oglinda mea, acum eu sunt propria mea oglindă; adică, ceea ce am fost nu mai sunt, iar Dumnezeu transcendent este propria sa oglindă. Eu spun că sunt propria mea oglindă; pentru că Dumnezeu este cel care vorbește cu glasul meu, iar eu am dispărut” (înțeleptul sufi Bayazid, citat în *The Legacy of Islam*, T. W. Arnold și A. Guillaume, editori, Oxford Press, 1931, p. 216).

bită care apără corpul nostru nu ne-ar putea apăra de Marele Tată Șarpe; corpul material și muritor pe care ni l-a dat a fost lăsat în puterea lui terifiantă. Dar moartea nu a fost sfârșitul. O nouă viață, o nouă naștere, o nouă cunoaștere a existenței (astfel că nu trăim numai în acest corp, ci în toate corpurile, toate formele fizice ale lumii, ca Bodhisattva) ne-a fost dată. Acel tată era chiar matricea, mama celei de-a doua nașteri¹¹⁷.

Aceasta este semnificația imaginii zeului bisexual. El este misterul temei inițierii. Suntem luați de la sânul mamei, mestecați în bucățele și asimilați în trupul căpcăunului anihilator al lumii pentru care toate formele și ființele prețioase reprezintă numai meniul unui festin; dar apoi, renăscuți în mod miraculos, suntem mai mult decât eram. Dacă Divinitatea este un arhetip tribal, rasial, național sau sectar, atunci noi suntem războinicii cauzei sale. Dar dacă el este domnul universului, atunci noi suntem niște cunoscători pentru care *toți* oamenii sunt frați. În ambele cazuri, imaginile parentale din copilărie precum și ideile referitoare la „bine” și la „rău” au fost complet depășite. Am rămas fără dorințe și fără frici, suntem ceea ce este dorit și ceea ce este temut. Toți zeii, toți Bodhisattvașii și toți Buddhașii au fost încorporați în noi ca în hăloul celui care ține în mână minunatul lotus al lumii.

Veniți, așadar, să ne întoarcem către Domnul, căci numai El, după ce ne-a rănit, ne tămăduiește, iar după ce ne-a bătut, ne leagă rănilile noastre. Și după două zile din nou ne va da viață, iar în ziua a treia ne va ridica iarăși și vom trăi în fața Lui. Să-L cunoaștem, să ne sânguim să cunoaștem cine este Domnul! Venirea Lui este sigură ca ivirea zorilor. Că El va veni la noi ca o ploaie timpurie și ca o ploaie târzie care adapă pământul¹¹⁸.

¹¹⁷ „Am părăsit starea mea de Bayazid precum un șarpe se leapădă de piele. Apoi am privit. Am văzut că cel care iubește, iubitul și iubirea sunt de fapt una, căci în lumea unității toate pot fi una” (Bayazid, *loc. cit.*).

¹¹⁸ Osea, 6:1-3.

Acesta este sensul primei minuni a lui Bodhisattva: tră-sătura androgenă a prezenței. Totodată, cele două aventuri mitologice aparent opuse sunt reunite: întâlnirea cu Zeița și reconcilierea cu Tatăl. Căci în prima, inițiatul învață că masculinul și femininul sunt (așa cum este formulat în *Brihadaranyaka Upanishad*) „două jumătăți ale unui bob de mazăre”¹¹⁹; iar în cea de-a doua, Tatăl este descoperit ca un precedent al împărțirii sexelor: „El” e doar o convenție verbală, mitul Fiului doar o linie directoare ce trebuie uitată. Și în ambele cazuri, eroul descoperă (sau mai degrabă își aduce aminte) că el însuși este cel pe care a venit să-l descopere.

A doua minune care trebuie remarcată în mitul lui Bodhisattva este anihilarea distincției dintre viață și ceea ce este eliberat-de-viață – simbolizată (așa cum am putut observa) în renunțarea acestuia la Nirvana. Pe scurt, Nirvana înseamnă „Stingerea Focului Întreit al Dorinței, Ostilității și Iluziei”¹²⁰. Așa cum cititorul își va aduce aminte: în legenda Ispitei de sub Copacul Bo, dușmanul viitorului Buddha era Kama-Mara, în traducere literală „Dorință-Ostilitate” sau „Dragoste și Moarte”, magicianul iluziilor. Kama-Mara era o personificare a Focului Întreit și a dificultăților testului final, un ultim gardian al pragului care trebuie trecut de eroul universal în aventura lui supremă către Nirvana. Ajungând să înlănțuească în sine însuși Focul Întreit până la punctul critic al cenușei finale, care este puterea motrice a universului, Salvatorul vede reflectate ca într-o oglindă de jur-împrejur ultimele fantasmе proiectate ale voinței sale

¹¹⁹ *Brihadaranyaka Upanishad*, 1. 4. 3.

¹²⁰ „Verbul nirvā (în sanscrită) înseamnă, literal, „a stinge”, dar nu în mod tranzitiv, ci la fel cum focul încetează să mai „traga” [...] Lipsit de combustibil, focul vieții este „pacificat”, adică stins, când mintea este stăpânită, atunci se atinge „pacea Nirvanei”, stingerea (de-spirația) în Divin’ [...] Încetând să mai hrănim focurile noastre, se atinge pacea, despre care o altă tradiție spune că „e mai presus de înțelegere” (Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*; New York: The Philosophical Library, fără dată, p. 63). Cuvântul „de-spirație” este conceput printr-o latinizare literală a cuvântului sanscrit „nirvāna”; nir = „afară, în afara, exterior”; vāna = „suflat”; nirvāna = „stins”.

primare de a trăi precum celelalte ființe – voința de a trăi conform motivelor normale ale dorinței și ostilității, într-un mediu iluzoriu al cauzelor, scopurilor și mijloacelor fenomenale. El a fost asaltat de furia finală a cărnii desconsiderate, iar de acel moment depindea totul; deoarece un singur cărbune încins putea reaprinde întreaga conflagrație.

Această legendă foarte cunoscută ne oferă un exemplu excelent al relațiilor strânse dintre mit, psihologie și metafizică menținute în Orient. Personificările foarte vizuale pregătesc intelectul pentru doctrina interdependenței dintre lumea interioară și cea exterioară. Fără îndoială, cititorul a sesizat o anumită similitudine între această doctrină mitologică ancestrală a dinamicii psihicului și descoperirile moderne ale școlii freudiene. Conform psihanalistului austriac, dorința-de-viață (*eros* sau *libido*, corespunzând termenului budist *Kama*, „dorință”) și dorința-de-moarte (*thanatos* sau *destrudo*, identic cu termenul budist *Mara*, „ostilitate sau moarte”) sunt cele două pulsuni care nu numai că mișcă individul din interior, dar și animă pentru el lumea înconjurătoare¹²¹. Mai mult, iluziile înrădăcinate în inconștient, din care apar dorințele și ostilitatea, sunt risipite de analiza psihologică (sanskritul: *viveka*) și prin iluminare (sanskritul: *vidyā*). Cu toate acestea, scopurile celor două tehnici – cea tradițională și cea modernă – nu sunt neapărat aceleași.

Psihanaliza este o tehnică ce vizează vindecarea indivizilor ce suferă excesiv de dorințele și ostilitățile inconștiente greșit canalizate, care țin în jurul lor pânzele unor spaima ireale și ale unor atracții ambivalente. Odată eliberat din aceste pânze, pacientul va descoperi că este capabil să participe cu o relativă satisfacție la fricile, ostilitățile, practicile erotice și religioase, întreprinderile, războaiele, distracțiile și activitățile casnice regăsite în cultura căreia îi aparține. Dar pentru cel care a ales să pornească în periculoasa călătorie dincolo de limitele satului, aceste preocupări vor apă-

¹²¹ Sigmund Freud, *Beyond the Pleasure Principle* (tradus în engleză de James Strachey; Ed. Standard, XVIII; Londra: The Hogarth Press, 1955). A se vedea și Karl Menninger, *Love against Hate*, p. 262.

rea de asemenea ca fiind fondate pe iluzie. Așadar, obiectivul învățăturilor religioase nu este acela de a vindeca individul și a-l aduce înapoi în lumea iluziilor, ci de a-l detașa cu totul de aceste iluzii. Dar nu prin reajustarea dorinței (*eros*) și a ostilității (*thanatos*) – pentru că aceasta ar da naștere unui nou context iluzoriu -, ci prin *stingerea* impulsurilor încă de la rădăcină, conform cunoscutei metode budiste a Căii cu Opt Ramuri:

Înțelegerea corectă, Gândirea corectă,
Vorbirea corectă, Acțiunea corectă,
Modul de viață corect, Efortul corect,
Atenția corectă, Concentrarea corectă.

Odată cu ultima „extirpare a iluziei, a dorinței și a ostilității” (Nirvana), mintea află că nu este ceea ce credea că este: gândul zboară. Mintea rămâne în adevărata ei stare. Și poate sălășlui în această stare până când trupul piere.

*Stele, beznă, o lampă, o fantasmă, rouă, o bulă,
Un vis, un fulger și un nor:
Astfel trebuie să ne uităm la tot ce a fost creat.*¹²²

Cu toate acestea, un Bodhisattva nu va abandona nici odată viața. Întorcându-și privirea de la sfera interioară a adevărului ce transcende gândirea (ce poate fi descris numai ca „vacuitate”, din moment ce este dincolo de limbaj) înapoi către lumea fenomenală, el percepe în afară același ocean al ființei pe care l-a găsit în sine. „Forma este vacuitate, vacuitatea este într-adevăr formă. Vacuitatea nu diferă de formă, forma nu e diferită de vacuitate. Ce este forma este vacuitatea. Ce este vacuitatea aceea este forma. Și același lucru este și în ceea ce privește percepția, numele, conceptul sau cunoașterea.”¹²³

Depășind iluziile ego-ului său trecut, auto-asertiv, auto-defensiv și auto-preocupat, Bodhisattva cunoaște aceeași

¹²² *Vajracchedika*, 32, „Sacred Books of the East”, *op. cit.*, p. 144.

¹²³ *Prajna-Paramita-Hridaya Sutra* (varianta scurtă); *ibid.*, p. 153.

pace atât înlăuntrul său, cât și în afara sa. Ceea ce vede în exterior este forma manifestă a vacuității care transcende gândirea și orice dimensiune; de aceasta formă depind propriile sale experiențe ale ego-ului, formei, percepțiilor, vorbirii, conceptelor și cunoașterii. El este plin de compasiune față de ființele îngrozite de propriile lor coșmaruri. El se ridică, se întoarce către ele și le însoțește ca un centru lipsit de ego, prin intermediul căruia principiul vacuității devine manifest în simplitatea sa. Și acesta este marele său „act de compasiune”, deoarece prin el se revelează adevărul că prin cunoașterea celui în care Focul Întreit al Dorinței, Ostilității și Iluziei a pierit această lume *este* Nirvana. „Valurile de har” se răspândesc de la cel iluminat pentru eliberarea fiecăruia dintre noi. „Astefel viața noastră în lume este o activitate a Nirvanei însăși; nu există, între cele două, nici cea mai mică diferență”.¹²⁴

La fel se poate spune că scopul terapiei moderne, de a vindeca pacientul pentru a-și continua viața, este atins, în definitiv, prin folosirea străvechei discipline religioase. Numai parcursul unui Bodhisattva este cu adevărat vast. Separarea de lume nu este privită ca o greșală, ci ca un prim pas pe această nobilă cale la al cărei capăt îndepărtat se poate dobândi iluminarea în privința vacuității insondabile a ciclului universal. Un asemenea ideal este binecunoscut și hinduismului: eliberatul în viață (*Jivan mukta*), cel lipsit de dorință, plin de compasiune și înțelept: „Cel cu Sinele unit prin *yoga* vede Sinele în toate ființele și toate ființele în Sinele [său]; el privește pretutindeni la fel. Cel care pretutindeni mă vede pe mine, și toate le vede în mine, acela nu-i pierdut pentru mine și nici eu nu-s pierdut pentru el. Cel

¹²⁴ Nagarajuna, *Madhyamika Shashtra*.

„Ceea ce este nemuritor și ceea ce este muritor se îmbină armonios, pentru că ele nu sunt una, dar nici nu sunt separate” (Ashvaghosha).

„Această perspectivă,” scrie Dr. Coomaraswamy citând aceste texte, „este exprimată cu forța dramaturgică a aforismului, *Yas klésas so bodhi, yas samsāras tat nirvānam*”, „Ceea ce este păcat este și Înțelepciune, tărâmul Devenirii este și Nirvana”. (Ananda K. Coomaraswamy, *Buddha and the Gospel of Buddhism*; New York: G. P. Putnam's Sons, 1916, p. 245).

care năzuiește spre unitate Mă adoră în toate ființele; oriunde s-ar afla acel yogin, în Mine se află”.

Se povestește despre un înțelept confucianist care l-a rugat pe cel de-al douăzeci și optulea patriarh budist, Bodhidharma, „să-i împace sufletul”. Bodhidharma i-a răspuns:

– Scoate-l la iveală și eu am să-i ofer pace.

Confucianistul i-a spus:

– Aceasta este și problema mea, nu-l pot găsi.

Bodhidharma îi spuse:

– Dorința ta a fost îndeplinită.

Confucianistul înțelese vorbele și plecă în pace.¹²⁶

Aceia care știu, nu doar că Eternul trăiește în ei, ci și că ceea ce ei și toate lucrurile sunt cu adevărat *reprezintă* Eternul, sălășluiesc în grădini ai căror copaci îndeplinesc toate dorințele, beau din nectarul nemuririi și ascultă pretutindeni muzica neauzită a armoniei eterne. Aceștia sunt nemuritorii. Peisajele din picturile taoiste din China și Japonia ilustrează în mod suprem cerescul acestei stării pămâtenne. Cele patru animale binecuvântate, fenixul, inorogul, țestoasa și dragonul, locuiesc în crânguri de sălcii, bambuși și pruni, printre ceturile munților sacri, aproape de tărâmurile prețioase. Înțelepții, cu trupul lor decrepit, dar cu spiritul mereu tânăr, meditează printre aceste piscuri sau călăresc sacre animale stranie deasupra torenților veșnici sau poartă conversații încântătoare sorbind ceai și ascultând flautul lui Lan Ts'ai-ho.

Domnița paradisului pământean, ce aparține nemuritorilor chinezi, este frumoasa zeiță Hsi Wang Mu, „Mama

* *Bhagavad Gita*, 6:29, 31 (traducere în limba română din sanskrită de Sergiu Al-George, Editura Herald, ed. a 2-a, București, 2011 – n.t.).

Acest lucru reprezintă împlinirea perfectă definită de Evelyn Underhill „țelul Căii Mistice: Adevărata Viață Unificatoare: starea Fecundității Divine: Divinizarea” (*op. cit.*, *passim*). E. Underhill, ca și A. Toynbee, face greșeala de a presupune că acest ideal este caracteristic creștinismului. „Este o afirmație sigură,” scrie prof. Salmony, „că judecata occidentală a fost falsificată până în prezent de nevoia de autoafirmare” (Alfred Salmony, „Die Rassenfrage in der Indien-forschung”, *Sozialistische Monatshefte*, 8, Berlin, 1926, p. 534).

¹²⁶ Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*, p. 74.

de Aur a Țestoasei". Ea locuiește într-un palat construit pe vârful muntelui K'un-lun, înconjurat de flori parfumate, ziduri de giuvaieruri și o împrejmuire de aur¹²⁷. Zeița este alcătuită din esența pură a vântului de vest. Oaspeții invitați la „Festivalul Piersicilor” (celebrat când dau piersicile în pârg, odată la șase mii de ani) sunt serviți de grațioasele fiice ale Mamei de Aur în chioșcuri și pavilioane, lângă Lacul Giuvaierelor. Apele curg dintr-o fântână uluitoare. Sunt servite delicatese precum măduvă de fenix, ficat de dragon și alte feluri de carne, iar piersicile și vinul oferă nemurire. Se aude o muzică interpretată de instrumente invizibile și cântecele care răsună nu sunt rostite de buze muritoare, iar dansurile fetelor ce pot fi văzute sunt manifestări ale bucuriei veșniciei¹²⁸.

Ceremoniile de ceai din Japonia sunt concepute în spiritul paradisului pământean taoist. Camera de ceai, numită „casa imaginației”, este o structură efemeră construită pentru a încapsula un moment de intuiție poetică. Numită de asemenea și „casa spațiului liber”, ea nu are niciun fel de decorațiune. Temporar, se găsește înăuntru o imagine sau un aranjament floral. Casa de ceai este denumită și „casa asimetricului”: asimetria sugerează mișcare; imperfecțiunea intenționată lasă un vacuum în care să se reverse imaginația privitorului.

Oaspetele sosește pe cărarea din grădină și trebuie să se aplece pentru a trece pe sub poarta joasă. Arată reverență față de tabloul sau aranjamentul floral, față de ceainicul șuierător și se așează la locul său pe podea. Cel mai simplu obiect, înconjurat de simplitatea voită a casei de ceai, își arată frumusețea misterioasă, liniștea sa conținând secretul existenței temporare. Fiecare oaspete își poate desăvârși în

¹²⁷ Acesta este zidul Paradisului. Ne aflăm acum în interior. His Wang Mu este aspectul feminin al Domnului care se plimbă prin Grădină, cel care a creat omul după chipul și asemănarea sa, masculin și feminin (*Geneza*, 1:27).

¹²⁸ Cf. E. T. C. Werner, *A Dictionary of Chinese Mythology* (Shanghai, 1932), p. 163.

relație cu sine însuși experiența. Musafirii contemplă, astfel, universul în miniatură și devin atenți la relația lor ascunsă cu imuabilul.

Marii maeștri ai ceaiului urmăreau să facă din frumusețea divină un moment al experienței; apoi din casa de ceai influența a fost luată acasă și din case s-a distilat în întreaga națiune¹²⁹. În timpul îndelungatei păci din timpul shogunatului Tokugawa (1603-1868), înaintea sosirii lui Commodore Perry în 1854, textura vieții din Japonia devenise atât de plină de formalizări simbolice, încât existența, până în cele mai mici detalii, era expresia conștientă a eternității, lumea în sine era un templu. În mod similar, în întreg Orientul, în toată lumea veche și în Americile precolumbiene, societatea și natura reprezentau inexprimabilul. „Plantele, pietrele, focul, apa, toate sunt vii. Ele ne privesc și ne descoperă nevoile. Ele văd când nu avem cu ce ne proteja”, declara un bătrân povestitor apaș, „și atunci ele ni se arată și ne vorbesc”¹³⁰. Aceasta este ceea ce budiștii numesc „predica celor fără de viață”.

Un ascet hindus care se întinsese să se odihnească lângă sfântul Gange, și-a pus picioarele pe un simbol al lui Șiva (un „lingam”, o combinație între falus și vulvă ce simboliza uniunea Zeului cu Soția sa). Un preot l-a văzut pe ascetul care se odihnea astfel și îl muștră:

– Cum îndrăznești să profanezi acest simbol al Zeului punându-ți picioarele pe el? întrebă preotul.

Ascetul răspunse:

– Venerabile, îmi pare rău. Ai putea să-mi iei picioarele și să mi le pui acolo unde nu există acest lingam sacru?

Preotul i-a ridicat picioarele și le-a pus mai la dreapta, dar atunci când le-a lăsat jos, un nou falus a răsărit din pământ, sprijinind picioarele ascetului ca mai înainte. Preotul i-a mutat din nou picioarele și un alt falus se ivi.

¹²⁹ A se vedea Okakura Kakuzo, *The Book of Tea* (New York, 1906). A se vedea și Daisetz Teitaro Suzuki, *Essays in Zen Buddhism* (Londra, 1927) și Lafcadio Hearn, *Japan* (New York, 1904).

¹³⁰ Morris Edward Opler, *Myths and Tales of the Jicarilla Apache Indians* (Memoirs of the American Folklore Society, Vol. XXXI, 1938), p. 110.

– Aha! Înțeleg! spuse preotul smerit. A făcut o plecăciune în fața sfântului care se odihnea și plecă mai departe pe drumul său.

A treia minune a mitului lui Bodhisattva este că prima minune (adică, forma bisexuală) este simbolul celei de-a doua (identitatea timpului și eternității). Pentru că în limbajul imaginilor divine, lumea timpului este marele pântec al mamei. Viața dinăuntru, creată de tată, este compusă din întunericul ei și lumina lui¹³¹. Suntem concepuți înlăuntrul ei și trăim îndepărtați de tată, dar atunci când ieșim din matricea timpului la moarte (nașterea noastră în eternitate) ajungem în brațele tatălui. Înțelepții știu că ei provin de la tatăl și la el se întorc, în timp ce înțelepții desăvârșiți știu că atât mama cât și tatăl sunt, în esență, unul și același.

Aceasta este semnificația imaginilor tibetane ce ilustrează unirea Buddhașilor și a Bodhisattvașilor cu propriile lor aspecte feminine, imagini care au părut foarte indecente multor critici creștini. Conform unuia dintre modurile tradiționale ale acestor suporturi pentru meditație, forma feminină (în tibetană: *yum*) trebuie privită ca timp, iar cea masculină (*yab*) ca eternitate. Uniunea celor două dă naștere lumii, în care toate lucrurile sunt în același timp temporale și eterne, create după imaginea acestui Zeu bărbat-femeie autocunoscător. Inițiatul, prin meditație, este condus către reamintirea acestei Forme a formelor (*yab-yum*) din sine însuși. Pe de altă parte, figura masculină poate fi înțeleasă ca simbol al principiului inițiativ – metoda; caz în care figura feminină denotă țelul la care conduce inițierea. Dar acest țel este Nirvana (eternitatea). Astfel încât ambele, atât și masculinul, cât și femininul trebuie percepute, alternativ, ca timp și eternitate. Adică, cele două sunt unul și același lucru, iar forma duală (*yab-yum*) este numai efectul iluziei, care nu este însă diferită de iluminare¹³².

¹³¹ A se compara cu supra, p. 163.

¹³² Comparativ, zeița hindusă Kali este ilustrată deasupra zeului Șiva, soțul ei, culcat la pământ. Ea mânuiește sabia morții – disciplina spirituală. Țeasta sângărândă arată celui care o venerază că cel ce și-a pierdut viața de

Aceasta reprezintă afirmarea supremă a marelui paradox prin care zidul instituit de perechile de contrarii este sfărâmat și neofitului îi este permisă imaginea lui Dumnezeu, care atunci când a creat omul după chipul și asemănarea sa l-a creat ca bărbat și femeie. În mâna dreaptă a bărbatului se află un fulger ce reprezintă echivalentul său, în timp ce în stânga el ține un clopot, simbolizând zeița. Fulgerul reprezintă atât metoda, cât și eternitatea, în timp ce clopotul este „mintea iluminată”; iar vibrația sa este sunetul minunat al eternității care poate fi auzit de o minte pură în întreaga creație și, în consecință, în ea însăși¹³³.

Același clopot se aude și în timpul liturgiilor creștine, în momentul în care Dumnezeu, prin puterea cuvintelor sfinte, se pogoară în pâine și în vin. Cuvintele creștine *Et Verbum caro factum est*¹³⁴ au aceeași semnificație cu *Om mani padme hum* („Nestemata este în inima lotusului”)¹³⁵.

dragul ei, o va întâlni. Gesturile ei care transmit „nu-ți fie frică” sau „oferă binecuvântări” ne învață că ea își protejează copiii, că perechile de contrarii ale agoniei universale nu sunt ceea ce par și că pentru cel centrat în eternitate fantasmagoria „bunului” și „răului” temporal este doar un reflex al minții – așa cum însăși zeița, deși pare a-l subjugă pe zeu, este în realitate visul său extatic.

Sub zeița Insulei Nestematelor sunt reprezentate două aspecte ale zeului: cel care, cu fața îndreptată în sus, se află în uniune cu ea, aspectul creativ, care se bucură de viață; și celălalt, întors cu spatele, este *deus absconditus*, esența divină în sine și prin sine, dincolo de întâmplare și schimbare, inactivă, latentă, vidă, dincolo chiar de minunea misterului hermafroditului. (A se vedea Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, pp. 210-214.)

¹³³ A se compara cu toba creației din mâna zeului hindus Șiva, *Cel Care Dansează*, supra, p. 118, nota 46.

¹³⁴ „Și Cuvântul se făcu trup”; versetul lui Angelus care sărbătorește conceperea lui Iisus în pântecul Mariei.

¹³⁵ În acest capitol a fost pus semnul egal între următoarele concepte: Vacuitate – Lume; Eternitate – Timp; Nirvana – Samsara; Adevăr – Iluzie; Iluminare – Compasiune; Zeul – Zeița; Vrăjmaș – Prieten; Moarte – Naștere; Fulger – Clopot; Giuvaier – Lotus; Subiect – Obiect; Yab – Yum; Yang – Yin. Toate acestea la un loc constituie Tao, Supremul Buddha, Bodhisattva, Jivan Mukta, Cuvântul făcut trup.

A se compara cu *Kaushitaki Upanisad*, 1:4, care descrie eroul ajuns în lumea lui Brahma: „Așa cum cineva care conduce o caretă privește spre

- 6 -

DARUL FINAL

Atunci când prințul Insulei Singuratică a rămas șase nopți și șase zile pe divanul de aur împreună cu regina din Tubber Tintye, divanul care se sprijinea pe roți de aur ce se învâneau încontinuu – divanul înaintând în cerc, fără să se oprească, zi și noapte – în a șaptea dimineață spuse: „A sosit vremea să părăsesc acest loc. Astfel, coborî și își umplu cele trei clondire cu apa din fântâna înflăcărată. În încăperea de aur era și o masă de aur, iar pe masă se afla o pulpă de miel și o bucată de pâine. Și dacă toți bărbații din Erin ar fi mâncat din acel miel și din acea pâine timp de douăsprezece luni, merindele ar fi rămas la fel, ca și când nimeni nu ar fi gustat din ele nici măcar o înghițitură.

Prințul s-a așezat, s-a înfruptat cu poftă din carne și din pâine și apoi le-a lăsat așa cum le-a găsit. Apoi s-a ridicat și-a luat cele trei clondire, le-a pus în desagă și în timp ce părăsea încăperea își spuse ca pentru sine: „Ar fi păcat să plec fără ca regina să știe cine a trecut pe aici în timp ce ea dormea. Astfel că i-a scris o scrisoare, spunându-i că fiul regelui din Erin și al reginei din Insula Singuratică a stat șase zile și șase nopți în camera de aur din Tubber Tintye și că a luat cu sine trei clondire de apă din fântâna înflăcărată și a mâncat cu poftă din bucatele de pe masa de aur. El a pus scrisoarea sub perna reginei și apoi s-a îndreptat spre fereastră, s-a aburcat pe căluțul său mișos și a trecut din nou, nevătămat, prin pădure și peste râu¹³⁶.

Ușurința cu care aventura este aici dusă la bun sfârșit, arată că eroul este un om superior, un rege înăscut. Aceeași ușurință caracterizează numeroase basme și toate legendele despre faptele mărețe ale zeilor încarnați. Acolo unde eroul obișnuit ar trebui să treacă printr-o încercare, cel ales

cele două roți, așa și el privește către noapte și zi, ca și către faptele bune și cele rele și către toate perechile de contrarii. Acesta, eliberat de fapte bune, eliberat de fapte rele, cunoscător al Divinului, înaintază direct către Divin”.

¹³⁶ Curtin, *op. cit.*, pp. 106-107.

nu întâlnește în cale niciun obstacol care să-l întârzie și nu face nicio greșală. Fântâna este Centrul Lumii, apa sa vie reprezintă esența indestructibilă a existenței, iar patul care se învâрте iar și iar reprezintă Axa Lumii. Castelul care doar-me este abisul ultim spre care conștientul coboară atunci când visează, acolo unde viața individuală este pe punctul de a se disipa în energia nediferențiată: iar a se disipa înseamnă moarte; totuși și lipsa focului ar fi tot moarte. Motivul bucatelor inepuizabile (derivat dintr-o fantezie infantilă), simbolizând puterile perpetue, dătătoare de viață și creatoare de forme ale sursei universale, este echivalentul în basm a imaginii mitologice a cornului abundenței de la ospățul zeilor. Reunirea acestor două mari simboluri – cel al întâlnirii cu zeița și cel al furtului focului – ne arată cu simplitate și claritate statutul puterilor antropomorfe în tărâmul miturilor. Ele nu sunt scopuri în sine, ci gardieni, întrupări sau furnizori ai licoarei, laptelui, bucatelor, focului, grației, ai vieții indestructibile.

Asemenea imagini pot fi interpretate în primul rând ca fiind psihologice, deși nu în mod absolut. Căci este posibil să se observe, în primele stadii ale dezvoltării copilului, simptome ale unei „mitologii” incipiente a unei stări aflate dincolo de vicisitudinile timpului. Acestea apar ca o reacție la și ca apărări spontane împotriva fantasmelor despre distrugerea corpului care asaltează copilul atunci când este separat de sânul mamei¹³⁷. „Copilul reacționează violent, cu un tantrum, iar fantasmele care apar odată cu această erupție de furie gravitează în jurul impulsului de a smulge tot din corpul mamei. [...] Apoi copilul se teme că va avea de suferit în urma acestor impulsuri, de exemplu, că propriul său corp va fi golit de conținutul său”¹³⁸. Anxietatea legată de integritatea propriului său corp, fantasmele de restituție, o nevoie profundă și tăcută de indestructibilitate și protec-

¹³⁷ A se vedea Melanie Klein, *The Psychoanalysis of Children*, The International Psycho-Analytical Library, Nr. 27, (1937).

¹³⁸ Róheim, *War, Crime and the Covenant*, pp. 137-138.

ție împotriva unor forțe „rele” exterioare și interioare, încep să direcționeze psihicul aflat în formare. Toate acestea rămân factori determinanți ai comportamentului neurotic, și chiar normal, de mai târziu, ai eforturilor spirituale, credințelor religioase și practicilor rituale ale adultului.

De exemplu, profesia vraciului, acest nucleu al tuturor societăților primitive, „își are originea [...] în fantezmele infantile ale distrugerii corpului, care se formează printr-o lungă serie de mecanisme de apărare”¹³⁹. În Australia există o concepție primitivă care susține că spiritele au scos intestinalele vraciului și le-au înlocuit cu pietricele, cristale de cuarț, funie și uneori și cu un mic șarpe înzestrat cu puteri¹⁴⁰.

Prima formulă este o abreacție fantasmatică (interiorul meu a fost deja distrus) urmată de formarea reacției (interiorul meu nu este ceva corupt și plin de fecale, ci un element incoruptibil, plin de cristale de cuarț). A doua formulă este o proiecție: „Nu eu încerc să intru în trup, ci vrăjitori străini care inoculează substanțe care provoacă boli în oameni”. A treia formulă este o reparație: „Eu nu încerc să distrug viscerele oamenilor, ci să le vindec”. În același timp, totuși, elementul fantezmei originare a sfâșierii conținuturilor prețuite ale corpului mamei revine în tehnicile de vindecare: a suge, a trage și a elimina ceva de pe corpul pacientului prin frecare¹⁴¹.

O altă imagine a indestructibilității este reprezentată în folclor prin ideea „dublurii” spirituale – un suflet exterior care nu este afectat de vătămarile trupului fizic, ci există în siguranță într-un loc îndepărtat¹⁴². „Moartea mea,” spunea un anume căpcăun, „se află departe de aceste locuri, unde va greu de găsit, pe vastul ocean. În acest ocean se află o

¹³⁹ Róheim, *The Origin and Function of Culture*, p. 50.

¹⁴⁰ Ibid., pp. 48-50.

¹⁴¹ Ibid., p. 50. A se compara cu indestructibilitatea shamanului Siberian, cel care scotea cărbuni încinși cu mâinile goale și care-și lovea picioarele cu o secure.

¹⁴² A se vedea discuția lui Frazer despre sufletul exterior, *op. cit.*, pp. 667-691.

insulă, iar pe acea insulă se află un stejar verde, iar dedesubtul stejarului se află un cufăr de fier, iar în acel cufăr se află un coș, iar în coș este un iepure, iar în iepure este o rață, iar în rață este un ou; iar cel ce va găsi acel ou și-l va sparge, mă va ucide în același timp”¹⁴³. A se compara cu visul unei femei de afaceri de succes:

Eșuasem pe o insulă pustie. Cu mine mai era și un preot catolic. El se ocupase să pună laolaltă scânduri de la o insulă la alta, astfel încât oamenii să poată trece. Am ajuns pe o altă insulă și acolo am întrebat o femeie încotro plecasem eu. Ea mi-a spus că făceam scufundări cu niște scafandrii. Apoi m-am dus undeva în interiorul insulei unde am dat peste un lac plin cu nestemate și geme, iar celălalt „eu” se afla pe fundul lacului într-un costum de scafandru. Am rămas acolo și priveam în jos, urmărindu-mă¹⁴⁴.

Există și o minunată poveste hindusă care vorbește despre fiica unui rege care urma să se mărite doar cu bărbatul care reușea să-i găsească și să-i trezească dublura, în Tărâmul Lotusului Soarelui, pe fundul mării¹⁴⁵. Inițiatul australian, după căsătorie, este dus de bunicul său la o peșteră sacră și acolo i se arată o bucată de lemn inscripționată cu desene alegorice: „Acesta,” i se spune, „este trupul tău. Tu și lemnul acesta sunteți una. Nu-l du într-alt loc căci vei suferi”¹⁴⁶. Ma-

¹⁴³ Ibid., p. 671.

¹⁴⁴ Pierce, *Dreams and Personality* (D. Appleton and Co.), p. 298.

¹⁴⁵ „The Descent of the Sun” în F. W. Bain, *A Digit of the Moon* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1910), pp. 213-325.

¹⁴⁶ Róheim, *The Eternal Ones of the Dream*, p. 237. Acest talisman este denumit tjurunga (sau churinga) a strămoșului-totem al tânărului. Tânărul primise un alt tjurunga în momentul circumciziei sale, obiect ce reprezenta strămoșul-totem matern. Și mai înainte, la naștere, un tjurunga protector fusese pus în leagănul său. Bull-roarer-ul este o formă de tjurunga. „Tjurunga,” scrie Dr. Róheim, „este o dublură materială, iar anumite ființe supranaturale, relaționate în modul cel mai intim cu tjurunga în credințele Australiei Centrale, sunt dubluri invizibile ale nativilor. [...] Precum aceste tjurunga, ființele supranaturale sunt denumite *arpuna mborka* (celălalt corp) ale oamenilor pe care-i protejează” (ibid., p. 98).

niheenii și gnosticii creștini din primele secole ale erei noastre predicaau că atunci când sufletul celui binecuvântat ajunge în ceruri, el este întâmpinat de sfinții și îngerii care poartă „veșmântul lui de lumină,” păstrat special pentru el.

Darul suprem dorit pentru Corpul Indestructibil este rezidența permanentă în Paradisul râului de lapte:

Bucură-te Ierusalime, și voi, cei care îl iubiți, sălțați de veselie. Fiți în culmea veseliei, voi cei care îl plângeați! Astfel ca voi să fiți alăptați și să vă saturați la pieptul mângâierilor sale, să sorbiți și să vă desfățați la sânul slavei sale! Acestea zice Domnul: Vârsa-voi pacea peste el ca un râu și slava popoarelor ca un șuvoi ieșit din albia lui. Pruncii lui vor fi purtați în brațe și dezmiardați pe genunchi¹⁴⁷.

Hrana trupului și a sufletului, pacea interioară, acestea sunt darurile „Atot-vindecătorului”, sânul inepuizabil. Muntele Olimp se ridică la ceruri, iar zeii și eroii se desfată acolo cu ambrozie (α = nu, $\beta\rho\tau\acute{o}\varsigma$ = muritor). În edificiul lui Wotan săpat în munte, patrusute treizeci și doi de eroi mănâncă carnea inepuizabilă a lui Sachrimnir, Mistrețul Cosmic, și-și dreg gâtlejurile cu lapte din ugerul caprei Heidrun, cea care se hrănește cu frunzele lui Yggdrasil, Frasinul Lumii. Printre dealurile fermecate din Erin, nemuritorul Tuatha De Danaan se hrănește cu porcii auto-regeneratori ai lui Mananan și bea din belșug berea lui Guibne. În Persia, zeii din grădina de pe muntele Hara Berezaiti beau nemuritoarea *haoma*, extrasă din copacul Gaokerena, copacul vieții. Zeii japonezi beau *sake*, cei polinezieni *ave*, iar zeii azteci beau sângele bărbaților și fecioarelor. Iar cei mântuiți ai lui Iahwe, în grădinile lor de pe acoperișul lumii, primesc carnea delicioasă și inepuizabilă a monștrilor Behemoth, Leviathan și Ziz, în timp ce beau din nectarul celor patru râuri ale Paradisului¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Isaia, 66: 10-12.

¹⁴⁸ Ginzberg, *op. cit.*, Vol. I, pp. 20, 26-30. A se vedea notele extinse despre banchetul mesianic din Ginzberg, Vol. V, pp. 43-46.

Este evident că fantasmalele copilăriei pe care fiecare dintre noi le ține cu drag în inconștient se transpun neconștient în mituri, în povești și în predicile bisericii, ca simboluri ale ființei indestructibile. Acestea pot fi de ajutor, deoarece mintea se simte acasă în compania acestor imagini și pare că își aduce aminte ceva deja cunoscut. Dar această situație poate fi de asemenea nefavorabilă, deoarece sentimentele rămân imobile în anumite simboluri și rezistă îndârjit oricărui efort de a le depăși.

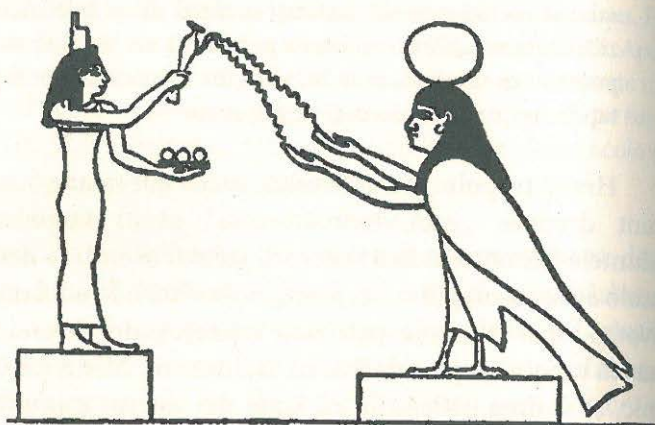

Fig. 7 Isis oferind sufletului pâine și apă.

Prăpastia uriașă dintre multiplele binecuvântări ale copilăriei, ce umplu lumea cu pietate și libertate, se dezvăluie acolo unde simbolurile cedează și devin transcendente. „O voi,” scrie Dante părăsind Paradisul terestru, „O, voi, care ntr-o biată luntre stând urmați setoși și dornici de-ascultare corabia mea, ce-și taie drum, cântând, întoarceți iar către liman cărare; nu țineți pas cu mine-n larg, căci poate, pierzându-mă, v-ați rătăci pe mare. Ales-am căi ce n-au mai fost umblate; Minerva-i vânt, Apollo mi-e cârmaci și Muzele – mi-s stele pe-nserate¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Dante, *Paradisul*, II, 1-9, *op. cit.* Traducere realizată de Norton, *op. cit.*, Vol. III, p. 10; cu permisiunea Houghton Mifflin Company, editori.

Aceasta este limita dincolo de care gândirea nu trece, dincolo de care toate sentimentele sunt cu adevărat moarte: precum ultima oprire a unei căi ferate montane, de unde cățărătorii pornesc la drum și unde se întorc, unde se conversează cu cei care iubesc aerul de munte, dar care nu riscă să urce la înălțime. Învățămintele inefabile ale beatitudinii aflate dincolo de imaginație ne apar deghezate, cu necesitate, sub forma unor figuri ce amintesc de frumusețea imaginată a copilăriei timpurii; de aici și înșelătoarea naivitate a poveștilor. Și de asemenea, de aici inadecvarea aproape a fiecărei interpretări psihologice simple¹⁵⁰.

Rafinamentul umorului din imaginile copilăriei, modulate într-o reprezentare mitologică iscusită a doctrinei metafizice, se relevă în mod extraordinar într-unul dintre cele mai cunoscute mituri ale lumii orientale: istoria hindusă a bătăliei primordiale dintre zei și titani pentru dobândirea nectarului nemuririi. O străveche ființă pământeană, Kashyapa, „Omul-țestoasă”, s-a căsătorit cu treisprezece dintre ficele demiurgului patriarh Daksha, „Stăpânul Virtuții”, cu o vârstă și mai venerabilă. Două dintre aceste fice, Diti și Aditi, au dat naștere titanilor și respectiv zeilor. În urma unei serii fără sfârșit de lupte în sânul familiei, mulți dintre copiii lui Kashyapa au sfârșit prin a fi uciși. Dar acum marele preot al titanilor, prin ascetism și meditație intensă, a dobândit binecuvântarea lui Șiva, Stăpânul Universului. Șiva i-a oferit prin vrajă darul de a readuce morții la viață. Acest lucru le-a oferit titanilor un avantaj pe care zeii, în următoarea bătălie, l-au observat imediat. Ei s-au retras tulburați pentru a se sfătui unul cu celălalt și apoi s-au adresat

¹⁵⁰ În literatura de psihanaliză, sursele simbolurilor din vise sunt analizate, ca și semnificațiile lor latente pentru inconștient și efectele pe care acțiunile lor le au asupra psihicului. Dar faptul suplimentar că mari învățători le-au folosit în mod conștient ca metafore rămâne încă un lucru necomentat: presupunerea tacită este aceea că marii învățători ai trecutului erau, de fapt, niște nevrotici (cu excepția unor greci și a unor romani) care și-au interpretat greșit fantasmalele percepându-le în mod necrotic drept revelații. În același spirit, revelațiile psiha-nalizei sunt privite de mulți neinițiați a fi doar producțiile „minții desfrânate” a lui Dr. Freud.

marilor divinități Brahma și Vișnu¹⁵¹. Ei au fost sfătuiți să încheie un armistițiu temporar cu frații-dușmani, timp în care să îi determine pe titani să îi ajute să bată Oceanul de Lapte al vieții nemuritoare pentru a produce untul său, Amrita (*a* = nu, *mr̥ita* = muritor) „nectarul nemuririi”. Flătați de această invitație, pe care au considerat-o o recunoaștere a superiorității lor, titanii au fost încântați să participe. Și astfel a început cooperarea epocală dintre zei și titani de la începutul celor patru ere ale ciclului lumii. Muntele Mandara a fost ales pentru baterea untului. Vasuki, regele șerpilor, a fost de acord să devină funia cu care urma să se învârtă. Însuși Vișnu, preluând forma unei țestoase, s-a scufundat în Oceanul de Lapte pentru a susține cu spatele său baza munților. După ce s-a încolăcit în jurul muntelui, zeii au prins unul dintre capetele șarpelui, iar titanii pe celălalt. Și așa au început să bată timp de o mie de ani.

Primul lucru care a ieșit la suprafața oceanului a fost un fum negru, otrăvitor, numit Kalakuta, „Piscul Întunecat”, adică, cea mai mare concentrare a puterii morții. „Beți din mine,” spuse Kalakuta; și operațiunea nu putea continua până ce nu se găsea cineva capabil să îl bea până la fund. Șiva, retras în sine însuși, inaccesibil, s-a oferit. Magnific, el a ieșit din starea de meditație interioară în care era adâncit și s-a apropiat de locul în care era amestecat Oceanul de Lapte. Luând otrava într-o cupă, o înghiți fără suflare, reușind prin puterea dată de yoga să o rețină în gât. Gâtul deveni albastru și de aceea lui Șiva i se mai spune și „Cel cu gât albastru”, Nilakantha.

Reluând operațiunea de batere a untului, din adâncurile inepuizabile au început să iasă formele prețioase ale unor

¹⁵¹ Brahma, Vișnu, Șiva, respectiv Creatorul, Păstrătorul și Distrugătorul, constituie trinitatea din hinduism. Ei reprezintă cele trei aspecte ale acțiunii aceleiași substanțe creative. După secolul al VII-lea î.e.n., importanța lui Brahma s-a diminuat, el devenind agentul creator al lui Vișnu. Astfel, hinduismul de astăzi este împărțit în două tabere – una dedicată creatorului-păstrător Vișnu, cealaltă lui Șiva, distrugătorul lumii, cel care unește sufletele cu eternul. Dar cei doi sunt la nivel fundamental unul și același. În mitul descris aici, elixirul vieții se obține prin uniunea acțiunilor celor doi.

puteri concentrate. Au apărut Apsare (nimfe), Lakshmi, ze-
ița prosperității, calul alb ca laptele Uchchaihshravas, „Cel
care necheză zgomotos”, perla gemelor, Kaustubha, precum
și alte obiecte, treisprezece la număr. Ultimul care a apărut
a fost cel mai iscusit vindecător al zeilor, Dhanvantari, cel
care ține în mână sa luna, cupa cu nectarul vieții.

Apoi începu o mare luptă pentru stăpânirea acestei bă-
uturi inestimabile. Unul dintre titani, Rahu, reuși să smulgă
o înghițitură, dar fu decapitat înainte ca lichidul să treacă
de gât. Corpul său putrezi, dar capul rămase nemuritor. Și
astăzi acest cap aleargă în urma lunii pe ceruri, încercând să
o prindă. Când reușește s-o apuce, cupa trece prin gura sa
și iese prin gât: acesta fiind motivul pentru care avem eclips-
se de lună.

Dar Vișnu, îngrijorat că zeii ar putea pierde avantajul,
s-a transformat într-o frumoasă dansatoare. Și în timp ce
titanii, care erau creaturi pofticioase, priveau înmărmuriți
la farmecele fetei, ea luă cupa-lună cu Amrita, îi tachină
pentru câteva clipe și apoi o înmână brusc zeilor. Vișnu se
transformă din nou într-un erou măreț și se alătură zeilor
în lupta împotriva titanilor, ajutându-i pe aceștia să îi alun-
ge pe vrăjmași în canioanele întunecate și stâncile lumii
subterane. De atunci, zeii se desfată cu Amrita pentru tot-
deauna, în frumoasele lor palate construite pe vârful mun-
telui central al lumii, Muntele Sumeru¹⁵².

Umorul este elementul care diferențiază mitologia de
stilul lipsit de imaginație și sentimental al teologiei. Zeii ca
simboluri nu sunt scopuri în sine. Miturile lor transportă
mintea și spiritul nu *către ei*, ci *dincolo* de ei, către vidul de
dincolo; din a cărui perspectivă cele mai încărcate dogme
teologice par a fi doar ispite pedagogice: funcția lor este
aceea de a degaja intelectul de povara faptelor concrete și de
a-l conduce înspre o zonă mult mai rarefiată, unde, recom-
pensă ultimă, toată existența – fie divină, pământească sau

¹⁵² Ramayana, I, 45, Mahabharata, I, 18, Matsya Purana, 249-251 și
multe alte texte. A se vedea Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and
Civilization*, pp. 105 ff.

infernala – poate fi văzută în sfârșit transformată sub forma unui simplu vis de copil, repede uitat și recurent, de fericire și spaimă. „Dintr-un punct de vedere, toate aceste divinități există”, a răspuns de curând un lama tibetan la o întrebare pusă de un vizitator european. „Dintr-un altul, ele nu sunt reale”¹⁵³. Aceasta este învățătura ortodoxă a vechilor Tantre: „Toate aceste divinități vizualizate sunt doar simboluri care reprezintă diferitele aspecte ce survin pe Cale”¹⁵⁴; precum o doctrină a școlilor contemporane de psihanaliză¹⁵⁵. Aceeași intuiție meta-teologică pare să fie sugerată în versurile finale ale lui Dante, acolo unde călătorul iluminat este capabil să-și ridice privirea curajoasă dincolo de imaginea beatifică a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, pentru a vedea Lumina Eternă¹⁵⁶.

Zei și zeițele trebuie înțeleși așadar ca personificări sau gardieni ai elixirului Ființei Nepieritoare și nu trebuie considerați ei înșiși ca Ultimul în starea sa primordială. Astfel, nu zeii înșiși reprezintă ceea ce caută eroul în relația cu ei, ci harul lor, cu alte cuvinte, puterea substanței care îi susține. Această substanță-energie miraculoasă este, numai ea, Nepieritoarea; numele și formele zeităților care o încarnază, o împărtășească și o reprezintă vin și pleacă. Aceasta este energia miraculoasă din fulgerele lui Zeus, Iahwe și a Supremului Buddha, fertilitatea din ploaia lui Viracocha, vir-

¹⁵³ Marco Pallis, *Peaks and Lamas* (ed. a IV-a; Londra: Cassel and Co., 1946), p. 324.

¹⁵⁴ *Shri-Chakra-Sambhara Tantra*, tradusă din tibetană de Lama Kazi Dawa-Samdup, ed. de Sir John Woodroffe (pseudonim Arthur Avalon), Vol. VII al „Textelor Tantrice” (Londra, 1919), p. 41. „Dacă există dubii referitoare la divinitatea acestor zeități vizualizate”, continuă textul, „cineva ar putea spune, „Această zeiță este amintirea corpului”, și să-și amintească imediat că zeitățile constituie Calea” (*loc. cit.*). Pentru mai multe informații despre Tantra (Budismul tantric).

¹⁵⁵ A se compara cu C. G. Jung, „Archetypes of the Collective Unconscious” (orig. 1934; Collected Works, vol. 9, partea I; New York și Londra, 1959). „Există probabil mulți,” scrie J. C. Flugel, „care ar reține noțiunea unui cvasi-antropomorf Tată-Zeu ca o realitate, chiar dacă originea unui astfel de Zeu nu ar fi clară” (*The Psychoanalytic Study of the Family*, p. 236).

¹⁵⁶ *Paradisul*, XXXIII, 82 ff.

tutea anunțată de clopotul care bate în timpul liturghiilor în momentul consacrării¹⁵⁷ și lumina iluminării finale a sfântului și a înțeleptului. Gardienii săi nu îndrăznesc să o elibereze decât în fața celui care este pe deplin dovedit demn.

Dar zeii pot fi extrem de precauți sau severi, caz în care eroul trebuie să-i păcălească pentru a le lua comoara. Aceasta a fost și problema lui Prometeu. Când au această dispoziție, chiar și cei mai blânzi zei apar ca malefici, căpcăuni îngrăditori ai vieții, iar eroul care-i păcălește, îi răpune sau îi liniștește este apoi venerat ca fiind salvatorul lumii.

Maui din Polinezia s-a ridicat împotriva lui Mahu-ika, gardianul focului, pentru a-i lua comoara și a o da înapoi oamenilor. Maui s-a îndreptat către uriașul Mahu-ika și i-a spus: „Dă la o parte desigur de pe această câmpie ca să ne putem întrece într-o luptă prietenească”. Trebuie să menționăm că Maui era un mare erou și un maestru al uneltirilor.

Mahu-ika întrebă:

– În ce faptă de vitejie vrei să ne întrecem?

– În aruncări, răspunse Maui.

Mahu-ika fu de acord; apoi Maui îl întrebă:

– Cine începe?

Mahu-ika răspunse:

– Eu încep.

Maui fu de acord, astfel încât Mahu-ika îl luă pe Maui și-l aruncă în sus. Acesta zbură foarte sus și apoi căzu drept în brațele lui Mahu-ika. Apoi, Mahu-ika îl aruncă din nou pe Maui în sus, cântând: „Aruncări, aruncări – sus te du!”

Sus urcă Maui, iar Mahu-ika cântă această incantație:

Sus urci la primul nivel,

Sus urci la al doilea nivel,

Sus urci la al treilea nivel,

Sus urci la al patrulea nivel,

Sus urci la al cincilea nivel,

Sus urci la al șaselea nivel,

Sus urci la al șaptelea nivel,

Sus urci la al optulea nivel,

Sus urci la al nouălea nivel,

¹⁵⁷ A se vedea supra, p. 181.

Sus urci la al zecelea nivel!

Maui se învârti iar și iar în aer și începu să coboare și căzu chiar lângă Mahu-ika. Apoi Maui îi spuse:

– Te distrezi!

– Da, într-adevăr! exclamă Mahu-ika. Crezi că poți să arunci o balenă sus în aer?

– Pot încerca! răspunse Maui.

Așa că Maui îl ridică pe Mahu-ika și rosti: „Aruncări, aruncări – sus te du!”

Sus urcă Mahu-ika și acum era rândul lui Maui să rostească incantația:

„Sus urci la primul nivel,

Sus urci la al doilea nivel,

Sus urci la al treilea nivel,

Sus urci la al patrulea nivel,

Sus urci la al cincilea nivel,

Sus urci la al șaselea nivel,

Sus urci la al șaptelea nivel,

Sus urci la al optulea nivel,

Sus urci la al nouălea nivel,

Sus urci-foarte sus în cer!”

Mahu-ika se învârti iar și iar în aer și începu să coboare. Și când aproape ajunsese înapoi pe pământ, Maui rosti aceste cuvinte magice: „Acel om de acolo – fie ca el să cadă în cap!”

Mahu-ika se izbi de pământ, iar gâtul i se turti. Astfel a murit Mahu-ika”. Imediat Maui i-a tăiat capul lui Mahu-ika și apoi, triumfător, a luat comoara focului pe care a oferit-o oamenilor¹⁵⁸.

Cea mai cunoscută poveste a căutării elixirului din Mesopotamia, din tradiția prebiblică, este cea a lui Ghilgameș, legendarul rege al orașului Sumerian Erech (Uruk), cel care a plecat în căutarea cresonului nemuririi, planta „tinereții fără bătrânețe”. După ce a trecut cu bine de leii care păzeau dealurile și de oamenii scorpioni care păzeau munții ce sprijină cerul, el ajunsese, între munți, la o grădină paradisiacă plină de flori, fructe și pietre prețioase.

¹⁵⁸ J. F. Stimson, *The Legends of Maui and Tahaki* (Bernice P. Bishop Museum Bulletin, Nr. 127, Honolulu, 1934), pp. 19-21.

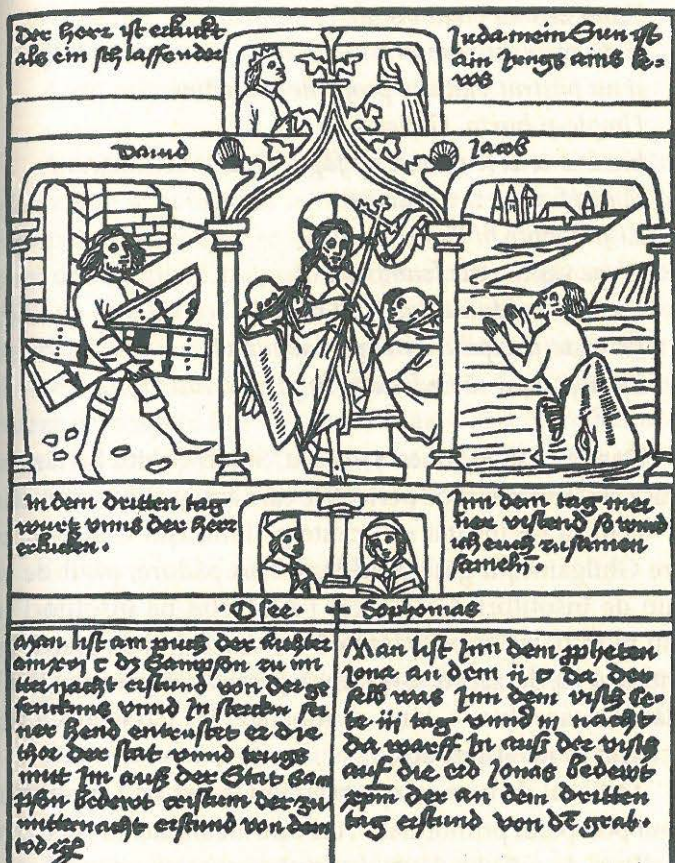

Fig. 8 Izbândă asupra monstrului:

David și Goliat; Tortura Infernului; Samson și Leul.

Mergând mai departe, el ajunse la marea care înconjoară lumea. Într-o peșteră aflată în apropierea apei, sălășluia o manifestare a zeiței Iștar, Siduri-Sabitu. Această femeie, acoperită de un văl, îi închise porțile în față. Dar atunci când Ghilgamesh îi spuse povestea lui, ea îi permise să îi stea alături și-l sfătui să nu mai continue această aventură, ci să învețe și să se bucure de fericirea vieții muritoare:

O, Ghilgamesh, de ce alergi pe drumul ăsta?

Viața ce cauți n-o vei găsi vreodată.

Când zeii au creat omul,
 ei au aruncat omenirii moartea,
 și au păstrat viața în propriile lor mâini.
 Umple-ți burta, Ghilgameș;
 bucură-te zi și noapte de făptura ta;
 fă din fiecare zi o plăcere.
 Zi și noapte fii fericit și vesel,
 Alege veșmintele frumoase,
 Curat și parfumat să-și fie trupul.
 Privește-ți copilul care te ia de mână.
 Lasă-ți soția să fie fericită la pieptul tău.¹⁵⁹

Dar când Ghilgameș a insistat, Siduri-Șabitu l-a lăsat să treacă și l-a avertizat de pericolele care aveau să îi iasă în cale.

Femeia l-a învățat să-l caute pe luntrașul Ursanapi, pe care Ghilgameș îl găsi tăind lemne în pădure, păzit de un grup de însoțitori. Ghilgameș i-a zdrobit pe însoțitori (ei erau numiți „cei care se bucură de viață”, „cei de piatră”) și luntrașul fu de acord să-l treacă peste apele morții. Era o călătorie care dura o lună și jumătate, iar pasagerul a fost avertizat să nu atingă apa.

Tărâmul de care se apropiau era locuit de Utnapiștim, eroul potopului primordial¹⁶⁰, cel care locuia aici în pace eternă alături de soția lui. Utnapiștim văzu cum micuța ambarcațiune înainta pe apele nesfârșite și se întrebă în inima sa:

¹⁵⁹ Acest fragment care lipsește din ediția standard a legendei asiriene apare într-un text babilonian mult mai vechi, care ne-a parvenit numai fragmentar (a se vedea Bruno Meissner, „Ein altbabylonisches Fragment des Gligamosepos”, *Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft*, VII, 1, Berlin, 1902, p. 9).

Deseori s-a remarcat că sfatul sibilei este unul hedonist, dar trebuie subliniat de asemenea că trecerea reprezintă un test inițiativ și nu filosofia morală a vechilor babilonieni. Așa s-a întâmplat în India, câteva secole mai târziu, când un ucenic se apropie de maestrul său pentru a-i cere secretul nemuririi; inițial, el este îndepărtat cu o descriere a bucuriilor vieții muritoare (vezi, *Katha Upanishad*, 1: 21, 23-25). Ucenicul urma să fie admis la următoarea probă inițiativă numai dacă persista.

¹⁶⁰ Prototipul babilonian pentru Noe.

*De ce sunt „cei de piatră” de pe acea barcă zdrobiți,
Și de ce în ea se află cineva care nu-mi e slujitor?
Acela care vine nu cumva este un om?*

Ajungând la mal, Ghilgameș fu nevoit să asculte întreaga poveste a potopului istorisită de patriarh. Apoi Utnapiștim îl îndemnă să se odihnească, iar Ghilgameș dormi timp de șase zile. Utnapiștim își puse soția să gătească șapte pâini pe care le puse la capul lui Ghilgameș în timp ce acesta dormea lângă barcă. Apoi Utnapiștim îl atinse pe Ghilgameș și-l trezi, după care îi porunci luntrașului Ursanapi să-l îmbăieze pe oaspete într-un anumit iaz și să-i ofere haine curate. Mai apoi, Utnapiștim îi spuse lui Ghilgameș secretul plantei.

*Ghilgameș, am să-ți dezvălui un secret,
și am să te instruiesc:
Acea plantă este ca un mărăcine pe câmpie;
ghimpele lui, precum cel al unui trandafir, îți va străpun-
ge mâna.
Dar dacă mâna ta va ajunge la acea plantă,
te vei întoarce în țara ta natală.*

Planta creștea pe fundul mării cosmice.

Ursanapi îl duse pe erou înapoi în largul mării. Ghilgameș își legă pietre de picioare și sări în apă¹⁶¹. Se scufundă cu repeziciune dincolo de limitele rezistenței, în timp ce luntrașul rămase în barcă. Când Ghilgameș atinse fundul mării-fără-de-fund, el smulse planta, deși se răni la mână, se eliberă de pietre și se ridică la suprafață. Când ieși din apă, luntrașul îl trase în barcă. Ghilgameș spuse victorios:

¹⁶¹ Deși eroul fusese prevenit să nu atingă aceste ape în timpul călătoriei, acum el putea să intre în ele fără nicio teamă. Acest lucru se datora puterilor dobândite în urma vizitei făcute Domnului și Doamnei de pe Insula Eternă. Utnapiștim-Noe, eroul potopului, este o figură paternă arhetipală; insula sa este Centrul Lumii și este predecesoarea „Insulei Binecuvântaților” din mitologia greco-romană.

*Ursanapi, aceasta este planta [...]
 Prin care Omul poate atinge putere veșnică.
 O voi duce înapoi în Erechul țarcurilor de oi. [...]
 Numele ei este: „Omul nins de ani redevine tânăr”.
 Voi mânca din ea și mă voi întoarce la tinerețe.*

Ei traversară apele mării. Când ajunseră la mal, Ghilgameș se îmbăie într-un iaz cu ape reci și apoi se odihni. Dar în timp ce dormea, un șarpe mirosi parfumul minunat al plantei, o apucă și fugi cu ea. Sarpele mănca planta și dobândi imediat puterea de a-și lepăda pielea și astfel reîntineri. Când se trezi, Ghilgameș începu să plângă, „iar lacrimile îi curgeau șiroaie”¹⁶².

Chiar și în zilele noastre, posibilitatea nemuririi fizice incită sufletul omului. Piesa utopică scrisă de Bernard Shaw, *Back to Methuselah*, produsă în 1921, transformă această temă într-o parabolă socio-biologică modernă. Patru sute de ani mai devreme, exploratorul Juan Ponce de Leon, având o gândire mai puțin metaforică, a descoperit Florida în timp ce căuta tărâmul „Bimini”, unde spera să găsească fântâna tinereții. În timp ce cu secole înaintea acestuia, filosoful chinez Ko Hung și-a petrecut ultimii ani ai vieții sale îndelungate încercând să prepare pastila nemuririi.

Ia 1300 gr. de cinabru pur (scrie Ko Hung) și jumătate de kilogram de miere albă. Amestecă-le. Usucă amestecul la soare. Apoi coace-l la foc până când se poate modela sub forma unor hapuri. Ia zece pastile de mărimea seminței de cânepă în fiecare dimineață. Într-un an, părul alb va deveni negru, dinții stricați vor crește din nou, iar corpul va deveni frumos și

¹⁶² Povestea de mai sus se bazează pe P. Jensen, *Assyrisch-babylonische Mythen und Epen* (Keilinschriftliche Bibliothek, VI, I; Berlin, 1900), pp. 116-273. Versetele citate apar la pp. 223, 251, 251-253. Versiunea lui Jensen este o traducere fidelă a principalului text care s-a păstrat, o versiune asiriană din biblioteca regelui Ashurbanipal (668-626 î.e.n.). Fragmente din versiunea babiloniană mult mai veche și originalul sumerian încă și mai vechi (al treilea mileniu î.e.n.) au fost de asemenea descoperite și descifrate.

strălucitor. Dacă un bătrân înghite acest leac un timp îndelungat, el se va transforma într-un tânăr. Cel care îl va lua în mod constant se va bucura de viață veșnică și nu va muri¹⁶³.

Un prieten veni într-o zi să-l viziteze pe singuraticul filosof și experimentator, dar tot ce a găsit au fost hainele lui Ko Hung. Bătrânul dispăruse. El trecuse în tărâmul nemuritorilor¹⁶⁴.

Căutarea nemuririi *fizice* provine dintr-o neînțelegere a învățăturilor tradiționale. În mod contrar, problema principală este: să se lărgească pupila ochiului, astfel încât *trupul* și personalitatea fizică care depinde de el să nu mai obstrucționeze viziunea. Atunci nemurirea poate fi experimentată ca un fapt imediat: „Este aici! Este aici!”¹⁶⁵

Toate lucrurile se află în proces, venind și plecând. Plantele înfloresc, dar numai ca să se întoarcă la rădăcini. Întoarcerea la rădăcină este precum căutarea liniștii. A căuta liniștea este ca și cum ai înainta către destin. A înainta către destin este precum eternitatea. A cunoaște eternitatea înseamnă iluminaare și a nu recunoaște eternitatea aduce doar haos și rău.

A cunoaște eternitatea îl poate face pe om inteligent. Inteligența îl face pe om deschis la minte, iar lărgimea viziunii aduce noblețe; iar noblețea este divină.

Cerescul este precum Tao. Tao este Etern. Nu trebuie să ne temem de descompunerea trupului¹⁶⁶.

¹⁶³ Ko Hung (cunoscut și ca Pao Pu Tzu), Nei P'ien, Cap. VII (traducere citată din Obed Simon Johnson, *A Study of Chinese Alchemy*; Shanghai, 1928, p. 63).

Ko Hung a dezvoltat și alte rețete foarte interesante, una care oferea un corp „plin de viață și voluptuos”, una capacitatea de a merge pe apă. Pentru o discuție despre locul lui ko Hung în filosofia chineză, vezi Alfred Forke, „ko Hung, der Philosoph un Alchemist”, *Archiv für Geschichte der Philosophie*, XLI, 1-2 (Berlin, 1932), pp. 115-126.

¹⁶⁴ Herbert A. Giles, *A Chinese Biographical Dictionary* (Londra și Shanghai, 1898), p. 372.

¹⁶⁵ Un aforism Tantric.

¹⁶⁶ Lao-tse, *Tao Teh King*, 16 (traducere de Dwight Goddard, *Laotzu's Tao and Wu Wei*; New York, 1919, p. 18).

Japonezii au un proverb: „Zeii nu fac decât să rădă atunci când oamenii se roagă la ei cerându-le bogății”. Darurile oferite credinciosului sunt întotdeauna proporționale cu mărimea și natura dorinței sale dominante: darul este numai un simbol al energiei vieții adaptat la cerințele fiecărui caz aparte. Ironia constă, desigur, în faptul că, în timp ce eroul care a câștigat bunăvoința zeului se roagă pentru darul iluminării perfecte, ceea ce caută în general este o viață mai lungă, arme cu care să își răpună vecinul sau sănătate pentru copilul său.

Grecii vorbesc despre regele Midas, care a avut șansa de a câștiga orice dar și-ar fi dorit din partea lui Bacchus. El i-a cerut ca tot ceea ce atingea să se transforme în aur. După ce a plecat înapoi pe drumul său, a smuls, ca să testeze, o crenguță dintr-un stejar, iar aceasta s-a transformat imediat în aur. Apoi a luat o piatră pe care a transformat-o în aur, un simplu măr a devenit o minge de aur în mâna sa. Entuziasmat, regele a ordonat ca un banchet uriaș să aibă loc în cinstea fericitului miracol. Dar când s-a așezat la masă și a pus mâna pe mâncare, aceasta s-a transformat în aur, pe buzele lui vinul a devenit aur lichid. Iar când fiica sa cea mică, pe care o iubea mai mult decât orice pe lumea asta, a venit la el să-l consoleze, în momentul în care a luat-o în brațe, ea a devenit o frumoasă statueta de aur.

Agonia depășirii propriilor limite este agonia evoluției spirituale. Arta, literatura, mitul și cultul, filosofia și disciplinele ascetice sunt instrumente menite a ajuta individul să treacă dincolo de orizontul său limitat către sfere de conștiință aflate într-o perpetuă expansiune. Trecând prag după prag, omorând dragon după dragon, statura divinității pe care o invocă pentru îndeplinirea celei mai înalte dorințe crește, ajungând să subsumeze cosmosul. În sfârșit, mintea reușește să spargă sfera limitativă a cosmosului într-o realizare care transcede toate experiențele formei— toate simbolurile, toate divinitățile: o înțelegere a vacuității ineluctabile.

Așa se face că atunci când Dante face pasul final în aventura sa spirituală și ajunge în fața viziunii simbolice esențiale a Dumnezeuului Triunic aflat în Trandafirul Celest, el mai are încă de experimentat o ultimă iluminare, aflată

dincolo chiar de formele Tatălui, Fiului și Sfântului Duh. „Bernard,” scrie el, „Preasfântu-mi surâdea făcându-mi semn să cat în sus, dar eu, ca niciodată mă și uitam, fără s-aștept, consemn; privirea mea, mereu tot mai curată tot mai temeinic pătrundea prin rază, prin raza ce-i prin sine-adevărată. De-aci-nainte graiul nu cutează să țină pas cu cele-n cer văzute și nici memoria-n gând nu le păstrează”¹⁶⁷.

„Nici ochiul, nici vorba, nici mintea nu pătrunde: nu O cunoaștem; nici nu știm cum să vorbim cuiva despre Ea. Este diferită de orice lucru cunoscut și se află totodată dincolo de necunoscut”¹⁶⁸.

Aceasta este crucificarea supremă, nu doar a eroului, ci și a zeului său. Aici, Tatăl și Fiul sunt deopotrivă anihilați - ca măști, ca măști ale personalității puse asupra nenumitului. Căci așa cum născocirile unui vis derivă din energia vieții visătorului, ce nu reprezintă decât complicații și descompuneri fluide ale aceleiași forțe, așa și formele tuturor lumilor, fie ele terestre sau divine, reflectă forța universală a unui singur mister impenetrabil: puterea care construiește atomul și controlează orbitele stelelor.

Acea sursă a vieții este esența individului și el o va descoperi înăuntrul său - dacă este capabil să dea la o parte învelișurile. Pentru a deșira vălul de lumină ce îl împiedică să cunoască acest întuneric infinit, divinitatea germanică Odin (Wotan) și-a oferit unul din ochii săi, ca mai apoi să treacă prin suferința unei crucificări:

*Mă văd atârnat de un copac în vânt,
Atârnat acolo timp de nouă nopți întregi;
Cu sulița am fost rănit și așa am fost oferit
Lui Odin, oferit de mine mie însumi,
În copacul despre care nimeni nu va ști
Din ce rădăcină crește.*¹⁶⁹

¹⁶⁷ *Paradisul*, XXXIII, 49-57, *op. cit.*

¹⁶⁸ *Kena Upanishad*, 1:3 (traducere în engleză de Swami Sharvananda; Sri Ramakrishna Math; Mylapore, Madras, 1932).

¹⁶⁹ *Poetic Edda*, „Hovamol,” 139 (traducere de Henry Adams Bellows; The American-Scandinavian Foundation; New York, 1923).

Victoria lui Buddha de sub copacul Bo este exemplul oriental clasic al acestui eveniment. Cu sabia minții el a spart bula universului – care s-a redus la nimic. Întreaga lume a experiențelor naturale, precum și continentele, cerurile și infernurile din credințele religioase tradiționale, au explodat – alături de zei și demoni. Dar miracolul miracolelor a fost acela că în ciuda exploziei, totul renăștea și redevenea glorios odată cu strălucirea adevăratei ființe. Într-adevăr, zeii cerurilor mântuite și-au înălțat glasurile armonioase pentru a-l preamări pe eroul care a trecut dincolo de ei, în vacuitatea care era viața și sursa lor:

Flamurile și steagurile înălțate pe marginea estică a lumii își lasară panglicile să zboare către marginea vestică a lumii. La fel și cele înălțate pe partea vestică a lumii, către marginea estică; iar cele înălțate pe marginea sudică zburau către nord, iar cele de la nord zburau către sud; în timp ce acelea înălțate la nivelul pământului își lasară panglicile să zboare până ce au atins lumea lui Brahma, iar cele din lumea lui Brahma le lasară să atârne până au atins pământul. În cele zece mii de lumi, copacii și-au desfăcut florile, pomii au fost împovărați de greutatea fructelor lor, lotușii de pe trunchiul copacilor au înflorit, de pe ramuri, din vițe, lotușii atârnați în cer, lotușii de pe vrejuri au străpuns printre pietre și au ieșit câte șapte. Sistemul celor zece mii de lumi semăna cu un buchet de flori ce se rotea în aer sau cu un covor gros de flori. Iar în spațiile intermundane iadurile mari de opt mii de leghe, pe care nici măcar șapte sori nu reușiseră până atunci să le lumineze, erau acum inundate de lumina strălucitoare; oceanul adânc de optzeci și patru de mii de leghe devenise dulce; râurile și-au reglat cursul, orbii din naștere și-au primit vederea, surzii din naștere, auzul, schilozii din naștere, puterea de a-și folosi membrele, iar lanțurile și piedicile tuturor celor încătușați s-au desfăcut¹⁷⁰.

¹⁷⁰ *Jataka*, Introducere, I, 75 (retipărit cu permisiunea editorilor de la Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations* (Harvard Oriental Series, 3) Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1896, pp. 82-83).

CAPITOLUL III

ÎNTOARCEREA

- 1 -

REFUZUL ÎNTOARCERII

Atunci când căutarea eroului s-a împlinit, fie prin pătrunderea la sursă, fie prin binecuvântarea unei femei, a altui bărbat sau a vreunui animal, aventurierul trebuie să se întoarcă cu trofeul atât de necesar transformării vieții. Pentru a închide cerul, regula monomitului însuși, este nevoie ca eroul să înceapă munca dificilă de a aduce runele înțelepciunii, Lâna de Aur sau prințesa adormită înapoi în regatul oamenilor, unde recompensa obținută ar putea ajuta la reînnoirea comunității, a neamului, a planetei sau a celor zece mii de lumi.

Cu toate acestea, nu de puține ori, această responsabilitate este refuzată. Chiar și Buddha, după triumful său, s-a îndoit de faptul că mesajul său ar putea fi comunicat mai departe. Se spune că până și sfinții au murit în timpul extazului lor divin. Există foarte mulți eroi care au ales să rămână pentru totdeauna în tărâmul binecuvântat al Zeiței pururi tânără a Existenței Nemuritoare.

Una dintre aceste povești impresionante este cea a regelui-războinic hindus Muchukunda. El s-a născut din partea stângă a corpului tatălui său, care înghițise din greșeală o porțiune de fertilitate pe care brahmanii o preparaseră pentru soția sa¹. Și, așa cum promitea simbolismul acestui

¹ Acest detaliu este o raționalizare a ideii de naștere plecând de la un tată inițiator cu caracter hermafrodit.

miracol, copilul miraculos lipsit de mamă, fruct al pântecului patern, a crescut și a ajuns un rege așa de mare, încât, atunci când zeii începuseră să fie înfrânți în lupta lor perpetuă cu demonii, l-au chemat ca să-i ajute. El i-a ajutat pe aceștia să câștige o bătălie importantă, iar zeii l-au răsplătit cu împlinirea dorinței sale supreme. Dar ce putea oare să-și dorească un rege atotputernic? Care ar putea fi darul suprem dorit de acest rege care domnea peste toți oamenii? Povestea spune că regele Muchukunda era foarte obosit după luptă: tot ce și-a dorit a fost să poată dormi la nesfârșit, iar cel ce avea să-l trezească să fie ars pe loc în momentul în care l-ar fi privit prima oară în ochi.

Darul i-a fost oferit. Regele Muchukunda s-a retras la odihnă într-o peșteră, în adâncul unui munte și aici a dormit mai mulți eoni. Oameni, popoare, civilizații, veacuri ale lumii s-au născut din neant și în el s-au întors, în timp ce regele aflat în starea de extaz inconștient continua să doarmă. Depășind timpul, întocmai precum o face și inconștientul freudian, ascuns în spatele lumii temporale a experiențelor fluctuante ale propriului nostru ego, bătrânul om al muntelui, cel care dormea un somn profund, a continuat să trăiască.

În cele din urmă s-a trezit – dar într-o manieră surprinzătoare, care aruncă o nouă lumină asupra întregului ciclu al eroului, precum și a misterioasei dorințe a regelui atotputernic de a dormi ca dar suprem.

Vișnu, Stăpânul Lumii, s-a încarnat într-un tânăr frumos numit Krișna, care a salvat India de sub dominația unei rase tiranice de demoni și care mai apoi și-a asumat domnia. Și el cârmuia în pace, o pace utopică, când o hoardă de barbari veniți din nord-vest a năvălit în țară. Regele Krișna a pornit să-i înfrunte și, fiind de natură divină, el a reușit să-i învingă printr-un simplu șiretlic. Fără arme și împodobit cu ghirlande de lotuși, el a ieșit din cetate și l-a ademenit pe regele dușmăn să-l urmărească și să-l prindă. Când acesta s-a lăsat păcălit, Krișna s-a ascuns într-o peșteră. Evident, vrăjmașul l-a urmat înăuntru și spre stupoarea sa a descoperit în acea peșteră un om care dormea.

– O!, gândi el. M-a atras aici și acum se preface că doarme.

El lovi cu piciorul bărbatul întins și acesta se mișcă foarte tulburat. Nu era altul decât regele Muchukunda. Acesta se ridică și ochii săi care fuseseră închiși timp de nenumărate cicluri ale creației, istoriei și disoluției lumii, s-au deschis încet către lumină. Prima sa privire s-a îndreptat către regele dușman, care a ars ca o torță înflăcărată și s-a transformat imediat într-o grămadă de cenușă fumegândă. Muchukunda se întoarce, iar a doua sa privire se îndreptă către tânărul frumos, împodobit cu ghirlande, pe care bătrânul rege trezit l-a recunoscut după strălucirea sa drept încarnarea Divinului. Astfel, Muchukunda ingenunche în fața salvatorului său, spunându-i această rugăciune:

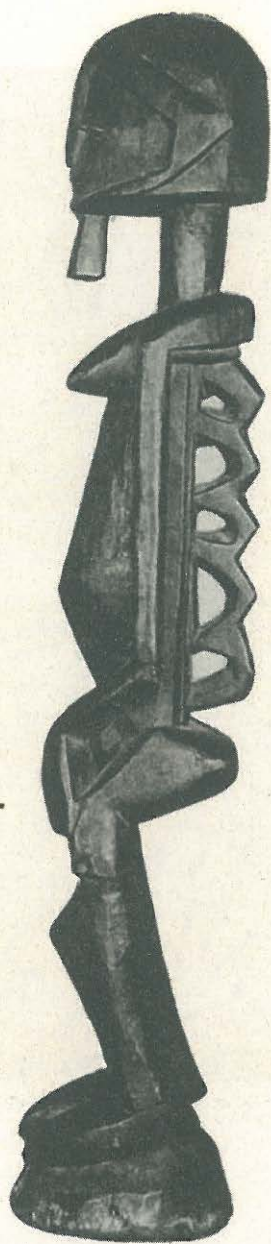
Doamne! Când am trăit și am lucrat ca un om, am trăit și construit fără odihnă. Am trecut prin multe vieți, prin nașteri, am căutat și am suferit fără să zăbovesc o clipă. Am confundat nenorocirea cu bucuria. Am confundat mirajul din deșert cu apa proaspătă. Am vrut bucurii și tot ceea ce am obținut au fost tristeți. Am dorit puteri regești, bunuri pământești, bogății și faimă, prieteni și fii, neveste și urmași, tot ceea ce ispitește simțurile: le-am vrut pe toate pentru că am crezut că ele îmi vor aduce fericirea supremă. Dar în momentul în care reușeam să obțin orice lucru, el se schimba și devenea ca un foc arzător.

Apoi mi-am găsit locul printre zei și aceștia m-au primit ca pe un prieten. Dar unde oare se oprește totul? Unde este odihna? Creaturile acestei lumi, chiar și zeii, sunt amăgiți de șiretlicurile tale, Doamne. Și de aceea ei continuă să trăiască în acest ciclu zadarnic al nașterii, al agoniei vieții, al bătrâneții și al morții. Între vieți ei se confruntă cu stăpânul celor morți și sunt nevoiți să îndure iadul tuturor durerilor aprige. Și toate astea vin de la tine!

Doamne, și eu am fost păcălit de șiretlicurile tale. Am fost o pradă a acestei lumi, rătăcind într-un labirint al greșelilor, prins în plasa conștiinței egoului. Acum mi-am găsit refugiul în Prezența ta – cel fără de limite, adorabilul – și nu doresc decât să fiu eliberat de toate”.

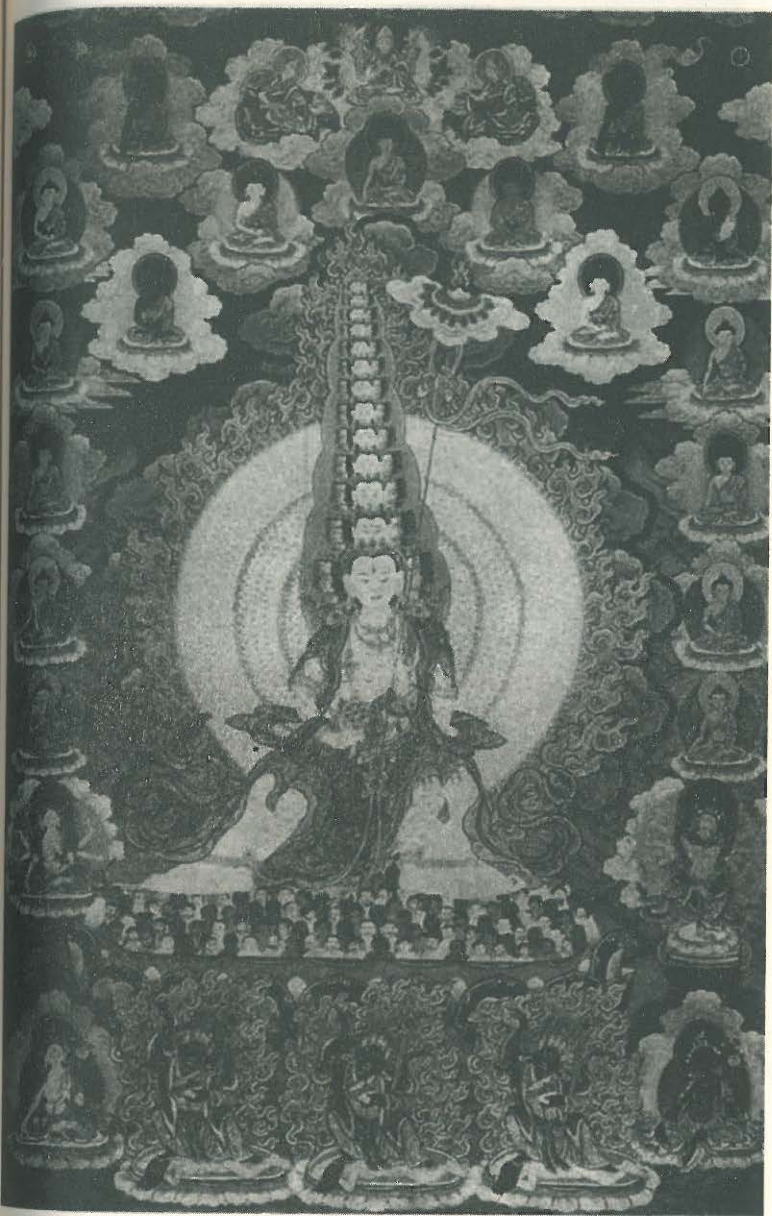
IX. Şiva, Stăpânul dansului cosmic (Sudul Indiei).

X. Strămoșul androgin (Sudan).

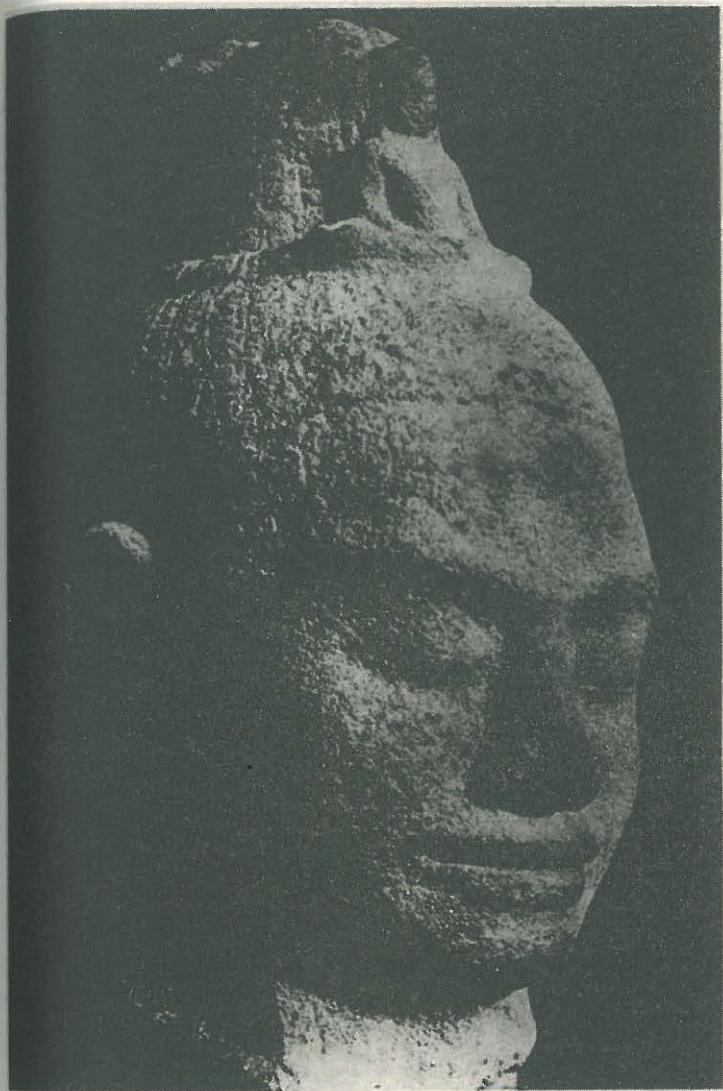
XI. Bodhisattva (China).

XII. Bodhisattva (Tibet).

XIII. Creanga Vieții Nemuritoare (Asiria).

XIV. Bodhisattva (Cambodia).

XV. Întoarcerea (Roma antică).

XVI. Zeița leu cosmică, ținând soarele (nordul Indiei).

Când Muchukunda a ieșit din peșteră a văzut că oamenii deveniseră mai scunzi. În comparație cu ei, el era un uriaș. Și așa a plecat din nou dintre ei, refugiindu-se în munți și acolo s-a dedicat ascetismului, sperând ca într-un final să se elibereze de ultimul său atașament de formele existenței².

Cu alte cuvinte, Muchukunda în loc să se întoarcă, a decis să se retragă și mai mult din această lume. Și cine poate spune că decizia sa nu a avut motive bine întemeiate?

- 2 -

ZBORUL MAGIC

Dacă în urma izbânzii sale eroul dobândește binecuvântarea zeiței sau a zeului și primește porunca de a se întoarce acasă în lumea lui cu un elixir prin care ar putea să restaureze societatea, etapa finală a aventurii sale este susținută de toate puterile protectorului său supranatural. Pe de altă parte, dacă trofeul este dobândit împotriva dorinței păzitorului acestuia sau dacă dorința eroului de a se întoarce în lumea sa nu este pe placul zeilor sau a demonilor, atunci ultima etapă a aventurii mitice devine o urmărire plină de evenimente și de multe ori comică. Fuga sa poate fi încetinită de diferite minuni sau obstacole magice.

De exemplu, galezii narează povestea unui erou, Gwion Bach, care s-a trezit în Tărâmul de Sub Valuri. Mai exact, el se afla pe fundul lacului Bala din Merionethshire, în nordul Țării Galilor. Pe fundul acestui lac trăia un uriaș bătrân numit Tegid cel Chel, împreună cu soția sa, Caridwen. Aceasta, într-unul din aspectele sale, era protectoarea grânelor și a recoltelor bogate, iar în altul, zeiță a poeziei și a scrisului. Ea avea un cazan uriaș în care voia să prepare o băutură care să stimuleze inspirația și cunoașterea. Cu ajutorul căr-

² Vishnu Purana, 23; Bhagavata Purana, 10:51; Harivansha, 114. Textul de mai sus se bazează pe traducerea lui Heinrich Zimmer, *Maya, der indische Mythos* (Stuttgart și Berlin, 1936), pp. 89-99. A se compara Krișna, ca magician al lumii, cu africanul Edshu. A se compara cu zeul farsor din Polinezia, Maui.

tilor de necromanție, ea a creat un amestec negru pe care l-a pus pe foc să fiarbă timp de un an. La finalul acestei perioade, trebuiau să rezulte trei picături care puteau oferi grația inspirației oricărei ființe care le-ar fi înghițit.

Ea l-a pus pe eroul nostru, Gwion Bach, să amestece conținutul din cazan și pe un orb numit Morda să țină mereu aprins focul dedesubt, și le-a poruncit să nu oprească procesul până când nu va trece un an întreg și o zi. Ea însăși strânse în fiecare zi, conform cărților astronomilor și orelor planetare, plantele fermecate care îmbogățeau conținutul. Într-o zi, aproape de sfârșitul anului, în timp ce Caridwen culegea plantele și făcea incantații, soarta a făcut ca trei picături din lichidul fermecat să sară din cazan și să aterizeze pe degetul lui Gwion Bach. Pentru că i-au fript degetul, acesta, instinctiv, și-a băgat degetul în gură. În momentul în care picăturile i-au atins limba, Gwion și-a văzut în fața ochilor tot viitorul și a înțeles că principala lui grijă trebuia să fie protecția față de șiretlicurile lui Caridwen, pentru că mare era priceperea ei. Înspăimântat, Gwion se refugie în țara sa natală. Cazanul s-a spart în două și tot lichidul dinăuntru, care era otrăvitor, cu excepția a trei picături fermecate, s-a scurs în râul din apropiere și astfel caii lui Gwyddno Garanhir au murit otrăviți. Locul în care otrava s-a revărsat în râu a fost numit Otrava Cailor lui Gwyddno.

După aceea veni Caridwen și văzu întreaga trudă de un an pierdută. Luă un butuc de lemn și începu să-l lovească în cap pe orbul Morda, până când acestuia îi căzu un ochi pe obraz. Urlând de durere, orbul îi zise:

– M-ai desfigurat pe nedrept, căci sunt nevinovat. Pierderea ta nu mi se datorează mie.

Caridwen spuse:

– Grăiești adevărul, Gwion Bach a fost cel care m-a jefuit.

Și îndată porni în goană pe urmele lui. Și el o văzu cum se apropia și se transformă într-un iepure și fugi. Ea se transformă apoi într-un ogar și continuă urmărirea. El alergă spre un râu și se transformă în pește. Ea luă forma unei vidre și continuă să-l urmărească pe sub ape până când Gwion se

transformă într-o pasăre și-și luă zborul. Ea se făcu uliu și nu-i lăsa timp de odihnă nici în cer. Și când era gata să-l prindă, Gwion, cuprins de frica morții, zări un morman de grâu aflat într-un hambar; se transformă pe loc într-un grăunte de grâu și se ascunse din nou. Caridwen se transformă într-o găină neagră și începu să caute prin mormanul de grâu până când îl găsi pe Gwion și îl înghiți. Și, după cum ne spune povestea, ea l-a purtat în pânțece timp de nouă luni, apoi l-a născut. Nu a avut inimă să-l omoare, deoarece era foarte frumos. Așa că l-a înfășurat într-o învelitoare de piele și pe 29 aprilie l-a aruncat în apă, lăsându-l în voia sorții³.

Fuga este un episod important al poveștii populare, fiind dezvoltat sub diferite forme comice.

De exemplu, populația buriat din Irkutsk (Siberia) declară că Morgon-Kara, primul lor șaman, era atât de iscusit, încât putea să aducă înapoi sufletele celor morți. Astfel, Stă-

³ „Taliesin”, tradus în engleză de Lady Charlotte Guest în *The Mabinogion* (Everyman's Library, Nr. 97, pp. 263-264).

Taliesin, „Maimarele barzilor din Apus,” ar putea fi un personaj care chiar să fi existat undeva în preajma celui de-al VI-lea secol e.n., contemporan cu căpetenia care ulterior a devenit regele Arthur. Legenda și poemele dedicate acestui bard au supraviețuit într-un manuscris ce datează din secolul al XIII-lea, „Cartea lui Taliesin,” care este una dintre cele „Patru Cărți Antice ale Tării Galilor”. Un *mabinog* (galeză) este ucenicul unui bard. Termenul *mabinogi* înseamnă „instrucție juvenilă” și denotă învățăturile tradiționale (mituri, legende, poeme etc.) care sunt predate unui *mabinog*, iar datoria acestuia era să le știe pe de rost. *Mabinogion*, pluralul de la *mabinogi*, era numele pe care Lady Charlotte Guest îl dăduse în traducerea ei (1838-49) celor unsprezece scrieri din „Cărțile Antice.”

Folclorul bardic al Tării Galilor, asemenea celui din Scoția și Irlanda, provine dintr-un fond mitic extrem de vechi de origine păgâno-celtică. Acestea au fost transformate și reinterpretate de misionarii și cronicarii creștini (secolul V) care au scris poveștile și au încercat să le răstălmăcească, adaptându-le la Biblie. În Irlanda, de-a lungul secolului X, o perioadă minunată în care s-au scris foarte multe povești cunoscute și astăzi, s-a realizat transformarea acestei moșteniri într-o dramaturgie extrem de puternică. Barzii celți umblau pe la curțile creștine ale Europei; poezii scandinavi preluaseră deja temele celtice și le foloseau în propriile lor povești. O mare parte a tradițiilor poveștilor europene, precum și bazele legendelor arthuriene, își găsesc originile în această strălucită perioadă a romanelor occidentale. (Vezi Gertrude Schoepperle, *Tristan and Isolde, A Study of the Sources of the Romance*, London and Frankfurt a. M., 1913).

pânul Morților s-a plâns Marelui Zeu al Cerului și acesta a decis să-l supună pe șaman la o încercare. El a intrat în posesia sufletului unui bărbat și l-a pus într-o sticlă, acoperindu-i gura cu degetul mare. Bărbatul se îmbolnăvi și rudele sale l-au chemat îndată pe Morgon-Kara. Șamanul a căutat pretutindeni sufletul bărbatului, în păduri, în ape, în peșterile din munți, în tărâmul morților și mai apoi, „urcat pe toba sa”, în tărâmul lumii de sus, unde continuă să-l caute vreme îndelungată. La un moment dat, acesta observă că Marele Zeu al Cerului ținea degetul mare pe gura unei sticle și văzu că în interiorul acesteia se afla sufletul pe care-l căuta. Șamanul se transformă atunci într-o viespe. Zbură spre zeu și-l înțepă în frunte, făcându-l pe acesta să-și ia mâna de pe sticlă, eliberând fără să vrea sufletul captiv. Următorul lucru pe care îl văzu zeul era imaginea lui Morgon-Kara care călărea pe toba sa, coborând spre pământ cu sufletul bărbatului bolnav. Cu toate acestea, zborul magic din această poveste nu a fost în întregime un succes. Înfuriat peste măsură, zeul a slăbit imediat puterile șamanului, rupându-i toba în două. Și iată de ce tobele șamanilor, care aveau la început (așa cum spune povestea populației buriat) două membrane de piele, au de atunci încoace numai una⁴.

O variantă populară a fugii magice este aceea în care anumite obiecte sunt lăsate în urma eroului pentru a-l reprezenta pe fugar și pentru a întârzia astfel urmărirea. Maorii din Noua Zeelandă spun povestea unui pescar care într-o zi s-a întors acasă și a descoperit că soția lui și-a înghițit cei doi copii. Ea era întinsă gemând pe podea. A vrut să afle ce s-a întâmplat și femeia i-a spus că se simte rău. A întrebat unde sunt cei doi băieți și ea i-a răspuns că au fugit de-acasă. Dar el știa că minte și, folosindu-se de magie, o provocă să-i verse pe cei doi care au ieșit din stomacul ei teferi și nevătămați. Apoi, bărbatului fiindu-i frică de soția sa, s-a hotărât să fugă și să scape de ea, alături de fiii săi.

⁴ Harva, *op. cit.*, pp. 543-544; citat din "Pervyi buryatskii šaman Morgon-Kara," *Isvestiya Vostočno-Siberskago Otdela Russkago Geografičeskago Obščestva*, XI, 1-2 (Irkutsk, 1880), pp. 87 ff.

Când căpcăuna s-a dus să aducă apă, bărbatul și-a folosit puterile magice și apa s-a retras din fața ei, femeia trebuind să meargă destul de mult până să ajungă la izvor. Apoi, bărbatul prin câteva gesturi le-a cerut caselor, copacilor care creșteau lângă sat, gropii de gunoi, precum și templului de pe vârful dealului, să răspundă în locul său atunci când soția lui avea să se întoarcă și să-l strige. El fugi cu băieții săi spre canoe și porniră în larg. Femeia se întoarse și negăsind pe nimeni începu să strige de jur împrejur. Prima care răspunse fu groapa de gunoi. Ea plecă în acea direcție și strigă din nou. Casele răspunseră, apoi copacii. Unele după altele, obiectele din vecinătate îi răspundeau soției, iar ea alerga descumpănită în toate direcțiile. Obosise și plânsese îndelung până să-și dea seama de ceea ce se petrecuse. Urcă în grabă la templul de pe deal și se uită spre mare, văzând ambarcațiunea soțului ei dispărând la orizont⁵.

O altă variantă cunoscută a fugii magice este cea în care o serie de obstacole apar în urma eroului care fuge.

Un băiețel și surioara lui se jucau lângă un izvor. Din greșeală, cei doi căzură în apă. Acolo era o nixă, o femeie ce trăiește în adâcuri, care le spuse: «Acum sunteți ai mei! Acum veți munci pentru mine!» și îi luă cu ea. Îi dădu fetei în mărdar și încâlcit pe care să-l țeasă și o puse să strângă apă într-o copaie fără fund. Băiatul fu obligat să taie un copac cu o toporișcă boantă și tot ce primea de mâncare erau bucăți tari de aluat. Sătui de chinurile la care erau supuși, copiii au așteptat până într-o zi de duminică, când nixa era plecată la biserică și au rupt-o la fugă fără să privească înapoi. Când se întoarse, nixa băgă de seamă că cei doi nu mai erau acolo și porni în grabă după ei.

Copiii o puteau vedea din depărtare și fetea aruncă în urma ei o perie de păr care se transformă imediat într-un munte plin de tufșuri cu mii și mii de țepi care îngreunară trecerea nixei. Cu toate acestea, ea reuși să treacă. Cum o văzură din nou, cei doi se opriră din alergat și băiatul aruncă

⁵ John White, *The Ancient History of the Maori, his Mythology and Traditions* (Wellington, 1886-89), Vol. II, pp. 167-171.

În urma lui un pieptene care se transformă într-un munte acoperit de mii de spini. Chiar și așa, nixa reuși să depășească obstacolul și trecu mai departe. Apoi, fetița aruncă în urma ei o oglindă, iar aceasta se transformă într-un munte de oglinzi, care era atât de alunecos, încât nixa nu mai putu să treacă, dar se gândi în felul următor: «Mă duc repede acasă, îmi iau securea și zdrobesc oglinda». Până ce s-a întors și a spart oglinda, copiii dispăruseră fără urmă, iar nixa fu nevoită să se întoarcă la izvorul ei.⁶

Fig. 9a Gorgona urmărindu-l pe Perseu, care fuge ținând capul Meduzei.

Puterile abisului nu trebuie tratate cu ușurătate. În Orient, se vorbește despre pericolul utilizării practicilor yoga, care pot avea efecte psihologice perturbatoare fără o supervizare competentă. Meditațiile candidatului aflat în inițiere trebuie să fie ajustate propriului său progres, astfel încât imaginația să fie protejată la fiecare pas de către *devata* (zeități adecvate vizualizate) până când spiritul adeptului este pregătit să pășească singur mai departe. Așa cum remarcă Dr. Jung:

⁶ Grimm, Nr. 79.

Funcția extrem de utilă a simbolului dogmatic este aceea că protejează un individ de o experimentare directă a lui Dumnezeu, atât timp cât acesta nu se expune cu ostentație. Dar dacă... el pleacă de acasă, părăsindu-și familia, trăiește mult timp de unul singur și apoi privește prea adânc în oglinda întunecată, atunci există șansa ca întâlnirea teribilă să se producă. Și chiar și atunci simbolul tradițional, ajuns la maturitate prin trecerea secolelor, poate funcționa ca un elixir vindecător, deviind incursiunea fatală a divinității vii în spațiile sacre ale bisericii⁷.

Fig. 9b Perseu fugind cu capul Meduzei în desagă.

Obiectele magice aruncate în urmă de eroul cuprins de panică – interpretările protectoare, principiile, simbolurile, raționalizările sau orice altceva – amână și absorb puterea

⁷ C. G. Jung, *The Integration of the Personality* (New York, 1939), p. 59.

Paznicului Cerului, permițând aventurierului să se întoarcă în lumea lui în siguranță și având, probabil, cu el acel dar mult râvnit. Cu toate acestea, plata pe care trebuie să o dea nu este întotdeauna ușor de suportat.

Una dintre cele mai șocante fugi cu obstacole este cea întâlnită de eroul grec, Iason. Acesta a pornit în căutarea Lânii de Aur. A plecat pe mare alături de camarazii săi, pe corabia Argo și a navigat în direcția Mării Negre, unde a reușit în final să ajungă după multe peripeții. A sosit undeva în apropierea Bosforului, în orașul și palatul regelui Aetes. În spațele palatului era pădurea în care se găsea copacul cu trofeul păzit de dragon.

Fiica regelui, Medeea, se îndrăgostise foarte tare de frumosul vizitator și atunci când tatăl ei îl supuse unei încercări imposibile ca preț pentru Lâna de Aur, ea făuri niște talismane care îl ajutără să răzbată. Încercarea consta în aratul unui anumit câmp cu un plug tras de doi tauri ce scuipau flăcări și aveau picioare de bronz. După aceea, Iason a trebuit să semeie câmpul cu dinții unui dragon și apoi să ucidă oastea de războinici ce avea să răsară din pământ. Dar având armura și corpul unse cu pomezile farmecate ale Medeei, Iason struni taurii. În momentul în care oștenii răsăriră din pământ, el aruncă o piatră în mijlocul lor, provocându-i să se întoarcă unul spre celălalt, iar aceștia se omorâră între ei până la ultimul.

Frumoasa îndrăgostită îl conduse apoi pe Iason la stejarul de care era atârnată Lâna de Aur. Dragonul care o păzea se distingea printr-o creastă, avea limba despicate-n trei și colți amenințători.

Folosindu-se de o licoare făurită de Medeea dintr-o anume iarbă, cuplul reuși să adoarmă monstrul și să ia Lâna. După ce răpi trofeul, el fugi către corabie alături de Medeea și porniră pe mare. Regele era pe urmele lor. Când văzu că acesta îi ajunge din urmă, Medeea îl convinse pe Iason să-l ucidă pe Apsyrtos, fratele ei mai mic pe care îl luase cu ea și să arunce bucăți din corpul dezmembrat în mare. Acest lucru l-a obligat pe Aetes, tatăl ei, să se oprească și să recupereze

trupul copilului său pentru a-l înmormânta după datină. În timpul acesta, corabia Argo a dispărut în larg⁸.

În cartea japoneză „Cronicile lucrurilor din vechime” există o poveste înfrigorătoare care vorbește despre coborârea în infern a lui Izanagi, tatăl primordial. El trebuia s-o recupereze din tărâmul Fluviului Galben pe sora-soția sa moartă, Izanami. Ea l-a întâmpinat la poarta lumii de dincolo și el îi spuse:

– Preamărîto, surioara mea iubită! Nu am reușit să terminăm de făurit tărâmurile pe care le-am început împreună; întoarce-te!

Ea îi răspunse:

– Păcat că nu ai venit mai devreme! M-am hrănit cu mâncarea Tărâmului Fluviului Galben. Cu toate acestea sunt onorată că ai venit aici, preamărite și iubite frate al meu; îmi doresc să mă întorc alături de tine. Am să vorbesc despre acest lucru cu zeitățile Fluviului Galben. Ai grijă să nu te uiți la mine!

Ea s-a retras în palat unde zăbovi vreme îndelungată, astfel încât el nu mai avu răbdare să aștepte. Își scoase unul din dinții pieptenelui din părul său și aprinzându-l ca pe o torță se aventură în palat să o caute. Și acolo o văzu pe Izanami putrezind și plină de viermi.

Îngrozit de ceea ce văzu, Izanagi fugi. Izanami spuse:

– M-ai făcut de rușine.

Izanami o trimise pe Femeia cea Urâtă a lumii de dincolo să-l urmărească. Izanagi o luă la fugă și își smulse coroana de pe cap aruncând-o în urma lui. Imediat aceasta se transformă în struguri și, în timp ce urmăritoarea lui se opri să-i mănânce, Izanagi își continuă fuga. Cu toate acestea, ea își relua urmărirea și îl ajunse din urmă. El smulse un alt dinte din pieptenele aflat în părul său și-l aruncă pe jos. Imediat acesta se transformă în muguri de bambus, iar urmăritoarea se opri din nou ca să-i mănânce, iar el fugi.

⁸ A se vedea Apollonios din Rhodos, *Argonautika*: Fuga este povestită în Cartea a IV-a.

Apoi, mai tânăra lui soră trimise în urmărirea sa cele opt zeități ale tunetului împreună cu o mie cinci sute de războinici ai Fluviului Galben. Scoțând sabia ce o purta cu măreție la cingătoare, Izanagi o roti amenințător în urma sa, continuându-și fuga. Războinicii își continuară urmărirea. Ajungând la granița dintre lumea celor vii și tărâmul Fluviului Galben, el luă trei piersici care creșteau acolo, așteptă și când oastea se apropie de el, le azvârli în direcția ei. Piersicile din lumea celor vii loviră războinicii din tărâmul Fluviului Galben, care se întoarseră și o rupseră la fugă.

Preamărta Izanami, în ultimă instanță, se hotărî atunci să vină după el. Așa că Izanagi luă o stâncă care nu putea fi ridicată decât de o mie de oameni și îi blocă trecerea. Față în față, dar cu stâncă între ei, își spuseră cuvinte de despărțire. Izanami spuse:

– Frumosul meu frate mai mare! Preamăritule! Dacă te porți așa, mă obligi să ucid în fiecare zi câte o mie de oameni din tărâmul tău.

Izanagi răspunse:

– Frumoasa mea soră mai mică! Preamărto! Dacă faci acest lucru, atunci voi porunci ca în fiecare zi o mie cinci sute de femei să nască prunci⁹.

Retrăgându-se pe tărâmul disoluției, din lumea creatorului Izanagi, tatăl tuturor lucrurilor, Izanami încercase să-și protejeze fratele-soț. Văzând mai mult decât putea îndura, acesta și-a pierdut inocența în fața morții, dar prin divina sa voință de a trăi, trase ca pe o stâncă uriașă vâlul protector pe care l-am avut cu toții de atunci între ochii noștri și mormânt.

Mitul grecesc al lui Orfeu și Euridice, precum și alte sute de povești similare din toată lumea, sugerează, precum o face și această legendă orientală, că în ciuda eșecului, există o posibilitate prin care îndrăgostitul să se reîntoarcă cu iubirea sa pierdută de dincolo de teribilul prag. Intervine însă o mică greșeală, un mic, dar critic simptom al fragilității

⁹ *Ko-ji-ki*, „Cronicile lucrurilor din vechime” (712 e.n.), adaptat după traducerea în engleză a lui C. H. Chamberlain, *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, Vol. X, Supliment (Yokohama, 1882), pp. 24-28.

umane, iar relația deschisă dintre cele două lumi devine imposibilă. Astfel că aproape suntem tentați să credem că dacă acest mic accident ar putea fi evitat, totul s-ar sfârși cu bine. Însă, în versiunile polineziene ale acestei povești, acolo unde cuplul reușește de obicei să scape cu bine, precum și în piesa grecească satirică *Alceste*, unde avem de asemenea o întoarcere fericită, efectul nu este liniștitor, ci doar suprauman. Miturile eșecurilor ne mișcă cu tragedia vieții, în timp ce miturile care se încheie cu bine sunt lipsite de credibilitate. Cu toate acestea, pentru ca monomitul să își îndeplinească promisiunea, nu eșecul uman sau succesul suprauman este ceea ce trebuie să arătăm, ci însăși izbânda omului. Aceasta este problema crizei pragului întoarcerii. Inițial vom privi această etapă prin perspectiva simbolurilor supraumane și apoi vom vedea învățămintele practice pe care ea le oferă omului istoric.

- 3 -

SALVAREA DIN EXTERIOR

Eroul poate fi adus înapoi din aventura sa extraordinară de către un ajutor divin din exterior. Se poate spune că lumea trebuie să vină după el ca să-l recupereze. Fericirea sălașului din adâncuri nu este ușor abandonată în favoarea autodispersării din starea de veghe. „Care, după ce s-a lepădat de lume”, putem citi, „și-ar dori să revină? El n-ar fi decât *acolo*”¹⁰. Și totuși, câtă vreme eroul e în viață, viața îl va chema. Societatea este invidioasă pe cel care reușește să rămână în afara ei și va veni după el. Dacă eroul – precum Muchukunda – este nedoritor, cel care-l perturbă poate suferi un șoc destul de urât. Pe de altă parte, dacă cel chemat este doar întârziat și blocat în starea de beatitudine a ființei perfecte (care seamănă cu moartea) – are loc o salvare aparentă și aventurierul se întoarce.

¹⁰ Jaimuniya Upanishad Brahmana, 3. 28. 5.

Atunci când corbul din povestea eschimoșilor a fugit cu bețele de foc în burta balenei, el s-a trezit la intrarea într-o cameră frumoasă la capătul căreia ardea o lampă. A fost uimit să vadă stând acolo o fată frumoasă. Camera era curată și uscată, șira spinării balenei susținea tavanul, iar coastele formau pereții. În lampă picura încet ulei dintr-un tub care cobora de-a lungul șirei spinării.

Când corbul a intrat în cameră, femeia își ridică privirea și-l întrebă: „Cum ai ajuns aici? Ești primul om care intră aici”. Corbul i-a povestit ceea ce făcuse, iar ea îl rugă să se așeze în partea cealaltă a camerei. Această femeie era chiar sufletul balenei (*inua*). Ea așeză câteva bucate în fața oaspetelui și-i oferi fructe de pădure și ulei, povestindu-i cum a adunat fructele în anul precedent. Corbul rămase oaspetele lui *inua*, în burta balenei, timp de patru zile și în tot acest timp fu intrigat de tubul care cobora de-a lungul coloanei vertebrale a balenei.

De fiecare dată când femeia părăsea încăperea, ea îl avertiza să nu atingă acel tub. Dar de data aceasta, când ea plecă din nou, corbul se apropie de lampă, își întinse gheara și atinse o picătură mare de ulei pe care o gustă. Era atât de dulce, încât repetă gestul, iar apoi le înghiți pe toate pe măsură ce curgeau. Lacom, i se păru că curg mult prea încet, și atunci întinse ghearele în sus și rupse o bucată din tub, pe care o mănca. Nici nu rupse bine tubul, că fu inundat de uleiul care se scurse în cameră, stingând lumina, și camera începu să se rostogolească înainte și înapoi. Această mișcare nu se opri timp de patru zile. Corbul aproape că se sfârși de oboseala pricinuită de zdruncinarea continuă și de zgomotul asurzitor. Dar apoi totul se liniști, deoarece fără să știe, corbul rupse una dintre arterele care duceau la inima balenei și aceasta muri. *Inua* nu se întoarse niciodată. Trupul neînsuflețit al balenei eșuă pe mal.

Acum corbul era prizonier. Cum stătea și se întreba ce e de făcut, a auzit doi bărbați care vorbeau, stând pe spatele animalului. Cei doi luară decizia de a chema toți sătenii să îi ajute cu balena. Apoi, au tăiat o gaură adâncă în partea de

deasupra a trupului animalului¹¹. Când gaura fu suficient de mare și când toți oamenii își luaseră bucăți de carne pentru a le duce mai departe pe țărm, corbul ieși fără să fie observat. Ajungând pe mal, își aminti că și-a lăsat bețele de foc în burta balenei. Își luă haina și masca și apărură în fața oamenilor ca un om mic și negru, îmbrăcat într-o piele de animal. Aceștia se uitară la el cu neîncredere. Corbul se oferă să-i ajute, își ridică mânecile și se apucă de muncă.

La scurt timp, unul dintre cei care munceau în interiorul balenei strigă:

– Priviți ce am găsit! Bețe de foc în burta balenei!

Corbul spuse:

– Vai, dar asta este de rău! Fiică-mea mi-a spus odată că atunci când se găsesc bețe de foc în burta unei balene despicate de oameni, mulți dintre aceștia urmează să moară! Eu nu mai stau aici!

Își lăasă în jos mânecile și o luă la fugă. Oamenii se grăbiră să-i urmeze exemplul. Și în felul acesta corbul, întorcându-se în urma lor, avu o vreme întregul ospăț la dispoziție¹².

Unul dintre cele mai importante și mai frumoase mituri ale tradiției Shinto din Japonia – care era deja foarte vechi atunci când a fost consemnat în cartea din secolul VIII e.n. „Cronicile lucrurilor din vechime” – povestește cum a fost scoasă Amaterasu, frumoasa zeiță a soarelui, dintr-o locuință cerească din piatră în timpul perioadei critice de la începutul lumii. Acesta este un bun exemplu în care eroul salvat este reticent. Susanowo, zeul furtunii și fratele lui Amaterasu, se purta îngrozitor de urât. Deși ea încercase orice mijloc posibil să-l liniștească și fusese peste măsură de tolerantă, el continua să-i distrugă orezăriile și să-i insulte instituțiile. Insulta finală a venit când acesta a făcut o gaură în acoperișul țesătoriei și a aruncat înăuntru un „cal bălțat ceresc pe care îl jupuisese de la coadă spre cap”, ceea ce stârni panică în rândul servitoarelor zeiței ce țeseau îmbrăcămintea maiestruoasă a zeităților, iar acestea muriră de frică.

¹¹ În multe mituri ale eroului, acesta este eliberat din pânțele balenei de păsări care ciugulesc „pereții” temniței.

¹² Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes*, pp. 85-87.

Amaterasu, îngrozită de cele văzute, se retrase în peștera ei celestă, închise ușa în urma sa și o încuie. Acest lucru era un lucru teribil pe care îl putea face, deoarece dispariția permanentă a soarelui ar fi însemnat sfârșitul lumii – finalul, chiar înainte ca lucrurile să fi început cu adevărat. Odată cu dispariția ei, câmpiile din înaltul cerului și tufărișurile din pământul din mijloc rămaseră în beznă. Spiritele răului începură să își facă de cap prin lume, numeroase forțe aducătoare de rău s-au ivit, iar vocile a mii de zei se auzeau precum roiul de muște în a cincea lună de bâzâit.

Fig. 10 Învierea lui Osiris.

Astfel că cei opt milioane de zei s-au întrunit pe marginea râului liniștit din ceruri și l-au rugat pe unul dintre ei, Cuprinzătorul-de-gânduri, să nascocoască un plan. Ca urmare a acestui plan, au fost produse o mulțime de lucruri cu puteri divine, printre care o oglindă, o sabie și ofrande din pânză. Un copac uriaș a fost decorat cu bijuterii, au fost aduși cocoși care să cânte în permanență, s-au aprins focuri

de tabără și s-au săvârșit liturgii maiestuoase. Totodată, o zeiță tânără, Uzume, a început să salte într-un dans zgomotos și voios. Cele opt milioane de divinități erau atât de bine dispuse, încât râsul lor umplu văzduhul și zgudui cerul.

Zeița-soarelui auzi râsul de afară și fu uimită. Era curioasă să afle ce se întâmpla acolo. Deschise ușor ușa și strigă dinăuntru:

– Credeam că, retrăgându-mă, întinderea cerului va fi întunecată și tot întunecate vor fi toate tufărișurile de pe pământul din mijloc. Cum se face că Uzume este bucuroasă și-i face pe ceilalți opt milioane de zei să râdă?

Uzume răspunse:

– Ne bucurăm de existența unei zeități mult mai mărețe decât Înălțimea Voastră.

În timp ce avea loc acest dialog, doi zei împinseră o oglindă înaintea lui Amaterasu. Aceasta, din ce în ce mai uimită de ceea ce vedea, părăsi treptat ușa și privi în oglindă. Un zeu puternic o prinse de mână și o trase cu totul afară, în timp ce un altul legă o funie (numită *shimenawa*) în spatele ei, de-a curmezișul intrării. Îi spuse astfel:

– Nu trebuie să te mai întorci acolo!

Și așa câmpiile și pădurile au fost cuprinse din nou de puterea luminii¹³. Soarele putea acum să apună, dar numai pentru un timp limitat, în fiecare noapte – la fel cum se întâmplă în viață cu somnul odihnitor; dar el este împiedicat de augusta *shimenawa* să dispară definitiv.

Motivul soarelui ca zeiță și nu ca zeu este un element mitologic rar și prețios care a supraviețuit dintr-un context mitic arhaic ce, aparent, într-o vreme era extrem de popular. Marea divinitate maternă a Arabiei Saudite este soarele feminin, Ilat. Cuvântul „soare” în germană este feminin: *die Sonne*. În Siberia, precum și în America de Nord, au supraviețuit povești care vorbesc despre un soare feminin. Totodată, în povestea Scufitei Roșii, cea care este mâncată de lup, dar care este eliberată din burta acestuia de către vână-

¹³ *Ko-ji-ki*, după Chamberlain, *op. cit.*, pp. 52-59.

tor, putem regăsi trăsături comune cu legenda lui Amaterasu. Urme ale acestui element solar feminin au rămas în multe locuri din lume, dar numai în Japonia întâlnim această mitologie ca având o importanță fundamentală în dezvoltarea civilizației. Mikado-ul (împăratul) este descendentul direct al lui Amaterasu care, ca străbună a casei regale, este venerată drept una dintre zeitățile supreme ale tradiției naționale Shinto¹⁴. În aventurile sale, se poate identifica un sentiment

¹⁴ Shinto, „Calea Zeilor,” este tradiția japoneză importată din Butsudo sau „Calea lui Buddha”, fiind o cale a devotamentului față de paznicii vieții și ai obiceiurilor (spirite locale, puteri ancestrale, eroi, regi divini, părinți și copii) cu puteri diferite față de cei ce pot oferi eliberare spirituală (Bodhi-sattva și Buddha). Calea de venerare este aceea de a apăra și cultiva puritatea sufletească: „Ce este abluțiunea? Nu cumva este mai mult curățarea trupului cu apă sfântă, fiind de fapt urmarea Căii Morale și Drepte: (Tomobe-no Yasutaka, *Shinto-Shoden-Kuju*). „Ce-l mulțumește pe Zeu este virtutea și sinceritatea, nu ofrandele materiale” (*Shinto-Gobusho*).

Amaterasu, străbuna Casei Regale, este divinitatea principală în numeroase panteonuri folclorice, ea fiind manifestarea supremă a forței nevăzute, transcendentă dar immanentă a Zeului Universal: „Zei sunt doar manifestările diferite ale unei divinități unice, Kunitokotachi-no-Kami, Ființa Divină Eternă Prezentă pe Pământ, Marea Unitate a Lucrurilor Existente în Univers, Ființa Primordială a Cerului și a Pământului care există dintotdeauna, de la începutul lucrurilor și până la sfârșitul lumii” (Izawa-Nagahide, *Shinto-Amemo-Nuboko-no-Ki*). „Ce zeități venerază Amaterasu atunci în abținerea din Câmpia Cerului Înalt? Ea se venerază pe Sine ca pe o divinitate, încercând să-și cultive propria virtute divină în propria persoană prin puritate interioară, devenind una cu Divinul” (Ichijo-Kaneyoshi, *Nihonshoki-Sanso*).

Având în vedere că Divinitatea este immanentă în toate lucrurile, acestea trebuie privite ca fiind divine, de la ulcioare și vase de bucătărie, până la Mikado: aceasta este Shinto, „Calea Zeilor”. Mikado-ul, fiind în cea mai înaltă poziție, primește cea mai mare reverență, dar nu o reverență diferită ca gen de cea acordată tuturor lucrurilor. „Divinitatea care ne inspiră cutremurare, se manifestă chiar și într-o frunză sau într-un copac, sau într-un fir delicat de iarbă” (Urabe-no-Kanekuni). Funcția reverențelor din Shinto este de a cinsti Divinitatea din fiecare lucru; funcția purității, de a susține manifestarea Sa în fiecare – urmând modelul auto-venerării zeiței Amaterasu. „Cu zeul nevăzut care vede toate secretele în tăcere, inima omului sincer se unește de pe pământul de jos” (poem scris de Împăratul Meiji). Toate referințele de mai sus pot fi găsite în Genchi Kato, *What is Shinto?* (Tokyo: Maruzen Company Ltd., 1935); a se vedea și Lafcadio Hearn, *Japan, An Interpretation* (New York: Grosset and Dunlap, 1904).

diferit de cel pe care îl transmit mitologiile zeului solar: o anumită tandrețe către acel dar divin al luminii, o grațitudine blândă față de lucrurile vizibile – elemente care diferențiau odinioară dispoziția religioasă a multor popoare.

Oglinda, sabia și copacul sunt elemente recunoscutibile. Oglinda, reflectând zeița și atrăgând-o din odihna nonmanifestării ei divine, este un simbol pentru lume, tărâmul imaginii reflectate. În aceasta, divinitatea este încântată să-și privească propria glorie, iar această plăcere generează actul de manifestare sau „creația”. Sabia este echivalentul fulgerului. Copacul este Axa Lumii în aspectul său roditor, ce împlinește dorințe – același pe care creștinii îl au în casă la finalul solstițiului de iarnă, momentul renașterii sau al reîntoarcerii soarelui, un obicei plin de bucurie moștenit din păgânismul germanic, care a dat limbii germane moderne femininul *Sonne*. Dansul lui Uzume și tumultul zeilor aparțin carnavalului: lumea lăsată întoarsă pe dos de retragerea divinității supreme, dar bucuroasă de înnoirea care se apropie. *Shimenawa*, funia întinsă în spatele zeiței atunci când aceasta a reapărut, simbolizează gingășia miracolului întoarcerii luminii. Această *shimenawa* este unul dintre cele mai importante și elocvente simboluri tradiționale din cadrul religiei populare japoneze. Atârnat deasupra intrărilor în temple, agățat pe străzi în timpul sărbătorii de An Nou, el denotă renașterea lumii în pragul întoarcerii. Dacă pentru creștini crucea este cel mai sugestiv simbol care ilustrează trecerea înspre abisul morții, *shimenawa* este cel mai simplu semn al învierii. Cele două reprezintă misterul limitei dintre lumi – linia existentă inexistentă.

Amaterasu este sora orientală a mării Inanna, zeița supremă de pe tăblițele cuneiforme sumeriene antice, a cărei coborâre în lumea inferioară am urmărit-o deja. Inanna, Iștar, Astarte, Afrodita, Venus: acestea erau numele pe care zeița le-a purtat de-a lungul perioadelor culturale ce s-au succedat în timpul dezvoltării occidentale – nefiind asociată cu soarele, ci cu planeta care-i poartă numele, cu luna, cu cerurile sau cu pământul roditor. În Egipt, a devenit zeița

Ștelei Căinelui, Sirius, a cărei apariție pe cer anunța an de an inundațiile Nilului, extrem de prielnice pentru recolte.

Ne amintim cum Inanna a coborât din ceruri în infernul stăpânit de sora sa, Regina Morții, Ereshkigal. Ea a lăsat-o în urmă pe Ninshubur, mesagera ei, poruncindu-i să o salveze în cazul în care nu s-ar mai fi întors. Ea a ajuns dezbrăcată în fața celor șapte judecători care și-au fixat ochii pe ea și au transformat-o într-un cadavru, iar cadavrul, așa cum am văzut, i-a fost agățat de un stâlp.

*Trei zile și trei nopți au trecut¹⁵,
Și mesagera Inannei, Ninshubur,
Mesagera ei de cuvinte prielnice,
Purtătoarea ei de cuvinte de sprijin,
A umplut cerul de plângeri pentru ea,
A strigat pentru ea în altarul adunării,
A fugit în casa zeilor pentru ea. [...]
S-a îmbrăcat pentru ea într-o haină dintr-o singură bucată, precum un cerșetor,
Către Ekur, casa lui Enlil, singur și-a îndreptat pasul.*

Acesta este începutul salvării zeiței și ilustrează cazul celei care cunoștea puterea țărâmului în care pătrundea, astfel că și-a luat precauții, asigurându-se că va fi trezită. Ninshubur a mers mai întâi la zeul Enlil, dar acesta îi spuse că Inanna, coborând din țărâmul de sus în cel de jos, în lumea de dincolo legile lumii de dincolo, trebuie să aibă întâietate. Ninshubur merse apoi la zeul Nanna, dar acesta îi repetă același lucru. Ninshubur se duse și la zeul Enki, iar acesta născoci un plan¹⁶. El creă două creaturi lipsite de sex

¹⁵ A se compara cu Crezul creștin: „A coborât în Infern și în a treia zi s-a ridicat din morți...”

¹⁶ Enlil era zeul sumerian al aerului, Nanna – zeul lunii, Enki era zeul apei și zeul înțelepciunii. La momentul în care a fost scrisă această poveste (mileniul al III-lea î.e.n.) Enlil era divinitatea supremă a panteonului sumerian. El era destul de ușor de mâniat, fiind cel care a trimis pe pământ Potopul. Nanna era unul din fii săi. În mitologie, zeul Enki apare de obicei

și le oferi „mâncarea vieții” și „apa vieții” instruindu-le să se ducă în lumea de dincolo și să împrăștie această mâncare de șaizeci de ori pe corpul suspendat al Inannei.

*Asupra trupului agățat de stâlp au îndreptat frica
de razele focului,
De șaizeci de ori mâncarea vieții, de șaizeci de ori apa vieții,
au stropit peste ea,
Și Inanna se trezi.*

*Inanna ieși din lumea de dincolo,
Anunnaki fugiră,
Și oricine din lumea de dincolo coborâse în pace,
Atunci când Inanna ieși din lumea de dincolo,
Morții se grăbiră înaintea ei.*

*Inanna urcă din lumea de dincolo,
Demonii mici ca trestiiile,
Demonii mari ca penițele ce scriu pe tăblițe,
Mergeau alături de ea.
Cel ce mergea în fața ei ținea un toiag,
Cel ce mergea alături de ea ținea o armă la coapsă.
Cei ce mergeau înaintea ei,
Cei ce mergeau înaintea Inannei,
Erau creaturi ce nu cunosc nici foame, nici sete,
Ce nu mănâncă nici făină cernută,
Ce nu beau nici vin de libații,
Ce răpesc soțiile de lângă coapsele bărbaților,
Ce răpesc copiii de la sânul mamelor.*

Înconjurată de acest grup de spirite și fantome, Inanna porni prin regatul Sumerului, din oraș în oraș¹⁷.

în rolul ajutorului. El este stăpânul și sfătuitorul atât al lui Ghilgameș cât și al eroului Atarhașis-Utnapishtim-Noe. Motivul lui Enki vs. Enlil se materializează și în mitologia clasică europeană, în conflictul dintre Poseidon și Zeus (Neptun vs. Jupiter)

¹⁷ Kramer, *op. cit.*, pp. 87, 95. Din păcate, concluzia acestei poezii – acest document important al surselor mitice și simbolice ale civilizației noastre – nu s-a păstrat.

Aceste trei exemple din zone diferite cultural – Corbul, Amaterasu și Inanna – ilustrează suficient de bine salvarea eroului de către forțe exterioare. Acestea demonstrează în etapele finale ale aventurii lucrarea neîntreruptă a forțelor supranaturale ajutătoare ce îl însoțesc pe erou pe tot parcursul încercărilor sale. Conștientul său stingându-se, inconștientul nu încetează însă să alimenteze echilibrul interior, eroul renăscând în lumea din care a plecat. În loc să-și salveze ego-ul, așa cum am putut vedea în etapa zborului magic, el îl pierde. Cu toate acestea, prin grație divină, el îl va recupera.

Acestea fiind spuse, ajungem la punctul crucial al aventurii, pentru care întreaga aventură miraculoasă de până acum a fost doar un preludiu. Această etapă este cea a trecerii paradoxale a pragului suprem, momentul întoarcerii eroului din tărâmul magic în lumea lui obișnuită. Fie că este salvat de forțe exterioare, de forțe interioare sau adus înapoi de călăuzele divine, el trebuie să reintre cu darul său în atmosfera de mult uitată în care oamenii care sunt fragmentari își închipuie că sunt compleți. Va mai trebui ca eoul, cu elixirul său sfârâmător de ego-uri și răscumpărător de viață, să înfrunte societatea, să sufere șocul întrebărilor și invidiilor oamenilor incapabili să-l înțeleagă.

- 4 -

TRECEREA PRAGULUI DE ÎNTOARCERE

Cele două lumi, divină și umană, pot fi percepute ca diferite una de cealaltă – diferite precum viața și moartea sau precum ziua și noaptea. Eroul se aventurează din tărâmul familiar în întuneric. Acolo el își duce la bun sfârșit aventura sau ne apare pierdut, întemnițat sau pus în pericol. Întoarcerea sa ne este descrisă ca o revenire din acel tărâm îndepărtat. Cu toate acestea – și aici este una din cheile care ne pot oferi înțelegerea deplină a mitului și a simbolului – cele două tărâmurii sunt, în realitate, unul singur. Tărâmul

zeilor este o dimensiune uitată a lumii pe care o cunoaștem. Explorarea acelei dimensiuni, fie conștientă sau inconștientă, reprezintă sensul complet al faptelor eroului. Valorile și distincțiile, care în viața de zi cu zi par importante, dispar odată cu asimilarea sinelui în ceea ce a fost cândva alteritate. Precum în poveștile cu căpcăuni canibali, frica de a pierde această individualizare personală poate reprezenta întreaga povară a experienței transcendente prin care trec sufletele neinstruite. Dar sufletul-erou se aventurează cu vitejie – și descoperă că vrăjitoarele s-au transformat în zeițe și că dragonii au devenit câinii de pază ai zeilor.

Pe de altă parte, din perspectiva conștientului, trebuie întotdeauna să existe o anumită inconsistență derutantă între înțelepciunea adusă din adâncuri și prudența eficientă din lumea de deasupra. Astfel, se poate explica separarea oportunismului de virtute, ceea ce a dat naștere degenerării existenței umane. Martiriul este caracteristic sfinților, iar oamenilor nu le-au mai rămas decât cutumele, ce nu pot fi lăsate să crească precum crinii sălbatici. Sfântul Petru are mereu sabia pregătită pentru a-și proteja creatorul și susținătorul lumii¹⁸. Darul adus înapoi din adâncurile transcendente devine raționalizat cu repeziciune într-o nonentitate și crește nevoia de un alt erou care să revigoreze lumea.

Astfel, cum să predai din nou ceea ce a fost predat în mod corect și învățat incorect de mii și mii de ori, de-a lungul mileniilor nebuniei prudente a omenirii? Acesta este țelul cel mai dificil de atins al eroului. Cum poate el readuce la lumină acel limbaj universal provenit din adâncurile întunecate? Cum să reprezinte pe o suprafață bidimensională sau într-o formă tridimensională semnificația unei imagini multidimensionale? Cum să transpună în „da” și „nu” revelațiile care reduc la absurditate orice încercare de a defini perechile de contrarii? Cum să le comunice oamenilor, care se bazează exclusiv pe simțuri, acel mesaj provenit din vidul atotgenerator?

¹⁸ Matei, 26:51; Marcu, 14:47; Ioan, 18:10.

Cel mai ușor lucru de făcut este acela de a da întreaga comunitate pe mâna diavolului și de a se retrage din nou, cât se poate de repede, în peștera sacră. Dar dacă un mamoș spiritual a întins între timp *shimenawa* și-i blochează calea de întoarcere, atunci munca de a explica eternitatea în contextul timpului și de a percepe eternitatea în timp, nu poate fi evitată.

Povestea lui Rip van Winkle este un bun exemplu al eroului care se întoarce. Rip pornise inconștient în tărâmul aventurii, așa cum facem fiecare dintre noi în fiecare noapte când mergem la culcare. Conform spuselor hindușilor, în profunzimea somnului sinele experimentează uniunea și extazul; astfel somnul profund este denumit și stare cognitivă¹⁹. Deși suntem împrăștiți și susținuți de aceste vizite nocturne în zonele întunecate, viețile noastre nu sunt schimbate de aceste călătorii. Asemenea lui Rip, ne întoarcem, fără să avem ceva concret de arătat celor care vor dovezi materiale.

Se uită de jur împrejur după armă, dar în locul puștii sale de vânătoare bine îngrijită, găsi un pistol vechi, a cărui țeavă era ruginită și celelalte componente erau șubrede. [...] Ridicându-se de la pământ observă că încheieturile sale amortiseră. [...] Apropiindu-se de sat, s-a întâlnit cu câțiva oameni, dar niciunul pe care să-l cunoască, ceea ce l-a uimit, deoarece avea impresia că îi știa pe toți locuitorii din împrejurimi. Îmbrăcămintea lor era diferită de cea cu care era el obișnuit. Oamenii se uitau spre el la fel de surprinși. Fixându-și privirile asupra lui, își frecau bărbiile. Acest gest fiind repetat constant, Rip a simțit nevoia să facă la fel, când, spre mirarea lui, observă că barba sa crescuse de o jumătate de cot [...] Începu să se gândească dacă nu cumva atât el, cât și lumea din jurul său nu erau fermecați. [...]

Înfățișarea lui Rip cu barba sa lungă și grizonată, cu pistolul ruginit, cu îmbrăcămintea neîngrijită și cu mulțimea de femei și de copii care se strânseseră în jurul lui, atrase în curând atenția politicianilor din tavernă. Aceștia l-au înconjurat și au început să-l scruteze cu privirea din cap și până în

¹⁹ *Mandukya Upanishad*, 5.

picioare, cu o mare curiozitate. Oratorul se apropie de el și, trăgându-l într-o parte, îl întreabă cu cine a votat. Rip îl privea pierdut. Un alt individ micuț de statură, dar energic, îl trase de braț și, ridicându-se pe vârfuri, îl întreabă la ureche dacă era federal sau democrat. Rip nu înțelese nici această întrebare, moment în care un domn bătrân cu un aer de cunosător, plin de sine, cu o pălărie înaltă pe cap, își făcu loc cu coatele prin mulțime și se așeză drept în fața lui van Winkle. Cu o mână în șold, cu cealaltă pe baston și cu privirea aspră și pălăria care-i intra parcă până în suflet, îl întreabă cu un ton grav ce căuta la alegeri cu un pistol la cingătoare și cu mulțimea strânsă în jurul lui. El vroia să știe dacă nu cumva Rip avea de gând să pornească o răscoală în sat.

– Vai! domnilor, strigă Rip disperat, eu sunt un bărbat simplu, sărac și liniștit, născut pe aceste meleaguri și servitor supus al regelui, Dumnezeu să-l binecuvânteze!

În acel moment spectatorii începură să strige:

– Un Tory, un Tory! Un spion! Un refugiat! Loviți-l! Afară cu el! Domnului plin de sine îi fu destul de greu să calmeze situația²⁰.

Mai descurajantă decât povestea lui Rip este cea a eroului irlandez Oisin, care s-a întors dintr-o lungă vacanță alături de fiica regelui din Tărâmul Tinereții. Oisin s-a descurcat mult mai bine decât sărmanul Rip – el își ținuse ochii deschiși în tărâmul fermecat. Coborâse conștient (treaz) în regatul inconștientului (somnul profund) și a încorporat valorile experienței subliminale în propria-i personalitate, astfel realizându-se o transmutare. Dar tocmai din cauza acestei situații atât de mult dorite, pericolele aflate pe drumul de întoarcere erau mult mai mari. Personalitatea sa a intrat în armonie cu puterile și formele atemporalității, astfel că întreaga sa ființă urma să fie respinsă și atacată de formele și puterile timpului.

Oisin, fiul lui Finn MacCool, se afla într-o zi la vânătoare prin pădurile ținutului Erin alături de prietenii săi, când la un moment dat s-a întâlnit cu fiica regelui din Tărâmul Ti-

²⁰ Washington Irving, *The Sketch Book*, „Rip van Winkle.”

neretii. Oamenii lui Oisin o luaseră înainte, lăsându-l pe acesta în urmă cu trei câini. El văzu creatura misterioasă, cu trup de femeie și cap de porc. Ea îi spuse că avea acest cap în urma unei vrăji făcute de un druid și îi promise că acesta urma să dispară în clipa în care ar fi luat-o de soție.

– Apăi, dacă asta este starea în care te afli, îi spuse, și dacă cununia cu mine te va elibera de vrajă, nu voi lăsa ca acest cap de porc să-ți mai aparțină multă vreme.

Cât ai clipi, capul de porc dispăru și împreună porniră către Tir na n-Og, Tărâmul Tinereții. Acolo Oisin domni fericit timp de mulți ani. Într-o zi, Oisin îi spuse soției sale:

– Mi-aș fi dorit ca astăzi să fiu în Erin și să-mi văd tatăl și prietenii.

– Dacă pleci, îi spuse soția, și pui vreun picior în Erin, nu te vei mai întoarce niciodată aici și vei deveni un bătrân orb. Cât timp crezi că a trecut de când ești aici?

– Vreo trei ani, spuse Oisin.

– Au trecut trei sute de ani, spuse ea, de când ai venit în acest regat alături de mine. Dacă trebuie să te duci în Erin, o să-ți dau acest armăsar alb să te ducă; dar dacă vei coborî de pe el sau dacă vei atinge pământul din Erin cu piciorul, armăsarul se va întoarce imediat aici și te va lăsa acolo, un bătrân nefericit.

– Mă voi întoarce, fi fără teamă, spuse Oisin. De ce să nu mă întorc? Trebuie să-mi văd tatăl, fiul și prietenii din Erin încă o dată, mai vreau să-i zăresc măcar pentru câteva clipe.

Ea pregăti armăsarul pentru Oisin și-i spuse:

– Acest armăsar te va duce oriunde vei dori să mergi.

Oisin încălecă și nu se opri până când armăsarul nu atinse pământul din Erin. Și merse mai departe până când ajunse la Knock Patrick în Munster, unde văzu un bărbat care își păzea cireada de vite. Pe câmp, lângă vitele care pășteau era o piatră mare și lată.

– Poți veni aici, îi spuse Oisin păstorului, să întorci piatra asta?

– Nu am să fac asta, spuse bărbatul; n-am cum s-o ridic și nici alți douăzeci ca mine nu ar putea.

Oisin călări până la piatră, se aplecă deasupra ei, o cuprinse cu brațul și o întoarse. Sub piatră era marele corn al

fenianilor (*borabu*), răsucit precum o cochilie. Se spunea că oricare dintre fenianii lui Erin ar fi suflat în acest corn ar fi reușit să-și adune la un loc toți compatrioții indiferent de locul în care s-ar fi aflat²¹.

– Îmi poți aduce cornul?, îi spuse Oisín bărbatului.

– Nu, spuse acesta, pentru că nici eu și nici alții ca mine n-ar putea să-l ridice de jos.

Auzind acestea, Oisín se duse lângă corn, se aplecă și-l luă în mână. Fiind foarte nerăbdător să sufle în el, alunecă și atinse pământul cu un picior. Într-o clipită, armăsarul dispăru, iar Oisín rămase întins pe jos, bătrân și orb²².

Echivalentul unui singur an în Paradis poate reprezenta o sută de ani pămâtenii, iar aceasta este o temă des întâlnită în mitologie. Numărul 100 semnifică totalitate. În mod similar, cele 360 de grade ale cercului semnifică în egală măsură totalitatea. Conform textelor hinduse Purana, un an al zeilor este echivalent cu 360 de ani omenești. Din punctul de vedere al zeilor din Olimp, fiecare dintre eonii care, unul după altul, se succed în istoria pământească, revelează forma armonioasă a cercului vieții. Acolo unde oamenii văd schimbare și moarte, cei binecuvântați văd forme permanente, o lume fără sfârșit. Problema este de a menține pe Pământ acest punct de vedere cosmic în fața unei bucurii sau suferințe imediate. Gustul fructelor cunoașterii temporale atrage concentrarea spiritului departe de centrul eonului, către periferia unde se joacă evenimentul imediat. Echilibrul perfecțiunii se pierde, spiritul se clatină, iar eroul se prăbușește.

Ideea unui cal menit a-l ține pe erou departe de contactul fizic cu pământul și care totuși îi permite să se plimbe printre popoarele lumii, este un exemplu foarte vizual al

²¹ Fenianii erau oamenii lui Finn MacCool, cu toții niște uriași. Oisín, care era fiul lui Finn MacCool, fusese la rândul lui un uriaș. Dar acum, zilele lor trecuseră, iar locuitorii ținutului Erin nu mai erau acei giganti din trecut. Astfel de legende ale uriașilor din antichitate sunt cunoscute tradițiilor folclorice de peste tot; vezi de exemplu mitul povestit mai sus al regelui Muchukunda. Comparativ, se poate observa viața îndelungată a patriarhilor evrei: Adam a trăit 930 de ani, Set 912, Enoh 905 etc. etc. (Geneza, 5).

²² Curtin, *op. cit.*, pp. 332-333.

unei precauții asumate de obicei de purtătorii puterilor supranaturale. Montezuma, împăratul Mexicului, nu a pus niciodată piciorul pe pământ; el era întotdeauna purtat de către nobili. Iar dacă cobora undeva, i se întindea în față un covor bogat. În interiorul palatului, regele Persiei avea un număr copleșitor de covoare pe care numai el avea voie să calce. Afară, el nu mergea decât într-o caleașcă sau călare. Nici regii Ugandei, nici mamele lor sau reginele lor nu aveau voie să pășească în afara încăperilor spațioase în care locuiau. Oricând doreau să iasă din palate, erau purtați pe umerii membrilor clanului Bivolului African, ce însoțeau persoanele auguste în călătoriile lor și își împărțeau între ei această povară. Regele stătea pe umerii celui care-l purta, cu picioarele vârate sub brațele acestuia. Când unul dintre purtătorii regali obosea, el îl așeza pe rege pe umerii unui alt purtător, fără să lase piciorul regal să atingă pământul²³.

Sir James George Frazer explică într-o manieră foarte plastică de ce, pe întreg cuprinsul pământului, personajul divin nu are voie să atingă pământul cu piciorul.

Se pare că virtuțile magice, sacre, tabuurile sau orice calitate misterioasă, indiferent de numele pe care i-l putem da, ce ar trebui să aparțină persoanelor sacre sau subiect al tabuului, sunt concepute de filosoful primitiv ca fiind substanțe fizice sau fluide cu care omul sacru este încărcat, întocmai precum Butelia de Leyda este încărcată cu electricitate. La fel cum electricitatea din butelie se poate descărca în momentul contactului cu un conductor potrivit, la fel și virtutea sfântă sau magică a omului se poate descărca sau scurge în momentul contactului cu pământul, care în acest caz poate fi un excelent conductor al unui fluid magic. Astfel, pentru a menține încărcătura și pentru a preveni pierderea ei, personajul sacru sau subiect al tabuului trebuie să nu atingă pământul; în limbajul specific electricității, el trebuie izolat, dacă nu dorește să fie golit de substanța sau fluidul cu care este umplut până la refuz, asemenea unei sticleuțe. În multe

²³ Din Sir James G. Frazer, *Creanga de Aur*, ed. de un volum, pp. 593-594. Copyright, 1922, The Macmillan Company și folosită cu permisiunea lor.

cazuri, izolarea personajului subiect al tabuului se recomandă ca o măsură de precauție nu numai pentru binele lui, ci pentru binele celorlalți. Căci virtutea sfințeniei este, dacă putem spune așa, un exploziv atât de puternic, încât cea mai mică atingere o poate detona, iar interesul general este acela de a o menține între limite sigure, ca nu cumva să țâșnească afară și să arunce în aer, să strice și să distrugă orice obiect cu care vine în contact²⁴.

Există neîndoielnic o justificare psihologică pentru această precauție. Englezul din jungla Nigeriei care se îmbracă pentru cină simte că există un motiv rațional pentru această acțiune. Tânărul artist care își arborează favoriții în holul de la Ritz va fi mai mult decât fericit să-și explice idiosincrazia. Gulerul roman deosebește preoții de ceilalți bărbați. O călugăriță din secolul XX poartă o costumație caracteristică Evului Mediu. Soția este izolată, mai mult sau mai puțin, prin verigheta ei.

Poveștile lui W. Somerset Maugham descriu metamorfozele care îi copleșesc pe purtătorii poverii omului alb care neglijează tabuul smokingului la cină. Multe povești populare amintesc pericolele ce apar atunci când un inel este rupt. Miturile – de exemplu, cele adunate de Ovidiu în compendiul său, *Metamorfoze* – povestesc iar și iar despre transformările șocante care au loc atunci când izolația dintre un centru de forță înalt concentrat și un câmp de forță inferior din lumea înconjurătoare este îndepărtată brusc, fără precauțiile necesare. Conform legendelor celților și germanilor, un gnom sau un elf surprins de răsăritul soarelui se transformă imediat într-un lemn sau o piatră.

Pentru ca aventura să se sfârșească, eroul care se întoarce trebuie să supraviețuiască impactului la intrarea în lume. Rip van Winkle nu a conștientizat niciodată ce a trăit, iar întoarcerea sa a fost ca o farsă. Oisín era conștient, dar și-a pierdut centrarea, prăbușindu-se. Kamar al-Zaman a fost cel mai norocos dintre toți. El a trăit extazul somnului

²⁴ *Ibid.*, pp. 594-595. Cu permisiunea The Macmillan Company.

profund și s-a întors la lumina zilei cu un talisman atât de convingător, încât nimeni nu a putut să-i conteste aventura. El a reușit astfel să-și mențină încrederea în sine în ciuda tuturor deziluziilor și decepțiilor.

În timp ce Kamar al-Zaman dormea în turnul său, cei doi djinni, Dahnash și Maymunah, au călătorit în China de unde au adus-o pe fiica Stăpânului Insulei, Mărilor și Celor Șapte Palate. Numele ei era prințesa Budur. Au așezat-o pe tânăra domniță lângă prințul persan, în același pat. Djinnul le-a descoperit chipurile amândurora și a văzut că cei doi erau atât de asemănători, încât puteau fi luați drept gemeni.

– În numele lui Allah, zise Dahnash, domnița pe care o iubesc este mai frumoasă.

Însă Maymunah, spiritul feminin, care-l iubea pe Kamar al-Zaman răspunse:

– Nu-i adevărat. Mai frumos este al meu.

Apoi au început să se contrazică și să se înfrunte, până când Dahnash a sugerat să caute un judecător imparțial.

Maymunah lovi cu piciorul în pământ și într-o clipită apărură un ifrit chior, cocoșat, cu piele scorțoasă, cu șapte coarne, patru bucle de păr care-i atârnavă până la călcâi, mâini ca niște furci, picioare ca două catarge, unghii ca ghearele unui leu și tălpi precum copitele unui măgar. Monstrul sărută pământul din fața lui Maymunah și o întreabă ce avea de făcut. Ea îl instrui, făcându-l să înțeleagă că trebuia să aleagă unul dintre cei doi oameni întinși în pat. Ifritul îi privi cu atenție, minunându-se de frumusețea lor, apoi se întoarse către Maymunah și Dahnash, dându-și verdictul.

– În numele lui Allah, dacă vreți adevărul, spuse el, cei doi sunt la fel de frumoși. Nici eu nu pot alege vreunul dintre ei deoarece unul este bărbat, iar celălalt femeie. Dar mi-a venit o idee: îi trezim separat, fără să știe unul de celălalt. Cine se va îndrăgosti mai tare, acela va fi considerat inferior în frumusețe.

Astfel căzură de acord. Dahnash se transformă într-un purice și-l ciupi pe Kamar al-Zaman de gât. Trezindu-se, tânărul își frecă pielea mușcată, scărpînându-se intens. Se

întoarce pe o parte și văzu în fața lui pe cineva cu o respirație mai dulce ca moscul și cu o piele mai moale ca o pomadă. Nu putu decât să se minuneze. Se ridică și o privi cu atenție pe cea care se afla lângă el, o tânără femeie frumoasă ca o perlă sau ca soarele strălucitor, precum o cupolă de aur ce se poate vedea de la zeci de leghe depărtare.

Kamar al-Zaman încercă s-o trezească, dar Dahnash îi adânci somnul. Tânărul o zgâlțâi.

– O, iubita mea, trezește-te și privește-mă, îi spuse. Ea nici măcar nu se clinti. Kamar al-Zaman și-o imaginează pe Budur ca fiind femeia cu care tatăl său și-a dorit să-l însoare și deveni foarte încântat de acest lucru. Și totuși îi era teamă că stăpânul său s-ar fi putut afla undeva în cameră, supraveghindu-l, așa că se abținu de la orice gest și se mulțumi doar cu inelul pe care-l luă de pe degetul ei și-l puse pe al său. Apoi, ifritii îl adormiră la loc.

Comportamentul prințesei Budur fu opus celui al lui Kamar al-Zaman. Ea nu se temea de nimeni. Mai mult, Maymunah, care o trezise, nu-și putu abține malițiozitatea feminină și o mușcase cu putere de partea superioară a pulpei piciorului. Frumoasa și strălucitoarea Budur, descoperind bărbatul de lângă ea și văzând că îi luase inelul, fără să poată să-l trezească sau să-și imagineze ce anume îi făcuse, răvășită de iubire, ispitită de prezența lui trupească și pierzând controlul, atinse apogeul unei pasiuni nestăvilite.

Pofta trupească era foarte puternică pentru ea, deoarece dorința femeilor este mult mai intensă decât cea a bărbaților, iar ei îi era rușine de propria-i lipsă de rușine. Atunci, îi smulse inelul cu sigiliu de pe deget și-l puse în locul în care fusese propriul ei inel. Apoi îi sărută buzele și mâinile, având grijă ca nicio parte din trupul lui să nu rămână nesărutată. După aceea îl strânse la piept și se încolăci în jurul lui, punându-și o mână în jurul gâtului său, iar cealaltă sub brațul lui. Se cuibări în acea poziție și adormi lângă el.

Astfel, Dahnash pierdu disputa. Budur fu dusă înapoi în China. A doua zi, când cei doi s-au trezit cu întreaga Asie

între ei, s-au întors pe o parte și pe cealaltă, dar nimeni nu mai era acolo. Au chemat servitorii, au început să întrebe disperati în stânga și în dreapta unul după celălalt, înnebuniți. Kamar al-Zaman fu cuprins de suferință. Tatăl său, regele, veghe la capul său, suferind și el, fără a-l putea părăsi, zi și noapte. De partea cealaltă, prințesa Budur fusese încatușată. Având un lanț de fier în jurul gâtului, a fost legată la o fereastră a palatului său²⁵.

Întâlnirea și separarea, în toată cruzimea lor, sunt caracteristice suferințelor în dragoste. Atunci când o inimă insistă să-și urmeze destinul, rezistând obstacolelor exterioare, agonia este destul de mare; la fel și pericolul. Cu toate acestea, forțele au fost puse în mișcare dincolo de judecata simțurilor. Serii de evenimente din diferite colțuri ale lumii îi vor aduce pe cei doi împreună, iar miracolul coincidenței va face ca inevitabilul să se producă. Inelul talismanic prezent în timpul întâlnirii sufletului cu jumătatea sa într-un loc de tihnă sufletească, marchează acel lucru de care inima era mereu conștientă și pe care Rip van Winkle nu l-a înțeles. Arată de asemenea convingerea minții conștiente că realitatea din timpul somnului nu este dezmințită de cea din starea conștientă. Acesta este semnul că eroul trebuie să unească aceste două lumi.

Partea finală a legendei lui Kamar al-Zaman este istorisirea unui lent, dar minunat parcurs al unui destin menit să se împlinească. Nu oricine are un destin: doar eroul care a îndrăznit să plonjeze pentru a-l atinge și care se ridică la suprafață – cu un inel.

- 5 -

STĂPÂNUL CELOR DOUĂ LUMI

Arta maestrului este facultatea pe care acesta o are de a traversa liber linia ce desparte lumile, de a trece de la perspectiva manifestării temporale la cea a cauzalității profunde și invers, fără să confunde principiile uneia cu prin-

²⁵ Adaptat după Burton, *op. cit.*, III, pp. 231-256.

ciunile celeilalte, dar permițând totuși minții să o cunoască pe una prin intermediul celeilalte. Dansatorul cosmic, spune Nietzsche, nu stă într-un singur loc, ci se răsuțește și sare dintr-o poziție în alta, bucuros și fără efort. Nu se poate exprima decât un singur punct de vedere o dată, dar asta nu invalidează înțelepciunea celorlalte perspective.

Numai rareori miturile utilizează doar o singură imagine pentru a devoala totalitatea misterului. Atunci când o fac, momentul devine un simbol prețios, plin de înțelepciune, care trebuie păstrat și contemplat. Un asemenea moment a fost cel al Transfigurării lui Cristos.

Și după șase zile, Iisus a luat cu Sine pe Petru și pe Iacov și pe Ioan, fratele lui, și i-a dus într-un munte înalt. Și S-a schimbat la față, înaintea lor, și a strălucit fața Lui ca soarele, iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina. Și iată, Moise și Ilie s-au arătat lor, vorbind cu El. Și, răspunzând, Petru a zis lui Iisus: Doamne, bine este să fim noi aici; dacă voiești voi face aici trei colibe: Tie una, și lui Moise una, și lui Ilie una²⁶. Vorbind el încă, iată un nor luminos i-a umbrît pe ei, și iată glas din nor zicând: «Acesta este Fiul Meu Cel iubit, în Care am binevoit; pe Acesta ascultați-L». Și, auzind, ucenicii au căzut cu fața la pământ și s-au spăimântat foarte. Și Iisus S-a apropiat de ei și atingându-i, le-a zis: Sculați-vă și nu vă temeți. Și ridicându-și ochii, nu au văzut pe nimeni, decât numai pe Iisus singur. Și pe când se coborau din munte, Iisus le-a poruncit, zicând: Nimănui să nu-i spuneți ceea ce ați văzut până când Fiul Omului se va scula din morți²⁷.

Iată aici un întreg mit într-un singur moment: Iisus călăuza, calea, viziunea și tovarășul la întoarcere. Discipolii sunt inițiații Lui, cărora li se prezintă întreaga experiență a paradoxului celor două lumi într-una singură. Petru era atât de înspăimântat, încât începu să se bâlbâie²⁸. Carnea se

²⁶ „Căci nu știa ce să spună, fiindcă erau înspăimântați” (Marcu, 9:6).

²⁷ Matei, 17:1-9.

²⁸ Se poate simți un element de detensionare prin comic în planul imediat al lui Petru (enunțat chiar și atunci când avea viziunea în fața ochilor) de a transforma inefabilul într-o fundație de piatră. Cu doar șase zile

dizolvase în fața ochilor, revelând Cuvântul. Ei s-au prăbușit la pământ, iar când s-au ridicat, poarta se închisese.

Ar trebui observat că acest moment etern se înalță dincolo de clipa romantică în care Kamar al-Zaman și-a cunoscut destinul. Aici nu avem doar o trecere iscusită, înainte și înapoi, dincolo de pragul lumii, ci observăm o penetrare mult mai profundă a adâncului. Realizarea destinului individual nu este nici motivul și nici tema acestei viziuni. La ea au asistat trei martori și nu unul singur: nu poate fi lămurită în mod satisfăcător doar prin folosirea termenilor din psihologie. Cu siguranță, ea poate fi respinsă. Putem să ne îndoim că un asemenea moment a avut loc vreodată, dar acest lucru nu ne va ajuta deoarece în prezent ne interesează problemele legate de simbolism și nu de realitatea istorică. Nu ne interesează în mod deosebit dacă Rip van Winkle, Kamar al-Zaman sau Iisus Cristos au trăit cu adevărat. Pe noi ne interesează *poveștile* lor: iar aceste povești sunt prezente în atât de multe locuri pe planetă – atașate diferiților eroi din tot felul de culturi – încât întrebarea dacă cutare sau cutare purtător al temei universale ar fi fost sau nu ar fi fost un om ce aparținea unui moment istoric este secundară. Accentuarea elementului istoric va duce la confuzie și nu va face decât să eclipseze mesajul.

Care este atunci sensul imaginii Transfigurării? Aceasta este întrebarea pe care trebuie să ne-o punem. Pentru a o analiza dintr-o perspectivă universală și nu limitată, trebuie să revedem un alt exemplu, la fel de popular, al acestui eveniment arhetipal.

Următorul exemplu este luat din *Bhagavad Gita* sau „Cântecul Stăpânului”²⁹. Stăpânul, frumosul tânăr Krișna este o încarnare a lui Vișnu, Zeul universal, iar prințul Arjuna este discipolul și prietenul său.

înainte, Iisus îi spusese: „Și Eu îți zic ție, că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea”, apoi după câteva momente: „Nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor” (Matei, 16:18, 23).

²⁹ Principalul text al religiozității devoționale a hinduismului modern: un dialog etic în optsprezece capitole, ce apare în Cartea VI din *Mahabharata*, echivalentul indian al *Iliadei*.

Arjuna îi spuse: „De crezi că e cu putință a fi văzut de mine, stăpâne al yoginilor, atunci arată-mi Sinele tău imuabil”. Stăpânul spuse:

Iată formele-mi divine, cu sutele, cu miile, felurite, deosebite la culoare și alcătuire. Iată toți zeii; iată mulțimea de minuni încă nevăzute. Iată aici, astăzi, întreg universul, ceea ce se mișcă și nu se mișcă, și orice altceva ai dori să vezi, toate concentrate în corpul meu. – Tu nu mă poți însă privi cu propria-ți vedere; îți dăruiesc ochiul meu divin; privește puterea mea absolută!

Zicând acestea, marele stăpân al yogăi, i-a arătat lui Arjuna forma sa supremă de Vișnu, Stăpân al Universului: cu nenumărate fețe și ochi, cu nenumărate înfățișări uluitoare, cu nenumărate podoabe, cu nenumărate arme cerești ridicate, purtând ghirlande și veșminte divine, uns cu balsamuri divine, întrupare a tuturor minunilor, strălucitor, nemărginit, cu fețe pe toate părțile. Dacă o mie de sori s-ar ridica deodată pe cer, strălucirea lor ar fi asemenea strălucirii Celui Măreț. Atunci, în persoana Zeului zeilor, a văzut Arjuna întreg universul, cu mulțimea diviziunilor acestuia, toate strânse într-una singură. Și, copleșit de uimire, Arjuna își plecă fruntea în fața zeului, cu mâinile împreunate în devoțiune și-i spuse:

În trupul tău, o zeule, văd toți zeii și feluritele ființe adunate – pe Stăpânul Brahma așezat pe lotus și pe toți patriarhii și pe toți șerpilor divini. Te văd cu nenumărate brațe, pânțece, guri, cu nenumărate fețe și ochi; te văd pe Tine, ca formă infinită, pe fiecare latură, dar nu-ți văd nici sfârșitul, nici mijlocul și nici chiar începutul, Stăpân al Universului! Formă universală! Purtând coroana, ghioaga și discul, te văd, rug de lumină strălucind pretutindeni ca un foc arzător și un soare dogorător, dincolo de orice măsură și greu de privit. Tu ești Reazemul Suprem al Universului; tu ești neclintitul paznic al Legii Eterne; ești, în credința mea, Ființa Dintâi.

Aceasta viziune îi apăru lui Arjuna pe câmpul de băta-lie, în momentul de dinaintea primului semnal de luptă. Avându-l pe zeu drept conducător de car, prințul porni pe câmpul dintre cele două armate pregătite de luptă. Oastea sa fusese adunată împotriva unuia dintre verii săi uzurpatori, dar acum vedea cum printre oștenii inamici se aflau oameni pe care îi cunoștea și pe care îi iubea. Sufletul lui s-a tulburat. „Vai”, îi spuse el vizitiului divin, „suntem pe cale să facem un mare păcat fiindcă suntem gata să ne ucidem rudele pentru a ne satisface lăcomia pentru un regat și plăcerile lui. Mi-ar fi mai bine dacă, fără să mă opun, fiii lui Dhritarashtra m-ar ucide cu arma în mână”. Dar, după ce spuse acestea, zeul îi dădu curaj, oferindu-i înțelepciunea Stăpânului prin intermediul unei viziuni. Prințul privi, uluit, cum prietenul său nu doar că se transformă în personificarea vie a Reazemului Universului ci și cum eroii celor două oști sunt înghițiți de nenumăratele și teribilele guri ale zeului. El exclamă plin de groază:

Când privesc forma ta arzătoare ce atinge cerul și strălucește cu o mulțime de culori, când te văd cu gura larg deschisă și cu ochi strălucind orbitor, cutremurat în adâncul ființei mele, nu-mi capăt stăpânirea și liniștea, o Vișnu. Privind gurile, ce aduc teroare cu ai lor colți, ca focul Timpului devorator, mi-am pierdut orice orientare și nu îmi găsesc liniștea. Fii blând, Stăpâne al zeilor, adăpost al lumii! Și toți acești fii ai lui Dhritarashtra împreună cu mulțimea regilor pământeni, Bhishma, Drona și Karna, cu căpeteniile noastre de oști, se îndreaptă în grabă spre gurile tale înfiorătoare, cu dinți îngrozitori; unii, prinși între dinți, se văd cu țestele sfărâmate. Precum valurile cele multe ale fluviilor care curg înspre ocean, așa și eroii din lumea oamenilor intră în gurile tale aruncătoare de flăcări. Așa cum fluturii merg în grabă spre flacăra aprinsă, îndreptându-se către pieire, așa și omnia merg în grabă la pieire, spre gurile tale. Îți lingi buzele, devorând toate lumile din toate părțile cu gurile tale arzătoare. Razele tale fierbinți ard întreaga lume, umplând-o de strălucire, o Vișnu. Spune-mi cine ești Tu, ce porți această formă îngrozitoare? Plecăciune Tie, Stăpân al zeilor, îndura-

re! Vreau să te cunosc pe tine, care ești Cel Dintâi, deoarece nu-ți înțeleg căile.

Stăpânul spuse:

Eu sunt Timpul atotputernic, distrugător de lumi, pornit aici pentru a ucide oamenii aceștia. Chiar și fără tine, toți acești războinici rânduți în armate dușmane nu vor trăi. Ridică-te deci, dobândește glorie; învinge-ți dușmanii și bucură-te de o domnie plină de opulență! De către mine și de nimeni altcineva sunt ei deja uciși; tu fii doar unealta, o Arjuna. Uci-de-i și pe Drona, Bhishma, Jayadratha, Karna, ca și pe ceilalți mari războinici care au fost deja uciși de mine. Nu fi tulburat de frică. Luptă. Și îți vei cuceri vrăjmașii în luptă.

Auzind vorbele lui Krișna, Arjuna își împreună mâinile în adorație și se aplecă. Copleșit de frică, îl salută pe Krișna și i se adresează din nou cu un glas șovăielnic:

...Tu ești primul dintre zei, Sufletul din vechime; Tu ești supremul Sprijin al universului; Tu ești Cel ce cunoaște și Cel ce trebuie cunoscut, Supremul Țel. De către tine este lumea pătrunsă, o Formă nesfârșită! Tu ești Vântul și Moartea și Focul și Luna și Stăpânul Apelor.

Tu ești Primul Om și Marele strămoș! Închinăciune, închinăciune Tie!... Mă bucur că am văzut ce nu s-a văzut până acum; mintea mi-e tulburată de frică. Fii blând, Stăpân al zeilor, adăpost al lumii! Aș vrea să te văd ca mai înainte, cu coroana, cu ghioaga, cu discul în mână. Preia din nou forma Ta cu patru brațe, o Tu cel cu o mie de brațe, care iei forme fără sfârșit.

Stăpânul spuse:

Din îndurare, o Arjuna, ți-am arătat prin puterea magiei mele forma mea supremă făcută din lumină, întreagă, fără de sfârșit, primordială, pe care nimeni altul în afara ta nu a văzut-o. ... Să nu ai frică și mintea tulburată când vezi această formă teribilă a mea. Fără spaimă, cu inima voioasă, privește din nou cealaltă formă a mea!

Vorbindu-i astfel lui Arjuna, Krișna și-a arătat din nou forma blândă, liniștindu-l³⁰.

Discipolul a fost binecuvântat cu o viziune care transcende sfera destinului uman și i-a oferit o scurtă privire către natura esențială a cosmosului. În fața lui nu s-a deschis destinul personal ci soarta întregii omeniri, viața ca întreg, atomul și întregul sistem solar; adică, în termeni cunoscuți omului, adică în termenii unei viziuni antropomorfe: Omul Cosmic.

O inițiere identică ar fi putut avea loc și în urma imaginii unui Cal Cosmic, a unui Vultur Cosmic, Copac Cosmic sau a unei Călugărițe Cosmice [*insecta mantis religiosa*]³¹. Mai mult, revelația fu înscrisă în „Cântecul Stăpânului”, având o formă potrivită pentru casta și rasa lui Arjuna: Omul Cosmic pe care-l privea era un aristocrat, precum el însuși, și un hindus. Similar, în Palestina, Omul Cosmic apărea ca

³⁰ *Bhagavad Gita*, 11; 1:45-46; 2:9. După traducerea lui Swami Nikhilananda (New York, 1944).

³¹ „Om. Aurora este capul calului de jertfă, soarele e ochiul, vântul e răsuflarea, botul e focul cel de pretutindeni și anul e trupul. Calului de jertfă cerul îi este spinare, văzduhul stomac, pământul pânțece, zăările coșul pieptului, între-zăările coaste, anotimpurile mădulare, lunile și jumătățile de lună încheieturi, zilele și nopțile picioare, stelele oase, norii carne, hrană nemistuită nisipul, râurile mațe, ficat și plămâni munții, iar plantele și copacii păr. [Soarele] înălțându-se e jumătatea dinainte, și coborându-se jumătatea dinapoi. Când cascade, atunci fulgeră; când se scutură, atunci tună; când își lasă udul, atunci plouă. Glasul său este Cuvântul însuși” [tr. Radu Bercea] (*Brihadaranyaka Upanishad*, 1. 1. 1; tradusă de Swami Madhavananda, Mayavati, 1934.)

.....arhetipul

Trup al vieții, înaripată dorință carnivoră,
De sine stătătoare, cu aripi de furtună: și ochi
Ca mugurii de sânge; ochi scoși și sânge-ntunecat
Curgea din orbite pe cioc
Și ploua peste locurile deșarte ale paradisului pustiu.
Și totuși Viața continua; și totuși Viața
Era frumoasă și-și sorbi înfrângerea,
Devorându-și foamea.

(Robinson Jeffers, *Cawdor*, p. 116, Copyright, 1928, de Robinson Jeffers. Retipărit cu permisiunea Random House, Inc.)

Copacul cosmic este o cunoscută imagine mitică (a se vedea Yggdrasil, Frasinul Lumii din Edde). Călugărița are un rol important în mitologia triburilor Bushmene din Botswana, Sudul Africii. (A se vedea și Figura XVI.)

un evreu, în vechea Germanie apărea ca un german; printre oamenii tribului Basuto, el era un negru, în Japonia, un japonez. Rasa și statura figurii ce simbolizează Universalul immanent și transcendent are o valoare istorică și nu semantică; la fel ca și sexul: Femeia Cosmică ce apare în iconografia jainilor³² este un simbol la fel de elocvent ca și Bărbatul Cosmic.

Simbolurile sunt doar *vehicule* de comunicare. Ele nu trebuie confundate cu scopul final, *conținutul*, la care fac referire. Oricât de atractive ar părea, ele rămân doar mijloace convenabile adaptate înțelegerii. Astfel, personalitatea sau personalitățile divinității – fie ele reprezentate în termeni trinitarieni, dualiști sau unitari, în termeni politeiști, moboteiști sau henoteiști, vizual sau verbal, ca fapte documentate sau viziuni apocaliptice – nu trebuie citite sau interpretate ca scop în sine. Problema teologului este aceea de a menține simbolul transparent, astfel încât să nu-i estompeze lumina pe care ar trebui să o ofere. „Îl vom cunoaște cu adevărat pe Dumnezeu”, scrie Sf. Toma d'Aquino, „doar atunci când vom crede despre El că este cu mult peste tot ceea ce poate un om obișnuit să conceapă despre Dumnezeu”³³. Aceeași idee apare și în *Kena Upanishad*: „A ști înseamnă a nu ști. A nu ști înseamnă a ști”³⁴. A confunda vehiculul cu conținutul poate să conducă nu numai la irosirea cernelii nevaloroase, dar și la vărsarea de sânge valoros.

Următorul lucru de observat este acela că Transfigurarea lui Iisus a fost văzută de adepții săi care-și stinseseră voința personală, oameni care își lichidaseră de mult „viața”, „soarta personală”, „destinul”, care se abandonaseră total în fața Învățătorului lor. „Nici prin Vede, prin penitență, prin oferirea de pomeni sau prin sacrificiu nu Mă vei mai vedea așa cum M-ai văzut acum”, spuse Krișna după ce își relua forma inițială; „ci doar prin devotament mă vei cunoaște în aceeași formă. Cel care pretutindeni mă vede pe mine și toate le

³² Jainismul este o religie hindusă heterodoxă (care respinge autoritatea Vedelor) ce dezvăluie trăsături arhaice extraordinare prin intermediul iconografiei. (A se vedea pp. 262 ff., *infra*.)

³³ *Summa contra Gentiles*, I, 5, par. 3.

³⁴ *Kena Upanishad*, 2:3.

vede în mine, acela nu-i pierdut pentru mine și nici eu nu sunt pierdut pentru el”³⁵. O formulare similară apare și la Iisus: „Că cine va voi să-și scape sufletul îl va pierde; iar cine își va pierde sufletul pentru Mine îl va afla”³⁶.

Semnificația este foarte clară; este semnificația tuturor practicilor religioase. Individul, prin tot felul de practici psihologice îndelungate, își abandonează total atașamentul de propriile sale limitări, idiosincrazii, speranțe și frici, nu mai rezistă în fața auto-anihilării care este condiția necesară renașterii în realizarea adevărului; astfel el devine pregătit, în sfârșit, pentru marea unificare. Ambițiile sale personale fiind distruse în totalitate, el nu va mai încerca să se impună în fața vieții, ci se va deschide în fața oricărui eveniment ce i s-ar putea întâmpla; adică devine un anonim. Legea trăiește de acum în el, având consimțământul său lipsit de rețineri.

Există multe figuri, mai ales în contextul social și cel mitologic al Orientului, care reprezintă această stare finală a caracterului anonim. Înțelepții din sihăstrie și călugării pribegi care joacă un rol atât de important în viața și în legendele din Răsărit: în mit, figuri precum cea a evreului rătăcitor (disprețuit, necunoscut, dar care posedă o perlă foarte prețioasă); cerșetorul zdrențăros alungat de câini; bardul miraculos care vindecă sufletele cu a sa muzică; sau zeul deghizat, Wotan, Viracocha, Edshu - toate acestea sunt exemple potrivite pentru caracterul anonim.

Uneori un nebun, uneori un înțelept, alteori posesor al frumuseții regale; uneori pribeag, uneori lipsit de mișcare ca un piton, alteori având o expresie binevoitoare; uneori onorat, uneori insultat, alteori necunoscut - astfel trăiește omul ajuns la realizare, mereu fericit într-un extaz suprem. Așa cum un actor nu încetează să fie om, fie că îmbracă o costumație pentru un rol sau că o lasă deoparte, tot astfel cunoscătorul perfect al Nepieritorului va fi mereu Nepieritorul și nimic altceva³⁷.

³⁵ *Bhagavad Gita*, II: 53-55.

³⁶ Matei, 16:25.

³⁷ Shankaracharya, *Vivekachudamani*, 542 și 555.

- 6 -

LIBERTATEA DE A TRĂI

Să vedem acum care este consecința trecerii miraculoase a pragului și a întoarcerii în lume.

Câmpul de luptă este un simbol al vieții noastre, acolo unde fiecare creatură trăiește de pe urma morții alteia. Faptul de a realiza că a trăi implică o inevitabilă culpă poate afecta sufletul uman – cum este cazul lui Hamlet sau al lui Arjuna – și astfel am putea refuza ca lucrurile să continue la fel. Pe de altă parte, așa cum facem cei mai mulți dintre noi, am putea inventa o imagine falsă și nejustificată a propriei noastre ființe ca fenomen excepțional în lume, fără să ne simțim vinovați asemenea celorlalți, ci justificându-ne păcate inevitabile deoarece credem că noi reprezentăm binele. O asemenea siguranță de sine poate conduce la neînțelegere, nu numai în privința propriei noastre persoane ci și a naturii umane și a cosmosului. Scopul mitului este să disperseze nevoia unei asemenea ignoranțe față de viață printr-o reconciliere a conștiinței individului cu voința universală. Acest lucru se poate face printr-o înțelegere a relației dintre fenomenul trecător al timpului și viața nepieritoare ce trăiește și moare în toate lucrurile.

Precum un om care își leapădă veșmintele învechite luând altele noi, așa și Sinele întrupat leapădă trupurile învechite și intră în altele noi. Pe acesta nu-l taie armele, nu-l arde focul, nu-l udă apa și nu-l usucă vântul. Sinele nu poate fi tăiat, ars, udat și uscat; Etern, omniprezent, stabil, imuabil și continuu, Sinele este veșnic același³⁸.

Dacă este nerăbdător să obțină rezultatele faptelor sale, omul din lumea acțiunii își poate pierde centrarea în principiul eternității, dar așezându-le pe acestea și pe roadele lor pe genunchii Dumnezeuului cel Viu, el va fi eliberat prin așteptarea, ca printr-un sacrificiu, de încălțarea oceanului morții.

³⁸ *Bhagavad Gita*, 2:22-24.

Săvârșește deci fără atașare fapta ce trebuie făcută... Încredințându-mi toate faptele, cu mintea îndreptată către Sine, eliberându-te de dorințe și egoism, luptă netulburat de mahnire³⁹.

Puternic prin această înțelegere, calm și liber în acțiuni, eroul are moralul ridicat atunci când își dă seama că prin mâna sa trebuie să curgă grația lui Viracocha. El este vehiculul conștient al Legii minunate și îngrozitoare, indiferent că munca sa este aceea de măcelar, călăreț sau rege.

Gwion Bach, care, gustând trei picături din licoarea inspirației, a fost mâncat de Caridwen, renăscut sub forma unui copil și apoi aruncat în mare, a fost găsit a doua zi într-un năvod de către un tânăr trist și profund dezamăgit numit Elphin, fiul unui moșier bogat – Gwyddno – ai cărui cai fuseseră omorâți de licoarea fermecată care s-a revărsat din cazan. Când bărbații au tras năvodul și l-au desfăcut, văzând capul unui bebeluș, i-au spus lui Elphin: „Privește, o frunte luminoasă (*taliesin*)!” „Atunci așa să-i fie numele, *Taliesin*”, spuse Elphin ridicându-l pe băiețel în brațe și punându-l în cârcă. Apoi își struni calul să meargă agale și-l purtă pe prunc cu atâta grijă încât acesta părea că stă pe cel mai ușor și moale scaun din lume. Copilul începu să rostească o poezie care îi alungă tristețea lui Elphin și i-a prevestit acestuia glorie și onoare.

Frumosule Elphin, pune capăt lacrimilor!

Nimeni să nu-și plângă a lui soartă.

Deznădejdea de folos nu este nimănui.

Niciun om nu vede ce-l susține....

Așa mic și slab precum mă vezi,

Pe plaja spumegândă de la malul mării,

În ziua încercării îți voi fi

Mai de folos ca trei sute de somoni....

Când Elphin se întoarce la castelul tatălui său, Gwyddno îl întreabă dacă reușise să prindă mulți pești. Fiul îi spuse că

³⁹ *Ibid.*, 3:19 și 3:30.

cea ce reușise să prindă era mult mai bun decât un pește. „Și ce ai prins?” întrebă Gwyddno. „Un bard”, răspunse Elphin. Apoi Gwyddno spuse: „Vai, dar ce profit ne va aduce?” Copilul răspunse: „Îi va aduce un profit mult mai mare decât îți va aduce ție”. Gwyddno întrebă mirat: „Cum poți tu oare să vorbești, deși ești atât de mic?” Copilul îi răspunse: „Sunt mai capabil să vorbesc decât ești tu capabil să-mi pui întrebări”. „Atunci arată-mi ce ești în stare” replică Gwyddno, iar Taliesin începu să recite versurile unui cântec filosofic.

Într-o zi, regele își chemă toți curtenii, iar Taliesin se așează într-un colț liniștit.

Atunci când barzii și vestitorii au sosit să proclame puterea regelui, trecând pe lângă colțul în care se ghemuise Taliesin, acesta și-a ținut buzele și a început să se joace cu buza de jos făcând un zgomot ciudat «Blerwm, blerwm». Trecătorii l-au ignorat și au înaintat spre rege în fața căruia s-au închinat. Când au vrut să vorbească, ei nu au putut scoate niciun cuvânt. Tot ce au putut face a fost să-și țină buzele scoțând acel zgomot ciudat «Blerwm, blerwm», la fel ca Taliesin. Văzând acestea, regele se minună și crezu că supușii săi băuseră prea mult vin. Porunci unuia dintre nobilii care-l slujeau să meargă la ei ca să-i ajute să-și adune mințile și să înțeleagă unde se află și cum se cuvine să se poarte. Acesta împlini porunca cu multă sârguință. Cu toate acestea, ei nu reușiră să-și revină. Regele îl trimise la ei pe nobilul slujitor o dată și încă o dată, cerându-le să părăsească sala. În cele din urmă, regele îi porunci unui paj să-l lovească pe maimarele lor, Heinin Vardd. Pajul luă o mătură și-l lovi cu putere în creștetul capului. Acesta se dezmetici și căzu în genunchi, implorând mila regelui spunându-i că această purtare ciudată nu se datora băuturii, ci influenței unui spirit malefic aflat în sală: «O rege binecuvântat, Măria ta trebuie să știe că nu ne-am prostit de la băutură, ci din pricina influenței unui spirit întruchipat în copil, ce stă ascuns într-un colț al încăperii». Imediat, regele îi porunci pajului să-l caute și să-l aducă. Pajul se apropie de locul unde se ascundea Taliesin, îl prinse de mână și-l aduse în fața regelui. Acesta dori să afle cine era și de unde venea, iar Taliesin îi răspunse:

Îi sunt bard lui Elphin,
 Iar țara mea de baștină e tărâmul stelelor de vară;
 Idno și Heinin îmi spuneau Merddin,
 Iar fiecare rege îmi va spune Taliesin,
 Am fost împreună cu Domnul meu în cea mai-naltă sferă,
 Am căzut cu Lucifer în adâncul iadului.
 Am purtat un steag în fața lui Alexandru;
 Știu numele stelelor de la nord la sud;
 Am mers prin galaxie până la tronul Împărtitorului;
 Am fost în Canaan când l-au ucis pe Absalom;
 Am însoțit Spiritul Divin prin valea Hebronului;
 Am fost la curtea lui Don înaintea nașterii lui Gwidon.
 Am fost învățătorul lui Ilie și al lui Enoh;
 Am primit aripile geniului de la minunata cruce;
 Am putut vorbi înainte de a primi darul vorbirii;
 Am fost la Crucificarea milostivului Fiu al Domnului;
 Am fost întemnițat de trei ori la Arianrod;
 Am fost șeful lucrărilor la turnul lui Nimrod;
 Sunt o minune ale cărei origini nu se cunosc.
 Am fost în Asia alături de Noe și a sa arcă,
 Am văzut distrugerea Sodomei și a Gomorei;
 Am fost în India în vremea zidirii Romei,
 Am revenit aici dintre ruinele Troiei.
 Am fost alături de Domnul meu în iesle;
 Am mers cu Moise prin apele Iordanului;
 Am mers în cer cu Maria Magdalena;
 Am căpătat inspirație din cazanul lui Caridwen;
 Am fost bardul cu harpă a lui Lleon din Lochlin.
 Am fost pe Dealul Alb, la curtea lui Cynvelyn,
 Am stat un an și o zi în lanțuri și cătușe,
 Am suferit de foame pentru Fiul Fecioarei,
 Am fost hrănit în tărâmul Divinității,
 Am fost învățătorul tuturor inteligențelor,
 Sunt capabil să instruiesc tot universul.
 Și așa voi fi până în ultima zi a pământului;
 Și nu se știe dacă trupul meu e carne sau pește.
 Apoi am petrecut nouă luni
 În pântecul lui Caridwen;
 Am fost la început micuțul Gwion,
 Iar acum sunt Taliesin.

Când regele și curtenii săi au auzit aceste vorbe, s-au minunat, căci nu mai văzuseră niciodată un băiețel de vârsta lui să recite în acest fel⁴⁰.

O mare parte din vorbele bardului sunt dedicate elementului Nepieritor care sălășluiește în el. Vedem că biografiei personale îi dedică o singură strofă. Cei care îl ascultă sunt orientați către Nepieritorul din ei și doar în trecere li se oferă o anumită informație. Vrăjitoarea Caridwen trezește în el o spaimă teribilă, ea îl înghite după care îl naște din nou. Murind față de ego-ul său personal, el reînvie în Sine.

Eroul este apărătorul lucrurilor aflate în devenire și nu al lucrurilor deja devenite, deoarece el *este*. „Mai înainte ca Avraam să fie, Eu SUNT”. El nu confundă lipsa aparentă de schimbare cu permanența Ființei și nici nu se teme de momentul imediat următor (sau de „celălalt lucru”), care distruge permanentul prin schimbarea sa. „Nimic nu își păstrează forma, însă Natura, marea Mamă a reînnoirii, reface mereu forme din forme. Fii sigur că nimic nu pierе în univers, ci doar se schimbă și își reînnoiește forma”⁴¹. Astfel, momentului următor îi este permis să survină. Când Prințul Eternității a sărutat Prințesa Lumii, rezistența ei s-a domolit.

Ea și-a deschis ochii, s-a trezit și s-a uitat spre el cu duioșie. Împreună au coborât treptele, iar când au ajuns jos regele s-a trezit, apoi regina și în cele din urmă s-a deșteptat tot regatul. Caii din curte se cabrară și își scuturară coamele, câinii tresăriră și începură să dea din coadă, porumbeii de pe acoperiș își ițiră capetele de sub aripi și priviră de jur împrejur, apoi își luară zborul deasupra câmpurilor, muștele își reluară zumzetul, în timp ce focul se reaprinse în vatră; friptura își reluă sfârâitul iar bucătarul îl lovi în cap cu o cutie pe băiatul care spăla vase, în timp ce servitoarea termină de smuls pe-nele găinii⁴².

⁴⁰ „Taliesin,” *op. cit.*, pp. 264-274.

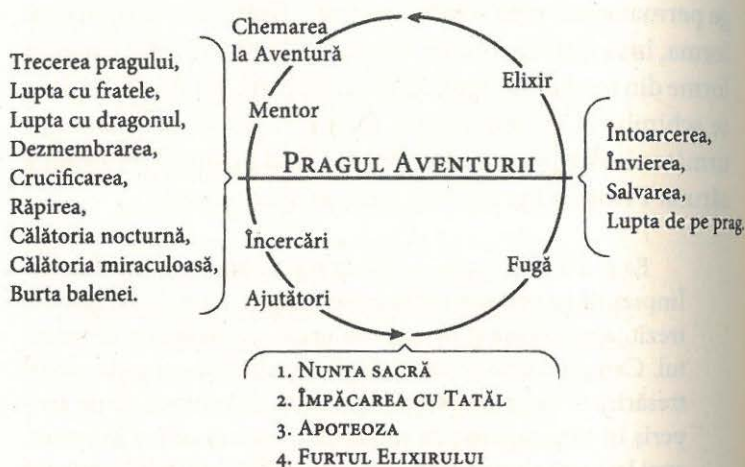
⁴¹ Ovidiu, *Metamorfoze*, XV, 252-255.

⁴² Grimm, Nr. 50; concluzia.

CAPITOLUL IV

CHEILE

Aventura poate fi rezumată conform diagramei următoare:

Eroul mitologic, pornind din coliba sau castelul lumii sale obișnuite, este atras sau purtat către pragul aventurii. Aici întâlnește o prezență obscură care păzește trecerea. Eroul poate să o învingă sau să se împace cu această manifestare a puterii întunecate. El înaintează apoi în regatul întunericului (Lupta cu fratele, Lupta cu dragonul, Ofranda, Talismanul), sau poate

fi ucis de vrăjmaș. Astfel coboară spre moarte (dezmembrare, crucificare). Dincolo de prag, eroul călătorește printr-o lume a forțelor necunoscute. Unele dintre ele sunt amenințătoare (încercări), altele îi oferă ajutor magic (ajutoare). Când ajunge la nadirul cercului mitic, eroul va trece printr-o ordalie supremă și își va dobândi răsplata. Triumful poate fi reprezentat de uniunea sexuală cu mama-zeiță a lumii (nunta sacră), de recunoașterea tatălui-creator (împăcarea cu tatăl), de propria-i divinizare (apoteoza), sau – dacă forțele îi sunt în continuare potrivnice – de furtul elixirului pentru care a venit în această lume (furtul miresei, furtul focului). În interior, eroul cunoaște o expansiune a conștientului și implicit a propriei sale ființe (iluminare, transfigurare, libertate). Sarcina sa finală este de a se întoarce. Dacă forțele l-au binecuvântat, el se va întoarce sub protecția lor (emisarul). Dacă nu, el va fugi și va fi urmărit (fuga transformatoare, fuga peste obstacole). La pragul de întoarcere, forțele transcendente trebuie să rămână în urma lui, iar eroul să reapară din regatul fricii (întoarcerea, învierea). Darul pe care-l aduce va restaura lumea (elixirul).

Schimbările prezente la scara simplă a monomitului sfidează orice descriere. Multe povești izolează și accentuează unul sau două elemente din cerc (motivul încercărilor, motivul zborului, răpirea miresei), iar altele adună un număr de cicluri independente într-o singură serie (precum *Odiseea*). Diferite personaje sau episoade se pot reuni sau un singur element se poate reproduce și poate reapărea sub diferite forme.

Liniile generale ale miturilor și poveștilor pot fi alterate sau obscure. Trăsăturile arhaice sunt, de obicei, eliminate sau atenuate.

Materialele importante sunt refăcute pentru a se potrivi peisajelor, obiceiurilor sau credințelor locale și întotdeauna au de suferit în timpul acestui proces. Mai mult, în nenumăratele moduri de a spune o poveste tradițională, dislocările accidentale sau intenționate sunt inevitabile. Elementele care au devenit dintr-un motiv sau altul lipsite de sens, cre-

ează interpretări secundare, de obicei remarcabil de bine meșteșugite¹.

În povestea eschimosă a corbului, motivul bețelor de foc a suferit o modificare și o raționalizare ulterioară. Arhetipul eroului din burta balenei este foarte cunoscut. Principala înfăptuire a eroului este de a face focul în interiorul monstrului, provocând moartea balenei și propria-i eliberare. Focul este un simbol pentru actul sexual. Cele două bețe sunt reprezentări ale masculinului și femininului iar flacăra este viața nou generată. Eroul care face focul în interiorul balenei este o parabolă a nunții sacre.

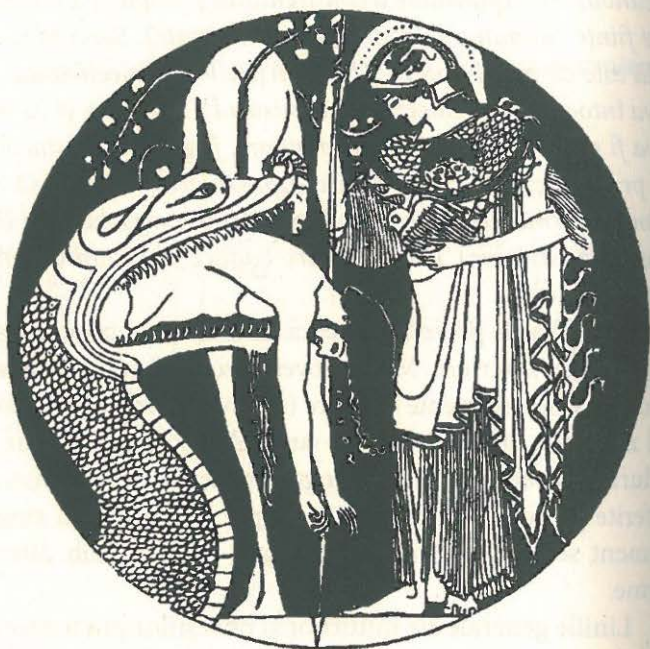

Fig. 12 Întoarcerea lui Iason

Cu toate acestea, în povestea eschimoșilor, această imagine a focului trece printr-o modificare. Principiul feminin

¹ Pentru o discuție referitoare la acest subiect, a se vedea comentariul meu la *Grimm's Fairy Tales*, ediția Pantheon Books (New York 1944), pp. 846-856.

este personificat în fata frumoasă pe care corbul o întâlnește în interiorul animalului. În același timp, conjuncția dintre bărbat și femeie este simbolizată separat prin intermediul uleiului din tub care curge direct în lampă. Corbul participă la acest act gustând din ulei. Cataclismul rezultat este similar cu criza tipică a nadirului, încheierea vechiului eon și începutul unui nou. Înălțarea corbului simbolizează miracolul reînvierii. Astfel, bețele de foc originare au devenit de prisos, iar povestitorii au inventat un amuzant și inteligent epilog pentru a le oferi o funcție dramaturgică. Lăsând bețele în burta balenei, corbul reușește să interpreteze redescoperirea acestora ca un blestem cu care sperie oamenii din jurul balenei, rămânând singur să se bucure de carnea animalului. Acest epilog este un exemplu excelent al unei elaborări secundare. El exploatează caracterul perfid al eroiului, dar nu este un element din povestea principală.

În etapele ulterioare ale mai multor mitologii, imaginile cheie se ascund precum acul în carul cu fân al anecdotelor sau al raționalizărilor secundare. Atunci când o civilizație trece de la un punct de vedere mitologic la unul secular, imaginile vechi nu mai sunt apreciate, nici acceptate. În perioada elenistică a Greciei sau în Roma imperială, zeii antici au fost reduși la stadiul de simpli patroni civici, animale de companie în gospodării sau personaje literare. Temele moștenite și neînțelese, precum cea a Minotaurului – aspect nocturn, sumbru și teribil al unei vechi reprezentări egipteano-grecești a zeului soare încarnat și rege divin – au fost raționalizate și reinterpretate pentru a se potrivi nevoilor contemporane. Muntele Olimp a devenit o Rivieră a scandalurilor și întâmplărilor banale, iar zeițele-mamă au devenit nimfe isterice. Miturile erau privite ca niște povești supranaturale. Comparativ, în China, a existat forța moralizatoare și umanistă a confucianismului care a golit formele vechi ale miturilor de măreția lor primordială. Mitologia oficială de astăzi este o culegere de anecdote ce vorbesc despre fiii și ficele unor funcționari din provincie care și-au servit comunitatea într-un fel sau altul și au fost ridicați de către au-

toritățile locale la nivel de zei. În creștinismul modern și progresist, Christos – Încarnarea Logosului și Mântuitorul Lumii – este în primul rând un personaj istoric, un înțelept inofensiv ce aparține unui trecut semi-oriental, care predica o doctrină superioară prin care spunea „fă ceea ce ai vrea să ți se facă și ție”, dar care a fost executat ca un criminal. Moartea sa este citită ca o lecție superbă de integritate și tărie de caracter.

Oriunde poezia mitului este interpretată ca biografie, istorie sau știință, ea este ucisă. Imaginile vii devin fapte izolate ce aparțin unor vremuri demult apuse. Mai mult, nu este deloc greu pentru știință sau istorie să demonstreze că mitologia este absurdă. Atunci când o civilizație începe să-și reinterpreteze astfel mitologia, aceasta își pierde viața, templele devin muzee, iar legătura dintre cele două perspective este destrămată. O asemenea nenorocire s-a abătut și asupra Bibliei, precum și asupra unei mari părți a cultului creștin.

A readuce imaginile la viață este un proces anevoios. Trebuie să căutăm indicii revelatoare asupra trecutului și nu aplicații care să se potrivească modernității. Atunci când aceste indicii antice sunt descoperite, întregi zone pustii ale iconografiei își dezvăluie din nou semnificația.

În Biserica catolică, spre exemplu, în Sâmbăta Mare, după binecuvântarea focului nou² și a lumânării pascale și după citirea profețiilor, preotul îmbracă o capă violetă și, precedat de o cruce, de un candelabru și de binecuvântata lumânare aprinsă, se îndreaptă spre cristelniță împreună cu alaiul său de diaconi, în timp ce se cântă următoarele: „Însetat-a sufletul meu după Dumnezeu cel viu; când voi veni și mă voi arăta feței lui Dumnezeu? Făcutu-mi-s-au lacrimile mele pâine ziua și noaptea, când mi se zicea mie în toate zilele: ‘Unde este Dumnezeuul tău?’” (Psalmul 41, 2-4).

Ajungând la pragul baptisteriului, preotul se oprește pentru a spune o rugăciune, apoi intră și binecuvântează

² Sâmbăta Mare, ziua dintre Moartea și Învierea lui Iisus care atunci se află în bolgia Iadului. Acesta este momentul reînnoirii eonului. A se compara cu motivul bețelilor de foc discutat mai sus.

apa, „pentru ca o pogorâre cerească, zămislită din sfințenie, să poată ieși din sânul imaculat al sursei divine ca o făptură născută a doua oară, și ca harul, maica lor spirituală, să le confere aceeași pruncie, fără deosebire de sex, pentru trup, nici de vârstă, pentru timp”. El atinge apa cu mâna și se roagă ca aceasta să se purifice de răutatea lui Satan. El face semnul crucii deasupra apei, împarte apa în două cu mâna sa dreaptă și stropește cu câteva picături cele patru colțuri ale lumii. Suflă de trei ori deasupra apei în formă de cruce și apoi scufundă lumânarea pascală în apă, intonând: „Fie ca virtutea Sfântului Duh să coboare în toată apa acestei cristelnițe”. Preotul scoate lumânarea din apă și apoi o scufundă din nou, de data aceasta la o adâncime mult mai mare, intonând din nou cu putere: „Fie ca virtutea Sfântului Duh să coboare în toată apa acestei cristelnițe”. Scoate din nou lumânarea și repetă procesul a treia oară, de data asta scufundând lumânarea până aproape de fund: „Fie ca virtutea Sfântului Duh să coboare în toată apa acestei cristelnițe”. Apoi, suflând de trei ori deasupra apei, preotul spune: „Fie ca Duhul Sfânt să facă roditoare toată apa aceasta ca ea să poată pentru regenera”. După care scoate lumânarea din apă. Apoi rostește câteva rugăciuni de încheiere, timp în care preoții-asistenți stropesc enoriașii cu apă sfințită³.

Apa, element feminin, este însărcinată spiritual cu focul masculin al Sfântului Duh. Acesta este echivalentul creștin al transformării apei, cunoscut în toate reprezentările mitologice. Ritualul este o variantă a nunții sacre, momentul-sursă care generează și regenerează lumea și omul, mai exact, misterul simbolizat de lingam-ul hindus. A intra în acest baptisteriu înseamnă a plonja în tărâmul mitic; a rupe suprafața înseamnă a trece pragul în marea-noptii. În mod simbolic, copilul face această călătorie atunci când i se toarnă în cap apa sfințită. Călăuza și ajutoarele sale sunt preotul și nașii. Scopul acestui ritual este întâlnirea cu părinții Fiin-

³ A se vedea liturghia catolică, „Sâmbăta Mare”. Versiunea de mai sus este adaptată din traducerea în engleză realizată de Dom Gaspar Lefebvre, O.S.B., publicată de E. M. Lohmann Co., Saint Paul, Minnesota.

tei sale eterne: Duhul lui Dumnezeu și Pântecel Grăției Divine⁴. Apoi el se întoarce la părinții corpului său material.

Puțini dintre noi cunoaștem semnificația ritualului de botez, care reprezintă inițierea noastră în Biserică. Cu toate acestea, mesajul apare enunțat clar în vorbele lui Iisus: „Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu”. Iar Nicodim a zis către El: „Cum poate omul să se nască, fiind bătrân? Oare poate să intre a doua oară în pântecel mamei sale și să se nască?” Iisus a răspuns: „Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu”⁵.

Interpretarea populară a botezului este că acesta „spală păcatul original”, scoțând în evidență mai degrabă curățarea decât ideea renașterii. Aceasta este o interpretare secundară. Dacă se ține minte imaginea tradițională a nașterii, nu se menționează absolut nimic despre nunta de dinainte. Cu toate acestea, simbolurile mitice trebuie urmărite în toate semnificațiile lor înainte de a revela întregul sistem de corespondențe ce reprezintă – prin analogii – aventura milenară a sufletului.

⁴ În India, puterea (*shakti*) unui zeu este personificată în formă feminină și reprezintă propria-i consoartă. În acest ritual, grația este simbolizată în mod similar.

⁵ Ioan, 3:3-5.

PARTEA A II-A

CICLUL COSMOGONIC

THE

THE

CAPITOLUL I

EMANAȚII

- 1 -

DE LA PSIHOLOGIE LA METAFIZICĂ

Nu este dificil pentru gândirea modernă să accepte faptul că simbolismul mitologiei posedă o semnificație psihologică. În urma studiilor realizate de psihanaliști, nu mai există nicio îndoială că miturile sunt de natura visului și că acestea sunt simptome ale dinamicii psihicului. Sigmund Freud, Carl G. Jung, Wilhelm Stekel, Otto Rank, Karl Abraham, Géza Róheim și mulți alții au reușit să dezvolte în ultimele decenii o morfologie modernă și bine documentată a interpretării visului și mitului. Deși părerile savanților diferă pe alocuri, există totuși o serie întreagă de principii comune ce îi reunesc într-o mare mișcare a timpurilor noastre. Odată ce au descoperit că modelele și logica poveștilor și miturilor corespund cu cele ale visului, himerele îndelung discreditate ale omului arhaic s-au reîntors dramatic în prim-planul conștientului omului modern.

Conform acestei perspective, se pare că prin povești – care își propun să descrie viețile eroilor legendari și care pun în scenă puterile divinităților naturii, spiritele celor morți precum și strămoșii antici ai triburilor – dorințele, fricile și tensiunile din inconștient capătă o exprimare simbolică ce subliniază modelele conștiente ale comportamentului uman. Cu alte cuvinte, mitologia este psihologie și nu, cum a fost

interpretată eronat, biografie, istorie sau cosmologie. Psihologul modern poate să-i redea adevărata semnificație, restituind astfel lumii contemporane documente importante și elocvente asupra profunzimilor naturii umane. Aici sunt expuse, ca într-un fluoroscop, procesele ascunse ale enigmei *Homo sapiens* – fie el occidental sau oriental, primitiv sau civilizat, arhaic sau contemporan. Întreg spectacolul se desfășoară în fața ochilor noștri. Trebuie doar să fim capabili să-l privim, să-i studiem modelele, să-i analizăm variațiile și să înțelegem forțele profunde care au format destinul uman și care continuă să ne determine atât viețile publice cât și cele private.

Dacă reușim să cuprindem întreaga valoare a materialelor pe care le avem la dispoziție, trebuie să observăm că miturile nu pot fi întru totul comparabile cu visele. Figurile provin din aceleași surse – fântânile inconștiente ale fanteziei –, iar gramatica lor este aceeași, dar ele nu sunt produse spontane ce apar în timpul somnului. Dimpotrivă, temele lor sunt supuse unui control conștient, iar funcția lor este aceea de a servi drept imagine vizuală pentru comunicarea înțelepciunii tradiționale. Acest lucru este valabil și pentru mitologiile primitive. Șamanul care practică transa și preotul-antilopă inițiat nu sunt ființe cărora le lipsește înțelepciunea lumii sau care nu cunosc principiile care, prin analogie, guvernează comunicarea. Metaforele pe care se fundează existența lor și cu ajutorul cărora ei acționează, au fost pregătite, cercetate și discutate secole întregi, chiar și milenii. Ele au avut rolul de a oferi societăților sprijinul temeinic de care aveau nevoie în viață și în gândire. Modelele culturii le-au fost adaptate, iar tinerii au fost educați, cei vârstnici transformați în înțelepți prin studiul, experiența și înțelegerea acestor forme inițiatice. Acest lucru s-a întâmplat deoarece ele aduc în acțiune energiile vitale ale întregului psihic uman. Ele conectează inconștientul la zonele activităților practice, dominate de rațiune, într-un mod similar cu cel al unei proiecții nevrotice, dar în asemenea manieră încât să permită o înțelegere practică și matură a faptelor. Acestea

acționează, precum cârma unei corăbii, în tărmurile dorințelor și fricilor infantile.

Dacă acest lucru este adevărat pentru mitologii (sistemele de mit și ritual prin care triburile primitive de vânători și de pescari obișnuiau să se susțină unul pe celălalt), ce putem oare să spunem despre acele minunate metafore cosmice reflectate în epopeile lui Homer, în *Divina Comedie* a lui Dante, în Cartea Genezei și în templele nemuritoare din Orient? Până în ultimele decenii, acestea au constituit fundamentul întregii vieți umane și au inspirat filosofia, poezia și artele. Atunci când această zestre de simboluri a primit amprenta unui Lao-tse, Buddha, Zoroastru, Christos sau Mahomed – fiind folosită de acești maeștri spirituali ca vehicul al celor mai profunde precepte morale și metafizice – este evident faptul că ne aflăm în prezența mai degrabă a unei conștiințe imense decât a unor tenebre.

Astfel, pentru a înțelege adevărata valoare a imaginilor mitologice pe care le-am moștenit, trebuie să înțelegem că ele nu sunt doar simptome ale inconștientului (așa cum sunt toate acțiunile și gândurile umane), ci și afirmații controlate și intenționate ale anumitor principii spirituale care au rămas la fel de constante de-a lungul cursului istoriei omenirii ca și formele și structura nervoasă a însuși psihicului uman. Pe scurt, doctrina universală ne învață că toate structurile vizibile ale lumii – toate lucrurile și ființele – sunt efecte ale unei puteri ubicue din care se nasc, o putere care le susține pe toată perioada manifestării lor până când ele trebuie să se dizolve. Aceasta este puterea pe care oamenii de știință o numesc energie, melanezienii o numesc *mana*, indienii Sioux *wakonda*, hindușii *shakti*, iar creștinii o intitulează Puterea lui Dumnezeu. Manifestarea ei în psihicul uman este denumită de psihanaliști, *libido*¹. Manifestarea ei în cosmos este structura și fluxul universului însuși.

¹ Cf. C. G. Jung, „Despre energia psihicului” (orig. 1928; Opere Complete, vol. 8), denumit în forma ei originală, “Teoria Libidoului.”

Perceperea sursei acestui substrat al ființei, nediferențiat deși pretutindeni particularizat, este zădărnicită de organele care trebuie să faciliteze înțelegerea. Formele de sensibilitate și categoriile gândului uman², ele însele manifestări ale acestei puteri³, constrâng mintea într-un asemenea mod încât este imposibil pentru om să vadă, nicidecum să înțeleagă, ce se află dincolo de spectacolul fenomenal, plin de culoare și constituit dintr-o infinitate de forme. Funcția mitului și a ritualului este aceea de a facilita saltul (prin analogie). Formele și conceptele pe care mintea și simțurile umane le pot înțelege sunt prezentate și ordonate într-un mod care să sugereze un adevăr și o deschidere imensă către acest „dincolo”. Apoi, beneficiind de condiții propice pentru meditație, individul este lăsat singur. Mitul este doar penultima etapă, ultima fiind deschiderea – vidul, ființa, dincolo de categorii⁴ – în care mintea trebuie să pătrundă de una singură și să se dizolve. Astfel, Dumnezeu și zeii, fiind ei înșiși de natura lumii numelor și formelor, nu sunt în definitiv decât mijloace potrivite care evocă inefabilul și ne conduc în cele din urmă la el. Ele sunt doar simboluri care mișcă și trezesc mintea, chemând-o să-și depășească limitele⁵.

Raiul, iadul, epoca mitică, Olimpul și toate celelalte sălășuri ale zeilor sunt interpretate de psihanaliză ca fiind

² A se vedea Kant, *Critica rațiunii pure*.

³ Sanscrită: *māyā-śakti*.

⁴ Dincolo de categorii, adică nedefinite de vreuna dintre perechile de principii opuse numite „vid” sau „ființă”. Acești termeni sunt doar indicii care ne conduc spre transcendență.

⁵ Această recunoaștere a naturii secundare a personalității oricărei zeități venerată este caracteristică aproape tuturor tradițiilor lumii. În creștinism, islamism și iudaism, personalitatea divinității este considerată a fi finală – ceea ce face extrem de dificil pentru membrii comunității să înțeleagă cum poate cineva să treacă dincolo de limitele propriei lor divinități antropomorfe. Rezultatul a fost, pe de o parte, o stare de confuzie în privința acestor simboluri și pe de altă parte, un bigotism ce nu s-a mai întâlnit vreodată în istoria religiilor. Pentru o discuție despre o posibilă origine a acestei aberații, a se vedea Sigmund Freud, *Moses and Monotheism* (tradus în engleză de James Strachey; ed. standard, XXIII, 1964). (originalul din 1939).

simboluri ale inconștientului. Cheia pentru a înțelege sistemele actuale de interpretare psihologică este următoarea: tărâmul metafizic = inconștientul. În mod corespunzător, cheia care deschide poarta în sens contrar este aceeași ecuație, dar inversată: inconștientul = tărâmul metafizic. „Căci”, așa cum spune Iisus, „împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru”⁶. Într-adevăr, căderea supra-conștientului în starea de inconștient este întocmai semnificația imaginii biblice a Căderii. Constrângerea conștientului, căruia îi datorăm faptul că nu suntem capabili să vedem sursa puterii universale, ci doar formele fenomenale reflectate din acea putere, transformă supra-conștientul în inconștient și în același timp creează lumea. Mântuirea constă în întoarcerea la supra-conștient și, prin aceasta, la disoluția lumii. Aceasta este marea temă și formulă a ciclului cosmogonic, imaginea mitică a manifestării lumii și a întoarcerii ulterioare la condiția ei nemanifestată.

În mod asemănător, nașterea, viața și moartea individului pot fi percepute ca o coborâre în inconștient și apoi o întoarcere. Eroul este acela care, în timpul vieții sale, cunoaște și personifică apelurile acestui supra-conștient care, în sânul creației, este mai mult sau mai puțin inconștient. Aventura eroului reprezintă momentul din viața sa când el atinge iluminarea – momentul nuclear în care, fiind în viață, el găsește și deschide drumul către lumina de dincolo de pereții întunecați ai morții.

Aceasta explică de ce simbolurile cosmice prezintă un caracter paradoxal, sublim și derutant în același timp. Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul nostru, dar și în afara noastră. Dumnezeu este doar un mijloc prin care eroul trebuie să trezească prințesa adormită – sufletul. Viața ei este somnul, moartea ei este trezirea. Eroul, cel care-și trezește propriul suflet, este el însuși mijlocul prin care-și realizează propria disoluție. Dumnezeu, trezitorul sufletului, este chiar prin aceasta propria sa moarte.

⁶ Luca, 17:21.

Probabil că cel mai elocvent simbol al acestui mister este acela al zeului crucificat, al zeului care se oferă „el însuși lui însuși”⁷. Interpretat în acest fel, el semnifică trecerea eroului din lumea fenomenală în cea supra-conștientă: corpul fizic cu cele cinci simțuri ale sale – precum cel al Prințului Cinci-Arme înțepenit în Păr-lipicios – este lăsat să atârne pe crucea cunoașterii vieții și a morții, pironit în cinci puncte (cele două mâini, cele două picioare și capul încoronat cu ghimpi)⁸. El semnifică de asemenea că Dumnezeu a coborât în mod voluntar și a luat asupra sa această agonie. Dumnezeu asumă viața omului, iar omul îl eliberează pe Dumnezeu - Dumnezeu care se află în el în punctul unde se intersectează brațele crucii. Aceasta este de asemenea semnificația „coincidenței contrariilor”⁹ și a porții soarelui prin care Dumnezeu coboară și prin care Omul urcă – unul nutrindu-l pe celălalt¹⁰.

Desigur că discipolii moderni pot studia aceste simboluri cum doresc, fie ca un simptom al ignoranței celorlalți, fie ca un semn al propriei lor ignoranțe, fie în termenii unei reduceri a metafizicii la psihologie sau viceversa. Calea tradițională era aceea de a medita la aceste simboluri în ambele sensuri. Oricare ar fi abordarea, acestea vorbesc despre metaforele destinului uman, despre speranțele oamenilor, despre credințele oamenilor și despre misterul întunecat aflat în fiecare dintre noi.

- 2 -

CICLUL UNIVERSAL

Așa cum conștiința individuală stă pe un ocean de tenebre în care plonjează atunci când doarme și din care se trezește în mod misterios, tot astfel, în reprezentarea mitu-

⁷ *Supra*, p. 197.

⁸ *Supra*, pp. 88-89.

⁹ *Supra*, p. 90.

¹⁰ *Supra*, pp. 39-40.

lui, universul iese la iveală dintr-un infinit pe care stă și în care se dizolvă din nou. Așa cum sănătatea mentală și fizică a individului depinde de cursul ordonat al forțelor vitale provenite din întinericul inconștientului și care pătrund în zonele conștiinței de veghe diurne, tot astfel în mit, continuitatea ordinii cosmice este asigurată de un flux de putere controlat provenit din sursa originară. Zeii sunt personificări simbolice ale legilor care guvernează acest flux. Zeii capătă existență odată cu zorile nașterii lumii și se dizolvă odată cu amurgul ei. Ei nu sunt eterni, în sensul în care noaptea nu este eternă. Se pare astfel că ciclul unui eon cosmogonic este constituit dintr-o serie de existențe finite ale oamenilor.

Ciclul cosmogonic este reprezentat ca un element repetitiv, o lume fără sfârșit. Fiecare mare revoluție cuprinde de obicei disoluții de mai mică importanță, ca cele care însoțesc ciclul somnului și al trezirii în viața temporală. Conform unei viziuni aztece, fiecare dintre cele patru elemente – apă, pământ, aer și foc – încheie o perioadă a lumii: eonul apelor s-a încheiat cu un potop, acela al pământului cu un cutremur, cel al aerului cu un vânt puternic, iar actualul eon va fi distrus de flăcări¹¹.

Conform doctrinei stoice a îmbrățișării ciclice, toate sufletele sunt dizolvate în sufletul universal sau în focul primordial. Când această dizolvare universală se încheie, începe formarea unui nou univers (acea *renovatio* a lui Cicero), iar toate lucrurile se repetă, fiecare divinitate, fiecare persoană, jucând iarăși același rol din trecut. Seneca a descris această distrugere în lucrarea sa *De Consolatione ad Marciam*, unde pare că se aștepta să trăiască din nou în ciclul viitor¹².

O viziune magnifică a ciclului cosmogonic este prezentă în mitologia jainilor. Ultimul profet și salvator al acestei secte antice din India a fost Mahavira, contemporan cu

¹¹ Fernando de Alva Ixtlilxochitl, *Historia de la Nacion Chichimeca* (1608), Cap. I (publicat în Lord Kingsborough *Antiquities of Mexico*; Londra, 1830-48, Vol. IX, p. 205; de asemenea de Alfredo Chavero, *Obras Historicas de Alva Ixtlilxochitl*; Mexic, 1891-92, Vol. II, pp. 21-22).

¹² Hastings, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, Vol. V, p. 375.

Buddha (secolul VI î.e.n.). Părinții săi erau urmașii unui alt salvator-profet jain, Parshavanatha, care este reprezentat cu șerpi care-i răsar din umeri și despre care se crede că a activat în perioada 872-772 î.e.n. Cu câteva secole înaintea lui Parshavanatha, a trăit și a murit salvatorul jain Neminatha, despre care se spune că a fost vărul lui Krișna, încarnarea hindusă multiubită. Cu mult înaintea lui, au fost 21 de alte personaje divine, până la Rishabhanatha, cel care a trăit într-o eră foarte îndepărtată a lumii, atunci când bărbații și femeile se nașteau în cupluri de soți, erau foarte înalți și trăiau sute de ani. Rishabhanatha i-a învățat pe oameni cele 72 de științe (scrisul, aritmetica, citirea semnelor prevestitoare etc.), cele 64 de îndeletniciri ale femeilor (gătīt, cusut etc.) și cele 100 de arte (olăritul, țesutul, pictura, făuritul etc.). De asemenea, el i-a inițiat în viața publică și a fondat un regat.

Înaintea lui, aceste inovații ar fi fost inutile deoarece oamenii perioadei precedente – extrem de înalți, cu 128 de coaste și o viață care dura câteva secole – aveau tot ceea ce le era necesar datorită a zece „copaci care împlineau dorințele” (*kalpa vriksha*) ce le dădeau fructe, frunze pe care le transformau în vase și farfurii, frunze cu care puteau să cânte, frunze care le ofereau lumină în timpul nopții, flori care le făceau viața mai frumoasă și mai parfumată, mâncare sănătoasă și bună la gust, frunze pe care le puteau purta ca bijuterii și coji de copac pe care le transformau în haine. Unul dintre copaci semăna cu un palat cu multe etaje, pe care îl foloseau drept adăpost. Un altul avea o strălucire puternică și era folosit ca luminător. Pământul era dulce ca zahărul; oceanul la fel de gustos precum vinul. Și, cu mult înaintea acestei perioade fericite, a fost o eră și mai fericită – de două ori mai fericită – atunci când oamenii erau mult mai înalți ca cei de dinainte și aveau fiecare 256 de coaste. Când acești oameni superiori au murit, ei au trecut direct în lumea zeilor fără să fi auzit vreodată de religie, deoarece virtutea lor naturală era perfectă ca și frumusețea lor.

Jainii concepeau timpul ca pe un ciclu infinit. Timpul era văzut ca o roată cu douăsprezece spițe sau ere, clasifica-

te în două seturi de câte șase. Primul set era intitulat: seria „descendentă” (*avasarpini*), și începea cu era cuplurilor gigante în cel mai înalt grad. Perioada paradisului dura între zece milioane de ani și o sută de milioane de ani. În cea de-a treia perioadă – cea a lui Rishabhanatha, primul dintre cei 24 de salvatori ai lumii – fericirea era amestecată cu puțină tristețe și virtutea cu puțin viciu. La încheierea acestei perioade, bărbații și femeile nu se mai nașteau împreună ca un cuplu.

De-a lungul celei de-a patra perioade, deteriorarea graduală a lumii și a locuitorilor ei a continuat în mod constant. Durata de viață și statura omului au început să se diminueze. Douăzeci și trei dintre salvatorii lumii au apărut în lume, fiecare din ei reformulând doctrina eternă a jainilor în termeni potriviți condițiilor vremurilor respective. La trei ani și opt luni după moartea ultimului salvator și profet, Mahavira, această perioadă se încheie.

Propria noastră eră, cea de-a cincea, a început în 522 î.e.n. și va dura cel puțin 21.000 de ani. Niciun salvator jain nu se va naște în această perioadă, iar eterna religie a jainilor va dispărea treptat. Este o perioadă în care răul se intensifică iar oamenii nu mai sunt la fel de înalți ca înainte, trăind o viață de maxim 125 de ani. Oamenii au acum doar 16 coaste, sunt egoiști, nedrești, violenți, mândri și avari.

Cu toate acestea, în cea de-a șasea eră, starea omului și a lumii sale va deveni și mai îngrozitoare. Cea mai lungă viață va fi de doar 20 de ani, omul va fi scund și va avea doar opt coaste. Zilele vor fi călduroase, nopțile reci, iar bolile vor domina întreaga planetă, puritatea devenind inexistentă. Furtunile se vor intensifica pe tot pământul și la finalul acestei perioade ele vor deveni și mai puternice. Atunci ființele umane, animalele, precum și toate semințele legumelor și plantelor vor fi nevoite să-și găsească refugiu în Gange, în peșteri mizerabile și în mare.

Perioada aceasta de cădere se va termina și va fi urmată de o perioadă de „ascensiune” (*utsarpini*), atunci când furtunile și dezolarea vor fi atins un punct de neîndurat. Timp de șapte zile va ploua cu șapte feluri diferite de ploaie. Pă-

mântul va fi reîmprospătat și semințele vor reîncepe să crească. Creaturile (acum niște pitici) vor ieși din peșterile lor și se vor aventura din nou pe pământ. Treptat, va urma o îmbunătățire a moralității, a sănătății, a frumuseții și a staturii lor, până când vor ajunge să trăiască într-o lume similară cu cea pe care o cunoaștem astăzi. Apoi se va naște un salvator, pe numele lui Padamantha, care va vesti iarăși religia eternă a jainilor. Statura omenirii va ajunge din nou la superlativ, frumusețea omului va depăși splendoarea soarelui. Într-un final, pământul se va îndulci, apele se vor preface în vin, copacii care împlinesc dorințe vor oferi din nou darurile lor unei populații fericite compusă din gemeni uniți încă de la naștere. Din nou această comunitate își va dubla fericirea, iar roata – timp de zeci și sute de milioane de ani – se va întoarce treptat în punctul în care va începe din nou coborârea și degradarea ce vor duce din nou la dispariția religiei, iar zgomotul războiului, al deziluziei și al distrugerii va crește din nou¹³.

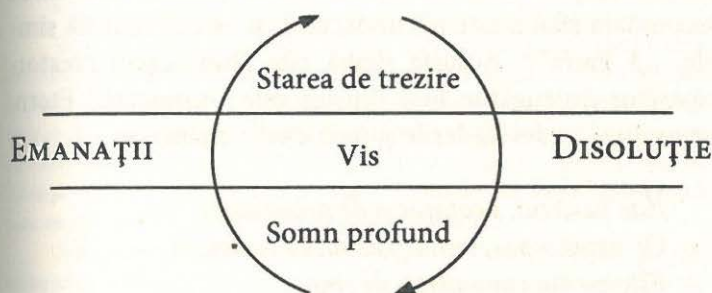
Aceste douăsprezece spițe ale roții timpului care se învârt în permanență, despre care povestesc jainii, își găsesc corespondența în ciclul celor patru epoci ale hindușilor: prima perioadă este una lungă de extaz, frumusețe și perfecțiune care durează 4800 de ani divini¹⁴; cea de-a doua este mai mică și durează 3600 de ani divini; cea de-a treia cuprinde un amestec de viciu și virtute, moment în care răul începe să crească, și care durează 1200 de ani divini sau 432.000 de ani după socoteala anilor omenești. La finalul perioadei prezente, în loc ca situația să se îmbunătățească imediat (așa cum e descrisă în concepția jainilor), totul trebuie anihilat într-un cataclism de foc și potop, astfel lumea reducându-se la stadiul primordial al oceanului original, atemporal, care va rămâne astfel pentru o perioadă egală cu suma întregii perioade a celor patru epoci. Apoi, marile epoci planetare vor începe din nou.

¹³ A se vedea Sinclair Stevenson, *The Heart of Jainism* (Oxford University Press, 1915), pp. 272-278.

¹⁴ Un an divin este echivalentul a 360 de ani omenești.

Un concept de bază al filosofiei orientale este făcut transparent prin intermediul acestei forme vizuale. Ne este imposibil să afirmăm că mitul era la origine o ilustrare a unei formule filosofice sau că forma vizuală era o distilare provenită din mit. Ce se poate spune cu siguranță este că mitul se întoarce în perioade imemorale, la fel ca și filosofia. Cine poate ști ce gândeau înțelepții din antichitate care au dezvoltat miturile și le-au transmis mai departe?

De cele mai multe ori, în timpul analizei și al descoperirii secretelor simbolului arhaic, omul poate simți că noțiunile noastre în general admise de filozofie și de istorie se bazează pe ipoteze false, mai exact că gândirea abstractă și metafizică începe acolo unde apare prima oară menționată în sursele existente.

Principiul filosofic ilustrat de ciclul cosmogonic este acela al circulației conștiinței prin cele trei planuri ale ființei. Primul plan este acela al experienței conștiente (când suntem treji): cunoașterea faptelor brute ale unui univers exterior, luminat de lumina soarelui și familiar tuturor oamenilor. Cel de-al doilea plan este acela al experiențelor onirice: cunoașterea formelor subtile și fluide ale unei lumi interioare personale, luminată de cel care visează. Cel de-al treilea plan este acela al somnului profund, fără vise. În primul plan ne întâlnim cu experiențele instructive ale vieții. În cel de-al doilea, acestea sunt digerate, asimilate de către forțele interioare ale

visătorului; în timp ce în al treilea plan, totul este cunoscut și gustat în mod inconștient, în „spațiul din lăuntrul inimii”, locul maestrului interior, începutul și sfârșitul a tot ce există¹⁵.

Ciclul cosmogonic trebuie înțeles ca trecerea prin vis a conștiinței universale dinspre zona elementelor nemanifestate (somnul profund), către starea de trezire și apoi înapoi prin vis către întunericul atemporal. Așa cum se poate observa în experiența fiecărei ființe umane, în cazul figurii grandioase a cosmosului, energiile sunt reîmprospătate de abisul somnului. Ele se epuizează în timpul zilei, iar viața universului trebuie reînnoită.

Ciclul cosmogonic pulsează spre manifestare și apoi înapoi spre nemanifestare prin liniștea necunoscutului. Hindușii reprezintă acest mister prin silaba sfântă AUM. Aici, sunetul A reprezintă conștientul treaz, U reprezintă conștientul în timpul visului iar M este somnul profund. Liniștea ce înconjoară silaba este necunoscutul: și este denumită simplu, „A Patra”¹⁶. Această silabă este Dumnezeuul creator-păstrător-distrugetor, însă liniștea este Dumnezeuul Etern, neimplicat în deschiderile și închiderile ciclurilor.

*Este nevăzut, neatașat și de neconceput,
De nepresupus, inimaginabil, de nedescris.
Este esența cunoașterii de sine
Comune tuturor stărilor de conștiință.
Toate fenomenele încetează în el.
Este pace, este fericire, este unitate*¹⁷.

Mitul rămâne, în mod necesar, în interiorul acestui ciclu, dar îl reprezintă ca fiind înconjurat și pătruns de liniște. El este revelația unei plenitudini a liniștii din interiorul și din preajma fiecărui atom al existenței. Mitul este o călăuzi-

¹⁵ A se vedea *Mandukya Upanishad*, 3-6.

¹⁶ *Mandukya Upanishad*, 8-12.

Deoarece în sanscrită *a* și *u* se unesc în *o*, silaba sacră este scrisă și pronunțată: „om”.

¹⁷ *Mandukya Upanishad*, 7.

re a minții și a sufletului, prin intermediul unor figuri pline de sensuri profunde, către acel mister ultim ce înconjoară și umple toate existențele. Chiar și în cele mai comice și aparent frivole momente, mitologia este o călăuză a minții către acel nemanifestat aflat dincolo de vizibil.

„Cel Vechi de Zile, Necunoscutul Necunoscutului are o formă și totuși nu are nicio formă”, putem citi într-un text cabalist al evreilor din evul mediu. „El are o formă prin care se păstrează universul și cu toate astea el nu are formă deoarece nu poate fi înțeles”¹⁸. Acest Vechi de Zile este reprezentat ca un chip în profil: întotdeauna în profil, deoarece partea ascunsă nu poate fi știută niciodată. Aceasta se numește „Marea Față”, Macroprosopos; iar întreaga lume pornește de la marginea bărbii albe.

¹⁸ *Ha idra zuta, Zohar*, iii, 288a. A se compara cu *supra*, p. 164.

Zoharul („lumină, splendoare”) este o colecție de texte esoterice ebraice, oferite lumii în 1305 de către un învățat evreu spaniol, Moses de Leon. Experții au susținut că acest material a fost extras din secretele scrierii originale ce datează încă de pe vremea învățăturilor lui Simeon ben Yohai, un rabin din Galileea din secolul II î.e.n. Amenințat cu moartea de către romani, Simeon s-a ascuns 12 ani într-o peșteră. Scrierile sale au fost găsite acolo zece secole mai târziu, acestea fiind sursele *Zoharului*.

S-ar părea că învățămintele lui Simeon au fost extrase din *hokmah nistarah* sau înțelepciunea ascunsă a lui Moise – elemente esoterice studiate inițial de Moise în Egipt, țara sa natală, asupra cărora a cugetat în timpul celor 40 de ani petrecuți în pustie (acolo unde a primit instrucțiuni speciale de la un înger) și pe care le-a încorporat în mod criptic în primele patru cărți ale Pentateuhului, de unde pot fi extrase printr-o înțelegere și manipulare corectă a valorilor numerice mistice din alfabetul ebraic. Aceste tradiții și tehnicile pentru redescoperirea și utilizarea lor, constituie Cabala.

Se spune că învățămintele cabalei (*qabbalah*, „tradițiile moștenite sau primite”) au fost încredințate de către însuși Dumnezeu unui grup special de îngeri din Paradis. După ce omul a fost exclus din Grădina Edenului, unii dintre acești îngeri i-au transmis lui Adam învățămintele, în încercarea lor de a-l ajuta să urce înapoi în Paradis. De la Adam, învățămintele au ajuns la Noe, iar de la Noe la Avraam. Avraam a dezvăluit câteva dintre ele în timpul petrecut în Egipt și de aceea înțelepciunea sublimă se poate întâlni într-o formă inferioară în miturile și filosofiele neamurilor. Moise le-a studiat întâi alături de preoții din Egipt, dar tradiția s-a reîmprospătat în el odată cu instrucțiunile speciale primite de la îngeri.

Acea barbă, adevărul adevărilor, pornește de la urechi și coboară până la gura Celui Sfânt, coborând și apoi urcând, acoperind obrajii care sunt numiți: locurile miresmelor îmbelșugate. Barba este albă și coboară în echilibrul puterii, oferindu-i protecție și acoperire până la baza pieptului. Aceasta este barba care înfrumusețează, adevărată și perfectă, din care curg treisprezece fântâni, emanând balsamul prețios al splendorii. Acesta este dispus în treisprezece forme.... Și anumite dispoziții se regăsesc în univers, iar aceste treisprezece dispoziții care depind de acea barbă se deschid înspre cele treisprezece porți ale milei*.

Barba albă a Macroprosoposului coboară deasupra altui cap, „Fața Mică”, Microprosopos, reprezentată de o figură frontală cu o barbă neagră. Acolo unde ochiul Marii Fețe nu se închide niciodată, ochii Feței Mici se deschid și se închid într-un ritm lent al destinului universal. Aceasta este închiderea și deschiderea ciclului cosmogonic. Fața Mică este numită „DUMNEZEU”, iar Fața cea Mare „EU SUNT”.

Astfel, Macroprosopos este elementul Necreat al Necreatului, iar Microprosopos este elementul necreat al creatului: respectiv, liniștea și silaba AUM, cel nemanifestat și prezența immanentă în ciclul cosmogonic.

- 3 -

IEȘIREA DIN VID – SPAȚIUL

Sfântul Toma de Aquino declară: „Numele de înțelept este rezervat doar celui care ia ca obiect al reflexiei sale sfârșitul universului, care în același timp este și începutul universului”²⁰. Principiul de bază al oricărei mitologii este acela al începutului în momentul finalului. Miturile genezei

* *He idra rabba qadisha*, xi, 212-14 și 233, traducere în engleză de S. L. MacGregor Mathers, *The Kabbalah Unveiled* (London: Kegan Paul, Trench, Trubner and Company, Ltd., 1887), pp. 134-135 și 137. [Vezi Zoharul, *Cartea strălucirii*, trad. Ilie Iliescu, Ed. Herald, Buc., 2011 - n.t.]

²⁰ *Summa contra Gentiles*, I, i.

sunt pătrunse de un sentiment al damnațiunii care cheamă în continuu toate formele create către forma nepieritoare care le-a generat inițial. Formele purced mustind de forță dar, inevitabil, ele își ating apogeul, pier și se întorc. În acest sens, mitologia devine tragică. Cu toate acestea, ea ne placează adevărata ființă nu în formele care se spulberă, ci în nepieritorul din care ele renasc imediat, lucru care nu mai este atât de tragic²¹. Acolo unde atmosfera mitologică predomină, tragedia este imposibilă. Ceea ce predomină este o atmosferă de vis. Viața adevărată nu este în forme, ci în visător.

Precum în vis, imaginile merg de la sublim la ridicol. Minții nu-i este permis să se odihnească împreună cu propriile-i judecăți, ci este șocată în continuu, izgonindu-i-se certitudinea că a înțeles ce trebuia să înțeleagă. Mitologia este înfrântă atunci când mintea se odihnește împreună cu imaginile tradiționale, apărându-le ca și când ele însele ar fi mesajul pe care vor să-l comunice. Aceste imagini trebuie privite ca niște umbre ce apar din tărâmul impenetrabil de dincolo, acolo unde privirea, vorba, mintea sau pietatea nu au cum să ajungă. Ca și banalitățile unui vis, acelea ale unui mit au un sens foarte bine definit.

Prima fază a ciclului cosmogonic descrie sciziunea amorfului în formă, ca în acest cântec al maorilor din Noua Zeelandă:

Te Kore (Vidul)

Te Kore-tua-tahi (Primul Vid)

Te Kore-tua-rua (Al Doilea Vid)

Te Kore-nui (Vidul întins)

Te Kore-roa (Vidul extins)

Te Kore-para (Vidul uscat)

Te Kore-whiwhia (Vidul de neposedat)

Te Kore-rawea (Vidul minunat)

Te Kore-te-tamaua (Vidul fără granițe)

Te Po (Noaptea)

²¹ A se vedea *supra*, pp. 19-25.

Te Po-teki (Noaptea care atârână)
Te Po-terea (Noaptea care plutește)
Te Po-whawha (Noaptea care geme)
Hine-make-moe (Fiica somnului zbuciumat)
Te Ata (Zorile)
Te Au-tu-roa (Ziua stăruitoare)
Te Ao-marama (Ziua strălucitoare)
Whai-tua (Spațiul).

În spațiu s-au dezvoltat două existențe fără forme:
 Maku (Umezeală [masculin])
 Mahora-nui-a-rangi (Marea expansiune a Raiului [feminin])
 Din acestea s-au născut:
 Rangi-potiki (Paradisul [masculin])
 Papa (Pământul [feminin]).
 Rangi-potiki și Papa erau părinții zeilor²².

Din vidul de dincolo de viduri se dezvoltă emanările misterioase care susțin lumea. Cea de-a zecea emanatie din seria de mai sus este noaptea; cea de-a 18-a este spațiul sau eterul, cadrul lumii vizibile. Cea de-a 19-a este polaritatea masculin-feminin; a 20-a este universul pe care îl vedem. O asemenea serie sugerează profunzimea de dincolo de adâncimea misterului ființei. Nivelurile corespund profunzimilor căutate de erou în aventura ce are ca scop înțelegerea. Ele enumeră straturile spirituale cunoscute minții introvertite în meditație. Ele reprezintă insondabilitatea nopții întunecate a sufletului²³.

Cabala ebraică reprezintă procesul de creație ca o serie de emanatii provenite din EU SUNT al Marii Fețe. Prima este însuși capul, din profil, iar din el purced „nouă lumini

²² Johannes C. Anderson, *Maori Life in Ao-tea* (Christchurch, [Noua Zeelandă,] fără dată [1907?]), p. 127.

²³ În scrierile sacre ale buddhismului Mahayana sunt descrise și enumerate 18 „viduri”, sau grade ale vidului. Ele sunt trăite de yogini și de suflet în timpul trecerii înspre moarte. A se vedea Evans-Wentz, *Tibetan Yoga and Secret Doctrine*, pp. 206, 239 sq.

splendide". Emanațiile sunt reprezentate și sub forma unui copac cosmic, întors cu susul în jos, înrădăcinat în „înălțimea impenetrabilă". Lumea pe care o vedem este imaginea inversată a acelui copac.

Conform filosofilor indieni Samkhya din secolul VIII î.e.n., vidul se condensează în elementul eter sau spațiul. Din acesta se precipită aerul. Din aer purcede focul, din foc apa și din apă, elementul pământ. Odată cu fiecare element, evoluează o funcție senzorială capabilă de a-l percepe: auzul, atingerea, văzul, gustul, respectiv mirosul²⁴.

Un mit chinezesc amuzant personifică aceste elemente emanate sub forma a cinci venerabili înțelepți care ies dintr-o bulă de haos suspendată în vid:

Înainte ca cerul și pământul să se separe unul de celălalt, totul era un mare ghem de ceață, numit haos. În acele vremuri, spiritele celor cinci elemente au preluat forme și s-au dezvoltat în cei cinci străbuni. Primul era Străbunul Galben și era stăpânul pământului. Al doilea era Străbunul Roșu, stăpânul focului. Al treilea era numit Străbunul Întunericului și era stăpânul apei. Cel de-al patrulea era Prințul Lemnului și era stăpânul pădurilor. Al cincilea era Mama Metalului și era stăpâna metalelor²⁵.

Fiecare dintre acești cinci străbuni au pus în mișcare spiritul primordial din care proveneau, astfel încât apa și pământul s-au scufundat în jos; cerul a zburat în sus, iar pământul începu să capete forme de relief. Apoi apa se adună în râuri și lacuri, iar pe pământ apărură munții și câmpiile. Cerul a devenit senin și astfel a apărut soarele, luna, stelele, nisipul, norii, ploaia și roua. Străbunul Galben a dat frâu liber puterilor pământului, acestora fiindu-le adăugate puterile apei și focului. Apoi au apărut ierburile, copacii, păsările, animalele, șerpii, insectele, peștii și țestoasele. Prințul Lemnului și Mama Metalului au reunit întunericul și lumina cre-

²⁴ A se vedea *The Vedantasara of Sadananda*, tradusă din sanscrită în engleză cu Introducerea și comentariile lui Swami Nikhilananda (Mayavati, 1931).

²⁵ Conform sistemului chinezesc, cele cinci elemente sunt: pământul, focul, apa, lemnul și aurul.

ând astfel rasa umană: bărbatul și femeia. Așa se spune că a apărut, treptat, lumea...²⁶

- 4 -

ÎNĂUNTRUL SPAȚIULUI – VIAȚA

Primul efect al emanațiilor cosmogonice este delimitarea spațiului lumii; cel de-al doilea este producerea vieții în interiorul acestui spațiu – o viață polarizată, în vederea auto-reproducerii, în forma duală masculin-feminin. Este posibil să reprezentăm întreg procesul în termeni sexuali, ca sarcină și naștere. Această idee este redată într-o altă genealogie metafizică a maorilor:

*Din concepere, creșterea,
Din creștere, gândul,
Din gând, amintirea,
Din amintire, conștiința,
Din conștiință, dorința.
Lumea deveni roditoare;
A dăinuit cu un licăr slab;
A zămislit noaptea:
Marea noapte, lunga noapte,
Noaptea cea mai mică, noaptea cea mai mare,
Noaptea cea groasă,
Noaptea care putea fi atinsă,
Noaptea care nu se vedea,
Noaptea care se încheia în moarte.
Ieșită din nimic, procreația,
Ieșită din nimic, creșterea,
Ieșită din nimic, abundența,
Puterea de a crește,
Suflul vieții.
El a cunoscut întinderea goală și a zămislit*

²⁶ Tradus în engleză din Richard Wilhelm, *Chineische Märchen* (Jena: Eugen Diederichs Verlag, 1921), pp. 29-31.

*atmosfera de deasupra noastră.
 Atmosfera care plutește deasupra pământului,
 Marele cer de deasupra noastră,
 a dăinuit cu zorile
 Și luna s-a ivit;
 Atmosfera de deasupra noastră
 A cunoscut cerul strălucitor
 Și de acolo s-a ivit soarele;
 Luna și soarele au fost aruncate deasupra,
 Ca ochii stăpânitori ai cerurilor:
 Și atunci Cerul se făcu lumină:
 Zorile și ziua,
 Amiaza: flacăra zilei venită din cer.
 Cerul de deasupra a cunoscut-o pe Hawaik,
 și a zămislit pământul²⁷.*

Pe la mijlocul secolului XIX, Paiore, o mare căpetenie a insulei polineziene Anaa, a desenat imaginea începutului creației. Primul detaliu al acestei ilustrații era un cerculeț care conținea două elemente, Te Tumu, „Fundatia” (un bărbat) și Te Papa, „Stânca” (o femeie)²⁸.

Universul (spunea Paiore) era precum un ou ce conținea Te Tumu și Te Papa. La un moment dat el a erupt și a produs trei straturi suprapuse – un strat aflat dedesubt care le susținea pe cele de deasupra. Pe stratul de jos rămăsese Te Tumu și Te Papa care au creat omul, animalele și plantele.

Primul om a fost Matata, făurit fără brațe. El a murit la scurt timp după ce a luat ființă. Cel de-al doilea om a fost Aitu, care a apărut cu un braț dar fără picioare. Și el a murit la fel ca și fratele său mai mare. În sfârșit, cel de-al treilea om a fost Hoatea (Cerul-spațiu); acesta era făurit perfect. După aceea a apărut o femeie numită Hoatu (Pământul). Ea a devenit soția lui Hoatea și din cei doi s-a născut rasa umană.

²⁷ Rev. Richard Taylor, *Te ika a Maui, or New Zealand and its Inhabitants* (London, 1855), pp.14-15.

²⁸ Cerculețul aflat sub partea principală din Figura 13. A se compara cu Tao din China.

Când stratul cel mai de jos al pământului a fost umplut de creație, oamenii au făcut o deschidere în mijlocul stratu-lui de deasupra, astfel încât să poată ajunge pe el, stabilindu-se acolo și luând cu ei plantele și animalele de dedesubt. Apoi ei au ridicat un al treilea strat (astfel încât să formeze un fel de tavan pentru cel de-al doilea)... și în cele din urmă s-au stabilit acolo. În felul acesta oamenii au putut avea trei locuințe.

Deasupra pământului erau cerurile, suprapuse și ele, dar care atingeau pământul și susțineau orizonturile. Oamenii au continuat să muncească în același fel, înălțând un cer deasupra celui alt, până când totul fu în ordine²⁹.

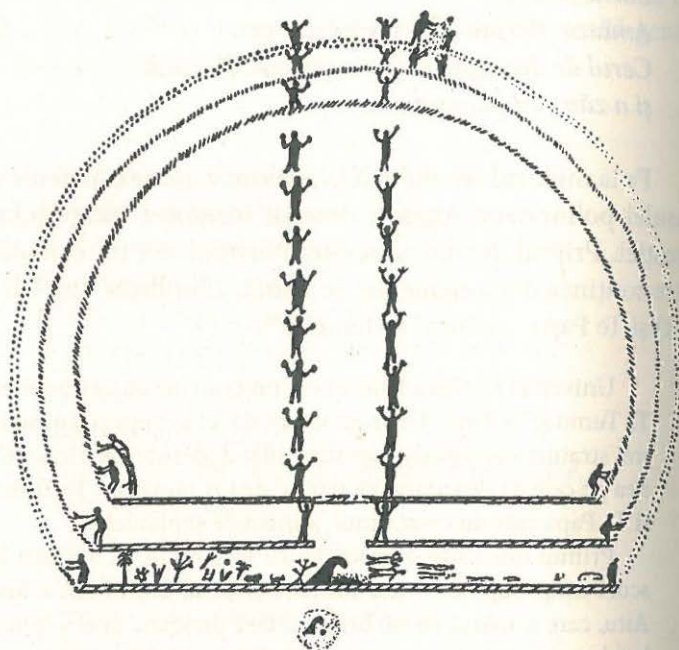

Fig. 13 Harta Genezei Tuamotuan: – Dedesubt: Oul Cosmic.
Deasupra: Oamenii apar și făuresc universul.

Principala parte a ilustrației lui Paiore ne arată oamenii care se împrăștie pe tot pământul, stând unul pe umerii ce-

²⁹ Kenneth P. Emory, „The Tuamotuan Creation Charts by Paiore”, *Journal of the Polynesian Society*, Vol. 48, nr. 1 (Martie, 1939), pp. 1-29.

luilalt pentru a ridica cerurile. Pe stratul cel mai de jos apar cele două elemente originare, Te Tumu și Te Papa. La stânga lor se află plantele și animalele pe care le-au generat. La dreapta lor se poate vedea primul om diform, apoi primii bărbați și primele femei. În partea superioară a cerului apare un foc înconjurat de patru figuri, fiecare reprezentând un eveniment din primele faze ale istoriei lumii: „Creația universului abia fusese terminată atunci când Tangaroa, cel căruia îi plăcea să facă rău, a dat foc celui mai înalt cer, încercând să distrugă totul. Din fericire, focul a fost observat de Tamatua, Oru și Ruanuku, care au urcat repede în ceruri și au stins flăcările”³⁰.

Imaginea oului cosmic este cunoscută în multe mitologii. Ea apare în miturile grecești, egiptene, finlandeze, budiste și japoneze. În scrierile sacre ale hindușilor citim următoarele:

La început, această lume a fost neființă. Era supra-existentă. Apoi s-a dezvoltat. S-a transformat într-un ou. A stat așa timp de un an și apoi s-a spart. Una din cele două părți ale cojii a devenit argint, cealaltă aur. Cea de argint era pământul. Cea de aur era cerul. Membrana exterioară era relief, munții. Membrana interioară era norii și ceața. Venele erau râurile. Fluidul intern a devenit oceanul. Ceea ce s-a născut dinăuntru era soarele³¹.

Coaja oului cosmic este spațiul care înconjoară lumea, în timp ce semințele fertile dinăuntru semnifică dinamismul inepuizabil al vieții naturii.

„Spațiul este nelimitat, nu din cauza unei extinderi ne-definite, ci în virtutea unei forme care se reînnoiește. Ceea ce este e o cochilie care plutește în infinitatea a tot ceea ce nu este”. Această formulare succintă a unui fizician modern, ilustrează viziunea asupra lumii din 1928³², ce oferă sensul

³⁰ *Ibid.*, p. 12.

³¹ *Chandogya Upanishad*, 3. 19. 1-3.

³² A. S. Eddington, *The Nature of the Physical World*, p. 83. Copyright, 1928, The Macmillan Company și folosit cu permisiunea lor.

exact al oului cosmic din mitologie. Mai mult, evoluția vieții descrisă de către biologi este tema primelor etape ale ciclului cosmogonic. În sfârșit, distrugerea lumii, pe care fizicienii o consideră ca fiind momentul în care puterea soarelui va fi epuizată și cosmosul se va dezintegra³³, fusese prevestită de cicatricea lăsată de focul lui Tangaroa: efectele distrugerii lumii ale creatorului-distrugător vor crește treptat până când, la final, în cea de-a doua etapă a ciclului cosmogonic, totul se va revărsa într-o mare infinită de beatitudine.

De obicei oul cosmic explodează, umflându-se din interior, pentru a dezvălui o minunată figură cu formă umană. Aceasta este personificarea antropomorfă a puterii de generare, Preaputernicul Dumnezeu Viu, așa cum este el numit în Cabala. „Puternicul Ta'aroa, al cărui blestem era moartea, este creatorul lumii”, se spune într-o legendă din Tahiti, o insulă din Mările Sudului³⁴. „El era singur. Nu avea nici tată și nici mamă. Ta'aroa trăia în vid. Nu exista nici pământ, nici cer, nici mare. Pământul era o nebuloasă: nu avea nicio fundație. Atunci Ta'aroa spuse:

*O spațiu pentru pământ, O spațiu pentru cer,
Lume inutilă de dedesubt ce ești într-o stare nebuloasă,
Continuând și continuând din vremuri imemorale,
Lume inutilă de dedesubt, întinde-te!*

Chipul lui Ta'aroa a ieșit în afară. Coaja lui Ta'aroa căzu deoparte și se transformă în pământ. Ta'aroa privi: așa s-a născut pământul, marea, cerul. Ta'aroa trăia precum un zeu și își contempla lucrarea³⁵.

Un mit egiptean îl arată pe demiurg creând lumea printr-un act de masturbare³⁶. Un mit hindus îl prezintă

³³ „Entropia crește întotdeauna”. (A se vedea Eddington, pp. 63 ff.)

³⁴ Ta'aroa (dialect Tahitian) este Tangaroa. A se vedea Figura XX.

³⁵ Kenneth P. Emory, „The Tahitian Account of Creation by Mare” *Journal of the Polynesian Society*, Vol. 47, nr. 2 (Iunie, 1938), pp. 53-54.

³⁶ E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians* (Londra, 1904), vol. I, pp. 282-292.

pe demiurg într-o meditație yogină, cu formele viziunilor sale interioare ieșind din el (spre propria sa mirare) și stând în jurul său precum panteonul unor zei strălucitori³⁷. Într-o altă poveste din India, tatăl suprem este prezentat cum se sparge în masculin și feminin și abia apoi generează toate creaturile:

La început, acest univers nu era decât Sinele sub înfățișarea omului. Cercetând în jur, el nu a văzut nimic în afară de el însuși. „Eu sunt acesta”, a grăit el la început. Drept care s-a numit «Eu». De aceea, și în vremea noastră, cel chemat spune la început: «Eu sunt», rostindu-și pe urmă celălalt nume pe care îl are.

El s-a temut. De aceea, singuraticul se teme. A chibzuit: «Dacă nu există nimic în afară de mine, de ce oare mă tem?» Drept care teama lui s-a risipit. Căci de cine să se fi temut?

El era nefericit. De aceea, oamenii nu se bucură când sunt singuri. A dorit un al doilea. El era cât o femeie și un bărbat strâns îmbrățișați. S-a despicaț pe sine însuși în două. Drept care s-au ivit soțul și soția. De aceea, Yajnavalkya a spus: «Iată, noi doi suntem cât e o jumătate». De aceea, spațiul aceasta e umplut de către femeie. S-a împreunat cu ea. Drept care s-au născut oamenii.

Ea însă a chibzuit: «Cum oare, născându-mă din sine însuși, se-mpreunează apoi cu mine? Hai să mă ascund!» S-a prefăcut în vacă, iar el în taur; s-a împreunat cu ea, drept care s-au născut vitele. Ea s-a prefăcut în iapă, iar el în armăsar; ea în măgăriță, iar el în măgar, s-a împreunat cu ea, drept care s-au născut [animalele] cu copita nedespicață. Ea s-a prefăcut în capră, iar el în țap; ea în oaie, iar el în berbec; s-a împreunat cu ea, drept care s-au născut caprele și oile. La fel au creat tot ceea ce este pereche, până la furnici.

El și-a dat seama: «De bună seamă, eu sunt creația, căci eu am creat totul». Iată de ce a fost creațiunea. Este părtaş la creațiunea sa cel care știe astfel...³⁸

³⁷*Kalika Purana*, I (tradusă în Heinrich Zimmer, *The King and the Corpse*, The Bollingen Series XI, Pantheon Books, 1948, pp. 239 ff.).

³⁸*Brihadaranyaka Upanishad*, 1. 4. 1-5. Tradusă în engleză de Swami Madhavananda (Mayavati, 1934). A se compara cu motivele folclorice ale

Conform acestor mitologii, substratul permanent al individului și al procreatorului universului este unul și același. Acesta este și motivul pentru care demiurgul este numit în acest mit Sinele. Misticiul oriental descoperă această prezență permanentă în starea sa originară androgină, atunci când, prin meditație, se cufundă în el însuși.

*Cel în care cerul, pământul și atmosfera
Sunt împletite, precum și mintea împreună cu toate
suflurile vieții,
Numai pe acela să-l recunoști ca fiind unicul Suflet.
El este puntea ce duce către nemurire³⁹.*

Se pare că aceste mituri ale genezei povestesc un trecut îndepărtat. Cu toate acestea, ele vorbesc în același timp despre originile individului din vremea noastră. Astfel, citim în *Zohar*-ul ebraic:

Fiecare suflet, fiecare spirit înainte de a intra în această lume se compune dintr-o parte bărbătească și una femeiască unite într-o singură ființă. Când coboară pe pământ, cele două părți se separă și animă două corpuri diferite. La momentul căsătoriei lor, Cel Sfânt, fie El binecuvântat, care cunoaște toate sufletele și spiritele, le unește din nou așa cum au fost la început. El alcătuiește din nou un singur corp și un singur suflet, formând partea dreaptă, respectiv stângă a unui individ.... Această uniune este totuși influențată de faptele omului și de felul în care el evoluează. Dacă omul este pur, iar purtarea lui este plăcută lui Dumnezeu, atunci el se va bucura de favoarea de a se uni prin căsătorie cu acea parte feminină a sufletului său pe care el o avea înainte de a se fi născut⁴⁰.

zborului transformator, *supra*, pp. 183-184. A se vedea de asemenea și *Cypria* 8, acolo unde lui Nemesis „nu-i place să fie îndrăgostită de tatăl ei Zeus” și pleacă de lângă el, asumându-și forma unor pești și animale (citată de Ananda K. Coomaraswamy, *Spiritual Power and Temporal Authority in the Indian Theory of Government*, American Oriental Society, 1942, p. 361).

³⁹ *Mundaka Upanishad*, 2. 2. 5.

⁴⁰ *Zohar*, I, 91 b. Citat de C. G. Ginsburg, *The Kabbalah, its Doctrines, Development and Literature* (Londra, 1920), p. 116.

Acest text cabalistic este un comentariu al scenei Genezei, acolo unde Adam o generează pe Eva. Un concept similar apare în *Banchetul* lui Platon. Conform acestui misticism al iubirii sexuale, cea mai importantă experiență a dragostei este înțelegerea că în spatele iluziei dualității se află identitatea: „fiecare este amândoi”. Această înțelegere poate să se extindă la descoperirea faptului că în spatele mulțimii de individualități din tot universul înconjurător – uman, animal, vegetal și chiar mineral – se află identitatea. Experiența dragostei devine una cosmică, iar preaiubitul, cel dintâi care deschide această viziune, e înălțat la rangul de oglindă a creației. Omul care cunoaște această experiență este copleșit de ceea ce Schopenhauer numea „știința frumuseții de pretutindeni”. El „urcă și coboară în aceste lumi, mâncând ceea ce dorește, asumându-și orice formă pofteste” și cântă cântecul unității universale care începe astfel: „O, minunat! O, minunat! O, minunat!”⁴¹

- 5 -

EXPLOZIA UNITĂȚII ÎN MULTIPLICITATE

În revoluția sa, ciclul cosmogonic îl proiectează pe Unu în multiplicitate. În felul acesta, prin intermediul unei crize sau a unei despicături, lumea creată se împarte în două planuri de existență aparent contradictorii. În desenul lui Paiore, oamenii se ridică din întunericul aflat dedesubt și se apucă de munca anevoioasă a ridicării cerului⁴². Ei sunt prezentați în continuă mișcare, o mișcare aparent independentă. Ei se adună, se sfătuiesc, decid, planifică, preiau munca de ordonare a lumii. Cu toate acestea știm că, în spatele scenei, Nemișcatul-Mișcător stă și acționează precum un păpușar.

⁴¹ *Taittiriya Upanishad*, 3. 10. 5.

⁴² Mitologiile din America de Sud-vest descriu această ridicare în cele mai mici detalii, la fel și poveștile despre geneză ale berberilor Kabyl din Algeria. A se vedea Morris Edward Opler, *Myths and Tales of the Jicarilla Apache Indians* (Memoirs of the American Folklore Society, Nr. 31, 1938); și Leo Frobenius și Douglas C. Fox, *African Genesis* (New York, 1927), pp. 49-50.

În mitologie, oriunde Nemișcatul-Mișcător sau Prea-puternicul Viu se află în centrul atenției, o spontaneitate miraculoasă guvernează formarea universului. Elementele se condensează și încep să se miște conform propriilor dorințe sau urmând cuvintele Creatorului. Bucățile sfărâmate din oul cosmic se duc la locurile lor fără vreun alt ajutor. Atunci când perspectiva se schimbă și se concentrează pe ființele vii, când panorama spațiului și a naturii este privită din punctul de vedere al personajelor menite să o populeze, observăm cum o transformare bruscă eclipsează scena cosmică. Formele lumii nu se mai mișcă după o ordine vie, evolutivă și armonioasă, ci par tulburate și inerte. Recuzita de pe scena universului trebuie să fie ajustată și uneori chiar modificată radical. Pământului încep să-i crească spini și ciulini, iar omul își mănâncă pâinea prin sudoarea frunții sale.

Astfel, ne confruntăm cu două modele de mituri. Conform unui model, forțele demiurgice continuă să acționeze independent de oricare altă forță. Conform celui alt model, ele cedează inițiativa și se poziționează împotriva progresului ciclului cosmogonic. Dificultățile care apar în cea de-a doua formă de mit încep încă din vremea când părinții cosmici au dat naștere creației în lunga perioadă a întunericului originar. Să-i lăsăm pe povestitorii maori să ne prezinte această temă:

Rangi (Cerul) stătea atât de aproape de burta lui Papa (Mama Pământ) încât copiii nu puteau să iasă din pânțe.

Se aflau într-o condiție nesigură, plutind într-o lume a întunericului și arătau astfel: unii se târau... unii stăteau drepti, cu brațele întinse în sus... unii stăteau pe o parte... unii stăteau pe spate, alții erau aplecați, unii țineau mâinile la spate, unii își ridicau picioarele... unii îngenuncheau... unii stăteau încovoiați în întuneric... Cu toții erau cuprinși de îmbrățișarea lui Rangi și Papa...

În cele din urmă, creaturile născute din Cer și Pământ, epuizate de întunericul continuu, s-au sfătuit între ele și au spus: «Haideți să hotărâm ce ar trebui făcut cu Rangi și Papa, dacă ar fi mai bine să-i ucidem sau să-i despărțim». Atunci

vorbi Tu-matauenga, cel mai feroce dintre copiii Cerului și Pământului, zicând: «Să-i ucidem».

Apoi vorbi Tane-mahuta, tatăl pădurilor și al viețuitoarelor care locuiesc în ele: «Nu, nu așa. E mai bine să-i despărțim și să lăsăm cerul să stea deasupra noastră, iar pământul să ne stea sub picioare. Fie ca cerul să devină un străin pentru noi, iar pământul să rămână aproape de noi, precum o mamă hrănitoare».

Câțiva dintre zei au încercat în zadar să separe cerul de pământ. Până la urmă, Tane-mahuta însuși, tatăl pădurilor și al viețuitoarelor, a reușit să ducă la bun sfârșit acest proiect titanic.

Capul său este acum așezat pe mama sa, pământul, picioarele îi sunt ridicate și sprijinite pe tatăl său, cerul. Acum Rangi și Papa sunt despărțiți și oricât de mult ar suferi și vocifera cei doi, ei nu mai au cale de întoarcere.

«Pentru ce să-ți ucizi părinții? De ce să comiți o asemenea crimă îngrozitoare și să-ți desparti părinții? Dar Tane-mahuta nu se opri, nici nu le luă în seamă vociferările și strigătele. Departe, dedesubtul lui apasă pământul, iar departe, departe, deasupra lui, a împins cerul...⁴³

Cunoscută și la greci, această poveste este redată de Hesiod în istorisirile sale despre separarea lui Uranus (Tatăl Ceres) de Gaia (Mama Pământ). Conform acestei variante, titanul Cronos și-a castrat tatăl cu o seceră și l-a împins în sus⁴⁴. În iconografia egipteană, poziția cuplului cosmic este inversată: cerul este mama iar tatăl este vitalitatea pământului⁴⁵. Cu toate acestea, modelul mitului rămâne același: cei doi au fost despărțiți de copilul lor, zeul aerului,

⁴³ George Grey, *Polynesian Mythology and Ancient Traditional History of the New Zealand Race, as furnished by their Priests and Chiefs* (Londra, 1855), pp. 1-3.

⁴⁴ *Teogonia*, 116 sqq. În versiunea grecilor, mama nu este reticentă în fața acestei acțiuni. Ea însăși îi oferă secera lui Cronos.

⁴⁵ A se compara polaritatea Maori din legenda lui Mahora-nui-a-rangi și Maki.

Shu. Avem de asemenea imagini similare provenite din textele cuneiforme ale sumerienilor, datând din mileniul III și IV î.e.n. La început a fost oceanul primordial. Oceanul primordial a generat muntele cosmic, ce consta în uniunea dintre cer și pământ: An (Tatăl Ceresc) și Ki (Mama Pământ) l-au născut pe Enlil (zeul aerului), care l-a separat pe An de Ki și apoi s-a unit cu mama sa pentru a da naștere omenirii⁴⁶.

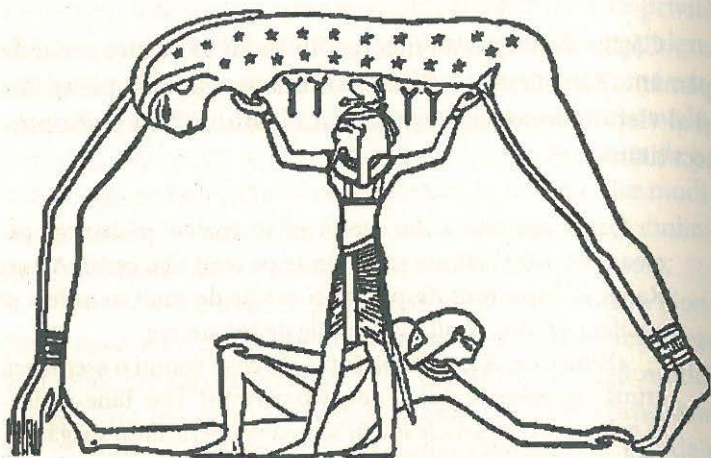

Fig. 14 Separarea cerului de pământ

Dacă faptele acestor copii teribili par violente, ele nu se compară cu dezmembrarea totală a puterii părinților pe care o regăsim în povestirile islandeze din *Edda* sau în *Tăblițele creației* din Babilon. Aici, insulta supremă este împinsă până într-acolo încât prezența demiurgică a abisului este caracterizată în termeni precum „rău”, „întunecat”, „obscen”. Tinerii războinici, arătând dispreț față de personajul care întruchipează starea de somn profund a seminței, sursa creatoare, își ucid părintele, îl hăcuie, îl taie în bucăți și structurează lumea pe acest cadru. Acesta este modelul de biruință pe care, ulterior, îl vor prelua toți învingătorii dragonilor: este începutul îndelungatei istorii a faptelor de eroism.

⁴⁶ S. N. Kramer, *op cit.*, pp. 40-41.

Conform *Eddelor*, imediat după ce „marele abis”⁴⁷ a dat naștere în nord unei lumi a frigului și brumei, iar în sud o regiune a focului și după ce căldura din sud a înaintat pe râurile de gheață ce coborau dinspre nord, o spumă plină de venin a ieșit la iveală. Din aceasta s-a ridicat o burniță care, înghețând s-a transformat în chiciură. Chiciura s-a topit și a început să curgă.

Din această curgere s-a generat viața, având forma unei figuri gigantice aparținând hermafroditului Ymir. Gigantul dormea și transpira. Unul dintre picioarele sale a conceput împreună cu celălalt picior un fiu, iar mâna stânga a conceput cu cealaltă mână un bărbat și o femeie.

Chiciura continua să se topească și să curgă, din ea condensându-se vaca Audumla. Din ugerul ei au început să șiroiască patru izvoare de lapte, pe care Ymir le folosea drept hrană. Fiind sărate, vaca lîngea blocurile de gheață pentru a se hrăni. În după-amiaza în care vaca linse blocurile de gheață, un strat se topi și de-acolo apăru părul unui bărbat.

A doua zi apăru capul unui bărbat, iar în cea de-a treia zi tot trupul bărbatului stătea în fața vacii. Numele său era Buri. Buri avea un fiu (mama nu este cunoscută) pe nume Borr, care s-a însușat cu una dintre fetele uriașe ale creaturilor ce s-au născut din Ymir. Fata a născut trinitatea: Othin, Vili și Ve, iar aceștia l-au ucis pe Ymir în somn și i-au tăiat corpul în bucăți.

*Din trupul lui Ymir s-a zămislit pământul,
Și din sudoarea sa a ieșit marea;
Din oase s-au născut pădurile, din firele de păr, copacii,
Și din craniul său apăru cerul.
Din oasele sale au făurit zeii
Tărâmul oamenilor, Midgard-ul;*

⁴⁷ *Ginnungagap*, vidul, abisul haosului în care totul se dizolvă la finalul ciclului („Amurgul Zeilor”) și din care totul reapare după o perioadă nedeterminată de incubare.

*Și din creierul său,
Au creat norii*⁴⁸.

În versiunea babiloniană, eroul este Marduk, zeul-soare, iar victima este Tiamat – ce are o imagine similară cu a unui dragon, asistat de o mulțime de demoni – o personificare feminină a însuși abisului originar: haosul ca mamă a zeilor, dar acum amenințare a lumii. Zeul s-a urcat în carul său de luptă ținând în mână arcul și tridentul, bâta și năvodul precum și un mănunchi de vânturi turbate. Cei patru cai, antrenați să calce totul în picioare, erau acoperiți cu spumă.

*... Dar Tiamat nici nu-și întoarse capul.
Cu buzele-i trufașe ea chema la răzvrătire....
Stăpânul ridică apoi trăsnetul, măreăța lui armă
Și cuprins de mânie cuvântă către Tiamat:
«Ai devenit măreăță, te-ai ridicat în înalt,
Și inima te-a împins să chemi la răzvrătire...
Iar față de părinții mei, zeei, ai dat dovadă de ticăloșie.
Să fie gata oștile tale, să-și încingă armele!
Apropie-te dară, să ne-nfruntă în luptă!»
Auzind aceste cuvinte, Tiamat*

⁴⁸ *Prose Edda*, „Gylfaginning”, IV-VIII (după o traducere în engleză de Arthur Gilchrist Brodeur, The American-Scandinavian Foundation, New York, 1916; cu permisiunea editorilor). A se vedea și *Poetic Edda*, „Voluspa”.

Edda în versuri este o colecție de treizeci și patru de poezii nordice din antichitate ce prezintă o serie de zeități păgâne, precum și eroi germanici. Poemele au fost compuse de cântăreți și poeți (scalzi) din diferite părți ale lumii vikingilor (cel puțin o parte a fost compusă în Groenlanda) în perioada 900-1050 e.n. Colecția a fost desăvârșită, se pare, în Islanda.

Edda în proză este un manual pentru poezii tineri, scris în Islanda de maestrul-poet și căpetenia creștină, Snorri Sturluson (1178-1241). Cartea face un sumar al miturilor păgâne germanice și trece în revistă regulile retoricii scalzilor.

Mitologia din aceste documente ne atestă un strat precedent țărănesc (asociat cu zeul tunetului, Thor), un strat ulterior aristocrat (cel al lui Wotan-Othin) și un al treilea strat, ce are legătură vădită cu complexul falic (Nyorth, Freya și Frey). Influențele bardice din Irlanda se amestecă cu temele clasice și orientale din această lume profund concepută și totuși grotescă a formelor simbolice.

Se arată ca o bezmetică și își pierdu judecata.
 Tiamat izbucni cu atâta furie în răcnete,
 Încât mădularele ei fură cuprinse de-un tremur adânc.
 A rostit o incantație, aruncând amarnic blestem.
 Și zeii bătăliei și-au zăngănit armele.
 Față-n față aflați, Tiamat și Marduk, înțeleptul zeilor,
 Au început să lupta, încleștându-se.
 Stăpânul și-a întins năvodul și o prinse
 Spre fața ei, el azvârli vântul cel rău care-l urma.
 Vânturi năprasnice îi umflară pânțele;
 Și curajul a părăsit-o și ea-și deschise gura larg.
 El trase o săgeată ce-i străpunse pânțele,
 Înjumătățind-o și sfărâmându-i inima-n două,
 O birui în luptă și viața i-o luă.
 Îi aruncă pe jos cadavrul și stătu peste el.

Supunând și restul oștirii ei, zeul Babilonului se întoar-
 se la mama lumii:

Domnul călcă în picioare temeiurile lui Tiamat,
 Cu necruțătorul său ciomag îi zdrobi țeasta,
 I-a secerat arterele de sânge,
 Iar Vântul de Nord i-a dus sângele într-un loc secret....
 Apoi, Domnul se odihni, privi cadavrul, făcându-și un
 plan iscusit.
 O împărți în jumătăți ca pe un pește uscat;
 Jumătate din ea o puse pe acoperișul cerului.
 Făuri o boltă de-a curmezișul și puse acolo un veghetor.
 Și ceru să nu lase apele acesteia să scape.
 Trecu apoi prin ceruri cercetând ținuturile lui,
 Și deasupra Adâncului construi sălașul lui Nudimmund.
 Iar Domnul măsură structura Adâncului....⁴⁹

⁴⁹ „Epopoea Creației”, Tăblița IV, rândurile 35-143, adaptate după traducerea în engleză a lui L. W. King, *Babylonian Religion and Mythology* (Londra și New York: Kegan Paul, Trench, Trubner and Co. Ltd., 1899), pp. 72-78.

Prin acest act eroic, Marduk a împinse apele în sus și în jos. Apoi, în lumea dintre cer și pământ, el l-a creat pe om.

Miturile nu încetează niciodată să ilustreze că conflictul din lumea creată nu este niciodată ceea ce pare. Tiamat, deși ucisă și dezmembrată, nu era nimicită. Dacă am fi privit bătălia dintr-un alt unghi, monstrul haosului s-ar fi sfârâmat după propria-i voință, iar bucățile sale ar fi fost purtate la locurile lor. Marduk și toată descendența sa de divinități nu erau altceva decât particule ale substanței lui Tiamat. Din punctul de vedere al formelor create, totul pare împlinit prin forța unui braț puternic. Dar din punctul de vedere al prezenței emanante, trupul s-a supus voluntar, iar mâna care l-a tăiat în bucăți nu era altceva decât un agent al voinței victimei.

Aici se află paradoxul fundamental al mitului: paradoxul focalizării duale. Așa cum la începutul ciclului cosmogonic puteam afirma „Dumnezeu nu este implicat”, dar în același timp „Dumnezeu este creatorul-păstrătorul-distrugătorul”, acum, la această răscruce în care Unul se rupe în mai mulți, destinul „se întâmplă”, dar în același timp „este provocat”. Din perspectiva sursei, lumea este o armonie maiestuoasă de forme care curg întru ființă, explodând și dizolvându-se. Cu toate acestea, lucrurile pe care creaturile trecătoare le experimentează sunt cacofonii îngrozitoare ale strigătelor de luptă și de durere. Miturile nu neagă această agonie (crucificarea). Ele revelează înăuntrul, în spatele și în jurul ei, pacea esențială (trandafirul divin)⁵⁰.

Această schimbare de perspectivă care, de la liniștea Cauzei centrale, conduce la tumultul efectelor periferice, este simbolizată de Căderea lui Adam și a Evei din Grădina Edenului. Ei au mâncat din fructul interzis și „Atunci li s-au deschis ochii la amândoi”⁵¹. Beatitudinea Paradisului le-a fost închisă și de atunci ei au început să vadă creația în spatele unui vâl care o transformă. De aici înainte, ei au trebuit să experimenteze faptul că orice lucru se obține inevitabil cu multă durere.

⁵⁰ A se vedea Dante, „Paradisul” XXX-XXXII. Acesta este trandafirul ceresc oferit omenirii de către îngeri.

⁵¹ Facerea, 3:7.

- 6 -

POVEȘTILE POPULARE DESPRE CREAȚIE

Naivitatea cu care e descrisă istoria originii lumii în mitologiile popoarelor nedezvoltate se află în contrast cu puterea de evocare a miturilor ciclului cosmogonic⁵². Aici nu se observă niniun efort susținut de a pătrunde misterele aflate în spatele vălului spațiului. Din zidul opac al atemporalității se ivește figura imprecisă a unui creator care modelează lumea formelor. Durata, fluiditatea apariției sale și climatul în care el operează sunt asemănătoare visului. Pământul nu s-a întărit încă și mai sunt multe de realizat pentru ca această planetă să devină locuibilă pentru popoarele viitorului.

Bătrânul Om călătorea pretutindeni, afirmă cu convingere membrii tribului Blackfoot din Montana; el crea oameni și rânduia lucruri.

El a venit dinspre sud, călătorind spre nord, făurind animale și păsări în timp ce trecea. El a făcut munții, preeriile, lemnul și plantele. Și cum călătorea înspre nord, făcând lucrurile așa cum dorea, punând ici și colo câte un râu și o cascadă, puneă pe alocuri vopsea roșie în pământ, rânduind lumea așa cum o vedem astăzi. El făcu Râul de Lapte (Râul Teton) și îl traversă. Fiind obosit, ajunsese pe un deal unde se întinse la odihnă. În timp ce stătea întins pe spate, pe pământ, cu brațele întinse, el își desenă conturul trupului cu câteva pietre – redând forma corpului său, a capului, a pi-

⁵² O astfel de distincție poate fi făcută între mitologiile triburilor primitive (care se îndeletniceau cu pescuitul, vânatul, plantatul semințelor și culesul fructelor) și acelea ale civilizațiilor care au apărut după dezvoltarea agriculturii, a prelucrării laptelui și a pășunatului, ca. 6000 î.e.n. Majoritatea culturilor pe care le numim primitive sunt, de fapt, coloniale, adică sunt răspândite dintr-un mare centru cultural și adaptate nevoilor unei societăți mai simple. Trebuie să evităm confuzia termenului „primitiv”, pe care îl folosesc pentru descrierea tradițiilor „mitologiei populare” nedezvoltate. Acest termen este adecvat pentru studiul comparativ prezent al formelor universale, deși nu ar putea fi folosit strict pentru o analiză istorică.

cioarelor și a brațelor. Chiar și astăzi se pot vedea acele pietre. După ce s-a odihnit, s-a îndreptat către nord unde s-a împiedicat de dâmb și a căzut în genunchi. Apoi spuse: «Ești un lucru rău de care cineva nu ar trebui să se mai împiedice». Apoi ridică două stânci izolate și le denumi Knees [Genunchi] (și așa se numesc și astăzi). Plecă mai departe în nord și se folosi de câteva pietre pe care le cărase cu el pentru a construi Sweet Grass Hills [Dealurile cu Iarbă Dulce]....

Într-o zi, Bătrânul se hotărî să facă o femeie și un copil; așa că-i formă pe amândoi din argilă. După ce modelă argila în formă umană, spuse: «Trebuie să fiți oameni». Apoi o acoperi și o lăsă acolo. A doua zi dimineată se întoarse în acel loc și văzu că argila își schimbase forma. A treia dimineată el observă că forma se transformase din nou. La fel și în a patra dimineată. Apoi, în cea de-a cincea dimineată scoase la lumină formele de argilă, le privi, le porunci să se ridice și să meargă. Și așa se și întâmplă. Cele două ființe au mers la râu împreună cu creatorul lor și acolo le-a spus că numele lui era *Na'pi*, Bătrânul.

În timp ce se aflau pe malul râului, femeia îi spuse: «Cum va fi? Vom trăi pe vecie? Nu va exista niciun sfârșit?» El spuse: «Nu m-am gândit niciodată la asta. Va trebui să hotărâm. O să iau bucata asta din coarnele unui bizon și o s-o arunc în apă. Dacă va pluti, atunci când oamenii vor muri, ei vor reveni la viață în patru zile și vor fi morți timp de patru zile. Dacă se va scufunda, atunci acela le va fi sfârșitul». Aruncă bucata în râu și ea pluti pe apă. Femeia se întoarse și ridică o piatră, spunând: «Nu. Eu voi arunca această piatră în apă. Dacă va pluti, atunci vom trăi pentru totdeauna. Dacă se va scufunda, atunci oamenii vor muri și le va părea mereu rău atunci când se va stinge vreun apropiat». Femeia aruncă piatra în apă și aceasta se scufundă. «Iată», spuse Bătrânul, «ai ales. Oamenii vor avea un sfârșit»⁵³.

Orânduirea lumii, creația omului și decizia legată de moarte sunt teme tipice ale poveștilor creatorului primitiv. Este dificil de aflat cât de serioase sau în ce fel erau luate în

⁵³ George Bird Grinnell, *Blackfoot Lodge Tales* (New York: Charles Scribner's Sons, 1892, 1916), pp. 137-138.

considerare aceste povești. Modelul mitologic nu este o sursă directă, cât este una indirectă: este *ca și cum* Bătrânul a făcut cutare și cutare lucru. Multe dintre poveștile care apar în această categorie a poveștilor despre originea lumii, erau privite mai mult ca basme populare și nu ca o carte a genezei.

Fig. 15 Khnemu îl creează pe fiul Faraonului pe roata olarului în timp ce Thoth lucrează la ciclul vieții.

Aceste construcții mitologice ludice sunt obișnuite în toate civilizațiile, indiferent de nivelul lor de dezvoltare. Membrii simpli ai populației pot privi imaginile cu foarte mare seriozitate, dar ele nu reprezintă aproape niciodată doctrina principală sau „mitul” fundamental. Maori, de exemplu, cultură de la care avem unele dintre cele mai frumoase cosmogonii, spun povestea oului scăpat de o pasăre în marea primordială. Oul s-a spart și din el au ieșit un bărbat, o femeie, un băiat, o fată, un porc, un câine și o canoe. Cu toții s-au urcat în canoe și au plutit până în Noua Zeelandă⁵⁴.

⁵⁴ J. S. Polack, *Manners and Customs of the New Zealanders* (Londra, 1840), Vol. I, p. 17. A privi această poveste ca un mit cosmogonic ar fi o ineptie la fel de mare cu a ilustra doctrina Trinității printr-un paragraf din povestea pentru copii „Marienkind” (Grimm, Nr. 3).

Acesta este un exemplu de istorisire burlescă a oului cosmic. Pe de altă parte, locuitorii din Kamchatka declară cu seriozitate că, inițial, Dumnezeu a locuit în ceruri și apoi a coborât pe pământ. Când călătorea, purta niște încălțări groase ce-i asigurau protecția în fața zăpezii. Când pășea, pământul ceda sub el ca gheața subțire de pe un lac. Și de atunci pământul a căpătat forme de relief⁵⁵. Sau, conform spuselor vechiului popor din Kârgâzstan – Asia Centrală – atunci când doi oameni din vechime, care aveau grija de un bou, rămăseseră fără apă și erau aproape morți de sete, au primit apă de la animalul care le-a făcut rost de ea, sfărâmând pământul cu coarnele. Astfel s-au format în viziunea kârgâzilor lacurile din țara lor⁵⁶.

Personajul burlesc care lucrează într-o opoziție continuă față de creatorul bine intenționat este o figură des întâlnită în mituri și povești, ca simbol al dificultăților existenței de pe această parte a vălului. Melanezienii din Noua Britanie ne vorbesc despre o creatură obscură, „cel care a fost prima oară aici”, care a desenat pe pământ doi bărbați, și-a despicat pielea și a stropit desenele cu propriul său sânge. A smuls două frunze mari și a acoperit figurile care s-au transformat, ulterior, în doi bărbați. Numele acestora erau To Kabinana și To Karvuvu.

To Kabinana a pornit într-o călătorie de unul singur, s-a urcat într-un cocotier care avea nuci galbene și a cules două fructe încă necoapte, aruncându-le jos. Ele se sparseră și se transformată în două femei frumoase. To Karvuvu admiră femeile și îl întreabă pe fratele său de unde a făcut rost de ele. „Urcă-te într-un cocotier”, îi spuse To Kabinana. „Culege două nuci necoapte și aruncă-le jos”. Dar To Karvuvu aruncă nucile cu vârful orientat spre pământ, astfel că femeile care ieșiră din nuci avură nasul foarte urât⁵⁷.

⁵⁵ Harva, *op. cit.*, p. 109, citat din S. Krašeninnikov, *Opisanie Zemli Kamčatki* (St. Petersburg, 1819), Vol. II, p. 101.

⁵⁶ Harva, *op. cit.*, p. 109, citat din Potanin, *op. cit.*, Vol. II, p. 153.

⁵⁷ P. J. Meier, *Mythen und Erzählungen der Küstenbewohner der Gazelle-Halbinsel (Neu-Pommern)* (Anthropos Bibliothek, Band I, Heft 1, Münster i. W., 1909), pp. 15-16.

Într-o zi, To Kabinana ciopli un pește Thum din lemn și-l aruncă în ocean, pentru a exista în permanență un pește în ape. Acest pește Thum împinse peștii Malivaran la mal, acolo unde To Kabinana îi culese fără probleme. To Karvuvu admiră peștele Thum și vru și el să făurească unul, dar când To Kabinana îl învătă să cioplească, el făuri un rechin. Rechinul măncă peștii Malivaran în loc să-i aducă la mal. To Karvuvu, plângând, se duse la fratele său și-i spuse: „Îmi doresc să nu fi făcut acel pește. Nu face nimic altceva decât să-i mănânce pe ceilalți pești”. „Ce fel de pește este?” fu el întreat. „Păi”, răspunse, „am făcut un rechin”. „Chiar ești un om dezgustător”, îi spuse fratele său. „Ai reușit să faci în așa fel încât urmașii noștri o să aibă de suferit. Acel pește al tău o să continue să mănânce atât pești cât și oameni”⁵⁸.

În spatele acestei nesăbuite putem vedea cum cauza unică (ființa obscură care s-a despiciat) produce în structura lumii un efect dublu – binele și răul. Povestea nu este atât de naivă precum poate părea⁵⁹. Mai mult pre existența metafizică a rechinului ca arhetip platonice, este sugerată în logica ciudată a dialogului final. Acesta este un concept inerent în orice mit. La fel de universal este personajul antagonistului, reprezentantul răului, într-un rol comic. Diavoli – atât cei nătângi cât și înșelătorii dibaci – sunt întotdeauna personaje burlești. Deși s-ar putea să triumfe în lumea spațiului și a timpului, atât ei cât și munca lor dispăre îndată ce perspec-

⁵⁸ *Ibid.*, pp. 59-61.

⁵⁹ „Universul nu se comportă în totalitate ca și când ar fi sub un control sau o supraveghere personală. Atunci când aud imnuri, slujbe sau rugăciuni luate în serios sau când văd indivizi care spun cu o simplitate naivă că acest univers vast, acest cosmos nemilos, cu toate accidentele în care este implicat, este planificat în detaliu precum un circuit turistic, îmi amintesc de ipotezele mult mai rezonabile ale unui trib din Estul Africii. «Ei spun», ne dezvăluie un explorator, «că deși Dumnezeu este bun și dorește binele tuturor, din păcate are un frate mai tolmăc ce interferează mereu cu planurile și acțiunile sale». Măcar asta seamănă mai bine cu ceea ce se întâmplă în lume. Fratele tolmăc al lui Dumnezeu poate aduce o justificare la tragediile vieții, pe care cu siguranță ideea unui individ omnipotent și bun față de toată lumea nu le-ar putea explica”. (Harry Emerson Fosdick, *As I See Religion*, New York: Harper and Brothers, publisher, 1932, pp. 53-54.)

tiva devine transcendentă. Ei sunt cei care încurcă umbra cu substanța: ei simbolizează imperfecțiunile inevitabile ale tărâmului umbrelor și atât timp cât rămânem de partea aceasta a vălului nu putem fi învinși de puterile lor.

Tătarii din Siberia spun că atunci când demiurgul Pajana a creat primele ființe umane, a descoperit că nu putea să le ofere un suflu de viață. Așa că s-a dus în ceruri să ia sufletele de la Kudai, Marele Zeu, lăsând în urma sa un câine fără blană să-i păzească creațiile. Diavolul, Erlik, sosi lângă câine în lipsa stăpânului și-i spuse: „Tu nu ai blană. O să-ți dau o blană de aur dacă-mi dai aceste ființe lipsite de suflet”. Propunerea îi surâse câinelui și astfel îl lăsă pe diavol să ia oamenii. Erlik pângări creaturile cu salivă. Apoi o rupse la fugă în momentul în care îl văzu pe Pajana apropiindu-se de ele să le dea viață. Acesta observă ce se întâmplase, așa că întoarse trupurile oamenilor pe partea cealaltă – interiorul fu înlocuit cu exteriorul. De aceea avem salivă și impurități în intestine⁶⁰.

În mitologiile populare istoria creației începe doar în momentul în care emanațiile transcendente izbucnesc în forme spațiale. Cu toate acestea, ele nu diferă de marile mitologii în nici un punct esențial când e vorba de apariția omului. Personajele lor simbolice corespund – de obicei la trăsături și fapte – cu cele din iconografiile superioare. Lumea minunată în care acționează este tărâmul marilor revelații: lumea și epoca aflate între somnul profund și starea de conștiință, zona în care Unul se împarte în multiplu și unde multiplul se reunește în Unul.

⁶⁰ Harva, *op. cit.*, pp. 114-115, citat din W. Radloff, *Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Siberiens* (St. Petersburg, 1866-70), Vol. I, p. 285 – Eliberat de asocierile cosmogonice, aspectul diavolesc (negativ) al puterii demiurgice a devenit un element preferat în poveștile spuse pentru amuzamentul oamenilor. Un astfel de exemplu este coiotul din preeriile americane. O altă încarnare a acestei figuri este vulpea Reynard din cultura europeană.

CAPITOLUL II

NAȘTEREA DIN FECIOARĂ

- 1 -

MAMA UNIVERS

Spiritul tatălui, procreator al lumii, pentru a putea pătrunde în varietatea experiențelor pământene, trece printr-un mediu transformator – mama lumii. Ea este o personificare a elementului primordial regăsit în cel de-al doilea verset al Genezei, acolo unde citim că „Duhul lui Dumnezeu se purta *deasupra apelor*”. În mitul hindus, ea este figura feminină care prin Sinele a generat toate ființele. La un nivel mai abstract, ea este cadrul limită al lumii: „spațiul, timpul și cauzalitatea” – coaja oului cosmic. La un nivel și mai abstract, ea este cea care a incitat Absolutul auto-generator către actul creației.

În mitologiile ce scot în evidență elementul matern în dauna aspectului patern al creatorului, această femeie originară umple la început scena lumii, jucând roluri care în alte părți sunt atribuite bărbaților. Ea este fecioară, deoarece soțul ei este Necunoscutul Invizibil.

O reprezentare stranie a acestei figuri se întâlnește în mitologia Finlandei. În Cântul I din *Kalevala** se povestește

* *Kalevala* („Țărâmul Eroilor”) în forma ei prezentă este opera lui Elias Lönnrot (1802-1884), un medic de provincie și un mare pasionat de filologie finlandeză. Adunând o colecție impresionantă de povești și poeme folclorice legate de eroii legendari ai Finlandei, Väinämöinen, Ilmarinen, Lemminkai-

cum fiica fecioară a aerului a coborât din ceruri în marea primordială unde a plutit timp de câteva secole pe apele infinite.

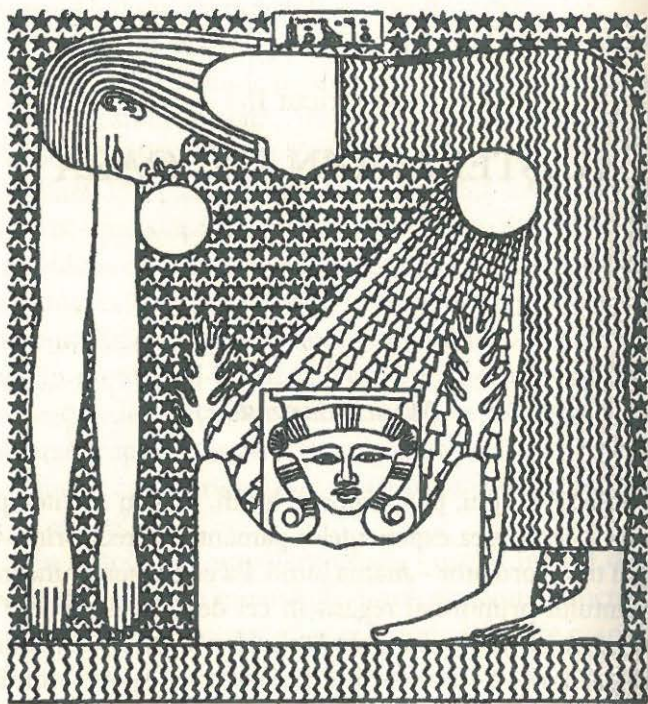

Fig. 16 Nut (cerul) naște soarele. Razele sale strălucesc asupra lui Hathor la orizont (dragostea și viața).

*Dinspre Răsărit stârnită-s-au atunci furtuni,
Iar valurile se umflară zbuciumându-se aprig.
Rostogolită de talazuri, purtată din val în val*

nen și Kullervo, el le-a coordonat secvențial și le-a adunat într-o poveste cursivă (1835, 1849). Lucrarea are 23.000 de versuri.

O traducere germană a *Kalevalei* lui Lönnrot a ajuns în mâinile lui Henry Wadsworth Longfellow care s-a inspirat din această operă în poemul său *Song of Hiawatha*.

Versiunea folosită aici este traducerea în engleză a lui W. F. Kirby (Everyman's Library, Nos. 259-260) [În română s-a folosit traducerea lui Barbu Brezianu (ed. Cavallioti, 1999) – n.t.].

*Pe crestele despletite de spumă, fecioara pluti.
Bătaia vântului îi înfioră sânul, iar marea-i dăruie rod².*

Timp de șapte secole, Mama-Apă pluti cu pruncul în pântecul fără să poată să-l zămislească. Ea se rugă lui Ukko, zeul suprem. Acesta îi trimise o lișiță care și-a făcut cuib pe genunchii ei. Ouăle lișiței căzură de pe genunchi și se sparseră, iar fragmentele formară pământul, cerul, soarele, luna și norii. Apoi Mama-Apă continuă să plutească și începu ea-însăși munca Creatorului-Lumii.

*Și după ce mai trecură încă nouă ani,
Într-a zecea vară³,
Ea se ridică din valuri și începu să zămislească jur-împrejur.
Pe oriunde mâna ei trecea, se iveau limbi de pământ;
Pe unde ea pășea, pe acolo se căscau văgăuni cu pești;
Oriunde se afunda, mai adânci vârtejurile se făceau;
Când țărmlul atingea – malurile se-mplineau;
Când îl lovea cu piciorul, somonii se prindeau în năvoade,
Iar când cu fruntea izbea coasta țărmlului,
Uriase adâncituri se prăvăleau.
Se avântă apoi în largul mării.
Aici, ea se apucă să despice stânci și gherdapuri
Pentru scufundarea corăbiilor, întru moartea vâslașilor⁴.*

Dar pruncul rămase nenăscut în pântecul ei, fiind cuprins de simțăminte tulburi:

*Totuși Väinämöinen încă nu se născuse.
Runul veșnic nu se ivise.
Timp de treizeci de veri și tot atâtea ierni,
Adăpostit în pântecul mumei sale,
Väinämöinen fu purtat pe nesfârșitul apelor,
Pe valurile aburite de cețuri.*

² I, 127-136, (p. 2)

³ A zecea vară după spargerea ouălor.

⁴ I, 263-280 (p.3)

Și acolo în sinea lui, începu să cugete îngândurat
 Și să se întrebe cum de e cu puțință să stea,
 Să-și petreacă viața toată într-o tainiță întunecată,
 În acest strâmt sălaș unde nu străbate nici lumina lunii
 și nici raza soarelui.

Înălță atunci această rugă:

„O Lună, rupe-mi legăturile!

O Soare, dezrobește-mă!

Iar tu, strălucită Otava, învață-ți fiul cum să treacă pra-
 gul acestor tainice porți,

Prin neumblata cale...

Și-l învață pre el cum să străbată neguroasa vizuină,

Cum să iasă din acest bârlog înăbușitor!

Îndrumă-ți călătorul pre pământ, pe sub bolta cerească,

Pentru ca să poată și el privi soarele și luna;

Pentru ca să te poată slăvi, strălucitoare Otava,

Și să se bucure de sclipirea stelelor.”

Dar luna nu-i rupse legăturile,

Și nici soarele nu-l mântui.

Atunci, plictisit de un atare trai, Väinämöinen bătu cu putere,

Cu degetul cel făr' de nume – la poarta cetății;

Iar cu degetul cel mare de la picior, îndepărtă canatul oaselor.

Apoi, de-a bușilea, târându-se cu unghiile și cu genunchii,

Răzbi prin prag, afară.

Și iată-l acuma cufundat cu capul înainte și cu brațele
 întinse în adânc.

Năprasnicul viteaz e luat de puterea talazurilor.

Înainte ca Väinämöinen – deja erou prin nașterea sa – să
 poată ajunge la mal, a trebuit să treacă prin ordalia unui al
 doilea pânțec matern, cel al oceanului cosmic. Lipsit de pro-
 tecție, el a fost nevoit să îndure inițierea forțelor naturii fun-
 damental inumane. În fața apei și a vântului, el a trebuit să
 experimenteze din nou ceea ce deja cunoștea atât de bine.

Vreme de cinci ani, timp de șase,

Timp de șapte-opt ani,

*El fu mereu purtat din val în val –
Izbutind în cele din urmă să se cațere
Pe un tărâm necunoscut, pe o țarină despădurită.
Aici, proptindu-se cu coatele și cu genunchii,
Se ridică în picioare să privească soarele de aur,
Luna, strălucitoarea Otava precum și stelele sclipitoare.
Astfel născutu-s-a Väinämöinen,
Astfel a venit pe lume Runul cel veșnic.
O femeie de neam dumnezeiesc l-a purtat în pânțele,
Fiica Ilmei, lumina zilei dăruit-i-a⁵.*

- 2 -

MATRICEA DESTINULUI

Zeița universului își face simțită prezența în fața oamenilor într-o sumedenie de forme. Efectele creației sunt multiple, complexe și uneori contradictorii atunci când sunt trăite prin perspectiva lumii create. Mama vieții este în același timp și mama morții. Ea poartă masca demonică a foametei și a bolii.

Mitologia astrală sumero-babiloniană identifică aspectele Femeii Cosmice cu fazele planetei Venus. Ca luceafăr de dimineață ea era fecioară, ca luceafăr de seară era prostituată. Noaptea era consoarta lunii, doamna nopții iar când se stingea sub lumina soarelui devenea talpa iadului. Oriunde se extindea influența mesopotamiană, trăsăturile zeiței erau marcate de strălucirea acestei stele schimbătoare.

Un mit din Africa de sud-est, preluat de la tribul Wahungwe Makoni din Rhodesia de Sud, arată aspectele mamei-Venus în corelație cu primele etape ale ciclului cosmogonic. Aici, omul originar este luna, luceafărul de dimineață este prima lui soție, iar cel de seară este cea de-a doua soție. Așa cum Väinämöinen ieșea din pânțele prin propriile sale puteri, la fel ieșea și omul lună din apele abisale. El și soțiile sale erau părinții ființelor de pe pământ. Povestea ne este redată în felul următor:

⁵ I, 329-344 (p.4).

Maori (Dumnezeu) a făcut primul om și l-a numit Mwueti (luna). L-a pus pe fundul unui Dsivoa (lac) și i-a oferit un corn ngona, umplut cu ulei ngona⁶. Mwueti trăia în Dsivoa.

Mwueti îi spuse lui Maori: «Vreau să mă duc pe pământ». Maori spuse: «Vei regreta asta». Mwueti spuse: «Orice ar fi, eu vreau să mă duc pe pământ». Maori spuse: «Atunci du-te pe pământ». Mwueti ieși din Dsivoa și plecă pe pământ.

Pământul era rece și pustiu. Nu exista iarbă, nu existau plante, nu existau copaci. Nu existau nici măcar animale. Mwueti începu să plângă și-i spuse lui Maori: «Cum o să trăiesc aici?» Maori spuse: «Te-am prevenit. Ai pornit pe o cale ce te va conduce spre moarte. Totuși, am să-ți dau pe cineva care să-ți semene». Maori îi dădu lui Mwueti o fecioară numită Massassi, luceafărul de dimineață. Maori spuse: «Massassi va fi soția ta timp de doi ani». Maori îi dădu lui Massassi o unealtă de făcut focul.

Seara, Mwueti merse într-o peșteră alături de Massassi. Massassi spuse: «Ajută-mă să facem focul. Eu o să adun *chimandra* (vreascuri) și tu o să învârți *rusika* (partea flexibilă a uneltei de făcut focul)». Massassi adună vreascuri în timp ce Mwueti învârți *rusika*. Atunci când focul se aprinse, Mwueti și Massassi se așezară de o parte și de cealaltă a focului. Focul ardea între cei doi. Mwueti se gândi, «De ce oare mi-a dat Maori această fecioară? Ce trebuie să fac cu ea?» Când se făcu noapte, Mwueti își luă cornul ngona și își umezi degetul arătător cu o picătură de ulei ngona.

Mwueti spuse, «*Ndini chaambuka mhiri ne mhirir* (voi sări peste foc)»⁷ Mwueti sări peste foc și se apropie de Massassi. El îi atinse corpul cu uleiul de pe deget. Apoi Mwueti se întoarse la locul său și adormi.

Când Mwueti se trezi dimineața, se uită spre Massassi. Mwueti văzu că trupul lui Massassi se umflase. Când se lumină de ziuă, Massassi începu să intre în travaliu. Ea născu iarbă, plante, copaci și nu se opri până când pământul nu fu acoperit cu verdeață.

⁶ Acest corn și acest ulei joacă un rol important în folclorul din sudul Rhodesiei. Cornul ngona este un instrument care face minuni, având puterea de a crea foc și fulger, de a insufla viață în ființe și de a învia morții.

⁷ Această propoziție este repetată de multe ori pe același ton ceremonial și melodramatic [nota traducătorilor textului original].

Copacii creșteau. Creșteau atât de înalți încât vârfurile lor atingeau cerul. Când vârfurile copacilor atinseră cerul, începu ploaia.

Mwuetsi și Massassi trăiau acum în bogăție. Aveau fructe și grăunțe. Mwueti construi o casă și făcu o lopată de fier cu care planta răsaduri. Massassi împletea năvoade și prindea pești. Ea aducea lemne, apă și se ocupa de gătit. Astfel Mwueti și Massassi trăiră fericiți timp de doi ani.

După doi ani Maori îi spuse lui Massassi, «Timpul a trecut». Maori o luă pe Massassi de pe pământ și o duse înapoi în Dsi-voa. Mwueti începu să jelească. El jelea și striga spre Maori: «Ce fac eu fără Massassi? Cine va aduce lemne și apă? Cine îmi va găti?» Timp de opt zile, Mwueti plânse fără încetare.

Timp de opt zile Mwueti plânse fără încetare. Apoi Maori îi spuse: «Te-am avertizat că te îndrepti spre moarte. Dar o să-ți mai dau o femeie. Ti-o voi da pe Morongo, luceafărul de seară. Morongo va sta cu tine doi ani. Apoi o s-o iau și pe ea înapoi». Maori i-o dădu lui Mwueti pe Morongo.

Morongo veni la Mwueti în colibă. Seara, Mwueti vru să se așeze lângă foc. Morongo spuse: «Nu te așeza acolo. Vino și așează-te lângă mine». Mwueti se așeză lângă Morongo. Apoi luă cornul ngona și își unse degetul arătător cu ulei. Dar Morongo spuse: «Nu fă asta. Eu nu sunt ca Massassi. Mânjește-ți spatele cu ulei ngona și apoi mânjește-mi-l și mie». Mwueti făcu așa cum i se porunci. Apoi ea spuse: «Acum unește-te cu mine». Mwueti se uni cu Morongo și apoi cei doi adormiră.

Mwueti se trezi de dimineată. Se uită spre Morongo și văzu că trupul ei se umflase. Odată cu lumina zilei, Morongo începu să nască. În prima zi ea născu pui, oi și capre.

În a doua noapte Mwueti se culcă din nou cu Morongo. A doua dimineată ea dădu naștere vitelor și antilopelor.

A treia noapte Mwueti se culcă din nou cu Morongo. A doua zi, ea născu băieți și fete. Băieții care se născuseră dimineată erau adulți odată cu lăsarea serii.

În cea de-a patra noapte, Mwueti vru să se culce din nou cu Morongo. Dar atunci izbucni o furtună. Maori le spuse: «Las-o. Te îndrepti către moarte». Lui Mwueti i se făcu frică. După ce trecu furtuna, Morongo îi spuse lui Mwueti: «Fă o ușă ca să închizi coliba. Astfel, Maori n-o să poată vedea

ce facem noi înăuntru. Atunci o să te poți culca cu mine». Mwuetsi făcu o ușă cu care astupă intrarea în colibă. Apoi se culcă din nou cu Morongo.

Spre dimineată Mwuetsi se trezi și văzu că trupul lui Morongo era din nou umflat. Ea începu din nou să nască și zămisli lei, leoparzi, șerpi și scorpionii. Maori văzu toate astea și-i spuse lui Mwuetsi: «Te-am avertizat».

În cea de-a cincea noapte Mwuetsi vru să se culce din nou cu Morongo. Dar Morongo spuse: «Privește, ficele tale au crescut. Unește-te cu ele». Mwuetsi își privi fetele. El văzu că erau foarte frumoase și că trupul le înflorise. Așa că se culcă cu ele și ele născură prunci. Pruncii născuți ziua creșteau până noaptea. Și așa Mwuetsi deveni Mambo-ul (regele) unui popor mareț.

Dar Morongo se culcă cu șarpele și nu mai putu să zămislească. Ea trăia cu șarpele. Într-o zi Mwuetsi se întoarse la Morongo și vru să se culce cu ea. Morongo spuse: «Lasă-mă». Mwuetsi răspunse: «Dar vreau». Se culcă cu Morongo dar sub patul ei se afla șarpele. Acesta îl mușcă pe Mwuetsi. Mwuetsi se îmbolnăvi.

După ce șarpele l-a mușcat pe Mwuetsi, acesta se îmbolnăvi. A doua zi nu mai plouă. Plantele se uscară, râurile și lacurile secară, animalele muriră, iar oamenii începură să piară. Copiii lui Mwuetsi l-au întrebat: «Ce putem face?» apoi spuseră: «O să consultăm hakata (zarurile sacre)». Copiii consultară hakata și acestea spuseră: «Mambo-ul Mwuetsi este bolnav și se ofilește. Trimiteți-l înapoi în Dsivoa».

Astfel copiii lui Mwuetsi l-au sugrumat și l-au îngropat. Au îngropat-o și pe Morongo alături de el. Apoi au ales un alt bărbat să devină Mambo. Și Morongo trăise doi ani în Zimbabwe al lui Mwuetsi⁸.

Este evident că fiecare din cele trei etape ale procreației reprezintă o etapă de dezvoltare a lumii. Derularea acestor evenimente era cunoscută dinainte, ca și când ar fi fost ceva deja observat. Acest lucru este indicat de avertizările Prea-

⁸ Leo Frobenius și Douglas C. Fox, *African Genesis* (New York, 1937), pp. 215-220. A se compara cu figura XVIII.

Zimbabwe înseamnă „curte regală”. Uriasele ruine preistorice de lângă Fort Victoria sunt numite „Marele Zimbabwe”. Alte ruine de piatră din sudul Rhodesiei se numesc „Micul Zimbabwe” – [Notă de Frobenius și Fox.]

Măritului. Însă Omul-Lună, Cel Viu și Măreț, nu voia să-i fie negată împlinirea destinului său. Conversația de pe fundul lacului este dialogul eternității cu timpul, un „Colocviu al Viilor”: „A fi sau a nu fi”. Dorința de nestăvilit își primește în sfârșit dezlegare: mișcarea poate începe.

Nevestele și ficele Omului Lună sunt personificări și precipitatori ai propriului său destin. Odată cu evoluția creațiilor sale, virtuțile și trăsăturile mamei-zeiță s-au metamorfozat. După nașterea din pântecul primordial, primele două soții erau pre-umane, supra-umane. Dar odată ce ciclul cosmogonic a avansat, iar momentul evolutiv a trecut de la formele primordiale la cele uman-istorice, amantele de naștere cosmică s-au retras, iar locul lor a fost luat de femeile oamenilor. Atunci vechiul demiurg, rege al comunității sale, a devenit un anacronism metafizic. Când, în cele din urmă, el s-a saturat de forma sa umană și a voit să se reîntoarcă la soția sa lângă care cunoscuse abundența, lumea, șocată de gestul său, a început să se usuce, dar apoi se eliberă și merse mai departe. Inițiativa a trecut la comunitatea copiilor. Aceste figuri parentale simbolice, îngreunate de somn, s-au afundat în abisul originar. Singur omul a rămas pe pământul oferit. Ciclul și-a reluat cursul.

- 3 -

PÂNTECELE RĂSCUMPĂRĂRII

Lumea vieții oamenilor este acum problema. Călăuzită de judecata practică a regilor și de purtarea preoților cărora Dumnezeu li se revelează prin intermediul zarurilor⁹, câmpul conștiinței se îngustează până la punctul în care marile linii ale comediei umane se pierd într-o încurcătură de neînțelegeri. Orizontul oamenilor pierde orice relief, iar vederea lor percepe doar suprafețele tangibile și vizibile ale existenței. Viziunea spre profunzime este ferecată. Agonia umane sub aspectul ei semnificativ scapă viziunii. Societa-

⁹ „Hakata” copiilor lui Mwueti.

tea alunecă spre eroare și dezastru. Micul Ego a uzurpat tronul și judecă în locul Sinelui.

Aceasta este o temă perpetuă în mituri și un strigăt familiar în vorbele profeților. Oamenii au nevoie de o personalitate care, într-o lume de trupuri și suflete diforme, va reprezenta din nou conturul imaginii divine încarnate. Suntem familiarizați cu mitul din propria noastră tradiție. Se întâmplă pretutindeni, sub diferite forme. Atunci când figura lui Irod (simbolul extrem al proastei guvernări și al ego-ului tenace) a adus omenirea la nadirul degradării spirituale, încep să se pună în mișcare forțele oculte ale ciclului. Într-un sat amărât se naște fecioara, care se va păstra nepângărită și la distanță de erorilor epocii sale: ea este la scară umană Femeia Cosmică, soția vântului. Pântecul ei, rămânând în așteptare precum abisul primordial, atrage la sine, prin însăși disponibilitatea sa, puterea originară care a fecundat vidul.

„Într-o zi, în timp ce Fecioara Maria stătea lângă fântână să-și umple ulciorul, îngerul lui Dumnezeu s-a pogorât deasupra ei, spunându-i: Binecuvântată fii, Maria, pentru că în pântecul tău ai pregătit un sălaș pentru Dumnezeu. Privește, lumina din ceruri va veni și va locui în tine, și prin tine va străluci în toată lumea”¹⁰.

Povestea este relatată pretutindeni, cu o uniformitate frapantă a contururilor principale, încât primii misionari creștini credeau că însuși diavolul lua în batjocură învățămintele lor oriunde mergeau. Fray Pedro Simon povestește, în textul său *Noticias historicales de las conquistas de Tierra Firme en las Indias Occidentales* (Cuenca, 1627), că după ce și-a început lucrul printre popoarele Tunja și Sogamozzo din Columbia, America de Sud,

demonul aceluia loc a început să răspândescă doctrine contrare. Și printre multe altele, el căuta să discrediteze tot ce propovăduia preotul referitor la Încarnare, spunând că aceasta nu s-a întâmplat, dar că Soarele o va materializa atunci

¹⁰ *The Gospel of Pseudo-Matthew*, Capitolul IX.

când va căpăta trup în pântecul unei fecioare din satul Guacheta făcând-o pe aceasta să zămislească prin razele soarelui în timp ce ea ar fi rămas încă virgină. Aceste vești erau proclamate de-a lungul întregii regiuni. Astfel, căpetenia satului mai-sus numit avea două fiice virgine, ambele dornice ca miracolul să se înfăptuiască în ele.

La primul ceas al dimineții, acestea ieșeau din locuințe, traversau curțile-grădini ale tatălui lor și urcându-se pe unul din multele dealuri din apropierea satului, se așezau în direcția soarelui în așa fel încât primele raze să strălucească liber asupra lor. Acest lucru repetându-se un anumit număr de zile, i s-a permis demonului, prin voie divină (ale cărei judecăți sunt de nepătruns), ca lucrurile să se întâmple așa cum plănuiise, iar una dintre fete a fost lăsată grea de către soare, conform spuselor ei.

După nouă luni a adus pe lume un prețios *hacuata*, care în limbajul aborigenilor înseamnă smarald. Femeia luă *hacuata* și îl înfășură în bumbac, îl așeză între sânii săi, acolo unde îl ținu strâns câteva zile. La finalul acestor zile *hacuata* se transformă în ființă vie: totul fiind orânduit de către demon. Copilul fu numit Goranchacho și fu crescut în gospodăria căpeteniei, bunicul său, până când a împlinit vârsta de 24 de ani.

Apoi a purces într-o procesiune triumfătoare către capitala națiunii și a fost venerat în toate provinciile drept „Copilul Soarelui”¹¹.

Mitologia hindusă vorbește despre fecioara Parvati, fiica regelui muntelui Himalaya, care s-a retras pe înălțimi pentru a practica austerități severe. Un titan, tiranul pe nume Taraka uzurpase stăpânirea lumii și, conform profeției, doar un fiu al marelui zeu Șiva putea să-l învingă. Cu toate acestea, Șiva era zeul yogăi – distant, singur, interiorizat în meditație. Părea imposibil ca Șiva să fie mișcat pentru a naște vreun fiu.

Parvati, pentru a restabili starea lumii, vru să-l ajungă pe Șiva în meditație. Distantă, singură, interiorizată în propriul suflet, ea postea de asemenea, stând goală sub soarele dogoritor; mai mult chiar, a plasat câte un foc în toate cele

¹¹ Kingsborough, *op. cit.*, Vol. VIII, pp. 263-264.

patru puncte cardinale din jurul ei pentru a genera mai multă căldură. Trupul ei frumos s-a scofâlcit, ajungând doar un sac de oase, iar pielea îi deveni aspră și tare. Părul ei încălzit semăna cu o coamă sălbatică. Ochii săi limpezi se stinseseră.

Într-o zi, un tânăr brahman sosi și vru să știe de ce o femeie atât de frumoasă căuta să se distrugă, supunându-se unei asemenea torturi. „Dorința mea”, îi răspunse fecioara, „este Șiva, Obiectul cel Mai Înalt ce poate fi dorit. Șiva este zeul singurătății și al concentrării impenetrabile. Astfel, exersez aceste austerități ca să-l scot din impasibilitatea sa și să-l fac să se îndrăgostească de mine”.

„Șiva”, răspunse tânărul, „este zeul distrugerii. Șiva este cel care va anihila lumea. Bucuria lui Șiva este de a medita în cimitire, printre duhurile stârvurilor. Acolo el privește putregaiul morții, iar acest lucru este plăcut pentru inima sa necruțătoare. Ghirlandele lui Șiva sunt formate din șerpi vii. Mai mult, Șiva este un cerșetor și nimeni nu știe nimic despre nașterea sa”. Fecioara spuse: „El este de neconceput pentru o minte ca a ta. Poate că este un cerșetor, dar e și o sursa inepuizabilă de bogăție. Poate că este teribil, dar este și sursa grației divine. El poate să poarte ghirlande de șerpi sau bijuterii oricând dorește. Cum ar fi putut el să se nască, dacă el este creatorul necreatului? Șiva este dragostea mea”.

Atunci tânărul își dezvălui adevărata identitate. Era Șiva¹².

- 4 -

FECIOARA MAMĂ ÎN TRADIȚIILE POPULARE

Buddha a coborât din ceruri în pântecul mamei sale sub forma unui elefant alb ca laptele. Zeița aztecă Coatlicue, „Cea cu poale din șerpi”, a fost vizitată de un zeu ce avea

¹² Kalidasa, *Kumarasambhavam* („The Birth of the War God Kumara”). Există și o traducere în engleză de R. Griffith (a II-a ediție, Londra: Trubner and Company, 1897).

forma unui ghem de pene. Capitolele din *Metamorfozele* lui Ovidiu sunt pline de nimfe înconjurate de zei îmbrăcați în diferite costumații: Jupiter în taur, în lebădă sau într-o ploaie de aur. Orice adiere de vânt, o frunză sau o nucă înghițită accidental pot fi suficiente pentru fecundarea pântecului pregătit. Puterea de a procrea este pretutindeni. Și când sună ceasul imprevizibil al destinului, va fi conceput fie un erou-salvator, fie un demon-distrugător – niciodată nu se poate ști.

Imaginile concepției imaculate abundă în poveștile populare și în mituri. Un exemplu va fi suficient: o poveste tradițională din Tonga aparținând unui ciclu de povești despre Sinilau, „omul frumos”. Această poveste este interesantă, nu datorită absurdității ei extreme, ci pentru că anunță în mod clar, printr-un burlesc inconștient, toate marile motive ale vieții eroului: nașterea din fecioară, căutarea tatălui, încercările, reconcilierea cu tatăl, Adormirea și încoronarea mamei fecioară și, nu în ultimul rând, triumful ceresc al adevăraților fii în timp ce pretendenții sunt pedepsiți.

A fost odată un bărbat și femeia sa, iar femeia era însărcinată. Când sosi timpul ca ea să zămislească, și-a chemat soțul s-o ridice ca să poată naște. Ea dădu naștere unei scoici iar soțul, furios, o trânti la pământ. Ea îl rugă să ia scoica și s-o lase în locul unde Sinilau obișnuia să se scalde. Sinilau veni să se îmbăieze și aruncă în apă coaja de nucă de cocos cu care se spăla. Scoica se apropie de coajă, o mestecă și rămase grea.

Într-o zi femeia, mama scoicii, văzu cum scoica se îndrepta spre ea. Nervoasă, o întrebă de ce a venit, dar scoica îi răspunse că nu era timp de furie și o rugă să o izoleze într-un loc în care să poată naște în siguranță. Așa că fu ridicat un adăpost și scoica zămisli un prunc frumos și sănătos. Apoi se întoarse în apă, iar femeia avu grijă de copil pe care îl numi Fatai-cel-ce-merge-sub-arborele-de-santal. Timpul trecu și scoica rămase iar însărcinată. Veni din nou la mamă pentru a aduce pe lume un nou prunc care fu numit Mirt-împletit-la-întâmplare-în-fatai. Și acest copil rămase cu femeia și soțul ei pentru a crește în siguranță.

Când cei doi copii au ajuns la vârsta maturității, femeia auzi că Sinilau pregătea o mare sărbătoare și își îndemnă co-

pii să participe la eveniment. Ea îi chemă pe cei doi și le spuse să se pregătească, mărturisindu-le că bărbatul care avea să organizeze festivitatea era tatăl lor. Când cei doi au ajuns la locul unde se ținea sărbătoarea au fost priviți cu neîncredere de toți oamenii. Nu exista nicio femeie care să nu-i urmărească cu privirea. În timp ce se plimbau, mai multe femei i-au chemat lângă ele, dar cei doi au refuzat și și-au continuat plimbarea până când au ajuns în locul unde se servea kava. Și acolo au băut kava.

Atunci Sinilau, furios că cei doi tulburau sărbătoarea, a poruncit să-i fie aduse două ulcioare. Apoi le porunci oamenilor săi să-l prindă pe unul dintre cei doi tineri și să-l taie în bucăți. Cuțitul de bambus era pregătit să-l despice, dar în momentul în care vârful atinse trupul tânărului, alunecă pe piele fără să-l taie. Acesta strigă:

*Cuțitul ce m-a atins a alunecat,
Ma bine te-ai uita la noi
Dacă suntem sau nu asemeni ție.*

Atunci Sinilau întreabă ce a zis tânărul, așa că ei i-au repetat vorbele acestuia. El porunci ca cei doi tineri să-i fie aduși și-i întreabă cine le era tată. Când i-au răspuns că însuși Sinilau era tatăl lor, acesta impresionat de regăsirea fiilor săi răătăcitori, îi sărută pe frunte și le ceru să o cheme și pe mama lor. Așa că cei doi s-au dus la iaz, au luat scoica și au dus-o la bunica lor care a desfăcut-o. Înăuntrul scoicii se afla o femeie foarte frumoasă numită Hina-acasă-la ea-în-râu.

Apoi s-au întors la Sinilau. Fiecare dintre cei doi purta o rogojină cu franjuri, numită *taufohua*, iar mama lor purta una împletită dintr-un material foarte prețios și numită *tuoua*. Cei doi fii mergeau în față, iar Hina în urma lor. Când ajunseră la Sinilau, îl găsiră pe acesta stând alături de soțiile sale. Tinerii s-au așezat fiecare pe câte un genunchi de-al lui Sinilau, iar Hina alături de el. Atunci Sinilau le-a poruncit slujitorilor săi să încingă un cuptor; apoi aceștia au luat soțiile și copiii lui Sinilau, i-au omorât și i-au ars în cuptor. După aceea Sinilau s-a căsătorit cu Hina-acasă-în-râu¹³.

¹³ E. E. V. Collocott, *Tales and Poems of Tonga* (Bernice P. Bishop Museum Bulletin, Nr. 46, Honolulu; 1928), pp. 32-33.

CAPITOLUL III

TRANSFORMĂRILE EROULUI

- 1 -

EROUL PRIMORDIAL ȘI FIINȚA UMANĂ

Am văzut derulându-se două etape: prima comportă emanațiile imediate ale Increatului-Creator și personajele fluide, atemporale, ale erei mitologice. Cea de-a doua începe în epoca Ființelor Create-Creatoare și durează până la apariția omului istoric. Emanațiile s-au condensat, câmpul conștiinței și-a pierdut amploarea. Dacă la origine corpurile cauzale erau vizibile, acum doar efectele lor secundare devin clare pentru pupila realistă a ochiului omenesc. Ciclul cosmogonic își urmează cursul, împins înaintea nu de zeii care au devenit invizibili, ci de eroi, cu trăsături mai mult sau mai puțin umane, prin care destinul lumii se împlinește. Acesta este momentul în care miturile creației încep să cedeze locul legendelor – așa cum se întâmplă în Cartea Genezei, imediat după expulzarea din Grădina Edenului. Mitologia face loc preistoriei. Aceasta este inițial vagă și obscură, dar devine treptat clară și detaliată. Eroii devin din ce în ce mai puțin fabuloși, până când, în etapele finale ale tradițiilor locale, legendele ne conduc la timpul istoric consemnat.

Mwuetsi, Omul Lună, a fost abandonat ca o ancoră stricată. Comunitatea pe care o formau tinerii a putut să se stabilească liber în lumina conștiinței treze. Cu toate acestea,

legenda spune că printre ei existau fii direcți ai acestui tată scufundat acum, care, asemeni copiilor născuți primii, au ajuns la maturitate într-o singură zi. Acești purtători speciali ai puterii cosmice au constituit o aristocrație spirituală și socială. Încărcați cu o dublă energie creativă, erau ei înșiși surse de revelație. Asemenea personaje apar la fiecare etapă de început a trecutului legendar. Ei sunt eroii civilizatori, fondatorii orașelor.

Cronicile chineze amintesc că pe vremea când pământul s-a întărit și popoarele s-au așezat la malul râurilor, lumea era stăpânită de Fu Hsi, „Împăratul Divin” (2953-2838 î.e.n.). El învăța triburile cum să pescuiască cu năvoade, cum să vâneze sau să domesticească animale. Totodată el a împărțit oamenii în clanuri și a instituit căsătoriile. Un monstru acoperit de solzi și în formă de cal a ieșit din apele râului Meng și i-a oferit o tăbliță divină. Cu ajutorul acesteia, împăratul a descoperit cele Opt Diagrame, care rămân și astăzi simbolurile fundamentale ale filosofiei chineze. Conceput miraculos, el s-a născut după o perioadă de gestație de doisprezece ani – avea trup de șarpe, brațe omenești și cap de bivol¹.

Shen Nung, urmașul său, „Împăratul Pământean” (2838-2698 î.e.n.) era foarte înalt, avea trup de om și cap de taur. A fost conceput miraculos din ouăle unui dragon. Mama sa, rușinată, și-a abandonat pruncul la poalele unui munte, acolo unde animalele sălbatice l-au ocrotit și l-au hrănit. Când a auzit acestea, mama s-a întors și l-a adus acasă. Shen Nung a descoperit într-o zi 70 de plante otrăvitoare și antidoturile lor: printr-o bucată de sticlă cu care și-a acoperit stomacul, a putut observa procesul de digestie al fiecărei plante. Apoi a scris o farmacopee folosită și astăzi. A fost inventatorul plugului și al trocului, fiind venerat de către țăranii din China drept „prinț al cerealelor”. La 168 de ani, Shen Nung a trecut în rândurile nemuritorilor².

¹ Giles, *op. cit.*, pp. 233-234; Rev. J. MacGowan, *The Imperial History of China* (Shanghai, 1906), pp. 4-5; Friedrich Hirth, *The Ancient History of China* (Columbia University Press, 1908), pp. 8-9.

² Giles, *op. cit.*, p. 656; MacGowan, *op. cit.*, pp. 5-6; Hirth, *op. cit.*, pp. 10-12.

Astfel de regi cu forme de șerpi sau minotauri țin de un trecut în care împăratul era purtătorul unei puteri speciale de creație și de susținere a lumii, mult mai mare decât forța corpului fizic al unui om obișnuit. În acele vremuri s-au realizat lucrări titanice, s-au stabilit fundațiile masive ale civilizației noastre umane. Odată cu progresul ciclului, a venit o perioadă în care munca ce trebuia făcută nu mai aparținea proto- sau supra-oamenilor, ci era o muncă specific umană: controlul pasiunilor, cultivarea artelor, organizarea instituțiilor economice și culturale în cadrul statului. Acum nu mai era nevoie de o încarnare a Taurului Lunii, a Șarpei lui Înțelepciunii sau a celor Opt Diagrame ale Destinului, ci de un spirit omenesc împlinit și atent la nevoile și aspirațiile inimii. În consecință, ciclul cosmogonic produce un împărat cu formă umană care va reprezenta, pentru toate generațiile care vor veni, modelul omului-rege.

Huang Ti, „Împăratul Galben” (2697-2597 î.e.n.) a fost cel de-al treilea dintre cei Trei Mari Împărați. Mama sa, una dintre concubinele prințului provinciei Chao-tien, l-a conceput într-o noapte în care a văzut o lumină galbenă strălucitoare în jurul constelației Ursei Mari. Copilul a putut să vorbească atunci când a împlinit 70 de zile, iar la 11 ani s-a urcat pe tron. Darul său special era puterea excepțională a viselor sale: în timpul somnului el putea vizita cele mai îndepărtate regiuni ale lumii. De asemenea el putea să stea alături de nemuritori în tărâmul supranatural. Imediat după ce a urcat la tron, Huang Ti a căzut într-un vis profund, care a durat trei luni, timp în care a învățat cum să devină stăpânul inimii sale. După un al doilea vis de o durată similară, s-a întors cu puterea de a învăța oamenii. El i-a instruit cum să stăpânească, în interiorul propriilor inimi, forțele naturii.

Acest om minunat a domnit peste China timp de o sută de ani, iar în această perioadă oamenii au cunoscut o adevărată epocă de aur. El a adunat în jurul său șase mari miniștri alături de care a compus un calendar, a inaugurat calculele matematice și a instruit oamenii cum să folosească ustensilele de lemn; i-a învățat olăritul, construcția bărcilor și a căruțe-

lor, a promovat folosirea banilor și construcția instrumentelor muzicale din bambus. El a creat locuri publice menite pentru venerarea zeilor. A instituit proprietatea privată și i-a stabilit legile, iar regina sa a descoperit arta țesutului mătăsii. A plantat o sută de varietăți de grâne, legume și copaci, a crescut păsări, animale domestice, reptile și insecte. A învățat oamenii cum să folosească apa, focul, lemnul și pământul. Totodată a reușit să regleze fluxul și refluxul apei. Înainte ca acesta să moară la 111 ani, în grădinile imperiului au apărut pasărea phoenix și inorogul, ca o dovadă a perfecțiunii domniei sale³.

- 2 -

COPILĂRIA EROULUI UMAN

Eroul civilizator al culturilor primitive, cu trup de șarpe și cap de taur, purta înăuntrul său, încă de la naștere, puterea creatoare spontană a lumii naturale. Aceasta era semnificația formei sale. Pe de altă parte, omul erou trebuie să „coboare” pentru a restabili conexiunea cu subumanul. Așa cum am văzut, acesta este sensul aventurii eroului.

Rareori creatorii legendelor s-au mulțumit să considere marii eroi ca fiind oameni obișnuiți care au depășit limitele orizontului impus de societatea în care trăiau și care s-au întors cu daruri pe care orice om le-ar fi putut aduce dacă ar fi fost capabil de un asemenea curaj. Dimpotrivă, tendința a fost aceea ca eroii să fie întotdeauna înzestrați cu puteri extraordinare, încă din momentul nașterii sau chiar din momentul conceperii lor. Întreaga viață a eroului este ilustrată ca o succesiune de evenimente minunate, care își găsește punctul culminant în marea aventură care formează partea centrală a poveștii.

³ Giles, *op. cit.*, p. 338; MacGowan, *op. cit.*, pp. 6-8; Edouard Chavannes, *Les memoires historiques de Se-ma Ts'ien* (Paris, 1895-1905), vol. I, pp. 25-36. A se vedea și John C. Ferguson, *Chinese Mythology* ("The Mythology of All Races," Vol. VIII, Boston, 1928), pp. 27-28, 29-31.

Acest lucru este concordant cu perspectiva că eroismul este predestinat și nu doar dobândit. Acest lucru deschide problema relației dintre personaj și biografia sa. Iisus, de exemplu, poate fi privit ca un om care a dobândit înțelepciunea prin austeritate și meditație, sau putem crede că un zeu a coborât pe pământ și a preluat rolul unui om. Prima perspectivă ar conduce o persoană la imitarea efectivă a maestrului său, astfel încât, urmând exemplul mentorului să poată și ea la rândul ei să treacă printr-o experiență mântuitoare. Cea de-a doua perspectivă stabilește că eroul este mai degrabă un simbol demn de contemplare decât un exemplu care trebuie urmat literalmente. Ființa divină este o revelație a Sinelui omnipotent care se află în fiecare dintre noi. De asemenea, contemplarea vieții eroului ar trebui săvârșită ca o meditație asupra propriei noastre divinități, nu ca un angajament de a imita literalmente faptele sale. Lecția nu este „Fă asta și fii bun”, ci „Cunoaște asta și fii Dumnezeu”⁴.

⁴ Această formulare nu este caracteristică învățăturilor creștine, unde, deși Iisus se pare că ar fi spus „împărăția lui Dumnezeu este în voi”, bisericile susțin că omul fiind creat „după chipul” lui Dumnezeu, distincția dintre suflet și creatorul acestuia este absolută, reținând astfel, ca scop final al înțelepciunii, diferența duală dintre „sufletul etern” al omului și divinitate. Transcendența acestei perechi de principii opuse nu este susținută (ci este mai degrabă respinsă ca fiind „panteism”, iar cei care au susținut-o au sfârșit, de obicei, pe rug). Cu toate acestea, rugăciunile mysticilor creștini abundă în descrieri extatice ale experienței de unire a sufletului (*viz. supra*, pp. 35-38), în timp ce viziunea lui Dante de la finalul Divinei Comedii (*supra*, p. 176) trece dincolo de dogmele ortodoxe, dualiste și concrete ale finalității persoanelor din Trinitate. Acolo unde această dogmă nu este transcendentă, mitul călătoriei spre Tată este interpretat literal și descrie scopul final al omului.

În ceea ce privește problema imitării lui Iisus ca model uman sau a meditației asupra Lui ca divinitate, istoria perspectivei creștine poate fi rezumată în felul următor: (1) o perioadă de urmare literală a maestrului, Iisus, renunțând la lume așa cum a făcut el (creștinismul primitiv); (2) o perioadă de meditație asupra lui Iisus Crucificat, ca divinitate aflată în interiorul inimii, ce conduce viața omului spre slujirea lui Dumnezeu (creștinismul medieval); (3) respingerea majorității instrumentelor ce susțin meditația, în timp ce omul continuă să fie slujitorul sau vehiculul divinității pe care a încetat să o mai vizualizeze (creștinismul protestant); (4) o încercare de a-l interpreta pe Iisus ca ființă umană, fără a-i accepta însă calea ascetică (creștinismul liberal)..

În Partea I a acestei cărți, „Aventura eroului”, am privit fapta salvatoare din prima perspectivă, ce poate fi considerată cea psihologică. Acum trebuie să o descriem din cel de-al doilea punct de vedere, unde devine un simbol al ace-luiași mister metafizic pe care eroul însuși trebuie să îl re-descopere și să-l scoată la lumină. În acest capitol vom aborda mai întâi copilăria miraculoasă, prin care ni se arată că o manifestare specială a principiului divin lăuntric s-a încarnat în lume și apoi, în succesiune, diferitele roluri pe care eroul e chemat să le joace în cursul existenței sale pentru ca lucrarea destinului să se împlinească. Aceste episoade pot varia ca importanță, în funcție de nevoile timpurilor.

Exprimată în termenii formulați anterior, prima sarcină a eroului este să experimenteze conștient etapele anterioare ale ciclului cosmogonic și deci să se întoarcă, prin diferitele epoci de creație, până la emanația originală. Cea de-a doua etapă este să se întoarcă din acest abis în planul vieții contemporane și acolo să preia rolul de reformator uman – manifestare vie a potențialului demiurgic. Huang Ti avea puterea de a visa: aceasta era calea sa de coborâre și de întoarcere din adâncuri. Cea de-a doua naștere a lui Văinämöinen, sau nașterea sa din ape, l-a obligat să retrăiască experiența lumii elementare. În povestea Tonga a soției scoică, retragerea a început odată cu nașterea mamei: eroii frați s-au născut dintr-un pântec subuman.

Faptele eroului din cea de-a doua parte a ciclului personal sunt proporționale cu profunzimea coborârii sale, care face obiectul primei părți. Fiii soției scoică au venit din planul animal, iar frumusețea lor fizică era superioară oamenilor. Văinämöinen a renăscut din apele și vânturile primordiale, iar înzestrarea sa era aceea de a provoca sau de a liniști elementele naturii și trupul uman cu cântecele sale. Huang Ti a poposit în regatul spiritului, acolo unde a învățat armonia inimii. Buddha a reușit să ajungă până în lumea zeilor creatori și a revenit din vid, anunțând eliberarea ciclului cosmogonic.

Dacă faptele unui personaj din istorie îl califică drept erou, autorii legendei sale vor inventa aventuri pe măsura sa, pentru a-i descrie incursiunea în adâncuri. Ele vor fi imaginate sub forma unor aventuri în tărâmurii miraculoase și vor trebui interpretate ca niște simboluri reprezentând, pe de-o parte, coborâri în marea întunecată a psihicului, iar pe de altă parte, împrejurări în care se joacă destinul omului, aspecte pe care acesta poate să le îmbrace și să le manifeste în viața sa.

Regele Sargon al Akkadului (c. 2550 î.e.n.) s-a născut dintr-o mamă de condiție umilă și dintr-un tată necunoscut. Pruncul Sargon a fost pus într-un coș de papură și aruncat în apele râului Eufrat. Aici a fost descoperit de Akki, un țăran care l-a crescut și l-a învățat grădinăritul. Însă zeița Ishtar l-a favorizat pe tânărul Sargon. Astfel, în cele din urmă, a devenit rege și împărat, fiind venerat ca un zeu viu.

Chandragupta (secolul IV î.e.n.), fondatorul dinastiei hinduse Maurya, a fost abandonat într-un ulcior de lut la marginea unui grajd. Aici a fost descoperit de un păstor care l-a luat cu el acasă și l-a îngrijit. Într-o zi, în timp ce se juca cu prietenii săi de-a regele pe tronul de judecată, micul Chandragupta a poruncit ca celor mai răi ofensatori să li se taie mâinile și picioarele. Apoi, cu un singur cuvânt, membrele amputate s-au întors la locurile lor. Un prinț care tocmai trecea pe-acolo a văzut jocul copiilor și l-a cumpărat pe Chandragupta cu o mie de harshapana. Când l-a adus acasă, a descoperit semnele fizice care indicau faptul că tânărul era un Maurya.

Papa Grigore I cel Mare (540?–604 e.n.) s-a născut din părinți gemeni de viță nobilă care, la îndemnul diavolului, au săvârșit un incest. Rușinată de ceea ce făcuse, mama lui Grigore l-a pus pe acesta într-un coș și l-a aruncat în apele mării. Pruncul a fost găsit și îngrijit de niște pescari, iar la șase ani a fost trimis la mănăstire ca să devină preot. Cu toate acestea, tânărul Grigore își dorea o viață de cavaler. Corabia pe care s-a imbarcat l-a dus în mod miraculos în țara părinților săi, acolo unde el s-a căsătorit cu regina –

care s-a dovedit a fi chiar mama sa. După descoperirea acestui al doilea incest, Grigore a făcut penitență timp de 17 ani, legat de o stâncă în mijlocul mării. Cheile care-i puteau dezlega lanțul au fost aruncate în apă. La finalul acestei perioade îndelungate, cheile au fost descoperite în burta unui pește, iar acesta a fost considerat a fi un semn providențial: penitentul a fost condus la Roma, unde ulterior a fost ales Papă⁵.

În copilărie, Carol cel Mare (742-814) a fost persecutat de frații săi mai mari și a fugit în Spania ocupată de sara-zini. Acolo, sub numele de Mainet, i-a oferit regelui serviciile sale neprețuite. A convertit-o pe fiica regelui sarazin la creștinism și apoi cei doi au aranjat în secret să se căsătorească. După alte fapte, tânărul rege s-a întors în Franța unde i-a înlăturat pe cei ce-l persecutaseră în copilărie și a preluat, triumfător, coroana. Apoi a domnit o sută de ani, înconjurat de pairii săi, doisprezece la număr ca și semnele zodiacale. Potrivit legendelor, Carol cel Mare avea plete lungi, grizonate și barbă albă⁶. Într-o zi, stând sub copacul judecății, a făcut dreptate unui șarpe. Drept răsplată, reptila i-a dat un talisman care l-a făcut să se îndrăgostească de o femeie atinsă deja de moarte. Această amuletă a căzut într-o fântână din Aix, motiv pentru care Aix a devenit reședința preferată a împăratului. După lungile sale războaie purtate împotriva sarazinilor, saxonilor, slavilor și nordicilor, împăratul a murit. Cu toate acestea, oamenii considerau că împăratul nu murise, ci dormea, așteptând să se trezească în momentele în care țara avea nevoie de el. În timpul Evului Mediu, s-a spus chiar că s-ar fi trezit din morți pentru a participa la o cruciadă⁷.

⁵ Aceste legende apar în studiul psihologic realizat de Dr. Otto Rank, *The Myth of the Birth of the Hero* (Monografii Nervous and Mental Disease Monographs; New York, 1910). O variantă a celei de-a treia povești o regăsim în *Gesta Romanorum*, Povestea LXXXI.

⁶ În realitate, Carol cel Mare era chel și fără barbă.

⁷ Ciclurile vieții lui Carol cel Mare sunt discutate amplu de Joseph Bédier în cartea sa, *Les légendes épiques* (ediția a III-a; Paris, 1926).

Fiecare dintre aceste biografii expune, interpretată în diferite moduri, tema copilăriei petrecută în exil și întoarcerea în patria de origine. Aceasta este o trăsătură dominantă în toate miturile, legendele și poveștile folclorice. De obicei se face un efort semnificativ pentru a i se oferi o asemănare cu faptele reale. Cu toate acestea, când eroul este un mare patriarh, vrăjitor, profet sau încarnare, povestitorii permit minunilor să depășească orice limită.

Legenda populară ebraică a nașterii lui Avraam ne oferă un exemplu al unei copilării petrecute în exil în condiții cu adevărat supranaturale. Evenimentul nașterii a fost citit în stele de către Nimrod,

căci acest rege ticălos era un astrolog iscusit. Lui i se arătase că într-o zi se va naște un bărbat care se va ridica împotriva lui și va dezvălui minciunile religiei pe care o propovăduia. Temându-se de soarta prevestită în astre, el a trimis vorbă tuturor prinților și guvernatorilor, cerându-le sfatul. Ei îi răspunseră: «Sfatul nostru este că ar trebui să construiești o casă mare, să pui la intrare un străjer și să faci cunoscut în tot ținutul ca toate femeile însărcinate din țară să se îndrepte într-acolo, împreună cu moașele lor, care vor sta alături de ele până când vor zămisli. Atunci când va veni ziua nașterii, iar copilul va veni pe lume, va fi de datoria moașei să-l omoare dacă va fi băiat. Dacă pruncul va fi fată, ea va fi ținută în viață, iar mama va primi daruri și haine scumpe, iar un mesager va vesti în fața poporului: Așa i se va face femeii care aduce pe lume o fată!»

Regele fu mulțumit de sfatul primit și vesti acest lucru prin tot ținutul, chemându-și arhitecții să-i construiască un edificiu mareț, înalt de șaizeci de coți și lat de opt zeci. După ce acesta fu săvârșit, regele dădu din nou de veste, adunând toate femeile însărcinate și obligându-le să rămână acolo până după naștere.

Au fost trimiși oameni să aducă toate femeile însărcinate în casa aceea și atât în interior cât și în exterior au fost puși paznici, astfel încât nicio femeie să nu poată scăpa de-acolo. Apoi, regele a trimis moașele, poruncindu-le să ucidă băieții de la sânul mamelor. Dacă o femeie aducea pe lume o fată, ea

trebuia să primească haine de mătase și să fie condusă în afara casei cu mari onoruri. Astfel au fost omorâți 70000 de copii. Atunci îngerii s-au dus în fața lui Dumnezeu și i-au spus, «Nu vezi ce face acest păcătos, Nimrod fiu al Canaanului, care ucide atâția prunci nevinovați?» Dumnezeu a răspuns: «Sfinți îngeri, știu și văd ceea ce se întâmplă, căci nici eu nu dorm. Văd și știu lucrurile ascunse și lucrurile care sunt descoperite și veți vedea ce îi voi face acestui păcătos și blasfemator, deoarece îmi voi întoarce mâna împotriva lui și îl voi pedepsi».

Era în vremea în care Terah s-a căsătorit cu mama lui Avraam și aceasta a rămas însărcinată. Când sosi timpul ca ea să nască, părăsi orașul înspăimântată și luă calea deșertului. Merse de-a lungul unei văi până când ajunse în dreptul unei peșteri. Intră în ea și în ziua următoare zămislă un fiu. Întreaga peșteră fu cuprinsă de lumina chipului pruncului ce strălucea ca soarele, iar mama se bucură nespus. Pruncul pe care-l zămislise era tată nostru, Avraam.

Mama se jelui și îi spuse fiului: «Ce nenorocire că te-am născut în vremurile în care Nimrod este rege. Pentru tine au fost măcelăriți 70000 de copii, iar eu voi trăi cu groază pentru viața ta. Dacă regele va auzi că trăiești, te va ucide. Mai bine să mori aici în peșteră decât să te văd pierind la sânul meu». Ea luă pânza cu care era îmbrăcată și o înfășură în jurul băiatului. Apoi îl părăsi în peșteră, zicând: «Fie ca Domnul să fie cu tine, să nu te lase și să nu te uite».

Astfel, Avraam rămase singur în peșteră, fără ca nimeni să-l îngrijească. El începu să plângă. Dumnezeu îl trimise atunci pe îngerul Gabriel să-l hrănească cu lapte, iar îngerul făcu ca laptele să-i curgă bebelușului din degetul mic de la mâna dreaptă. Astfel, copilul avu cu ce se hrăni până când împlini zece zile. Apoi se ridică în picioare și părăsi peștera, mergând până la marginea văii. Când soarele apuse și pe cer răsăriră stelele, el spuse, «Aceștia sunt zeii!» Dar se iviră zorile și stelele nu se mai puteau vedea. Avraam spuse: «Nu le voi cinsti, deoarece ele nu sunt zei». Și atunci pe cer răsări soarele, iar el spuse, «Acesta este dumnezeul meu. Pe el am să-l preamăresc». Dar din nou soarele apuse și Avraam spuse: «Nici el nu este dumnezeu», și privind luna crezu că aceasta era dumnezeul pe care-l căuta. Cu toate acestea și

luna apuse, iar Avraam strigă: «Nici acesta nu este dumnezeu! Există Unul care le mișcă pe toate»⁸.

Membrii tribului Blackfoot din Montana istorisesc legenda unui tânăr ucigaș de monștri, Kut-o-yis, care fusese descoperit de părinții săi adoptivi atunci când au pus un cheag de sânge al unui bizon la fiert într-un cazan.

Imediat, din cazan se auzi un zgomot, asemănător cu cel al plânsetului unui copil atunci când este lovit, ars sau opărit. Ei s-au uitat în cazan și au văzut un băiețel pe care l-au scos imediat din apă. Au fost foarte mirați. ... În cea de-a patra zi, copilul începu să vorbească și le spuse, «Legati-mă de fiecare stâlp de susținere al casei voastre și biciuiți-mă. Când mă veți lega de ultimul, voi leșina și atunci mă voi maturiza». Cei doi făcură întocmai cum le spusese copilul. Vedeau în fața lor cum acesta creștea, iar în momentul în care l-au legat de ultimul stâlp și l-au biciuit, au putut vedea cum acesta devenise un bărbat în toată firea⁹.

Tema exilului este des întâlnită în poveștile populare, însoțită de cea a personajului disprețuit sau dezavantajat: ultimul născut persecutat, orfanul, fiul vitreg, rățușca cea urâtă sau cavalerul de origine umilă.

O tânără femeie a comunității nord-americane Pueblo, care își folosea piciorul pentru a-și ajuta mama la olărit, a simțit un strop de noroi pe gambă, dar nu i-a acordat atenție.

După câteva zile, fata simți că ceva se mișcă în pânțelele său, dar nu credea că era însărcinată. Ea hotărî să nu-i spună mamei sale, în ciuda faptului că burta îi creștea văzând cu ochii. Într-o dimineață, femeia se simți foarte rău. Seara zămisli un prunc. Atunci mama ei a aflat (pentru prima oară) că fiica ei rămăsese însărcinată. Femeia s-a supărat pe ea foarte tare dar, după ce s-a uitat la prunc, a văzut că acesta nu era

⁸ Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1911), Vol. III, pp. 90-94.

⁹ George Bird Grinnell, *Blackfoot Lodge Tales* (New York: Charles Scribner's Sons, 1892, 1916), pp. 31-32.

un copil normal, ci un lucru rotund cu două chestii care ieșeau din el. Era un mic ulcior. «De unde ai asta?» întrebă mama. Tânăra plânse fără să-i răspundă. La un moment dat, în cameră intră tatăl. «Stai liniștită. Mă bucur că a reușit să nască și să fie sănătoasă», spuse el. «Dar asta nu e un copil», zise mama. Apoi tatăl se apropie și văzu că nou-născutul era un ulcior. După aceea începu să îndrăgească acest mic ulcior. «Se mișcă», spuse el. Curând, micul ulcior de apă începu să crească și în douăzeci de zile deveni mare. Astfel, ulciorul putea să iasă afară și să se joace cu ceilalți copii, dar și să vorbească. «Bunicule, du-mă afară ca să pot privi», spuse el. Astfel, în fiecare zi, bunicul îl ducea afară pentru ca ulciorul să poată vedea copiii. Iar aceștia s-au împrietenit cu el și au descoperit că el era de fapt un băiat, Băiatul Ulcior de apă. Au aflat asta din vorbele sale¹⁰.

Pe scurt, copilul predestinat trebuie să facă față unei lungi perioade de obscuritate. Este o perioadă plină de pericole, obstacole sau penitență extremă. El este aruncat înăuntru, înspre propriile sale profunzimi, sau în afară, înspre necunoscut. Indiferent de calea aleasă, el nu găsește decât întunericul neexplorat. Este o regiune a prezențelor nebănuite, favorabile dar și malefice: apariția unui înger, prezența unui animal ajutător, un pescar, un vânător, o vrăjitoare sau un țaran. Crescut printre animale sau, precum Siegfried, sub pământ printre gnomii care hrănesc rădăcinile copacului vieții, sau stând singur într-o încăpere strâmtă (povestea a fost spusă în mii de feluri), tânărul erou face ucenicia lumii și învață cum să folosească puterile primordiale ce rezidă dincolo de sfera numărului și numelui.

De obicei, miturile susțin la unison că o însușire extraordinară este necesară pentru a înfrunta astfel de experiențe și a le depăși. Povestirile abundă în relatări despre copii dotați cu putere, inteligență și înțelepciune precoce. Hercule a sugrumat un șarpe trimis de către zeița Hera să-l omoare în timp ce se odihnea în leagăn. Maui din Polinezia a încetinit

¹⁰ Elsie Clews Parsons, *Tewa Tales* (Memoirs of the American Folklore Society, XIX, 1926), p. 193.

soarele – pentru a-i oferi mamei sale timp suficient pentru a-i pregăti mâncarea. Avraam, așa cum am văzut, a ajuns la cunoașterea Dumnezeuului Unic. Iisus i-a uimit pe înțelepți. Pruncul Buddha a fost lăsat într-o zi la umbra unui copac. Doicile sale au observat cu stupoare că umbra sa nu s-a mișcat nicio clipă toată după-amiaza, iar copilul era într-o poziție fixă de transă yogină.

Faptele de vitejie săvârșite de Krișna, salvatorul hindus, în timpul exilului petrecut în pruncie în rândul văcarilor din Gokula și Brindaban, constituie un ciclu plin de viață. Un demon malefic numit Putana a luat înfățișarea unei femei frumoase ce avea sânii plini de venin. Ea a intrat în casa lui Yasoda, mama vitregă a copilului și a devenit prietena ei; apoi, luând bebelușul pe genunchi, vru să-l hrănească la sân. Krișna și-a dat seama de pericol și a supt atât de tare încât îl lăsa pe Putana fără viață, dându-i în vileag vicleșugul. Când trupul mort al demonului s-a descompus, văzduhul s-a umplut de o mireasmă îmbătătoare. Acest lucru s-a întâmplat din cauza micuțului prunc divin, care, bând tot laptele demonului, i-a oferit acestuia mântuire.

Krișna era un copil tare neastâmpărat. Îi plăcea să fure ulcioarele cu lapte atunci când lăptăresele se odihneau. Se cățara întotdeauna prin locuri interzise pentru a mânca sau pentru a răsturna lucruri de pe rafturile cele mai înalte. Fetele îl numeau Hoțul de unt și se plâneau deseori lui Yasoda. Cu toate acestea, Krișna scăpa întotdeauna nepedepsit căci se pricepea să se dezvinovătească. Într-o după-amiază, în timp ce se juca în curte, Yasoda a fost avertizată că micuțul Krișna mânca pământ.

Ea se îndreptă către copil cu o vargă în mână, dar nu reuși să-l surprindă, deoarece Krișna își ținea buzele strânse și nega orice acuzație. Femeia îi deschise gura cu forța și acolo, înăuntru, văzu întregul univers, cele „Trei Lumi”. Ea se gândi: „Cât de naivă sunt să cred că fiul meu poate fi Stăpânul celor Trei Lumi”. Apoi dădu uitării imediat ceea ce văzuse și totul i se șterse din minte ca prin minune. Îl luă în brațe pe băiețel și-l duse înapoi acasă.

Păstorii erau obișnuiți să-l venereze pe zeul Indra, echivalentul lui Zeus în India, regele cerurilor și stăpânul ploilor. Într-o zi, după ce au adus ofrande zeului, tânărul Krișna le-a spus: „Indra nu este divinitatea supremă, deși este rege în ceruri. Lui îi este frică de titani. Mai mult, ploaia și prosperitatea pe care i-o cereți vă este dată de către soare, care aspiră apele și apoi le face să vă ude câmpiile. Ce poate face Indra? Orice fapt săvârșit sau moment trecut este determinat de legile naturii și de spirit”. Apoi el le-a atras atenția asupra pădurilor din apropiere, asupra izvoarelor, asupra dealurilor și mai ales asupra muntelui Govardhan, zicându-le că aceste elemente ar fi mult mai demne de a primi ofrandele lor decât îndepărtatul stăpân al cerului. Astfel, păstorii au dus ofrande de flori, fructe și prăjituri muntelui sacru.

Apoi Krișna și-a luat o a doua înfățișare, cea a zeului muntelui și a primit ofrandele oamenilor. În același timp și-a păstrat și forma cu care le vorbise anterior și, amestecându-se printre ei, a adus la rândul său ofrande zeului munților. Astfel zeul a primit darurile și s-a hrănit cu ele¹¹.

Văzând acestea, Indra s-a mâniat cumplit și a poruncit ca regele norilor să reverse ploaie peste oameni până când aceștia se vor îneca. O sumedenie de nori negri de furtună s-au îngrămadit deasupra pământului și din ei a început să se reverse o ploaie cumplită. Părea că venise sfârșitul lumii. Însă tânărul Krișna umplu muntele Govardhan cu focul energiei sale inepuizabile, îl ridică cu ajutorul degetului său mic și le spuse oamenilor să se adăpostească acolo. Ploaia lovi muntele, clocoti furioasă și apoi se evaporă. Furtuna dură șapte zile, dar nicio picătură nu atinse comunitatea de păstori.

Atunci zeul și-a dat seama că adversarul său trebuie să fie o încarnare a Ființei Primordiale. Când Krișna a ieșit a

¹¹ Sensul sfatului dat de Krișna poate părea ciudat occidentalilor, dar aceștia trebuie să știe că Calea devoțiunii (*bhakti marga*) trebuie să înceapă cu lucrurile cunoscute și îndrăgite de către adept, în niciun caz cu concepte străine și inimaginabile. Pe deasupra, divinitatea din interiorul fiecărui adept poate provoca în sufletul său descoperirea divinității lumii înconjurătoare. Acest mister este ilustrat prin prezența dublă a lui Krishna din povestea prezentată.

doua zi să pască vacile și să cânte la flaut, Regele Cerurilor a coborât pe pământ, călare pe elefantul său alb, Airavata, a înge-nuncheat în fața tânărului zâmbitor și i-a jurat supunere¹².

Ciclu copilariei se încheie cu întoarcerea eroului în țara sa de origine, sau cu recunoașterea lui de către ai săi atunci când, după o lungă perioadă de obscuritate, își dezvăluie adevărata identitate. Acest eveniment poate cauza o criză considerabilă deoarece provoacă apariția unor puteri până atunci excluse din viața oamenilor. Tot ceea ce până atunci constituise un model de viață se sparge în bucăți sau dispare, iar dezastrul este omniprezent. Cu toate acestea, după un moment aparent de haos, valoarea creatoare a factorului nou se face simțită, iar lumea prinde iarăși formă într-o glorie nebănuită. Această temă a crucificării urmată de înviere poate să afecteze fie persoana însăși a eroului, fie lumea care îl înconjoară. Prima alternativă o întâlnim în povestea Pueblo despre băiatul Ulcior-de-apă.

Bărbații se pregăteau să plece la vânătoare de iepuri, iar băiatul Ulcior-de-apă voia și el să meargă. «Bunicule, poți să mă duci la marginea terasei de stânci? Vreau să vânez iepuri». «Biet nepot, tu nu poți vâna iepuri pentru că nu ai nici brațe și nici picioare», spuse bunicul. Dar Urcior-de-apă era foarte dornic să meargă la vânătoare. «Ia-mă oricum. Tu ești prea bătrân și nu poți face mare lucru». Mama Ulciorului plângea în continuu deoarece fiul ei nu avea mâini și picioare. Cu toate acestea, ei puteau să-l hrănească, punând mâncare în gura Ulciorului. A doua zi dimineață, bunicul l-a luat pe băiatul Urcior-de-apă la vânătoare pe terasa de stânci. Nu trecu mult timp și acesta găsi urma unui iepure. Porni în căutarea vânatului. Când dădu de iepure, acesta o zbughi la fugă, iar Urcior-de-apă îl urmări. Chiar la poalele pădurii se afla o stâncă mare. Iepurele sări peste ea, dar Urcior-de-apă se lovi cu putere de piatră și se sparse. Dinăuntru țâșni un băiețel. Acesta fu foarte fericit că reușise să se elibereze și

¹² Adaptat după Sister Nivedita și Ananda K. Coomaraswamy, *Myths of the Hindus and Buddhists* (New York: Henry Holt and Company, 1914), pp. 221-232.

acum devenise un băiat adevărat. Observă că purta la gât mărgele, în urechi avea cercei turcoaz și era îmbrăcat cu o fustanelă, mocasini și o cămașă din piele de cerb.

După ce a prins niște iepuri, s-a întors la bunicul său și i-a oferit vânatul; acesta l-a dus fericit acasă¹³.

Energiile cosmice care ard în inima războinicului irlandez Cuchulainn – eroul suprem al ciclului medieval din Ulster, așa numitul „Ciclu al Cavalerilor Ramurii Roșii”¹⁴ – erup ca din senin ca un adevărat vulcan, copleșindu-l pe erou și distrugând totul în jurul lui.

Povestea spune că atunci când avea doar patru ani, micul erou irlandez a plecat să se întâlnească cu oștenii unchiului său, regele Conchobar. Purtând cu el o minge de argint, sulețe de aruncat și o lance de jucărie, Cuchulainn a ajuns la curtea domnească din Emania acolo unde, fără permisiunea nimănui, s-a amestecat printre pajii care se pregăteau să devină oșteni. „Ei erau o sută cincizeci și se antrenau pe

¹³ Parsons, *op. cit.*, p. 193.

¹⁴ Ciclurile legendare ale Irlandei medievale includ: (1) *Ciclul mitologic*, care descrie migrația popoarelor preistorice pe insulă, bătăliile lor și mai ales faptele rasei de zei cunoscută sub numele de Tuatha De Danaan, „Copiii Marii Mame, Dana”; (2) *Analele milezienilor* sau cronicile semi-istorice ale ultimei rase care a sosit pe insulă, fiii lui Milesius, fondatorii dinastiilor celtice care au supraviețuit până la sosirea anglo-normanzilor lui Henric al II-lea, în secolul XII; (3) *Ciclul Ulster al Cavalerilor Ramurii Roșii*, care prezintă faptele lui Cuchulainn (pronunțat coohoolinn) la curtea unchiului său Conchobar (pronunțat conohoor): acest ciclu a avut o influență majoră asupra dezvoltării tradițiilor arturiene din Țara Galilor, Britania și Anglia – curtea regelui Conchobar fiind un model pentru cea a regelui Arthur, iar faptele lui Cuchulainn fiind asemănătoare cu cele ale nepotului lui Arthur, Sir Gawain (Gawain a fost eroul principal al multor aventuri ce mai târziu au fost atribuite unor personaje precum Lancelot, Perceval și Galahad); (4) *Ciclul finailor*: finaii erau un grup de eroi-războinici aflați sub comanda lui Finn MacCool; cea mai cunoscută poveste din acest ciclu a fost triumful amoros dintre Finn, Grianni – soția sa și Diarmaid – nepotul său. Multe episoade din această poveste se regăsesc în faimoasa poveste a lui Tristan și Isolda; (5) *Legende de sfinți irlandezi*.

„Omuleții” din folclorul Irlandei creștine reprezintă o versiune redusă a divinităților păgâne din antichitate, cei supranumiți Tuatha De Danaan.

iarbă, aruncând sulițe și luptându-se corp-la-corp, sub conducerea lui Follamain, fiul lui Conchobar”.

Văzându-l pe micuțul Cuchulainn, băieții s-au năpustit cu toții asupra lui, atacându-l. Micuțul erou se folosi de pumni, de antebrațe, de palme și de scut pentru a para loviturile, sulițele și lăncile ce erau aruncate cu forță spre el. Atunci, pentru prima oară în viața sa, Cuchulainn a simțit cum e cuprins de frenezia bătăliei (o trăsătură bizară ce avea să fie cunoscută ulterior ca fiind „paroxismul” sau „distorșiunea” sa) și înainte ca cineva să-și poată dea seama ce se întâmplă, micuțul erou răpuse pe cei mai mulți dintre adversarii săi. În fuga lor, cinci dintre băieți au năvălit în locul unde regele stătea și juca șah cu Fergus Elocventul. Conchobar se ridică pentru a interveni în conflict. Însă Cuchulainn refuză să se oprească până când toți pajii nu vor fi puși sub protecția sa¹⁵.

Prima zi a lui Cuchulainn în luptă fost ocazia sa de a se manifesta deplin. În acțiunile sale nu se regăsește nimic din stăpânirea senină și ironia discretă pe care le întâlnim în faptele din copilăria zeului Krișna. Mai degrabă, forța extraordinară care se afla în el s-a revelat, pentru prima oară, atât lui Cuchulainn cât și celorlalți. Aceasta a țâșnit din profunzimile ființei lui, și atunci el a trebuit să-i facă față pe loc.

Întâmplarea a avut loc la curtea regelui Conchobar, în ziua în care druidul Cathbad a prevestit că tânărul care va lua armele și armurile în acea zi va fi „cel al cărui nume îi va face pe toți tinerii din Irlanda să îngenuncheze în fața sa; cel al cărui viață va fi foarte scurtă”. Atunci, Cuchulainn a cerut un echipament de luptă; i-au fost date șaptesprezece seturi pe care el le-a folosit până când le-a sfârâmat pe toate. Conchobar însuși se hotărî să-i ofere propriul său set de arme. Cu acestea, Cuchulainn reuși să distrugă toate care le de luptă. Numai carul regelui reuși să reziste.

¹⁵ „Taín bó Cuailgne” (din versiunea prezentată în *Book of Leinster*, 62 1-b): editată de Wh. Stokes și E. Windisch, *Irische Texte* (Extraband zu Serie I bis IV; Leipzig, 1905), pp. 106-117; traducere în engleză de Eleanor Hull, *The Cuchullin Saga in Irish Literature* (Londra, 1898), pp. 135-137.

Cuchulainn i-a poruncit vizitiului carului lui Conchobar să-l ducă dincolo de „Vadul de Veghe” din depărtare și au ajuns la o fortăreață izolată – lăcașul întunecat al fiilor lui Nechtan. Aici, Cuchulainn le tăie capetele tuturor celor din cetate și le atârnă de marginile carului său. Pe drumul de întoarcere, coborî din car și „cu o viteză ca de fulger” prinse doi cerbi uriași. Se folosi de două pietre pentru a doborî douăzeci de lebede. Toate aceste animale și păsări le legă apoi de carul său.

Profetesa Lecarchan privi cu îngrijorare cum tânărul se apropia de castelul Emain. „Carul este plin de capetele însângerate ale vrăjmașilor”, spuse ea, „și războinicul este însoțit de păsări albe și de cerbi sălbatici legați la car”. „Îl recunosc pe războinicul din car”, spuse regele, „este fiul surorii mele, care a pornit mai devreme spre ținuturi necunoscute. Cu siguranță el și-a mânjit mâinile de sânge, iar dacă mânia sa nu va fi stăvilită, îi va ucide pe toți bărbații din Emain”. Era limpede că cei din cetate trebuiau să pună la cale un plan pentru a-l potoli pe tânărul războinic. Astfel, se hotărî ca 150 de femei din castel, conduse de Scandlach, „să se dezbrace și să-i iasă în întâmpinare”. Micuțul războinic, rușinat, sau probabil copleșit la vederea atâtor femei, și-a acoperit ochii, moment în care a fost prins de bărbați și pus într-un butoi cu apă rece. Șipcile și cercurile butoiului s-au rupt și toată apa s-a vărsat. Atunci a fost adus un al doilea butoi; de această dată apa dinăuntru doar a fiert, dar fără să rupă șipcile. Pus în cel de-al treilea butoi, copilul s-a liniștit, iar apa dinăuntru doar s-a încălzit puțin. Astfel a fost domolit Cuchulainn și cetatea a fost salvată¹⁶.

Era un băiat foarte frumos: avea șapte degete la fiecare picior și șapte degete la fiecare mână. Ochii îi străluceau și aveau fiecare câte șapte pupile, fiecare pupilă având șapte străluciri ca niște giuvaiere. Pe fiecare obraz avea patru alunițe: una albastră, una stacojie, una verde și una galbenă. Între cele două urechi avea cincizeci de cosițe împletite, care

¹⁶ *Book of Leinster*, 64B-67B (Stokes și Windisch, *op. cit.*, pp/ 130-169); Hull, *op. cit.*, pp. 142-154.

erau aurii ca ceara de albine sau ca aurul care strălucește în razele soarelui. Purta o mantie verde, prinsă de hainele sale aurii cu o agrafă argintie¹⁷.

Numai că atunci când era copleșit de furie, tânărul „devenea o creatură înfricoșătoare, multiformă, uimitoare și de nerecunoscut”. El tremura din cap până în picioare, fiecare bucată de carne, fiecare membru și fiecare articulație îi zvâcnea. Picioarele, tibiile și genunchii i se răsuceau cu totul. Pe fruntea sa, tendoanele se umflau ajungând până la gât, acolo unde se transformau în niște umflături mai mari decât capetele unor nou-născuți.

Un ochi s-a înfundat într-atât în cap, încât oamenii se întrebau dacă vreun erou sălbatic ar fi reușit să scoată ochiul de-acolo. Celălalt ochi ieșea din orbită și îi atârna pe obraz. Gura i se strâmba până când îi ajungea la urechi, iar eroul scuipa flăcări neîncetat. Puternicele bății ale inimii îi zvâcneau înăuntrul pieptului ca și când ar fi fost urletul unui câine turbat sau răgetul unui leu în timpul unei lupte cu urși. Printre norii care pluteau în jurul capului său se vedeau scânteile jerbelor încalcite pe care mânia sa nestăvilită le azvârlea ca dintr-un rug aprins. Șuvițele părului său stăteau drepte pe cap... încât am putea spune că dacă deasupra lui s-ar fi scuturat un măr, poamele acestuia nu ar fi atins pământul căci toate ar fi rămas înfipite în firele lui de păr întărite de la atâta furie. «Paroxismul său eroic» făcea o cută pe fruntea sa, mai mare și mai adâncă decât la oricare dintre oștenii viteji cuprinși de mânie. [Și, pentru a încheia:] jetul de sânge negru care, din mijlocul țestei sale, țâșnea drept în sus îanite de a se răsăpândi în cele patru puncte cardinale, era mai mare, mai gros, mai drept și mai lung decât catargul unei corăbii; și cheagul de sânge forma o pâclă magică de beznă, asemănătoare cu giulgiul negru ce acoperea castelul unui rege atunci când acestuia i se apropia sfârșitul¹⁸.

¹⁷ Din Eleanor Hull, *op. cit.*, p. 154, traducere din *Book of Leinster*, 68A, (Stokes și Windisch, *op. cit.*, pp. 168-171).

¹⁸ Hull, *op. cit.*, pp. 174-176; din *Book of Leinster*, 77 (Stokes și Windisch, *op. cit.*, pp. 368-377). A se compara transfigurarea lui Krishna, Figura IV. A se vedea și Figura II și XII.

EROUL CA RĂZBOINIC

Locul de naștere al eroului sau țara îndepărtată unde el se întoarce din exil pentru a-și împlini printre oameni faptele sale de maturitate, este punctul median al lumii. Așa cum valurile se răspândesc pornind dintr-un centru, formele universului se desfășoară, de asemenea în cercuri, plecând de la origine.

„Deasupra adâncurilor largi și nemișcate, dedesubtul celor nouă sfere și al celor șapte niveluri ale cerului, în punctul central, Buricul Pământului, cel mai liniștit loc de pe pământ, acolo unde luna nu răsare și nici soarele nu apune, acolo unde domnește vara eternă și unde cucul cântă fără oprire, acolo Tânărul Alb se trezește la conștiință”. Așa începe un mit eroic al iakuților din Siberia. Tânărul Alb porni să descopere unde se găsea și să-și cunoască sălașul. La răsarit se afla un câmp foarte întins, în mijlocul căruia era un deal înalt pe vârful căruia creștea un copac gigantic. Rășina acelui copac era transparentă, având mireasma dulce, iar scoarța lui nu se usca niciodată.

Seva sa era de argint, iar frunzele nu i se veștejeau niciodată, în timp ce florile semănau cu un ghem de potire întoarse. Vârful copacului se ridica deasupra celor șapte ceruri și servea ca punct de sprijin pentru Marele Zeu, Yryn-ai-tojon; în același timp, rădăcinile copacului pătrundeau în abisurile subterane, acolo unde formau stâlpii de susținere ai palatelor creaturilor mitice care populau lumea de dedesubt. Prin intermediul frunzișului său, copacul vorbea cu ființele din ceruri.

Când Tânărul Alb se întoarce spre sud, văzu în mijlocul unei câmpii înverzite apele calme ale Lacului de Lapte pe care nici adierile puternice ale vântului nu le puteau agita. De jur împrejurul lacului el observă mai multe mlaștini albicioase. La nord, exista o pădure cu copaci ce fremătau zi și noapte, iar prin desișul codrului mișunau tot felul de săl-

băticiuni. În depărtare se înălțau munți înalți ce păreau să poarte cușme din blană albă de iepure. Aceștia se rezemau de ceruri și apărau acest loc de vântul din nord. Un tufăriș des putea fi văzut spre vest, iar în spatele acestuia se afla o pădure de brazi înalți. În spatele pădurii străluceau vârfurile solitare ale altui lanț muntos.

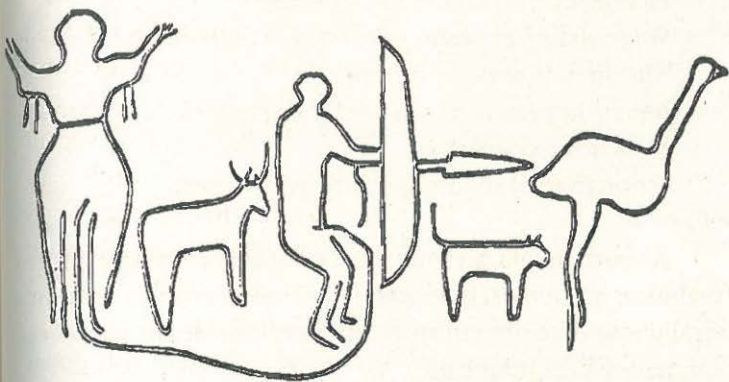

Fig. 17 Petroglife din paleolitic (Alger).

Aceasta este lumea pe care Tânărul Alb o vede la lumina zilei. Sătul de singurătate, eroul s-a dus la marele copac al vieții. „Cinstită și Înaltă Stăpână, mamă a Copacului meu și a Casei mele”, se rugă el, „tot ceea ce există pe tărâmul acesta, există în pereche și are urmași, dar eu sunt singur. Vreau acum să pornesc la drum și să-mi caut o soție de același neam cu mine. Vreau să-mi măsoar puterea cu cea a semenilor mei. Vreau să cunosc alți oameni și să trăiesc ca ei. Nu îmi refuza această binecuvântare. Te implor cu smerenie și îmi plec fruntea în fața ta”.

Atunci frunzele copacului au început să foșnească și o ploaie ca de lapte s-a revărsat peste Tânărul Alb. Apoi acesta a putut simți o briză caldă, copacul a început să suspine și dinspre rădăcini a apărut o femeie: o femeie de vârstă mijlocie, cu părul fluturând în vânt și sânii dezgoliți. Zeița i-a oferit tânărului lapte din propriul ei sân și astfel eroul a simțit că dobândise puteri înzecite. În același timp, zeița i-a

promis tânărului fericire și binecuvântare, astfel încât nici apa, nici focul, fierul sau orice alt element să nu-i facă rău¹⁹.

Din locul ombilical, eroul pleacă pentru a-și împlini destinul. Faptele sale mature inundă și umplu lumea de putere creatoare.

*Pe măsură ce Väinämöinen descânta,
Smârcurile fremătau, pământul se cutremura,
Munții de-aramă se clătinău,
Marile lespezi de piatră porniră să se fărâme-n țandări,
Stâncile să se prăvale,
Iar pietrele să se rostogolească pe țarmuri.*²⁰

Această strofă a eroului bard răsună cu magia puterii verbului; în mod asemănător, tăișul sabiei eroului războinic strălucește datorită energiei Sursei creatoare: în fața ei cad carapacea Vechiului cade.

Eroul mitic nu este campionul lucrurilor care au devenit, ci al lucrurilor care vor deveni. Dragonul pe care acesta îl va uide este, în realitate, simbolul statu quo-ului, este Încleștatul, paznicul trecutului. Eroul se ivește din obscuritate, însă inamicul este puternic și înțepenit pe tronul puterii. El este vrăjmașul, dragonul, tiranul, deoarece își folosește spre propriul beneficiu autoritatea poziției pe care o are. El nu este Încleștatul pentru că păzește *trecutul* ci pentru că *păzește*.

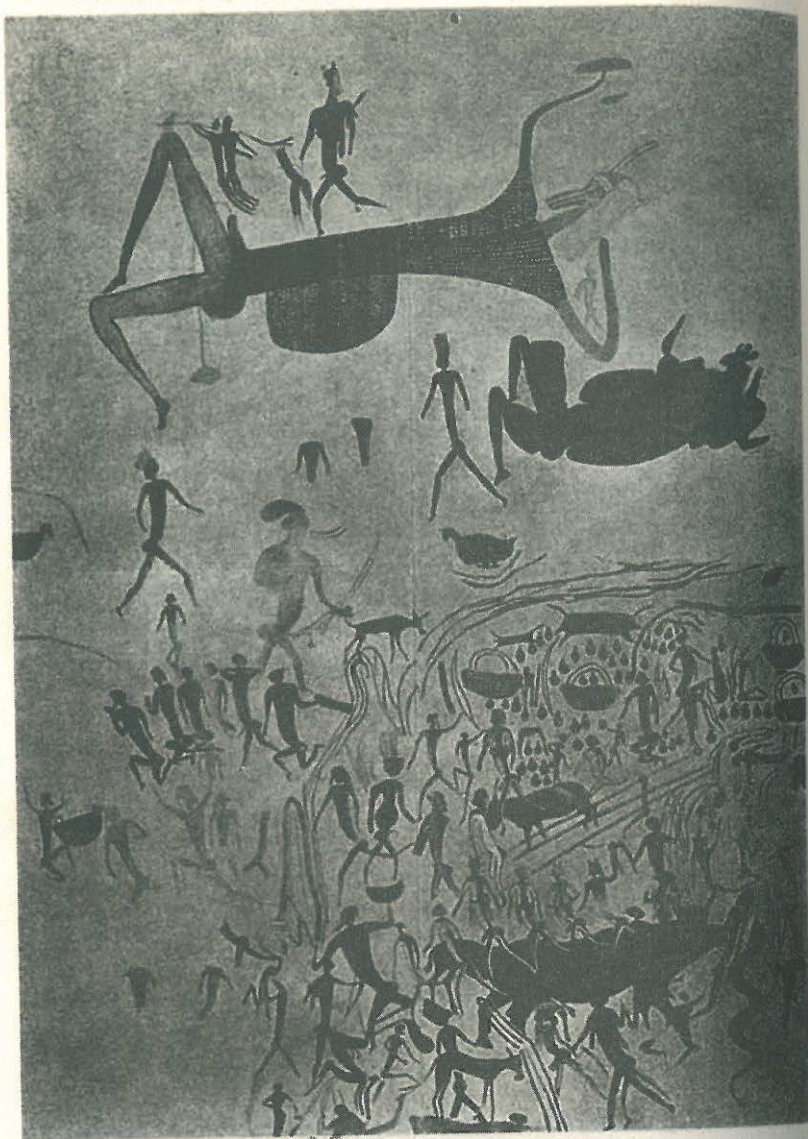
Tiranul este mândru, iar viciu acesta îi va fi pierzania. El este mândru deoarece consideră că puterea îi aparține, interpretând astfel – fără să conștientizeze – rolul bufonului, cel care confundă umbra cu esența. Destinul lui este acela de a fi păcălit. Eroul mitic, reapărând din întuneric – sursa umbrelor din timpul zilei – aduce cu el cunoașterea secretului prin care îl va înlătura pe tiran. Cu un gest simplu, ca

¹⁹ Uno Holmberg (Uno Harva), *Der Baum des Lebens* (Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Ser. B, Tom. XVI, Nr. 3; Helsinki, 1923), pp. 57-59; din N. Gorochov, „Yryn Uolan” (*Izvestia Vostočno-Siberskago Otdela I. Russkago Geografičeskago Obščestva*, XV), pp. 43 ff.

²⁰ *Kalevala*, III, 295-300 (p. 11)

XVII. Fântâna vieții (Flandra).

XVIII. Regele Lună și poporul său (Sudul Rhodeziei).

XIX. Mama Zeilor (Mexic).

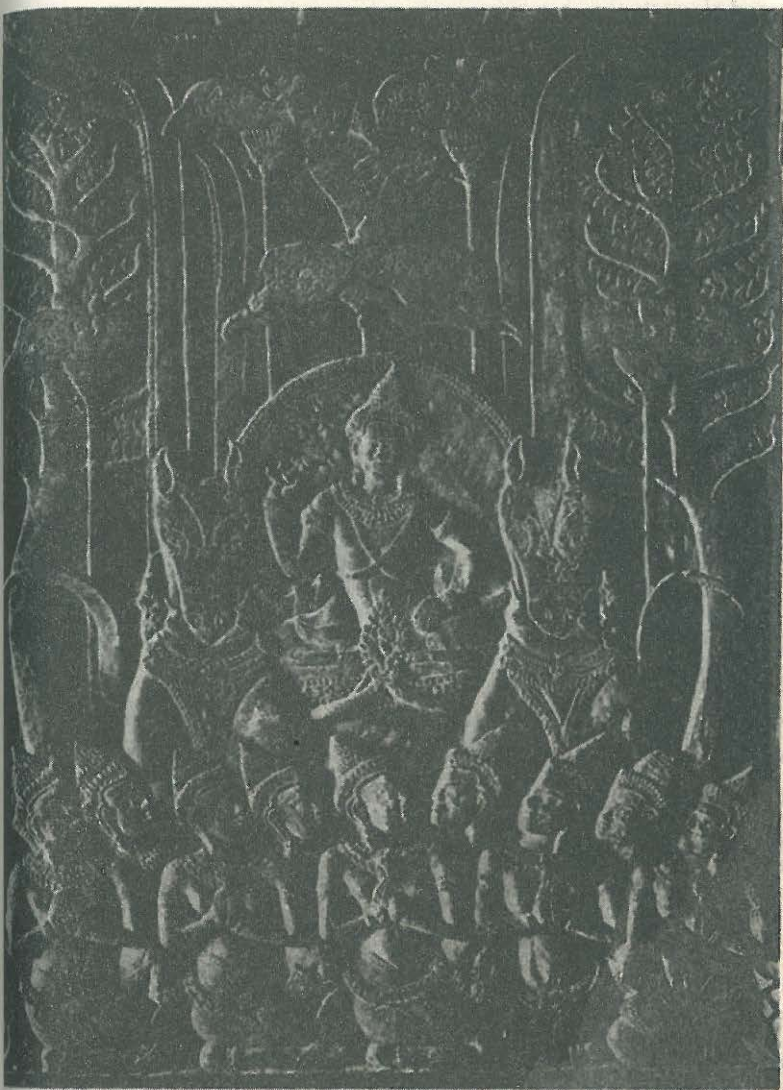
XX. Tangaroa, producând zei și oameni (Insula Rurutu).

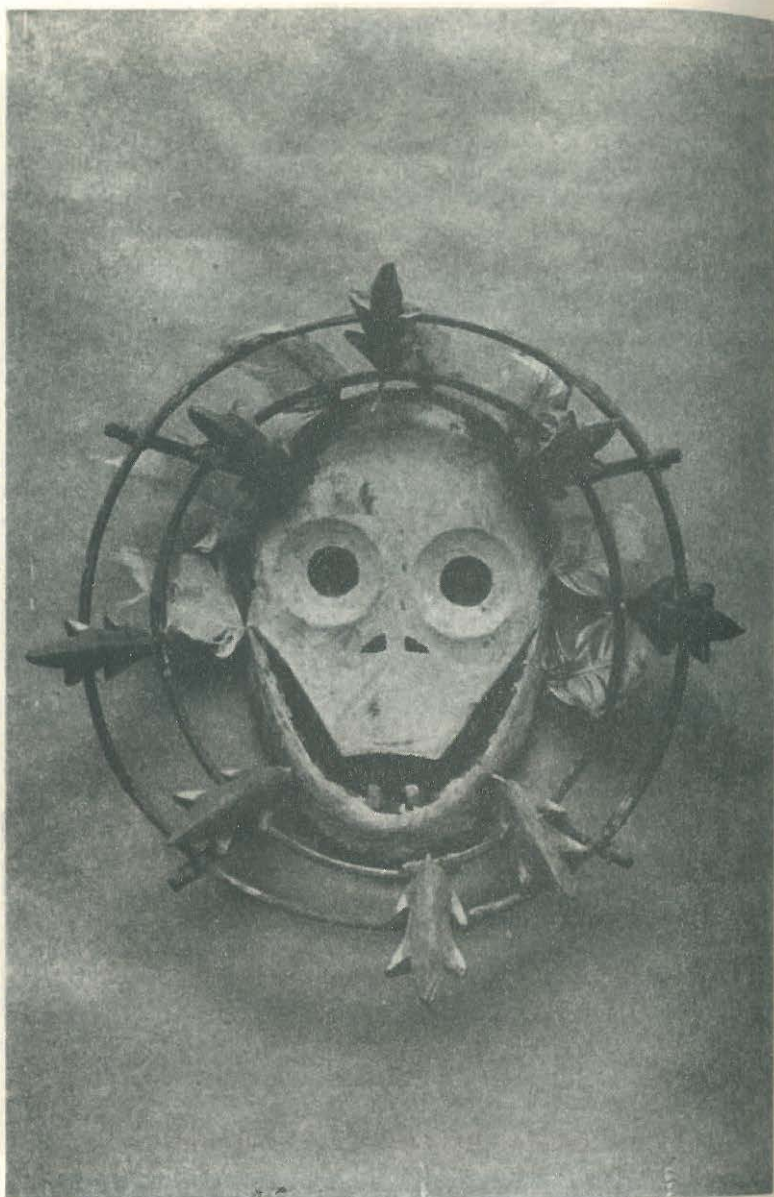
XXI. Monstrul Haosului și Zeul Soare (Asiria).

XXII. Tânărul Zeu al Grânelor (Honduras).

XXIII. Carul Lunii (Cambodgia).

XXIV. Toamna (Alaska).

și când ar apăsa pe un buton, el va anihila poziția autoritară a vrăjmașului. Fapta eroului este o continuă sfărâmare a cristalizărilor timpului. Ciclul merge înainte: mitologia se concentrează pe elementul de evoluție. Transformarea și fluiditatea, nu reticența încăpățânată, sunt caracteristici ale Zeului vieții. Marele personaj temporal există doar pentru a fi distrus, tăiat în bucăți și împrăștiat. Pe scurt, tiranul-căpcă-un este campionul faptului prodigios, eroul este campionul vieții creatoare.

În lume, perioada în care eroul ia înfățișare *umană* pare să înceapă numai după ce satele și orașele s-au înmulțit pe pământ. Mulți monștri rămași din timpuri străvechi bântuie încă în regiunile izolate ale lumii și atacă, fie din răutate, fie din disperare, comunitatea oamenilor. Ei trebuie îndepărtați. Mai mult, tiranii rasei umane uzurpă pentru propria lor bunăstare toate bunurile vecinilor, devenind principalii responsabili pentru răspândirea sărăciei. Și aceștia trebuie învinși. Primele fapte de vitejie ale eroului constă în degajarea terenului²¹.

Kut-o-yis, sau „Băiatul Cheag-de-Sânge”, atunci când a fost scos din cazan și a devenit matur într-o singură zi, l-a omorât pe sângerosul ucigaș al părinților săi vitregi și apoi a plecat să lupte împotriva căpcăunilor din ținut. A exterminat o colonie de urși nemiloși, lăsând în viață o singură femelă care urma să zămislească. „Ea l-a implorat să-i cruțe viața, iar el a lăsat-o să trăiască. Dacă nu ar fi făcut asta, atunci nu ar mai fi existat niciun urs în lume”. Apoi a măcelărit un cuib de șerpi, din nou cu o singură excepție – o

²¹ Trebuie menționat că păstrez deosebirea dintre eroul-titan semi-animal din vechime (fondatorul de cetate, civilizatorul) și eroul uman apărut ulterior. Faptele eroului uman includ în mod frecvent omorârea eroului titan, a Pitonilor și Minotaurilor cărora în trecut li se aduceau ofrande. (Un zeu depășit de civilizație devine imediat un demon distrugător de vieți. Această formă trebuie distrusă, iar energiile sale trebuie eliberate.) Deseori faptele care aparțin primelor etape ale ciclului cosmogonic sunt atribuite eroului uman sau unui erou precedent care a fost umanizat și adus în contemporaneitate. Totuși, aceste contaminări și variațiuni nu alterează formula generală.

șerpoaică ce „urma să devină mamă”. După aceea a pornit intenționat pe un drum despre care i s-a spus că e periculos.

În timp ce înainta, a fost surprins de o furtună năprasnică ce l-a aruncat în gura unui pește uriaș. Când a ajuns în burta peștelui, s-a întâlnit cu foarte mulți oameni. Unii dintre aceștia muriseră, dar erau și câțiva încă vii. El le spuse oamenilor: «Dar trebuie să existe și o inimă pe undeva pe aici. Să dansăm». Așa că își vopsi fața în alb și desenă cercuri negre de jur împrejurul ochilor și gurii. Apoi își legă un cuțit de cap, astfel încât vârful să fie îndreptat în sus. Au fost aduși și niște clopoței făcuți din copite. Apoi, oamenii au început să danseze. O vreme, Cheag-de-Sânge cântă și făcu mișcări ample din brațe, ca și cum urma să-și ia zborul. Apoi se ridică în picioare și începu să țopăie până când cuțitul de pe capul său lovi inima peștelui. Astfel îi străpunse inima; apoi își croi drum printre coastele peștelui, eliberându-i astfel pe oameni.

Și iarăși Cheag-de-Sânge zise că trebuie să pornească din nou în călătorie. Înainte de a pleca, oamenii l-au avertizat că peste câtăva vreme urma să întâlnească o femeie care îi provoca pe trecători la trântă, și că el nu trebuia sub nicio formă să se lase amăgit de vorbele ei. Eroul nu luă în seamă sfaturile oamenilor și merse și merse până când se întâlni cu acea femeie. Ea îl îndemnă să se apropie. «Nicidecum», spuse Cheag-de-Sânge. «Mă grăbesc». Cu toate acestea, femeia insistă și până la urmă el cedă: «Prea bine. Dar trebuie să aștepti puțin pentru că sunt obosit și vreau să mă odihnesc. După ce îmi voi reface puterile, ne vom lua la trântă». În timp ce se odihnea, Cheag-de-Sânge văzu câteva cuțite care ieșeau din pământ, acoperite cu paie. Astfel, și-a dat seama cum de reușea femeia să ucidă oamenii. Îi trântea la pământ și aceștia se înfingeau în cuțite. După ce s-a odihnit, s-a îndreptat către femeie. Aceasta îl rugă să se așeze în locul unde văzuse cuțitele, dar el îi zise: «Nu, încă nu sunt gata. Haide să ne jucăm puțin înainte de a începe». Așa că eroul nostru începu să se hărjonească cu femeia și îndată ce reuși s-o prindă, o azvârli în cuțite, spintecând-o în două.

Cheag-de-Sânge își continuă călătoria. După o bucată de vreme, ajunse la o așezare unde se aflau câteva bătrâne. Ele i-au spus că ceva mai încolo se va întâlni cu o femeie care se

dă în leagăn. El nu trebuia, sub nicio formă, să se dea în leagăn cu femeia aceea. Eroul merse mai departe și ajunse la malul unui ape unde zări un leagăn. O femeie se dădea în acest leagăn. Se uită la ea o vreme și încercă să înțeleagă cum reușea să-i omoare pe oameni: îi arunca pur și simplu din leagăn direct în apă, unde aceștia se înecau. Descoperind aceasta, eroul se apropie de ea. «Ai un leagăn frumos. Vreau să te văd cum te dai în el», îi spuse. «Nu», răspunse femeia, «Vreau să te văd pe tine cum te dai în el». «Păi», spuse Cheag-de-Sânge, «atunci trebuie să te dai tu prima, să văd cum se face». «Bine», răspunse femeia, «o să mă dau eu prima. Uită-te cu atenție și pe urmă te dai tu». Femeia începu să se dea în leagăn și sări peste apă. Cheag-de-Sânge văzu cum se face și apoi îi spuse femeii, «Mai dă-te o dată în timp ce mă pregătesc»; dar în timp ce femeia se legăna, eroul tăie funia leagănului și femeia căzu în apă. Aceasta s-a petrecut în golful Leagăn-Tăiat²².

Suntem familiarizați cu asemenea fapte din poveștile copilăriei noastre, cum ar fi cea a lui Jack-Spintecătorul- Uriașilor sau cu muncile unor eroi ca Hercule sau Tezeu. Aceste fapte pot fi întâlnite și în legendele sfinților creștini, precum în această minunată poveste franțuzească a Sfintei Martha.

Pe malul Ronului, într-o pădure situată între Avignon și Arles, trăia pe vremea aceea un dragon pe jumătate animal, pe jumătate pește, mai mare ca un taur, mai lung decât un cal, cu colți ascuțiți precum coarnele unui diavol și cu aripi de o parte și de cealaltă a corpului. Acest monstru omora toți trecătorii și scufunda toate bărcile. El venise pe mare, din Galatia. Părinții săi erau Leviathan – un monstru marin cu formă de șarpe – și Onager – un monstru îngrozitor ce sălășluia în Galatia și împrăstia foc pe oriunde pășea.

La rugămintile firbinți ale oamenilor, Sfânta Martha porni împotriva dragonului. Găsindu-l în pădure tocmai când se pregătea să devoreze un trecător, aceasta l-a stropit cu apă

²² Clark Wissler și D. C. Duvall, *Mythology of the Blackfeet Indians* (Anthropological papers of the American Museum of Natural History, Vol. II, Partea I, New York, 1909), pp. 55-57. Citat de Thompson, *op. cit.*, pp. 111-113.

sfințită și i-a arătat un crucifix. Imediat monstrul s-a domolit și s-a așezat ca un mieluşel lângă sfântă. Ea i-a pus în jurul gâtului o curea și l-a adus în sat pentru a-l arăta oamenilor. Acolo oamenii au început să arunce în el cu pietre și ciomege.

Și de atunci, dragonul a fost cunoscut oamenilor sub numele de Tarasque, iar orașul s-a numit Tarascon, ca oamenii să nu uite niciodată faptele Sfintei Martha. Până atunci, locul se numea Nerluc, ceea ce însemna Lacul Negru, acest nume derivând de la mulțimea de codri întunecați care împrejmuiseră râul²³.

Regii războinici din antichitate au împrumutat în guvernarea lor spiritul care îi animase odinioară pe ucigașii de monștri. Într-adevăr, această imagine care îl înfățișea pe erou pornind la luptă împotriva dragonului a servit foarte eficient la justificarea cruciadelor. Numeroase plăci comemorative au fost compuse folosindu-se același ton încrezător ca cel prezent pe tableta în cuneiformă care exaltă faptele regelui Sargon din Akkad, distrugătorul vechilor orașe sumeriene de la care propriul său popor a moștenit civilizația.

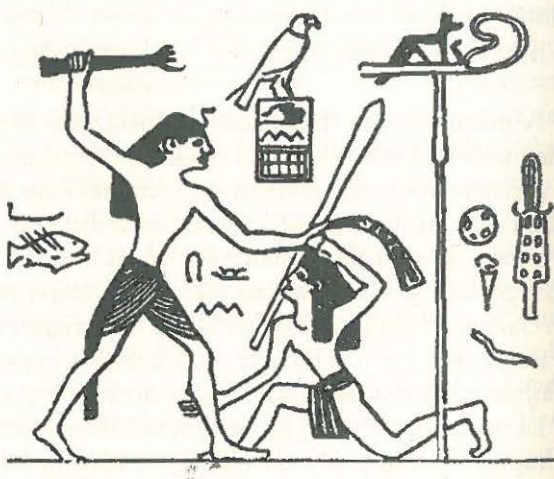

Fig. 18 Regele Ten (Egipt, Prima Dinastie, ca. 3200 î.e.n.)
zdrobește capul unui prizonier de război.

²³ Jacobus de Voragine, *op. cit.*, CIV, „Sfânta Martha, Fecioara”.

Sargon, rege al Akkadului, reprezentant al zeiței Ishtar, rege peste Kish, *pashishu*²⁴ al zeului Anu, rege peste tot pământul, mare *ishakku*²⁵ al zeului Enlil: a dărâmat zidurile și întreg orașul Uruk. S-a luptat cu locuitorii din Uruk, i-a făcut prizonieri și i-a purtat prin poarta lui Enlil. Sargon, regele Akkadului s-a luptat cu omul din Ur și l-a învins, distrugându-i orașul. L-a ucis pe E-Ninmar și i-a distrus zidurile și întreg ținutul de la Lagash până la mare. Apoi și-a spălat armele în mare....”

- 4 -

EROUL CA IUBIT

Hegemonia smulsă de la dușman, libertatea smulsă prin viclenie de la monstrul cel rău, energia vieții eliberată de muncile impuse de tiranul Încleștare – toate aceste sunt simbolizate de o femeie. Ea este fecioara pentru care au fost uciși nenumărați dragoni, este mireasa răpită de la tatăl gelos, fecioara scăpată de dorințele pretendentului profan. Ea este „cealaltă parte” a eroului însuși – căci „fiecare este deopotrivă amândoi”. Dacă statura lui este cea a monarhului lumii, atunci ea este lumea, iar dacă el este un războinic, ea este gloria. Ea este imaginea destinului său pe care eroul trebuie să-l elibereze din temnița circumstanțelor care îl țin închis. Dar dacă el este ignorant în privința destinului său sau se lasă amăgit de false considerații, niciunul din eforturile sale nu va putea să depășească obstacolele²⁶.

Tânărul și magnificul Cuchulainn, aflat la curtea unchiului său, regele Conchobar, a stârnit îngrijorarea baronilor care au început să se teamă pentru virtutea soțiilor lor. Ei au su-

²⁴ O categorie de preoți care pregătea și aplica unguentele sacre.

²⁵ Mare preot, cel ce guverna ca reprezentant al zeului.

²⁶ Un exemplu amuzant și instructiv al eșecului unui mare erou poate fi întâlnit în *Kalevala*, Cânturile IV-VIII, acolo unde Väinämöinen nu reușește să le atragă în mrejele sale pe Aino și pe „fecioara din Pohjola”. Povestea este mult prea lungă pentru contextul acestei cărți.

gerat eroului să-și găsească o nevestă. Mesagerii regelui au pornit astfel prin toate provinciile Irlandei, dar nu i-au găsit nicio fată care să-i fie pe plac. Însuși Cuchulainn s-a dus să vadă o fecioară pe care o cunoștea mai demult și care locuia în ținutul Luglocha Loga, „Grădinile din Lugh”. El o zări pe o pajiște, alături de surorile sale vitrege, învățându-le să coasă și să brodească. Emer și-a ridicat privirea și l-a recunoscut pe Cuchulainn, spunându-i: „Fie ca primejdiile să te ocolească!”

Când tatăl fetei, Forgall cel Viclean, află că tinerii au stat de vorbă, a născocit un pretext pentru a-l trimite pe Cuchulainn să învețe arta războiului de la Donall the Soldierly din Alba, fiind aproape sigur că eroul nu se va mai întoarce de acolo niciodată. Donall i-a dat o însărcinare foarte grea: Cuchulainn trebuia să facă o călătorie imposibilă și să o întâlnească pe femeia-războinic Scathach. Când avea să o întâlnească, el trebuia să o convingă să-l învețe arta vitejiei supranaturale. Călătoria eroului Cuchulainn arată cu o extraordinară claritate și simplitate toate elementele esențiale ale îndeplinirii unei sarcini imposibile.

Drumul său străbătea o câmpie a nenorocului: în prima jumătate a drumului, picioarele oamenilor se înnămoleau, iar în cea de-a doua jumătate, firele ierbii erau atât de ascuțite încât aveai senzația că pășeai pe vârfuri de sabie. Însă Cuchulainn a întâlnit un tânăr care i-a dăruit o roată și un măr. Cuchulainn se folosi de roată pentru a trece de prima jumătate și de măr pentru a-și proteja tălpile la trecerea prin cea de-a doua jumătate a câmpiei. Cuchulainn nu trebuia decât să calce pe urmele înguste, fără să se abată nici măcar cu un pas, ca să ajungă în siguranță la valea îngustă și periculoasă de dincolo de câmpie.

Sălașul lui Scathach se afla pe o insulă, iar pe această insulă nu se putea ajunge decât traversând un pod cu două margini joase și un mijloc înalt. Ori de câte ori cineva încerca să urce pe una dintre margini, cealaltă se ridica și-l arunca pe spate. Cuchulainn a fost aruncat de trei ori. Apoi, adunându-și toate puterile, a sărit la capul podului, apoi a

făcut un salt asemănător cu cel al somonului în râu și a ajuns la mijlocul podului; celălalt capăt al podului n-a mai apucat să se ridice că tânărul ajunsese la el și făcând un nou salt, atinse pământul insulei.

Femeia-războinic Scathach avea o fiică – așa cum toți monștrii obișnuiesc să aibă – iar această fecioară, aflată într-o permanentă izolare nu văzuse niciodată un bărbat atât de chipeș ca cel care tocmai intra în cetatea mamei sale. Când află intențiile eroului, îi dezvălui acestuia calea prin care putea s-o convingă pe mama ei să-l învețe secretele vitejiei supranaturale. El trebuia să repete saltul eroic făcut pe pod pentru a ajunge la marele copac de tisă, acolo unde Scathach își instruia fiii, după care, punându-și vârful sabiei în pieptul femeii, să-i ceară secretele.

Urmând aceste instrucțiuni, Cuchulainn reuși să obțină de la vrăjitoarea-războinică secretul izbânzilor sale în luptă, mâna fiica sale fără să fie nevoit să-i dea ceva în schimb, prezicerea viitorului său și relația trupească cu ea. El rămase pe insulă timp de un an, vreme în care fu de ajutor în lupta împotriva amazoanei Aifa. Tot în acest an, lui Cuchulainn i s-a născut un fiu. După ce a ucis o vrăjitoare care i-a ținut calea la marginea unei faleze, eroul porni înapoi către Irlanda.

După o ultimă aventură de luptă și iubire, Cuchulainn s-a reîntors la vicleanul Forgall, care era în continuare împotriva sa. Însă de data aceasta eroul o luă pe fată și se duse la curtea regelui, unde se căsători cu ea. Aventura prin care tocmai trecuse i-a dat puterea să înfrângă orice vrăjmaș. Singurul motiv de nemulțumire i l-a dat unchiul său, regele Conchobar, care și-a exercitat prerogativele regale asupra miresei înainte ca aceasta să-i fie dată oficial mirelui²⁷.

Motivul încercării dificile ca premisă obligatorie pentru a accede la patul nupțial, a constituit motorul faptelor eroice pretutindeni în lume, indiferent de timpuri. În legen-

²⁷ *The Wooing of Emer*, abreviată după traducerea realizată de Kubo Meyer în E. Hull, *op. cit.*, pp. 57-84.

dele care ilustrează această temă, părinții joacă rolul căpcă-unului Încleștare, iar soluția eroului la încercarea pe care o are în față echivalează cu uciderea dragonului. Încercările care i se impun sunt extrem de dificile. Ele par a reprezenta un refuz absolut din partea părintelui căpcăun de a permite vieții să-și desfășoare cursul normal. Cu toate acestea, când apare un candidat pregătit, nu există sarcină în lume care să fie dincolo de iscusința sa. Ajutoare neașteptate, miracole care modifică timpul și spațiul îi favorizează proiectul. În-suși destinul (fecioara) îi dă o mână de ajutor dezvăluind punctul slab al sistemului parental. Obstacole, piedici, abisuri, limite de tot felul dispar în fața prezenței autoritare a eroului. Ochiul eroului a cărei victorie este predestinată percepe imediat crăpătura din fiecare fortăreață a circumstanțelor; cu o lovitură bine aplicată, el poate să o despică larg.

Cel mai elocvent și profund episod al aventurii eroului Cuchulainn este acel drum invizibil care i se deschide odată cu folosirea roții și mărului. Acesta trebuie interpretat ca simbol al miracolului destinului. Pentru omul care nu se abate de la sine însuși din cauza unor sentimente superficiale, ci reacționează plin de curaj în fața dinamicii proprii sale naturi umane – pentru omul care este ca „o roată ce se învârteste singură”, conform spuselor lui Nietzsche – dificultățile se topesc, iar calea imprevizibilă se deschide înaintea sa.

- 5 -

EROUL CA ÎMPĂRAT ȘI EROUL CA TIRAN

Eroul care acționează este agentul ciclului cosmogonic; el integrează și perpetuează în viața trecătoare a omului impulsul inițial care a pus lumea în mișcare. Întrucât ochii ne rămân închiși în fața paradoxului dublei perspective, noi îi considerăm faptele ca fiind rezultatul curajului și tenacității cu care a înfruntat pericolele, pe când din cealaltă perspectivă acestea constituie, - precum uciderea dragonului arhetip Tiamat de către Marduk -, un simplu episod în împlinirea inevitabilului.

Cu toate acestea, eroul suprem nu este doar acela care continuă dinamica ciclului cosmogonic. El este cel care deschide din nou ochii și o face în așa fel încât în toate mișcările lumii, în toate bucuriile și agoniile sale, Prezența Unică să fie din nou văzută. Această perspectivă necesită o înțelegciune mai profundă decât cealaltă și ne face să vedem în erou nu doar un prototip de acțiune ci un exemplu semnificativ. În timp ce simbolul primului erou este sabia virtuții, simbolul celui de al doilea este sceptrul de domnie sau cartea legii. Aventura caracteristică primului este cucerirea miresei – iar mireasa este viața. Acțiunea specifică celui de al doilea este căutarea tatălui – acest tată fiind necunoscutul invizibil.

Aventurile celui de-al doilea tip de erou inspiră în mod direct temele iconografiei religioase. Chiar și în cele mai simple povești populare iese brusc la suprafață o mare profunzime atunci când fiul fecioarei își întreabă mama: „Cine-mi este tată?” Întrebarea atinge deopotrivă problema omului și cea a invizibilului. Iar temele mitice ale reunirii cu tatăl urmează inevitabil.

Eroul pueblo, băiatul Ulcior-de-apă, și-a întrebat mama:

«Cine-mi este tată?» spuse el. «Nu știu», răspunse ea. El o întreabă din nou, «Cine-mi este tată?» dar ea continua să plângă și să nu-i răspundă. «Unde e casa tatălui meu?» întreabă el. Ea nu putu să-i dea niciun răspuns. «Măine voi pleca să-mi găsesc tatăl». – «Nu-ți poți găsi tatăl», spuse ea. «N-am fost niciodată cu vreun bărbat, deci nu ai unde să te duci să-ți cauți tatăl». Dar băiatul spuse, «Am un tată, știu unde locuiește și mă voi duce să-l văd». Mama nu a vrut să-l lase să plece dar el nu avea de gând să se lase convins. Astfel, a doua zi dimineață, mama i-a pregătit merinde pentru drum și el s-a îndreptat către sud-est, spre locul unde se află izvorul Waiyu powidi, Terasa Cailor. Mergând spre izvor a văzut că cineva se apropia de el venind dinspre izvor. Era un bărbat care-l întreabă, «Unde te duci?» – «Mă duc să-mi văd tatăl», spuse el. «Cine este tatăl tău?» întreabă omul. «Tata locuiește în acest izvor». – «Nu-ți vei găsi niciodată tatăl». – «Ei bine, vreau să intru în izvor pentru că el acolo locuiește». – «Cine este tatăl tău?» întreabă omul. «Păi, cred că tu ești tatăl

meu», spuse băiatul. «De ce spui că sunt tatăl tău?» întrebă omul. «Pentru că știu că ești el». Atunci bărbatul îl privi amenințător, vrând să-l sperie. Băiatul, însă, continua să-i spună, «Tu ești tatăl meu». După ceva vreme, bărbatul recunoscu, «Da, eu sunt tatăl tău. Am ieșit din izvor să te întâmpin», și-și puse brațele în jurul umerilor băiatului. Tatăl fu fericit să-și vadă fiul și apoi intrară împreună în izvor²⁸.

Acolo unde scopul căutării eroului este descoperirea tatălui necunoscut, simbolismul se bazează în principal pe încercările ce trebuie surmontate și pe calea ce se dezvăluie de la sine pe parcurs. În exemplul de mai sus, încercarea se reduce la întrebările persistente și la privirea amenințătoare. În povestea precedentă, cea cu mama scoică, fiii au fost supuși încercării cuțitului de bambus. Am văzut astfel, în călătoria eroului, gradele de severitate pe care le poate atinge un tată. De exemplu, pentru enoriașii pastorului Jonathan Edwards, acesta devenise un veritabil căpcăun.

Eroul care a obținut binecuvântarea tatălui revine din căutarea sa pentru a-și reprezenta părintele printre oameni. Ca învățător (Moise) sau ca împărat (Huang Ti), cuvântul său este lege. Din moment ce este acum centrat în sursa originară, el face vizibile pacea și armonia locului central. El este o reflexie a Axei Lumii – Muntele Lumii, Copacul Lumii – din care se desfășoară cercurile concentrice, el este oglinda microcosmică perfectă care reflectă macrocosmosul. A-l vedea înseamnă a înțelege sensul existenței. Din prezența sa emană binefacerile, cuvântul său este suflul vieții.

Cu toate acestea, în personalitatea reprezentantului tatălui poate să survină o deteriorare. O astfel de criză este descrisă în legenda persană a lui Jemshid, împăratul epocii de aur zoroastriene.

*Cu toții priveau spre tron, văzând și auzind
Cum Jemshid singur era rege,
Absorbind toate gândurile; și în cinstirea*

²⁸ Parsons, *op. cit.*, p. 194.

Și adorarea acelui muritor,
 Ei au uitat să-și cinstească Creatorul.
 Atunci el cu trufie le spuse nobililor,
 Îmbătat de ofrande și de lingușirile lor:
 „Nu e nimeni ca mine, pământul îmi datorează
 Toate știința sa. Și nicicând n-a existat
 Împărăție ca a mea, plină de bunăstare
 Și glorie măreață. Am alungat departe
 Bolile și necazurile. Bucuria și pacea caselor
 Purced de la mine, iar tot ce-i bun și măreț
 Așteaptă porunca mea; vocea universală
 Strigă pretutindeni splendoarea domniei mele,
 Dincolo de orice-nchipuire a sufletului omenesc,
 Eu sunt singurul monarh al acestei lumi”.
 De-ndată ce aceste cuvinte i-au plecat de pe buze,
 Cuvinte atât de jignitoare la adresa cerului,
 Măreția sa de pe pământ a început să scadă –
 și atunci toate glasurile
 Au devenit curajoase și zgomotoase. Gloria lui Jemshid
 A-nceput a păli, iar strălucirea lui s-a întunecat.
 Ce spune Moralistul? „Când erai rege
 Supușii tăi erau ascultători, dar oricine
 Neglijează, din pricina trufiei, să își cinstească Zeul
 Aduce pustiire peste casa și căminul său”.
 Și când el văzu neascultarea poporului său,
 Știu că mânia cerului s-a pogorât asupra sa,
 Și simți atunci cum groaza-l copleșește²⁹.

²⁹ Firdausi, *Shah-Nameh*, tradus în engleză de James Atkinson (Londra și New York, 1886), p. 7.

Mitologia persană își are rădăcinile în sistemul indo-european adus din regiunea stepelor aral-caspiene în India și Iran precum și în Europa. Divinitățile principale ale vechilor scrieri (*Avesta*) ale perșilor corespund cu vechile texte indiene (*Vedele*). Cu toate acestea, cele două ramuri au avut influențe diferite în locurile în care s-au dezvoltat, tradiția vedică cedând forțelor indiene dravidiene, iar cea persană fiind supusă influențelor sumero-babiloniene.

În primul mileniu î.e.n., credința persană a fost reorganizată de profetul Zarathustra (Zoroastru) conform unui dualism strict al celor două principii: bine și rău, întuneric și lumină, îngeri și diavoli. Această reorganizare a afec-

Încetând să mai raporteze binefacerile domniei sale la sursa lor transcendentă, împăratul distruge viziunea profundă pe care are datoria să o mențină. El nu mai este mediatorul dintre cele două lumi. Perspectiva omului se aplatizează și nu mai cuprinde decât termenul uman al ecuației, iar experiența puterii supranaturale eșuează imediat. Noțiunea exaltantă de comunitate se pierde, totul devine o farsă. Împăratul devine căpcăunul tiran (Irod-Nimrod), uzurpatorul din mâinile căruia lumea trebuie salvată.

- 6 -

EROUL CA SALVATOR AL LUMII

Trebuie distinse două grade în inițierea pe care o simbolizează sălașul tatălui. Primul conferă fiului rolul de emisar, iar cel de-al doilea îi aduce, la întoarcere, certitudinea că „Eu și tatăl una suntem”. Eroii care aparțin acestei categorii sunt încarnări ale salvatorilor lumii. Miturile lor capătă proporții cosmice. Cuvintele lor poartă o autoritate mult mai mare decât au avut-o vreodată eroii din celelalte povești.

„Priviți-mă cu toții. Nu vă uitați în jur”, spuse eroul apașilor Jicarilla, supranumit Omorătorul-Dușmanilor.

Ascultați ce spun. Lumea este la fel de mare ca trupul meu. Lumea este la fel de mare precum îmi este cuvântul.

tat profund atât credința persană cât și cea ebraică, de aici, implicit și creștinismul (câteva secole mai târziu). Ea reprezintă o îndepărtare radicală de la interpretările obișnuite ale mitologiei binelui și răului ca efecte ce pornesc dintr-o singură sursă care transcende timpul și spațiul, reunind polaritățile.

Persia a fost cucerită de discipolii lui Mahomed în 642 e.n. Cei care nu au vrut să se convertească la islamism au fost decapitați. Astfel, rămășițe ale culturii persanilor se mai regăsesc în India, unde au supraviețuit chiar și astăzi sub numele de cultura farsi („perși”) din Bombay. După trei secole, a avut loc o „Restaurație” a literaturii mahomedano-persane. Marile nume care se regăsesc în acea perioadă sunt: Firdausi (940-1020?), Omar Khayyam (?-1123?), Nizami (1140-1203), Jalal ad-Din Rumi (1207-1273), Saadi (1184-1291), Hafiz (?-1389?) și Jami (1414-1492). Scrierea lui Firdausi, *Shah Nameh* („Epopoea Regilor”) este o reluare în versuri narative simple a poveștii Persiei antice până la cucerirea mahomedană.

Lumea este la fel de mare ca rugăciunile mele. Cerul este mare precum cuvintele și rugile mele. Anotimpurile sunt la fel de mari precum îmi este trupul, cuvântul și rugăciunea. La fel și apele. Trupul meu, cuvintele mele și rugăciunile mele sunt mai mari decât apele.

Oricine mă va crede, oricine mă va asculta, va avea o viață lungă. Cine nu mă va asculta și cine va gândi strâmb despre mine, acela va avea o viață scurtă.

Să nu credeți că eu sunt la est, la sud, la vest sau la nord. Pământul întreg este trupul meu. Eu sunt aici. Sunt pretutindeni. Să nu credeți că sunt pe pământ sau în ceruri sau de cealaltă parte a apelor. Toate acestea sunt trupul meu. Adevărul este că lumea de dincolo, cerul, anotimpurile, apele sunt toate trupul meu. Eu sunt pretutindeni.

V-am dat deja ceea ce aveți nevoie ca să-mi faceți o ofrandă. Aveți două feluri de pipe și aveți tutunul muntelui”.³⁰

Încarnarea are drept sarcină să respingă prin prezența sa pretențiile tiranului căpcăun. Acesta a ocultat sursa de har cu umbra personalității sale limitate. Încarnarea, eliberată de propriul ego, este o manifestare directă a legii sacre. La o scară uriașă, ea își asumă viața eroului – înfăptuiește acțiunile eroului, ucide monstrul – făcând toate acestea cu libertatea pe care o reclamă o operă a cărei rațiune de a fi este aceea de a arăta tuturor ceea ce s-ar fi putut săvârși la fel de bine cu un simplu gând.

Kans, unchiul cel rău al lui Krișna, uzurpatorul tronului tatălui său din orașul Mathura, a auzit într-o zi o voce care-i spunea: „Ți s-a născut vrăjmașul. Moartea ta este sigură”. Krișna și fratele său mai mare, Balarama, îndată după nașterea lor, au fost ascunși printre văcari pentru a fi la adăpost de Kans, acest echivalent indian al lui Nimrod. Atunci, Kans a trimis câțiva demoni ca să-i ucidă – Putana, cel cu laptele otrăvitor a fost primul – dar toți au fost învinși. Văzând că a dat greș, Kans s-a hotărât să-i atragă pe cei doi tineri în orașul său. El a trimis un mesager care să-i invite pe văcari, dar și pe Krișna și Balarama, la o mare sărbătoare.

³⁰ Opler, *op. cit.*, pp. 133-134.

Invitația a fost acceptată și văcarii împreună cu cei doi frați s-au adunat lângă zidurile orașului.

Krișna și Balarama au mers să vadă minunile orașului. Acolo au vizitat grădinile, palatele și parcurile. S-au întâlnit cu un croitor și i-au cerut veșminte bogate. Când acesta a râs de ei și i-a refuzat, ei i-au luat hainele cu forța și s-au gătit cât mai bine. Apoi, o femeie cocoșată s-a apropiat de Krișna și l-a rugat s-o lase să-l ungă cu cremă de santal pe trup. Acesta și-a pus picioarele pe picioarele ei și cu două degete i-a ridicat bărbia și i-a îndreptat spinarea transformând-o într-o femeie suplă și frumoasă. Apoi a spus: „După ce-l voi uide pe Kans, mă voi întoarce și voi fi cu tine”.

Frații s-au dus pe stadionul care la ora aceea era pustiu. Acolo, fusese instalat arcul zeului Șiva, foarte greu și înalt cât trei palmieri. Krișna a tras de arc și l-a rupt făcând un zgomot puternic. Aflat în palatul său, Kans auzi zarva și fu cuprins de tulburare.

Tiranul porunci oștenilor săi să-i omoare pe cei doi frați în timp ce aceștia se aflau în oraș. Cu toate acestea, băieții i-au ucis pe oamenii lui Kans și s-au întors în mijlocul văcarilor. Le-au povestit acestora cum au avut parte de o vizită interesantă, apoi au mâncat cina și s-au dus la culcare.

În noaptea aceea Kans avu vise rău prevestitoare. Când s-a trezit, a poruncit soldaților să pregătească stadionul pentru sărbătoarea ce urma să aibă loc. Krișna și Balarama au sosit deghizați în jongleri, urmați de prietenii lor, văcarii. Când au intrat pe poarta stadionului au dat peste un elefant furios, mare cât zece mi de elefanți de rând, care îi aștepta ca să-i zdrobească. Conducătorul elefantului îl mână direct spre Krișna, însă Balarama îl lovi cu atâta forță încât elefantul se opri și făcu câțiva pași înapoi. Conducătorul încercă din nou să-l răpună pe Krișna, dar cei doi frați îl loviră de căzu la pământ și muri.

Tinerii au pășit pe teren. Toți cei prezenți au văzut ceea ce le dezvăluia propria lor natură: luptătorii l-au văzut pe Krișna ca un luptător, femeile au crezut că este frumusețea întruchipată, zeii l-au perceput ca stăpânul lor, iar Kans a

crezut că este Mara, Moartea însăși. După ce a reușit să învingă fiecare luptător pe care Kans îl trimisese împotriva sa, a intrat în palatul acestuia, l-a târât pe tiran de păr și l-a ucis. Oamenii, zeii și sfinții s-au bucurat nespuse, însă soțiile regelui au venit să-l jelească. Văzându-le tristețea, Krișna le-a alinat cu vorbe ce emanau din înțelepciunea sa primordială: „Mamă, nu plânge. Nimeni nu poate trăi fără să moară. Să îți închipui că posezi ceva este o greșală. Nimeni nu este tată, mamă sau fiu. Există numai ciclul continuu al nașterii și morții”.³¹

Legende salvatorului descriu perioada decăzută ca fiind cauzată de greșeala morală a omului (Adam în grădină, Jemshid pe tron). Cu toate acestea, din punctul de vedere al ciclului cosmogonic, alternanța regulată a frumosului și urâtului constituie o trăsătură caracteristică spectacolului timpului. Și dacă lucrurile se întâmplă astfel în istoria universului, la fel se întâmplă și în cea a popoarelor: emanația conduce către disoluție, tinerețea către bătrânețe, nașterea către moarte, vitalitatea creatoare de forme conduce către inerția morții. Viața țâșnește, se exprimă în forme, apoi se retrage lăsând în urma sa resturile moarte. Vârsta de aur, domnia împăratului lumii, alternează, în pulsația fiecărui moment de viață, cu dezolarea aridă, domnia tiranului. Zeul care este creator ajunge în final să fie distrugător.

Din acest punct de vedere, tiranul căpcăun nu este mai puțin reprezentativ pentru tată decât împăratul lumii timpurii a cărui poziție a uzurpat-o sau decât eroul magnific (fiul său) care îl va înlocui. El este reprezentantul stăgării, așa cum eroul este purtătorul schimbării. Așa cum fiecare moment al timpului se eliberează din lanțurile momentului precedent, la fel și acest dragon al Încleștării este portretizat ca aparținând generației imediat precedente celei din care face parte salvatorul lumii.

Formulând în termeni direcți: munca eroului este aceea de a ucide aspectul de ego-obstinat al tatălui (dragonul,

³¹ Adaptat după Nivedita și Coomaraswamy, *op. cit.*, pp. 236-237.

regele căpcăun) și de a elibera astfel energiile viatele pentru ca acestea să hrănească universul.

Aceasta se poate face fie cu voința Tatălui, fie împotriva voinței lui. El [Tatăl] poate «să aleagă moartea pentru binele copiilor săi» sau zeii pot să-i impună acest destin, făcând din el victima lor sacrificială. Acestea nu sunt doctrine contradictorii ci diferite căi de a spune una și aceeași poveste. În realitate, Omorătorul și Dragonul, sacrificatorul și victima sunt una în spatele scenei - acolo nu mai există perechi de contrarii ca cele care erau dușmani de moarte pe scena unde se joacă războiul etern dintre zei și titani. În fiecare caz, Tatăl-Dragon rămâne o Pleroma, fără să fie micșorat de ceea ce expiră sau mărit de ceea ce inspiră. El este Moartea de care depinde viața noastră; la întrebarea «Este Moartea una sau mai multe?» răspunsul este: «Este una câtă vreme este acolo și multe câtă vreme este aici, în copiii săi»³².

Eroul de ieri devine tiranul de mâine doar dacă nu se crucifică *pe sine* astăzi.

Această izbăvire a timpului ce va să vină implică o asemenea indiferență față de prezent, încât pare să fie nihilistă. Cuvintele lui Krișna, salvatorul lumii, spuse soțiilor lui Kans, au o armonică înspăimântătoare. La fel și în cazul cuvintelor lui Iisus: „Nu socoti că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie. Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa. Si dușmanii omului vor fi casnicii lui. Cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine; cel ce iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine”³³.

Pentru a-i menaja pe cei ce nu sunt pregătiți, mitologia acoperă revelațiile ultime sub deghizări care le ocultează pe jumătate, insistând totodată asupra necesității unei învățături progresive. Figura salvatorului care își elimină tatăl tiran și apoi ia coroana își va asuma (precum Oedip) același rol.

³² Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*, pp. 6-7.

³³ Matei, 10:34-37.

Pentru a atenua acest patricid îngrozitor, legendele îl portretizează pe tată sub forma unui unchi nemilos sau a unui uzurpator precum Nimrod. Cu toate acestea, chiar pe jumătate ascunsă, fapta rămâne.

Odată ce este întrezărit, întreg spectacolul se leagă: fiul își ucide tatăl, dar fiul și tatăl sunt unul și același. Personajele enigmatice se dizolvă și se întorc în haosul primordial. Aceasta este înțelepciunea cuprinsă în sfârșitul (dar și în noul început) al lumii.

- 7 -

EROUL CA SFÂNT

Înainte de a trece la ultimul episod al vieții eroului, mai trebuie să menționăm un ultim model: sfântul sau ascetul, cel care a renunțat la lume.

Înzestrat cu o înțelegere pură, înăbușindu-și sinele cu fermitate, întorcând spatele sunetului sau altor obiecte și abandonând ura și dragostea, trăind în singurătate, mâncând doar strictul necesar, controlându-și vorbirea, trupul și mintea, permanent aflat într-o stare de meditație și concentrare și cultivând eliberarea de dorințe; renunțând la trufie, poftă trupească, mândrie, furie și posesiuni, liniștit în interiorul sufletului și eliberat de sine – acesta devine demn de a se uni cu nepieritorul³⁴.

Tema este aceea a căutării tatălui, dar a tatălui sub aspectul său nemanifestat mai degrabă decât sub cel manifestat: este angajarea pe calea renunțării urmată de către un Bodhisattva – calea fără întoarcere. Nu este vorba aici de paradoxul dublei perspective, ci de ultimul apel al nevăzutului. Ego-ul este consumat. Precum o frunză uscată purtată de vânt, trupul continuă să se miște pe pământ, dar sufletul s-a dizolvat deja într-un ocean de fericire.

³⁴ *Bhagavad Gita*, 18:51-53.

În urma experienței mistice pe care a trăi-o în timp ce oficia liturghia la Napoli, Toma din Aquino și-a pus condeiul și călimara pe raft și a lăsat ultimele capitole din *Summa Theologica* să fie scrise de o altă mână. „Zilele mele dedicate scrisului – spune el – s-au încheiat; căci mi s-au revelat astfel de lucruri încât tot ceea ce am scris și am învățat îmi par a avea puțină însemnătate; de aceea nădăjduiesc întru Domnul că, așa cum învățătura mea a luat sfârșit, la fel se va sfârși și viața mea”. Puțin după aceea, la 49 de ani, Toma din Aquino a murit.

Fiind dincolo de viață, acești eroi se află și dincolo de mit. Ei nu se mai folosesc de mit și nici mitul nu se mai poate referi în mod adecvat la ei. Legende lor sunt repetate, dar sentimentele pioase și învățăturile despre care vorbesc biografiile lor sunt în mod necesar inadecvate, nu li se mai potrivesc, rămân simple exerciții de stil. Ei s-au îndepărtat de tărâmul formelor, cel în care coboară încarnarea, locul în care Bodhisattva rămâne, tărâmul profilului *manifestat* al Marii Fețe. Odată ce profilul *ascuns* a fost descoperit, mitul este cuvântul penultim, iar tăcerea cuvântul ultim. În clipa când spiritul sesizează ceea ce este ascuns, nu mai rămâne decât tăcerea.

Regele Oedip a aflat că femeia pe care a luat-o de soție era mama sa, iar bărbatul pe care l-a ucis îi era tată. El și-a scos ochii și a pornit într-o călătorie de penitență în jurul lumii. Freudienii declară că fiecare dintre noi își ucide tatăl și se căsătorește cu mama – doar inconștient: căile simbolice indirecte de a face asta și raționalizările acțiunilor compulsive ulterioare constituie propriile noastre vieți și civilizația pe care o avem în comun. Dacă sentimentele devin, întâmplător, conștiente de semnificațiile reale ale acțiunilor și gândurilor lumii, omul ar înțelege ceea ce a înțeles Oedip: carnea va apărea brusc ca fiind un ocean de auto-violare. Aceasta este și semnificația legendei Papei Grigore cel Mare, născut din incest și trăind în incest. Însăpăimântat, el a fugit pe o stâncă din mare, unde și-a ispășit pedeapsa pentru toată viața sa.

Copacul a devenit acum o cruce. Tânărul Alb care suge lapte a devenit fierea Crucificată. Depravarea a ajuns acum în locul unde odinioară era primăvară înflorită. Și totuși, dincolo de acest prag al crucii – crucea fiind calea (poarta soarelui) și nu finalul – se află fericirea eternă în Dumnezeu.

Și-a pus pecetea asupra mea ca să-l iubesc doar pe El.
Iarna a trecut, turturelele cântă și viile înmuguresc.
Cu inelul Său, Domnul Iisus Cristos m-a luat în căsătorie
și mi-a pus pe cap cununa miresei Sale.
Veșmântul cu care m-a îmbrăcat Domnul meu este un
veșmânt minunat țesut cu aur, iar colierul
cu care El m-a împodobit este neprețuit³⁵.

- 8 -

PLECAREA EROULUI

Ultimul act din biografia eroului este acela al morții sau al plecării. Aici este condensat întregul sens al vieții. Fără doar și poate, eroul nu ar fi erou dacă s-ar înfricoșa de moarte, iar prima sa condiție este împăcarea cu mormântul.

În timp ce stătea sub stejarul din Mamre, Avraam a văzut un fulger de lumină și a început să simtă o mireasmă dulce. Când s-a întors a văzut că în fața lui era Moartea, în plină glorie și frumusețe, apropiindu-se de el. Moartea i-a spus lui Avraam: «Nu te gândi, Avraame, că această frumusețe este a mea și că vine astfel în fața oricărui om. Dacă este cineva virtuos precum ești tu, iau cununa și vin la el, dar dacă este un păcătos, atunci vin cu o înfățișare putredă, iar din păcatele lui îmi fac coroană. Îi fac să tremure de frică, iar ei mă privesc cu spaimă». Avraam îi spuse, «Și ești tu cel ce se numește Moarte?» Moartea îi răspunse, «Eu sunt numele amărâciunii», iar Avraam îi spuse din nou: «Nu voi merge cu tine». Apoi continuă, «Arată-mi chipul tău putred». Atunci Moartea își dezvălui fața putredă, scoțând la iveală două ca-

³⁵ Antifoanele călugărițelor la consacrarea lor ca Mirese ale lui Cristos; din *Roman Pontifical*. Retipărit în *The Soul Afire*, pp. 289-292.

pete: primul avea fața unui șarpe, cel de-al doilea avea chipul unei săbii. Toți slujitorii lui Avraam, văzând figura cumplită a morții și-au dat duhul, dar Avraam s-a rugat la Dumnezeu și i-a înviat. Deoarece înfățișarea îngrozitoare a Morții nu îl putea face pe Avraam să-și lase sufletul să-i părăsească trupul, Dumnezeu i-a scos sufletul ca printr-un vis, iar Arhanghelul Mihail i l-a urcat în ceruri. După ce îngerii care au adus sufletul lui Avraam l-au lăudat pe Domnul și după ce Avraam s-a aplecat să se închine Lui, a venit apoi glasul lui Dumnezeu și a zis: «Du-l pe prietenul Meu Avraam în Paradis, acolo unde sunt tabernacolele dreptilor Mei și locuințele sfinților Mei Isaac și Iacov, unde nu sunt nici necazuri, nici supărare, nici suspin, ci pace, bucurie și viață fără de sfârșit»³⁶.

A se compara cu următorul vis:

Eram pe un pod și m-am întâlnit cu un scripcar orb. Toți trecătorii aruncau bănuți în pălăria acestuia. M-am apropiat de el și am observat că muzicantul nu era orb. Avea privirea crucișă și mă privea în mod ciudat. La un moment dat a apărut o bătrânică ce stătea la marginea unui drum. Era întuneric și mi s-a făcut frică. «Unde duce acest drum?» am gândit eu. Un tânăr sătean a venit pe drum și m-a luat de mână. «Vrei să vii acasă», spuse el, «să bei cafea?» «Dă-mi drumul! Mă strângi prea tare!» am strigat. Apoi m-am trezit brusc³⁷.

Eroul, care în viața sa reprezintă perspectiva duală, rămâne o imagine sintetizatoare chiar și după ce moare: asemenea lui Carol cel Mare, el nu a murit, ci doarme și se va trezi atunci când destinul o va cere sau deja se află printre noi sub o altă formă.

Aztecii vorbesc despre șarpele cu pene, Quetzalcoatl, monarh al orașului antic Tollan, în timpul epocii de aur a prosperității sale. El îi învățase pe oameni artele, el este cel

³⁶ Ginzberg, *op. cit.*, Vol. I, pp. 305-306. Cu permisiunea Jewish Publication Society of America.

³⁷ Wilhelm Stekel, *Die Sprache des Traumes*, visul nr. 421. Moartea apare aici, scrie Dr. Stekel, sub forma a patru simboluri: scripcarul, șasiul, femeia bătrână și tânărul sătean (săteanul este cel care seamănă și culege).

care a conceput calendarul și cel care adus porumbul. El și poporul său au fost copleșiți de magia mult mai puternică a unei rase invadatoare – aztecii. Tezcatlipoca, eroul-războinic al popoarelor tinere și al epocii acestora, a distrus orașul Tollan; iar șarpele cu pene, regele epocii de aur, și-a ars sălașurile, și-a îngropat comorile în munți, și-a transformat copacii de ciocolată în mesquite, a poruncit păsărilor multicolore, slujitoarele sale, să zboare în fața lui și să părăsească ținutul. Apoi a ajuns la un oraș numit Quauhtitlan, unde era un copac foarte înalt și gros. S-a dus la copac, s-a așezat sub el și a privit într-o oglindă ce i-a fost pusă în față. „Sunt bătrân”, spuse el; iar locul acela s-a numit de-atunci „Bătrânul Quauhtitlan”. Odihnindu-se într-un alt loc de pe drum și privind înapoi spre Tollan, el plânse, iar lacrimile sale curseră printr-o stâncă. Lăsă în acel loc un semn al șederii sale acolo, precum și amprenta palmelor sale. Mai apoi, mergând pe drum, a fost oprit de un grup de vrăjitori care i-au blocat calea, spunându-i că îl vor lăsa să treacă numai după ce le va dezvălui tainele prelucrării argintului, lemnului și penelor, precum și arta picturii. În timp ce a trecut munții, toți slujitorii săi, care erau pitici și cocoșați, au murit de frig. Într-un alt loc s-a întâlnit cu dușmanul său, Tezcatlipoca, care l-a învins la un joc cu mingea. Într-un alt loc, Quetzalcoatl a ținut cu arcul spre un copac *póchotl*. Săgeata era tot un copac *póchotl*, astfel că în momentul în care a tras cu ea, cei doi copaci au luat forma unei cruci. Astfel traversă eroul țara, lăsând în urma sa multe semne și nume de locuri până când în cele din urmă ajunse la mare. Aici s-a urcat pe o plută făurită din șerpi și a plecat înspre larg. Nimeni nu știe cum a ajuns la destinație, Tlapállan, ținutul său natal.³⁸

Sau, conform unei alte tradiții, la malul mării el s-a sacrificat pe un rug, iar din cenușa lui au răsărit păsări cu pene multicolore. Sufletul lui a devenit Luceafărul de dimineață³⁹.

³⁸ Bernardino de Sahagún, *Historia General de las Cosas de Nueva España* (Mexic, 1829), Cartea III, Cap. xii-xiv (condensat). Opera a fost republicată de Pedro Roberdo (Mexic, 1938), Vol. I, pp. 278-282.

³⁹ Thomas A. Joyce, *Mexican Archaeology* (Londra, 1914), p. 46.

Eroul dornic de viață poate rezista în fața morții și își poate amâna soarta pentru un anumit moment. S-a scris despre Cuchulainn că în timp ce dormea a auzit un strigăt, „atât de îngrozitor încât a căzut din pat, precum un sac, în partea de răsărit a casei sale”. A ieșit fără să-și ia armele urmat de Emer, soția sa, care îi căra armele și straietele. Afară, a descoperit un car de luptă la care era legat un cal bălan ce nu avea decât un singur picior, iar osia carului îi trecea prin corp și îi ieșea prin frunte. În car stătea o femeie cu sprâncene roșii și o mantie purpurie ce-i acoperea trupul. Un bărbat foarte înalt mergea pe lângă car, îmbrăcat și el într-o haină purpurie. Bărbatul ducea un toiag bifurcat din lemn de nuc și mâna cu el o vacă.

Cuchulainn a spus că vaca este a lui, iar femeia l-a provocat la luptă. Cuchulainn vru să afle de ce femeia vorbea în locul bărbatului. Ea i-a răspuns că acela era Uar-gaeth-sceo Luachair-sceo. „Cu siguranță”, spuse Cuchulainn, „lungimea numelui său este uimitoare!” „Femeia cu care vorbești”, spuse bărbatul, „se numește Faebor beg-beoil cuimdiuir folt sceub-gairit sceo uath”. „Vă bateți joc de mine”, spuse Cuchulainn și sări în car punându-și picioarele pe umerii femeii și sulita pe creștetul ei. „Nu-ți pune armele ascuțite pe mine!” spuse ea. „Atunci spune-mi numele tău adevărat”, porunci Cuchulainn. „Îndepărtează-te”, răspunse ea; „Eu sunt o poetă și vaca aceasta mi-a fost dată ca răsplată pentru frumusețea uneia dintre poeziile mele”. „Atunci să auzim poezia”, spuse Cuchulainn. „Numai dacă te dai mai încolo”, spuse femeia; „agitația ta deasupra capului meu nu mă impresionează”.

Cuchulainn s-a tras îndărăt până când ajunse între cele două roți ale carului. Femeia i-a cântat un cântec provocator și plin de insulte. El se pregăti să sară din nou la luptă dar, într-o clipă, calul, femeia, carul, bărbatul și vaca au dispărut, iar pe ramura unui copac a apărut o pasăre neagră.

„Ești o femeie fermecată și periculoasă!” îi spuse Cuchulainn păsării negre, înțelegând că avea de-a face cu zeița războiului Badb sau Morrigan. „Dacă aș fi știut că tu ești, nu ne-am fi despărțit astfel”. „Ceea ce ai făcut”, îi spuse pa-

sărea, „îți va aduce ghinion”. „Nu îmi poți face niciun rău”, răspunse Cuchulainn. „Ba sigur că pot”, adăugă femeia; „îți păzesc patul de moarte și îl voi păzi în fiecare zi de-aici înainte”.

Apoi vrăjitoarea îi spuse că vine de pe colina fermecată din Cruachan ca să ducă vaca la împerecheat cu taurul bărbatului cel înalt, pe numele său Cuailgne. Când vițelul urma să se nască și să împlinească un an, Cuchulainn avea să moară. Ea însăși avea să lupte împotriva lui când acesta se va întrece în apă cu alt un bărbat „la fel de puternic, glorios, iscusit, neînfricat, nobil, curajos și măreț” ca și el. „Voi deveni un țipar”, spuse ea, „și voi arunca un laț în jurul picioarelor tale”. Cuchulainn continuă să facă schimb de amenințări cu ea, apoi aceasta dispăru în pământ. Dar, în anul următor, la prevestita trecere prin apă, el a învins-o și a continuat să trăiască, urmând să moară într-o altă zi⁴⁰.

Un ecou straniu, poate chiar ludic, al simbolismului salvării în lumea de dincolo poate fi sesizat aproape imperceptibil la finalul textului pueblo ce relatează povestea Băiatului-Ulcior de apă.

Mulți oameni trăiau în izvor, atât femei cât și fete. Cu toții alergară să-l întâmpine pe băiat și-l îmbrățișară, fiind fericiți că acesta venise în casa lor. Astfel băiatul își găsi tatăl și mătușile. Băiatul rămase acolo timp de o noapte, iar a doua zi plecă înapoi spre casă, spunându-i mamei sale că și-a întâlnit tatăl. Apoi mama lui s-a îmbolnăvit și a murit. Băiatul și-a spus: «N-are nici un rost să mai rămân aici». Astfel plecă din nou și se întoarse la izvor. Aici își regăsi mama. Cei doi ajunseră să trăiască fericiți alături de tată. Tatăl lui era Avaiyo' pi'i (șarpele roșu de apă). Acesta îi spuse că nu putea trăi cu ei în Sikyat'ki, acesta fiind motivul pentru care făcuse în așa fel încât mama băiatului să se îmbolnăvească. «Ea a venit aici să trăiască cu mine», spuse tatăl. «Acum vom trăi împreună», îi spuse Avaiyo' fiului său. Și astfel băiatul și mama sa au mers la izvor pentru a locui acolo⁴¹.

⁴⁰ „Taín bó Regamna,” editată de Stokes și Windisch, *Irische Texte* (zweite Serie, Heft. 2; Leipzig, 1887), pp. 241-254. Textul de mai sus este condensat de către Hull, *op. cit.*, pp. 103-107.

⁴¹ Parsons, *op. cit.*, pp. 194-195.

Această poveste, ca și legenda soției scoică, cuprinde punctele principale ale narațiunii mitice. Cele două povești sunt fermecătoare în inocența lor aparentă. La polul opus se află legenda morții lui Buddha: deși povestită cu umorul care nu lipsește unui mare mit, este vorba aici de o moarte conștientă până la cel mai înalt punct.

Preafericitul, însoțit de un mare grup de călugări, s-a îndreptat către celălalt mal al râului Hirannavati, și a ajuns în orașul Kusinara și în dumbrava plină cu copaci de *sala*, numită Upavattana; și apropiindu-se de locul acela, i-a spus venerabilului Ananda:

«Fii bun Ananda și întinde-mi un pat cu capul întors către nord, între cei doi copaci gemeni de tec. Sunt obosit, Ananda și doresc să mă întind».

«Îndată, Divinule», spuse venerabilul Ananda Preafericitului, consimțind. Îi întinse patul cu fața către nord, între cei doi copaci gemeni de tec. Apoi, Preafericitul se întinse pe partea dreaptă, precum un leu, punând un picior peste celălalt și rămânând atent și conștient.

În aceeași clipă, cei doi copaci de tec înfloriră cu totul, deși nu era anotimpul înfloririi lor, iar florile s-au împrăștiat peste trupul lui Tathagata și l-au acoperit în semn de adorație. Totodată, din cer a început să cadă o pulbere divină din lemn de santal care s-a așternut pe trupul lui Tathagata în semn de adorație. Și apoi din ceruri s-a auzit o muzică închinată lui Tathagata, iar corurile divine cântau în cinstea lui Tathagata.

În timpul discuțiilor care au urmat, Tathagata stătea precum un leu pe o parte, iar un călugăr, venerabilul Upavana, stătea în fața lui făcându-i vânt. Preafericitul i-a poruncit să se dea la o parte, la care Ananda se plânse Preafericitului: „Divinule”, spuse el, „care a fost, rogu-te, motivul și care a fost cauza pentru care Preafericitul s-a purtat atât de aspru cu venerabilul Upavana și i-a spus «Dă-te la o parte, călugărule, nu sta înaintea mea?»” Preafericitul i-a răspuns:

Ananda, aproape toate zeitățile din cele zece lumi s-au adunat să-l privească pe Tathagata. Dacă te uiți mai bine, nu

există niciun loc din jurul nostru în care să nu se afle vreo divinitate puternică, de la orașul Kusinara și până la dumbrava Upavattana din Mallas. Acești zei sunt supărați, spunând, «Am venit de departe să-l privim pe Tathagata deoarece foarte rar mai apare în lume un Tathagata, un sfânt – un Buddha Suprem. Și acum, în acest ultim ceas, în momentul în care Tathagata intră în Nirvana, vedem că în fața lui stă un călugăr care îl ascunde și nu ne lasă să-l vedem». De aceea, Ananda, sunt mâniate divinitățile acestea.

- Ce fac aceste divinități, Divinule, pe care Preafericitul le vede?"

- Ananda, unele zeități sunt în văzduh, având mințile absorbite de lucrurile pământești. Ele își lasă pletele desfăcute și strigă puternic, întinzându-și brațele și vociferând, coborâ pe pământ și se agită în toate direcțiile, zicând: «Preafericitul va intra în Nirvana mult prea repede; Lumina Lumii va pieri din fața noastră mult prea repede!» Alți zei stau pe pământ, având mințile absorbite de lucrurile pământești. Ei își lasă pletele desfăcute și strigă puternic, întinzându-și brațele și agitându-se în toate direcțiile: «Preafericitul va intra în Nirvana mult prea repede. Cel Fericit va intra în Nirvana mult prea repede. Lumina Lumii va pieri din fața noastră mult prea repede». Însă zeii care sunt eliberați de pasiuni, care cunosc și sunt conștienți, îndură răbdători, spunând: «Toate lucrurile sunt trecătoare. Cum se poate ca ceva ce s-a născut, ceva ce a luat ființă și este alcătuit și pieritor să nu piară? Aceasta e cu putință».

Ultimele discuții au durat o bună bucată de vreme și în timpul acesta Preafericitul și-a consolat călugării, spunându-le:

„Și acum, călugări, a sosit vremea să-mi iau rămas bun. Toate lucrurile sunt trecătoare. Munciți la salvarea voastră cu sârguință”.

Acestea au fost ultimele cuvinte ale lui Tathagata.

După aceea, Preafericitul intră în primul extaz și, ieșind din primul extaz, intră în cel de-al doilea extaz. Ieșind din cel de-al doilea extaz, intră în cel de-al treilea extaz. Apoi, ieșind din cel de-al treilea extaz intră în cel de-al patrulea extaz și ieșind din cea cel de-al patrulea extaz, intră în rega-

tul spațiului infinit și ieșind din tărâmul spațiului infinit, intră în regatul conștiinței infinite. Ieșind apoi și din regatul conștiinței infinite, pătrunse în regatul nimicului. Și ieșind din regatul nimicului, intră în regatul unde nu există nici percepție nici non-percepției. Ieșind și de-acolo, el atinse sfârșitul percepției și al senzației.

După care, venerabilul Ananda îi vorbi venerabilului Anuruddha după cum urmează:

- Cinstite Anuruddha, Preafericitul a intrat în Nirvana.

- Nu, frate Ananda, Preafericitul nu a intrat încă în Nirvana. El a ajuns la sfârșitul percepției și al senzației.

Apoi, Preafericitul a ieșit din regatul sfârșitului percepției și al senzației și a intrat în regatul percepției și al non-percepției; și ieșind și de acolo pătrunse în regatul nimicului. De-acolo pătrunse în regatul conștiinței infinite și, ieșind de acolo, ajunse în regatul spațiului infinit. De aici intră în cel de-al patrulea extaz. Ieșind din cel de-al patrulea extaz, intră în cel de-al treilea extaz. De aici ieși și ajunse în cel de-al doilea extaz. Apoi ieși și din cel de-al doilea extaz și intră în primul extaz. Și din primul extaz ieși și intră în cel de-al doilea extaz și apoi în cel de-al treilea extaz, apoi în cel de-al patrulea și apoi, ieșind și din cel de-al patrulea extaz, Preafericitul intră în Nirvana⁴².

⁴² Textul a fost republicat cu permisiunea editorilor din cartea lui Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations* (Harvard Oriental Series, 3), Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1896, pp. 95-110.

A se compara cu etapele emanației cosmice, p. 270, *supra*.

CAPITOLUL IV

DISOLUȚIA

- 1 -

SFÂRȘITUL MICROCOSMOSULUI

Eroul cu puteri extraordinare – capabil să ridice muntele Govardhan cu un singur deget și să se umple de gloria colosală a universului – este în fiecare dintre noi: nu ființa fizică pe care o vedem în oglindă, ci regele dinăuntru. Krișna a spus: „Eu sunt Sinele ce sălășluiește în inima fiecărei ființe. Eu sunt începutul, mijlocul și sfârșitul tuturor lucrurilor”¹. Acesta este și sensul rugăciunilor pentru morți în momentul disoluției personale: individul trebuie să se întoarcă în acele clipe la cunoașterea primordială a divinității creatoare a lumii care, în timpul vieții, s-a oglindit în propriul său suflet.

Când îl ajunge slăbiciunea, când îl cuprinde slăbiciunea de bătrânețe sau de boală, așa cum se desprinde din codiță fructul de mango, de *udumbara* sau de *pippala*, la fel se desprinde de mădulele Spiritul acesta, întorcându-se în grabă înapoi la matcă, anume spre suflul vieții. Așa cum nobilii, judecătorii, scutierii și căpeteniile satelor îl întâmpină cu bucate, băuturi și locuri de odihnă pe regele care vine, spunând: «Iată-l, vine, se apropie!», astfel îl întâmpină toate ființele pe cel care știe astfel, spunând «Iată, Brahman vine, se apropie!»²

¹ *Bhagavad Gita*, 10:20.

² *Brihadaranyaka Upanishad*, 4. 3. 36-37.

Ideea se regăsește și în texte piramidelor din Egiptul antic, acolo unde cel mort era perceput ca fiind una cu Zeul:

*Eu sunt Atum, Eu care eram singur;
Eu sunt Re, în prima sa înfățișare.
Eu sunt marele Zeu, cel care se creează pe sine,
Cel care și-a făurit numele, stăpânul zeilor,
Cel de care niciun zeu nu îndrăznește să se apropie.
Eu am fost ieri, eu cunosc ziua de mâine.
Câmpul de luptă al zeilor a fost creat
prin cuvântul meu.
Cunosc numele Marelui Zeu dinăuntru.
"Laudă lui Re" este numele lui.
Eu sunt marele fenix ce se află în Heliopolis³.*

La fel ca în cazul morții lui Buddha, puterea de a efectua o întoarcere completă prin epocile de emanație depinde de caracterul omului avut în timpul vieții. Miturile vorbesc despre călătoria periculoasă a sufletului ce are de trecut multe obstacole. Eschimoșii din Groenlanda vorbesc despre un cazan care fierbe, un os din pelvis, o lampă care arde, paznici ce au înfățișare de monștri și două stânci care se izbesc una de cealaltă și se desfac din nou⁴. Astfel de elemente sunt caracteristici obișnuite ale folclorului lumii și ale legendelor eroice. Am discutat despre ele în capitolele precedente, mai ales în cel dedicat „Aventurii eroului”. Ele și-au regăsit cea mai elaborată dezvoltare în mitologia ultimei călătorii a sufletului.

O rugăciune aztecă despre care se spune că ar fi fost recitată lângă patul morților, îi avertizează pe cei care trec pragul despre pericolele ce vor fi întâlnite pe calea către zeul-schelet al morții, Tzontémoc, „Cel al cărui păr cade”.

³ James Henry Breasted, *Development of Religion and Thought in Egypt* (New York: Charles Scribner's Sons, 1912), p. 275. Retipărit cu permisiunea editorilor. A se compara cu poemul lui Taliesin.

⁴ Franz Boas, *Race, Language, and Culture* (New York, 1940), p. 514.

Dragă copile! Tu ai trecut și prin încercările vieții și ai supraviețuit. Acum Domnul nostru a hotărât să te ia la el. Întrucât nu ne bucurăm de această lume pentru veșnicie, ci doar vremelnice, viața noastră e ca atunci când te încălzești la soare. Iar Domnul ne-a oferit binecuvântarea de a ști și de a putea vorbi unul cu celălalt în această viață; dar acum, în acest moment, zeul care este numit Mictlantecutli sau Acul-nahuácatl sau Tzontémoc, dar și zeița cunoscută sub numele de Mictecacíhuatl, te-au luat de aici. Vei fi dus în fața tronului Său, pentru că noi toți trebuie să ajungem acolo: acel loc ne este destinat tuturor și este cuprinzător.

Nu ne vom mai aminti de tine. Vei locui în acel loc întunecat, unde nu există nici lumină și nici fereastră. Nu te vei întoarce și nici nu vei pleca de-acolo; nici nu te vei gândi sau vei avea grija întoarcerii. Vei lipsi dintre noi pentru totdeauna. Îți vei lăsa copiii și nepoții orfani și săraci. Nu vei ști care le va fi soarta sau cum vor trece ei prin caznele acestei vieți. În ceea ce ne privește, vom merge și noi curând acolo unde vei fi și tu.

Bătrânii și notabilii aztecilor pregăteau trupul pentru înmormântare, și, după ce-l îl înfășurau cum trebuie, îl stropeau cu puțină apă pe cap, spunând celui decedat: „De asta te-ai bucurat cât timp ai trăit în lume”. Apoi luau un ulcior mic de apă și-l puneau lângă defunct, spunându-i: „Ia acest dar pentru călătoria pe care o vei face”; apoi îl așezau în faldurile giulgiului său. Îl înfășurau în păături, pe care le legau strâns, apoi așezau deasupra lui anumite hârtii pregătite de dinainte: „Cu asta vei putea trece printre stâncile care se izbesc”. „Cu asta vei trece pe drumul unde veghează șarpele”. „Cu asta vei mulțumi șopârlea cea verde, Xochitónal”. „Cu asta vei reuși să treci peste cele opt deșerturi ale gerului năprasnic”. „Cu ajutorul ăsteia vei trece peste cele opt dealuri”. „Iar cu asta vei supraviețui vântului lamelor de obsidian”.

Defunctul trebuia să ia cu sine un cățeluș cu blană de culoare roșietică. Acestuia i se puneă în jurul gâtului un fir subțire de bumbac și apoi era ucis și incinerat alături de trupul defunctului. Se spune că defunctul urma traverseze râul lumii de dincolo stând așezat pe spatele acestui animal.

După patru ani de călătorie, el ajungea în fața căruia îi oferea mesaje și darurile sale. Atunci era admis, împreună cu tovarășul său fidel, în cel de-al „Nouălea Abis”⁵.

Chinezii vorbesc despre trecerea Podului Fermecat sub călăuzirea Fecioarei de Jad și a Tânărului de Aur. Hindușii își imaginează paradisuri care se etajează în cer și o lume subterană de infernuri succesive. După moarte, sufletul este atras către un nivel ce corespunde propriei sale densități. El va sta acolo până când va asimila întreaga semnificație a vieții sale trecute și se va pătrunde de ea. Când lecția va fi învățată, sufletul se va întoarce în lume, pregătindu-se pentru un nou nivel de experiență. Apoi, treptat, își va croi drum printre toate nivelurile vieții și în cele din urmă va sfârâma limitele oului cosmic. *Divina Commedia* a lui Dante este o trecere în revistă exhaustivă a acestor etape: „Infernul”, suferința spiritului prizonier al orgoliului și faptelor cărnii; „Purgatoriul”, procesul de transformare a experienței materiale în cea spirituală; „Paradisul”, etapa realizării spirituale.

Cartea egipteană a morților conține o viziune penetrantă și teribilă a acestei călătorii. Bărbatul (sau femeia) care a murit este identificat cu Osiris, ba chiar îi poartă și numele. Textele încep cu imnuri de slavă adresate lui Re și lui Osiris, după care abordează misterele prin care spiritul se debarasează de lințoliile sale funerare în lumea subterană. În capitolul intitulat „Pentru a putea reda puterea gurii lui Osiris N.”⁶, citim următoarea frază: „Iată că ies dintr-un ou pe tărâmul ascuns”. Acest enunț introduce ideea că moartea este o renaștere. Apoi, în capitolul „Deschiderea gurii lui Osiris N.”, spiritul care se trezește spune: „Fie ca zeul Ptah să-mi deschidă gura și fie ca zeul orașului meu

⁵ Sahagún, *op. cit.*, Cartea I, Appendix, cap. i; ed. Robredo, Vol. I, pp. 284-286.

Câinii albi și cei negri nu aveau cum să înoate în râul lumii de dincolo. Cel alb avea să spună: „M-am spălat!”, iar cel negru: „M-am murdărit!”. Doar cei cu blana de culoare roșietică puteau trece pe malul celălalt al lumii morților.

⁶ N.: Numele defunctului este precedat de numele zeului: spre exemplu: Osiris, Aufankh, Osiris Ani.

să-mi slobozească fâșiile de pânză aflate în jurul gurii mele”. Apoi capitolul „În care se restituie memoria lui Osiris N. în lumea de dincolo” și capitolul „În care lui Osiris N. i se dă o inimă în lumea de dincolo” duc procesul renașterii mai departe. Apoi încep capitolele ce prezintă pericolele pe care călătorul singuratic le are de înfruntat în drumul său spre tronul în fața căruia va avea loc judecata.

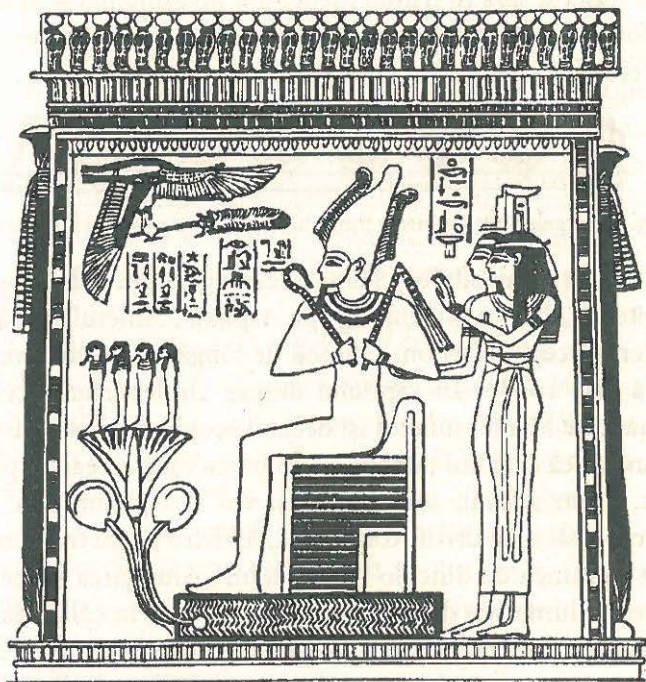

Fig. 19 Osiris, judecătorul morților

Cartea egipteană a morților era îngropată împreună cu mumia, ca un ghid de trecere peste pericolele căii dificile pe care sufletul urma s-o întreprindă. La înmormântare, defunctului i se citeau câteva capitole. Într-una din etapele în care se pregătea mumia, inima celui mort era desfăcută și înăuntru se punea un scarabeu de bazalt montat în aur ce simboliza soarele. Plasarea acestui obiect era însoțită de o rugăciune: „Inima mea, mama mea, inima mea, mama mea;

inima transformării mele”. Aceasta este prescrisă în capitolul „În care nu se lasă ca inima lui Osiris N. să-i fie furată în lumea de dincolo”. Apoi putem citi în capitolul „Respingerii crocodilului”: „Du-te înapoi, crocodilule care sălășluiești la apus... Du-te înapoi, crocodilule care sălășluiești la miazăzi... Du-te înapoi, crocodilule care sălășluiești la miazănoapte... Lucrurile create se află în palma mea, iar cele care nu au luat încă ființă se află în trupul meu. Sunt înveșmântat și apărut cu totul de cuvintele tale magice, Re, cuvintele tale care sunt în ceruri deasupra mea și în pământ dedesubtul meu...”

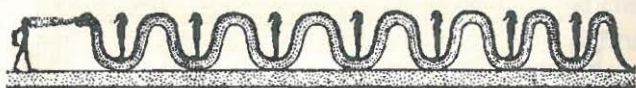

Fig. 20 Sarpele Kheti în Infern mistuind cu foc un dușman al lui Osiris.

Urmează capitolul „Pentru respingerea șerpilor”, apoi capitolul „Pentru a-l respinge pe Asphait”. Sufletul strigă la vederea acestui demon: „Pleacă de lângă mine, tu care ai gură care roade”. În capitolul despre „Îndepărtarea celor două zeițe Merti”, sufletul își declară scopul și se protejează spunând că este fiul tatălui: „...În barca mea cerească, plutesc... Într-adevăr, sunt Horus și vin să-l preamăresc pe Osiris, tatăl meu divin”. Capitolul „Pentru a putea trăi și respira în lumea de dincolo” și capitolul „Alungarea șarpelui Rerek în lumea de dincolo” îl poartă pe erou în călătoria sa până când ajunge la marea proclamație din Capitolul „Pentru respingere măcelurilor care au loc în lumea de dincolo”:

Părul meu cu al zeului Nun se aseamănă. Fața mea este Discul solar al lui Re. Prin ochii mei, zeița Hathor își dezvăluie puterile. Sufletul lui Up-Uaut murmură în urechile mele. Prin nările mele, puterile lui Khenti-Kasa s-au deschis. Buzele mele sunt ca ale lui Anubis.

Dinții mei sunt, chiar dinții zeiței Selkis. Gâtlejul meu este gâtlejul lui Isis. Brațele mele sunt brațele zeului atotputernic. În Djedu stăpân, Neith, Doamna din Sais este cea care mi întărește mușchii celor două mâini. Coloana mea vertebrală o am de la Seth. Mădularul meu este mădularul lui Osiris. Ficatul meu este al Stăpânului din Kher Aha. În

pieptul meu sălășluiește Domnul ce împrăștie spaima. [...] Într-adevăr! Nu există nici o parte a trupului meu care să nu fie locuită de câte un zeu! Thot pe mine, întreg, mă apără, iar eu, la fel ca și Re, în fiecare zi renasc, mereu: Toate cele din lume sunt la picioarele mele, căci nimeni nu mi va putea ține nemișcate brațele, legate la spate și nu îmi vor scăpa din mâini...

Așa cum, mai târziu, în iconografia budhistă, nimbul lui Bodhisattva conține cinci sute de Buddhași realizați, însoțiți de cinci sute de Bodhisattvași, iar fiecare din aceștia însoțit de un număr indefinit de zei, la fel și aici, sufletul atinge împlinirea granadorii și puterii sale prin asimilarea zeităților care, înainte, erau considerate separate și exterioare lui. Ele sunt proiecții ale propriei sale ființe și, pe măsură ce el revine la starea sa veritabilă, acestea sunt reasimilate.

În capitolul „Pentru a dobândi puteri asupra suflului și apelor de dincolo”, sufletul se proclamă paznicul oului cosmic: „Salut, o sicomor al zeiței Nut! Dă-mi apa și aerul care sălășluiesc în tine. Eu îți apăr sanctuarul tău din Hermopolis, eu veghez și apăr Oul Cosmic ouat de către Geb: dacă el respiră, respir și eu, dacă el se mărește, mă măresc și eu, dacă el trăiește, trăiesc și eu – eu, Osiris N., în glorie!”

Apoi urmează capitolul „Pentru a nu lăsa sufletul unui om să răpit dincolo” și capitolul „Pentru a putea bea apă în lumea de dincolo și a nu fi ars de foc”, și apoi ajungem în punctul culminant – „Ieșirea sufletului la lumina zilei”, acolo unde sufletul și ființa universală sunt cunoscute ca fiind una și aceeași:

Eu sunt Ieri, Astăzi și Măine și eu am puterea să mă nasc a doua oară! Eu sunt sufletul sfânt și plin de mister care a creat odinioară toți zeii din Cer, cel a cărui substanță a întreat toate divinitățile din Cer, din Amenti și din Amduat. Eu sunt al răsăritului Stăpânitor, din ale cărui două fețe țâșnesc razele de lumină. Eu sunt Domnul oamenilor care renasc, Domnul care se ivește din întuneric și ale cărui forme de existență sunt cele ale sălașului morților. Salut, voi gemeni șoimi ce stați cocoțați pe locurile voastre de odihnă și ascultați cu luare aminte cuvintele rostite de cei însoțesc coșciugul meu pe când acesta este dus spre mormântul ascuns,

și cuvintele celor care îl însoțesc și îl urmează pe Re, în mer-sul lui către cel mai înalt altar din înălțimile cerești. Salut, Stăpâne al altarului ce se înalță în mijlocul pământului. El este eu, iar eu sunt el, și Ptah a acoperit cerul lui cu cristal.

Apoi, sufletul poate călători liber prin univers, așa cum ni se arată în capitolul „Pentru a ți putea folosi picioarele în lumea de incolo,” în capitolul „Pentru a te îndrepta spre He-liopolis și pentru a dobândi un loc acolo”, în capitolul „Pen-tru a-ți schimba Forma după voie”, în capitolul „Pentru a pătrunde în marele templu”, și în capitolul „Pentru a deveni supus al lui Osiris”. Capitolele dedicate așa numitei Mărtu-risiri Negative declară puritatea morală a omului care a fost mântuit: „Niciodată, față de un om, n-am păcătuیت În viața mea, n-am săvârșit crime.... Nu am făcut rău niciunui om.... Nu am furat.... Nu am ucis niciun bărbat și nicio femeie...” Cartea se încheie cu o rugăciune adresată zeilor și cu următoarele capitole: „Pentru a rămâne alături de Re”, „Pentru a reveni pe pământ pentru a-ți revedea casa”, „Pen-tru a face perfect Spiritul sfânt al defunctului” și „Pentru a naviga în marea barcă solară a lui Ră”⁷.

Fig. 21 Dublul lui Aní și al soției sale bând apă în lumea de dincolo.

⁷ Bazat pe traducerea în engleză realizată de E. A. W. Budge: *The Book of the Dead, The Papyrus of Ani, Scribe and Treasurer of the Temples of Egypt, about B.C. 1450* (New York, 1913) [tr. rom. Maria Genescu, *Cartea egipteană a morților*, ed. a III-a, Ed. Herald, București, 2010.

- 2 -

SFÂRȘITUL MACROCOSMOSULUI

Așa cum forma creată a individului trebuie să se dizolve, tot așa urmează să se întâmple și cu cea a universului:

Când vine vremea ca după o sută de mii de ani ciclul să se reînnoiască, zeii numiți Loka byuha, locuitori ai unui paradis plin de plăceri senzoriale, încep să rățăcească prin lume, cu pletele desfăcute, zburând în vânt, jelindu-se, ștergându-și lacrimile cu mâinile și purtând în dezordine veșminte stacojii. Și iată ce vestesc ei:

«După o sută de mii de ani, ciclul trebuie reînnoit, iar această lume va fi distrusă. Oceanul va seca și pământul întreg alături de Sumeru, regele munților, va fi pârjolit și distrus. Iar această distrugere se va întinde până la lumea lui Brahma. Iată de ce trebuie să cultivați prietenia, compasiunea, bucuria și detașarea. Ascultați-vă mamele, respectați-vă tații și onorați-vă bătrânii».

Aceasta se numește Bulversarea Ciclică⁸.

Versiunea mayașă a sfârșitului lumii este reprezentată într-o ilustrație care ocupă ultima pagină din Codexul Dresda⁹. Acest vechi manuscris reproduce ciclurile planetelor și din acestea sunt deduse vaste cicluri cosmice. Numerele-șerpi (numite astfel deoarece seamănă cu un simbol al șarpelui) care apar la sfârșitul textului reprezintă perioade cu o durată de aproximativ treizeci și patru de mii de ani – douăsprezece milioane și jumătate de zile –, iar acestea sunt înregistrate de câteva ori.

În aceste perioade pe care mintea noastră abia le poate concepe, toate unitățile mai mici pot fi privite ca luând sfârșit

⁸ Retipărită cu permisiunea Harvard University Press din cartea lui Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations*, pp. 38-39.

⁹ Sylvanus G. Morley, *An Introduction to the Study of the Maya Hieroglyphics* (57th Bulletin, Bureau of American Ethnology; Washington, 1915), Figura 3 (în fața paginii 32).

la date mai mult sau mai puțin determinate. Ce contează câțiva ani în plus sau în minus în această eternitate virtuală? La final, pe ultima pagină a manuscrisului este reprezentată Distrugerea Lumii, la care au condus numerele mai mari. Aici vedem Șarpele Ploii care ocupă tot cerul, vomitând șuvoaie de apă. Râuri uriașe de apă se revarsă din soare și lună. Bătrâna zeiță, cea cu gheare de tigru și aspect respingător, stăpâna malefică a inundațiilor și a furtunilor, răstoarnă vasul apelor cerești. Oasele încrucișate, simbol de temut al morții, îi decorează poalele. Pe cap, aceasta poartă o coroană făcută dintr-un șarpe. Dedesubt, ținând în mână o sulită orientată spre pământ, simbol al distrugerii universale, zeul cel negru bântuie pământul, având pe cap o bufniță ce țipă din toate puterile. Aici, într-adevăr, ne este portretizat în mod foarte vizual, cataclismul final al lumii¹⁰.

Una dintre cele mai puternice reprezentări ale apocalipsei apare în *Edda poetică* a vechilor vikingi. Othin (Wotan) căpetenia zeilor a vrut să afle cum va arăta sfârșitul lui și al celorlalți zei din panteon. „Femeia înțeleaptă”, o personificare a Mamei Lumii, expresia clară a Destinului, i-a spus¹¹:

*Frații se vor lupta și se vor ucide,
Iar fiii surorilor vor întina seminția;
Aspre vremuri vor fi pentru oameni, mare destrăbălarea;
Vremea securilor, vremea săbiilor, scuturile vor fi spulberate,
Vremea vântului, vremea lupului, înainte ca lumea să se
prăbușească;
Și niciun om nu-l va cruța pe altul.*

În tărâmul gigantilor Jotunheim, un cocoș roșu va cânta. În Valhalla va cânta cocoșul Creastă Aurie; iar în iad va cânta o pasăre roș-arămie. Câinele Garm de la peștera-stâncii,

¹⁰ *Ibid.*, p. 32. 345

¹¹ Următorul text se bazează pe *Poetic Edda*, „Voluspa” 42 sqq. (versurile sunt citate din traducerea în engleză a lui Bellows, *op. cit.*, pp. 19-20, 24) și din *Prose Edda*, „Gylfaginning” LI (traducere în engleză de Brodeur, *op. cit.*, pp. 77-81). Cu permisiunea editorilor de la American-Scandinavian Foundation.

aflat la intrarea în lumea morților își va deschide fălcile și va urla. Pământul va tremura, piscurile și copacii se vor prăbuși, marea se va revărsa pe pământ. Lanțurile monștrilor întemnițați la începuturile lumii vor fi distruse: lupul Fenris va fi eliberat și va alerga cu o falcă în cer și cu una în pământ („dacă ar putea, și-ar desface gura pentru a cuprinde mult mai mult”) și flăcări vor țâșni din ochii și din nările lui. Șarpele oceanului cosmic încolăcit în jurul lumii se va mânia și se va târî pe pământ alături de lup, scuipând venin, astfel că tot aerul și toată apa vor fi otrăvite. Naglfar (corabia făcută din unghiile oamenilor morți) va fi dezlegată și îi va transporta pe giganți. O altă corabie va naviga împreună cu locuitorii iadului, iar oamenii focului vor veni dinspre sud.

Când gardianul zeilor va suna din cornul său, fiii războinici ai lui Othin vor fi chemați să participe la bătălia finală. Din toate părțile vor veni zei, giganți, demoni, pitici și elfi. Copacul Vieții, frasinul Yggdrasil, va tremura și atunci nimic din cer și de pe pământ nu va scăpa de frică.

Othin va înainta împotriva lupului, Thor împotriva șarpelui, Tyr împotriva câinelui – cel mai rău monstru – și Freyr împotriva lui Surt, bărbatul făcut din flăcări. Thor va ucide șarpele, se va îndepărta zece pași din acel loc și, din cauza veninului, va cădea pe pământ, mort. Othin va fi înghițit de lup, după care Vidarr va pune un picior pe falca de jos a lupului, o va prinde cu mâna pe cea de sus și îi va rupe gura. Loki îl va ucide pe Heimdallr și va muri și el în această luptă. Surt va azvârli foc peste pământ și va pârloli întreaga lume.

*Soarele devine negru, pământul se scufundă-n mare,
Stelele vor cădea de pe cer;
Erup vaporii și a vieții hrănitoare flacără,
Până când focul va ajunge în ceruri.*

*Acum Garm latră feroce în fața lui Gnipahellir,
Lanțurile vor fi rupte, iar lupul va fi liber;
Multe știu, și multe văd
Despre soarta zeilor, cei măreți în luptă.*

Viziunea apocaliptică pe care o prezentăm mai jos vine din Evanghelia după Matei:

Și șezând Iisus pe Muntele Măslinilor, au venit la El ucenicii, de o parte, zicând: Spune nouă când vor fi acestea și care este semnul venirii Tale și al sfârșitului veacului?

Răspunzând, Iisus le-a zis: Vedeți să nu vă amăgească cineva. Căci mulți vor veni în numele Meu, zicând: Eu sunt Hristos, și pe mulți îi voi amăgi. Și veți auzi de războaie și de zvonuri de războaie; luați seama să nu vă speriați, căci trebuie să fie toate, dar încă nu este sfârșitul. Căci se va ridica neam peste neam și împărăție peste împărăție și va fi foamete și ciumă și cutremure pe alocuri. Dar toate acestea sunt începutul durerilor. Atunci vă vor da pe voi spre asuprire și vă vor ucide și veți fi urâți de toate neamurile pentru numele Meu. Atunci mulți se vor sminti și se vor vinde unii pe alții și se vor urî unii pe alții. Și mulți prooroci mincinoși se vor scula și vor amăgi pe mulți. Iar din pricina înmulțirii fărădelegii, iubirea multora se va răci. Dar cel ce va răbda până la sfârșit, acela se va mântui. Și se va propovădui această Evanghelie a împărăției în toată lumea spre mărturie la toate neamurile; și atunci va veni sfârșitul.

Deci, când veți vedea urâciunea pustiirii ce s-a zis prin Daniel proorocul, stând în locul cel sfânt – cine citește să înțeleagă – Atunci cei din Iudeea să fugă în munți. Cel ce va fi pe casă să nu se coboare, ca să-și ia lucrurile din casă. Iar cel ce va fi în țarină să nu se întoarcă înapoi, ca să-și ia haina. Vai de cele însărcinate și de cele ce vor alăpta în zilele acelea! Rugați-vă ca să nu fie fuga voastră iarna, nici sâmbăta. Căci va fi atunci strâmtoare mare, cum n-a fost de la începutul lumii până acum și nici nu va mai fi. Și de nu s-ar fi scurtat acele zile, n-ar mai scăpa niciun trup, dar pentru cei aleși se vor scurta acele zile.

Atunci, de vă va zice cineva: Iată Mesia este aici sau dincolo, să nu-l credeți. Căci se vor ridica hristoși mincinoși și prooroci mincinoși și vor da semne mari și chiar minuni, ca să amăgească, de va fi cu putință și pe cei aleși. Iată, v-am spus de mai înainte. Deci, de vă vor zice vouă: Iată este în pustie, să nu ieșiți; iată este în cămări, să nu credeți. Căci precum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, așa

va fi și venirea Fiului Omului. Că unde va fi stârvul, acolo se vor aduna vulturii. Iar îndată după strâmtorarea acelor zile, soarele se va întuneca și luna nu va mai da lumina ei, iar stelele vor cădea din cer și puterile cerurilor se vor zgudui. Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului și vor plânge toate neamurile pământului și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă. Și va trimite pe îngerii Săi, cu sunet mare de trâmbiță, și vor aduna pe cei aleși ai Lui din cele patru vânturi, de la marginile cerurilor până la celelalte margini... Iar de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl¹².

¹² Matei, 24:3-36.

EPILOG

MITUL ȘI SOCIETATEA

- 1 -

JOCUL METAMORFOZELOR

Nu există un sistem perfect pentru interpretarea miturilor și nu va exista niciodată așa ceva. Mitologia este precum zeul Proteu, „bătrânul mării al cărui cuvânt este adevăr”. Zeul „va dori să scape și va lua tot felul de forme, se va preface-n orișice făptură de pe pământ, din foc și chiar din apă”¹.

Omul care dorește să primească învățătură de la Proteus trebuie „să nu-l slăbească și să-l cuprindă mai zdravăn”, și în timp acesta își va arăta adevăratul chip. Totuși, acest zeu viclean nu își va dezvălui înțelepciunea sa nici măcar celui mai iscusit erou. El va răspunde doar întrebărilor care-i sunt adresate și ceea ce va dezvălui va fi important sau insignifiant, în funcție de întrebarea care-i este pusă.

Când soarele de-amiazi e-n cruci și adie zefirul, zeul moș atunci răsare de unde stă ascuns sub valuri negre și merge de se culcă pe sub peșteri. Și focile-n duium adorm în juru-i, prăsila vederoasei zâne-a mării, ieșind din hău și răspândind duhoare nesuferită din străfund de mare.²

Regele războinic greț Menelau a fost călăuzit de una dintre ficele lui Proteus, tatăl mărilor, la sălașul zeului. Fiind instruit de

¹*Odiseea*, IV, 401, 417-418, traducere în engleză de S. H. Butcher și Andrew Lang (Londra, 1879).

²*Ibid.*, IV, 400-406.

tânăra fecioară cum să smulgă un răspuns din partea acestuia, Menelau l-a întrebat care era taina propriilor sale dificultăți și care erau locurile în care se aflau prietenii săi. Iar zeul nu s-a împotrivit să-i răspundă.

Mitologia a fost interpretată de către savanții moderni ca: o tentativă primitivă și stângace de a explica lumea naturală (Frazer); o manifestare a fanteziilor poetice din timpuri preistorice, neînțelese de civilizațiile ulterioare (Müller); o culegere de instrucțiuni cu bază alegorică destinată să formeze individul în funcție de grup (Durkheim); ca un vis colectiv, simptomatic de impulsuri arhetipale adânc îngropate în profunzimile psihicului uman (Jung); ca vehicul tradițional al celor mai profunde revelații metafizice (Coomaraswamy); și ca Revelație a lui Dumnezeu în fața copiilor săi (Biserica). Mitologia este toate acestea. Judecățile diferite sunt determinate doar de punctul de vedere al celor care le emit. Căci, atunci când este examinată nu în funcție de ceea ce ea este, ci în funcție de rolul pe care ea îl joacă, de modul în care ea a slujit omului în trecut și cum îl poate sluji pe omul de astăzi, mitologia se dovedește a fi la fel de supusă, ca și viața însăși, în fața obsesiilor și nevoilor individului, rasei și epocii.

- 2 -

FUNCȚIA MITULUI, A CULTULUI ȘI A MEDITAȚIEI

În forma pe care și-o asumă în cursul vieții sale terestre, individul nu este decât o fracțiune și o denaturare a imaginii totale a omului. El este limitat fie ca bărbat, fie ca femeie. De asemenea el este limitat de perioadele vieții sale: copilărie, tinerețe, maturitate sau bătrânețe. Mai mult, în rolul vieții sale el își asumă în mod necesar o specializare: meșteșugar, negustor, servitor, hoț, preot, șef, soție, călugăriță sau prostituată – omul nu poate să fie toate acestea în același timp. Astfel, totalitatea – plenitudinea omului – se află în întreaga societate și nu în membrii ei separați; individul nu poate fi decât o parte din ea. De la grupul căruia el îi aparține el a preluat tehnicile sale de a trăi, limba în care gândește, ideile pe care le are. Genele care-i formează trupul provin din trecutul societății. Dacă și-ar dori să se elibereze, fie prin fapte sau prin gânduri și sentimente, el nu va face decât să-și rupă conexiunea cu sursele existenței sale.

Ceremoniile tribale de naștere, inițiere, căsătorie, înmormântare etc. au funcția de a transpune momentele critice și acțiunile importante din viața individului în forme clasice și impersonale. Acestea îl revelează lui însuși, dar nu având personalitatea aceasta sau aceea, ci fiind războinicul, mireasa, văduva, preotul, căpetenia; în același timp, ele reamintesc restului comunității lecția antică a etapelor arhetipale. Toată lumea participă la ceremonii, conform rangului și rolului avut în comunitate. Întreaga societate devine vizibilă ca o unitate vie, nepieritoare. Generațiile de indivizi trec, precum celulele anonime ale unui corp viu, însă forma eternă care le susține rămâne. Prin această viziune lărgită care cuprinde supra-individualul, fiecare se descoperă îmbogățit, susținut și pus în valoare. Rolul său, oricât de nespectaculos ar fi, este socotit ca făcând parte din imaginea idealizată a omului – imaginea potențială și totuși în mod necesar inhibată, dinlăuntrul său.

Îndatoririle sociale continuă lecția sărbătorii într-o existență zilnică, normală, iar individul este prin urmare întărit. Dintr-o perspectivă opusă, indiferența, revolta sau exilul rup legăturile vitalizatoare. Din punctul de vedere al unității sociale, individul rupt de comunitate nu mai reprezintă nimic – el este un deșeu. În măsura în care bărbatul sau femeia pot spune cu onestitate că el sau ea au trăit un rol – fie acesta de preot, prostituată, regină sau sclav – el sau ea *este* (în adevăratul sens al verbului *a fi*).

Riturile inițiatice îl învață așadar pe individ lecția esențială a identității. Așa cum individul este un membru al societății, la fel și tribul sau orașul – sau chiar întreaga omenire – sunt doar faze ale marelui organism cosmic.

Sărbătorile de sezon ale așa numitelor popoare băștinașe au fost adesea descrise ca fiind eforturi de a domina natura. Este o interpretare eronată. Această dorință de a domina se manifestă în toate actele omenești și mai ales în ceremoniile magice care se consideră că aduc nori de ploaie, vindecă boli sau opresc inundațiile. Cu toate acestea, motivul dominant în toate ceremoniile religioase (spre deosebire de magia neagră) este supunerea în fața destinului inevitabil – iar în sărbătorile de sezon, acest motiv apare în mod deosebit.

Nu s-a scris nicăieri că vreun rit tribal ar fi încercat să oprească iarna; dimpotrivă: toate riturile pregătesc comunitatea să reziste, împreună cu restul naturii, pe tot parcursul sezonului friguros. Iar primăvara, riturile nu caută să oblige natura să producă cât mai repede porumb, fasole și dovleci pentru comunitatea neputin-

cioasă; dimpotrivă: riturile îndeamnă toți oamenii să lucreze în timpul acestei perioade. Minunatul ciclu al anului, cu greutățile și bucuriile lui, este celebrat, descris și reprezentat ca un reflex continuu al vieții grupului uman.

Multe alte simbolizări ale acestei continuități se găsesc în societățile cu fundament mitologic. De exemplu, clanurile triburilor de vânători din America se considerau descendenții unor străbuni pe jumătate animal și pe jumătate om. Acești străbuni nu au dat naștere doar oamenilor din clan, dar și speciilor de animale care au dat numele clanului. Astfel, oamenii din clanul castorului erau veri de sânge cu castorii, protectori ai speciei și protejați de înțelepciunea animalelor din pădure. Un alt exemplu: locuința hogan (făurită din bârne și lut) a tribului Navaho din New Mexico și Arizona este construită urmând planul prin care autohtonii Navaho își reprezintă cosmosul. Intrarea se află la est. Cele opt laturi reprezintă cele patru puncte cardinale și punctele dintre ele. Fiecare bârna și grindă corespunde unui element al marelui hogan al pământului și cerului. Având în vedere că sufletul omului este privit ca având aceeași formă cu universul, coliba din bârne și lut este o reprezentare a armoniei fundamentale dintre om și lume, o aluzie la calea ascunsă a vieții spre perfecțiune.

Există însă și o alte cale – diametral opusă față de cea a datoriei sociale și a cultului popular. Din punctul de vedere al căii datoriei, orice persoană exilată de comunitate este un nimeni. Din celălalt punct de vedere, exilul este primul pas al aventurii. Fiecare om poartă în sine totul; prin urmare, acesta poate fi căutat și descoperit în interior. Diferențele de sex, vârstă și ocupație nu sunt esențiale pentru caracterul nostru, ci doar simple costume pe care le purtăm pentru o vreme pe scena lumii. Nu trebuie să confundăm omul cu straiile pe acesta care le poartă. Noi ne considerăm americani, copii ai secolului XX, occidentali, creștini civilizați. Suntem virtuoși sau păcătoși. Totuși, aceste denumiri nu ne spun ce înseamnă să fii om, ele doar denotă accidente ce țin de geografie, de timpul nașterii sau de venit material. Care este esența noastră? Care este trăsătura de bază a ființei noastre?

Ascetismul sfinților medievali și al yoginilor din India, misterele inițiatice elenistice, filosofile antice din Orient și din Occident sunt tehnici pentru a debarasa adevăratul centru al conștiinței individuale de aceste haine exterioare. Meditațiile preliminară detașează mintea și inima aspirantului de evenimentele vieții și îl conduc în propriile sale adâncuri. „Eu nu sunt nici asta, nici ace-

ea”, meditează el, „nici mama mea, nici fiul meu care tocmai a murit; nu sunt nici trupul meu care e bolnav sau îmbătrânește; nici brațul meu, ochiul meu, capul meu; nu sunt nici totalitatea acestor lucruri. Nu sunt sentimentele mele; nu sunt mintea mea și nici puterea mea de intuiție”. Prin aceste meditații el este condus către propria-i profunzime și atinge realizări nebănuite. Niciun om nu poate să se întoarcă din aceste exerciții și să se mai vadă sub forma lui cutare din orașul cutare din S.U.A.: societatea și datoriile pe care aceasta le reclamă își pierd puterea de atracție. Domnul Cutare, descoperindu-se purtător al omului adevărat, se retrage și își ia distanță.

Acesta este momentul în care Narcis s-a privit în apă, momentul în care Buddha ședea contemplativ sub copac, dar acesta nu este țelul suprem – este un pas obligatoriu, dar nu e pasul final. Obiectivul nu este acela de *a vedea*, ci de a realiza că *ești* aceea esență. Atunci omul este liber să umble în lume sub forma acelei esențe. Mai mult: lumea este formată din aceeași esență. Esența sinelui și esența lumii: acestea două sunt, de fapt, una și aceeași. Astfel, separarea sau retragerea nu mai sunt necesare. Oriunde ar călători și orice ar face, eroul se va afla mereu în prezența propriei sale esențe – deoarece el poate acum să o perceapă. Nu mai există separare. Astfel, întocmai cum calea participării sociale poate conduce la realizarea Totului în individ, la fel și calea exilului îl conduce pe erou la Sinele din toate.

Pentru cel care e centrat în butucul roții, problematica egoismului sau a altruismului dispare. Individul s-a pierdut în lege și s-a renăscut în identitate cu întreaga semnificație a universului. Pentru El, prin El, lumea s-a făcut. „O Mahomed”, spuse Allah, „dacă nu ai fi fost tu, n-aș fi creat cerul”.

- 3 -

EROUL DE ASTĂZI

Toate acestea sunt departe de perspectiva contemporană; căci idealul democratic al individului liber, inventarea mașinii și dezvoltarea metodei științifice de cercetare au transformat viața umană atât de mult încât lumea simbolurilor eterne, moștenite din noaptea timpurilor, a pierit. În cuvintele fatale și vestitoare ale unei epoci noi rostite de Zarathustra al lui Nietzsche: „Toți

zeii sunt morți”³. Cunoaștem povestea. A fost spusă în mii de feluri. Este ciclul eroic al vremurilor moderne, povestea fantastică a maturizării omenirii. Vraja trecutului, lanțurile tradiției au fost sfărâmate de lovituri sigure și puternice. Năvodul de vis al mitului a fost înlăturat; mintea s-a deschis către conștiința totală a stării de veghe; iar mul modern a ieșit din vechea ignoranță, ca un fluture din cocon sau ca soarele în zori din pânțele mamei noapte.

Nu numai că nu există ascunziș pentru zei în fața telescopului și microscopului, dar nu se mai găsește azi nici o societate dintre cele pe care zeii le susțineau cândva. Unitatea socială nu mai este purtătoare de conținut religios, ci a devenit o organizație economico-politică. Idealurile ei nu sunt cele ale pantomimei hieratice, care face formele divine vizibile pe pământ, ci ale statului secular, în care domnește competiția pentru supremația materială și pentru resurse. Societățile izolate, mărginite de visele lor la un orizont încărcat mitologic, nu mai există decât ca zone ce urmează să fie exploatate. Înăuntrul societăților progresive, fiecare ultim vestigiu rămas din vechea moștenire ce ține de ritual, moralitate sau artă, se află în prezent în plină descompunere.

Astfel, problema omenirii de astăzi este exact cea opusă omului din perioadele relativ stabile ale marilor mitologii coordonatoare, considerate acum drept minciuni. Atunci, întreaga semnificație se afla în grup, în marile forme anonime și nu în individ. Astăzi, nicio semnificație nu se mai regăsește în grup – niciuna nu există în lume: totul este în individ. Dar aici semnificația este absolut inconștientă. Omul modern nu știe încotro se îndreaptă. El nu știe ce îl împinge să meargă mai departe. Comunicarea dintre conștientul și inconștientul psihicului uman a fost blocată, iar omul s-a rupt în două.

Astăzi, faptele eroului nu mai sunt la fel cum erau în secolul lui Galileo. Unde atunci era întuneric, acum este lumină și unde era atunci lumină, acum este întuneric. Faptele eroului modern ar trebui să constea astăzi în încercarea de a readuce la lumină Atlantis pierdută a sufletului reunit.

Evident, această muncă nu poate fi făcută prin întoarcerea în trecut sau prin îndepărtarea de realizările revoluției moderne. Problema este ca această lume modernă să-și recapete semnificația spirituală – sau mai degrabă (afirmând același principiu cu

³ Nietzsche, *Thus Spake Zarathustra*, 1. 22. 3.

alte cuvinte) ca bărbații și femeile să atingă maturitatea umană deplină în condițiile vieții contemporane. Într-adevăr, aceste condiții sunt exact motivele care au făcut ca formulele antice să devină ineficiente, înșelătoare și chiar dăunătoare. Comunitatea de astăzi este planeta, nu națiunea limitată. De aceea, agresiunile exterioare care altădată aveau rolul să crească coeziunea interioară a grupului, nu pot acum decât să îl împartă în facțiuni. Ideea de națiune, cu steagul ca totem, reprezintă astăzi o lărgire a ego-ului infantil și nu o anihilare a condiției infantile. Ritualurile parodice ale paradelor servesc scopurile tiranului „Încleștare”, ale dragonului tiran și nicidecum cele ale Divinității în care egoismul este anihilat. Iar numeroșii sfinți ai acestui anticult – adică patrioții ale căror fotografii ubicue, împodobite cu steaguri, servesc ca icoane oficiale – sunt chiar paznicii locali ai pragului (demonul Păr-lipicios), care reprezintă prima problemă pe care eroul trebuie să o depășească.

Nici marile religii ale lumii, așa cum sunt ele înțelese astăzi, nu au cum să îndeplinească această cerință. Căci ele au fost asociate cu scopurile partizane ale diferitelor facțiuni, ca instrumente de propagandă și laudă de sine. (În ultimul timp, chiar și buddhismul a suferit această degradare, ca reacție la învățămintele din Occident). Triumful universal al statului secular a împins toate organizațiile religioase într-un plan secund, ele devenind ineficiente, astfel încât pantomima religioasă nu este astăzi nimic altceva decât un exercițiu fătarnic pentru duminică dimineața, în timp ce etica afacerilor și patriotismul rămân pentru restul săptămânii. Nu de o astfel de sfințenie ipocrită are nevoie o lume funcțională. Ceea ce trebuie să se întâmple este o transmutație a întregii ordini sociale, astfel încât, prin fiecare detaliu și acțiune a vieții seculare, imaginea însuflețită a omului-zeu universal (ce este, de fapt, etern și prezent în fiecare dintre noi) să redevină cunoscută conștiinței fiecăruia dintre noi.

Aceasta este o muncă pe care conștiința însăși nu o poate realiza. Conștiința nu mai poate să inventeze, sau chiar să prezică, un simbol efectiv mai mult decât poate să prezică și să controleze visul din noaptea asta. Totul este executat la un alt nivel, prin ceea ce este destinat a fi un proces lung și terifiant, nu doar în profunzimile fiecărui psihic viu din lumea modernă, dar și pe acele câmpuri de luptă titanice în care planeta s-a transformat în ultima vreme. Vedem ciocnirea teribilă a Symplegadelor prin care sufletul trebuie să treacă – neidentificându-se cu vreuna dintre părți.

Există însă un lucru pe care s-ar putea să-l cunoaștem, și anume că, pe măsură ce noile simboluri devin vizibile, ele nu vor fi identice în diferitele părți ale globului. Circumstanțele cauzate de viața locală, de rasă și tradiție trebuie combinate în forme eficiente. Astfel, este necesar ca oamenii să înțeleagă și să fie capabili să vadă că aceeași mântuire este dezvăluită prin diferite simboluri. „Adevărul este unul”, putem citi în Vede; „înțelepții îi dau nume diferite”. Vocile corului uman reflectă un singur cântec. Propaganda generală pentru o anumită soluție locală este de prios sau mai degrabă, o amenințare. Calea de a deveni umani este aceea de a învăța să recunoaștem trăsăturile lui Dumnezeu în toate modulările minunate ale chipului uman.

Cu acestea ajungem la ultimul indiciu referitor la orientarea specifică a sarcinii eroului modern și descoperim adevăratul motiv pentru dezintegrarea tuturor formulelor religioase moștenite. Centrul de gravitație, adică centrul tărâmului misterului și al pericolului s-a schimbat cu desăvârșire. Pentru populațiile primitive de vânători din acele milenii îndepărtate, când tigrii cu dinți ascuțiți, mamutul și celelalte ființe mai mici din regatul animal reprezentau principalele manifestări ale elementelor străine – sursa pericolului și a subzistenței –, marea problemă era aceea de a se alia psihologic la sarcina de a partaja natura cu acele ființe. A avut loc o identificare inconștientă, iar acest lucru s-a manifestat conștient prin figurile mitologice ale strămoșilor-totem, jumătate-om, jumătate-animal. Animalele au devenit îndrumătorii omenirii. Prin acte de imitație literală – așa cum putem vedea astăzi pe terenul de joacă al copiilor (sau în azilul de nebuni) – s-a produs o anihilare eficientă a ego-ului uman, iar societatea a căpătat o organizare coezivă. În mod similar, triburile care se susțineau prin agricultură, au devenit dependente emoțional de plantele respective. Ritualurile de plantare și de culegere a roadelor erau identificate cu cele ale concepției, nașterii și maturizării umane. Atât lumile plantelor și ale animalelor au fost, până la urmă, aduse sub control social. Apoi, marele tărâm al minunatei lumi a înglobat și cerul, iar omenirea a început să pună în scenă marea pantomimă a regelui-lună sacru, a regelui-soare sacru, a condiției planetare hieratice și a festivalurilor simbolice ale sferelor ce rânduiesc lumea.

Astăzi, toate aceste mistere și-au pierdut forța. Simbolurile lor nu mai interesează psihicul uman. Ideea de lege cosmică, slujită de întreaga existență și în fața căreia omul trebuie să se plece

a trecut de etapele mistice preliminare reprezentate în vechea astrologie și este acum acceptată în termeni mecaniciști ca o stare de fapt. Coborârea științelor occidentale dinspre ceruri către pământ (de la astronomia secolului XVII până la biologia secolului XIX) și concentrarea lor astăzi asupra omului (psihologia și antropologia secolului XX), marchează transferul prodigios al centrului de interes al mirării umane. Misterul esențial este însuși omul și nu lumea animală sau cea a plantelor și nici miracolul sferelor. Omul este acea prezență străină cu care forțele egoismului trebuie să cadă la pace, prin care ego-ul trebuie crucificat și apoi înviat, și după al cărui chip societatea trebuie să fie reformată. Omul, înțeles totuși nu ca „Eu” ci ca „Tu”: căci idealurile și instituțiile temporale ale tribului, rasei, continentului, clasei sociale sau ale secolului nu pot fi măsura existenței divine inepuizabile și în atâtea feluri minunată care reprezintă viața din noi toți.

Eroul modern, individul modern care are curajul să asculte chemarea și să caute regatul acelei prezențe cu care suntem sortiți să ne reunim, nu poate - și nici nu trebuie - să aștepte ca societatea căreia îi aparține să se elibereze de crustele mândriei, fricii, avariției raționalizate și ipocriziei sanctificate. „Trăiește”, spune Nietzsche, „ca și când ziua a venit”. Nu societatea este cea care trebuie să-l călăuzească și să-l salveze pe eroul creativ, ci exact invers. Și astfel, fiecare dintre noi ia parte la încercarea supremă - adică, poartă crucea mântuitorului - nu în momentele strălucitoare ale mărețelor victorii dobândite de tribul său, ci în tăcerile proprii sale disperări.

BIBLIOGRAFIE

NOTĂ ASUPRA METODEI ȘI ORGANIZĂRII

Următoarea bibliografie a fost pregătită pentru ediția din 2004 de echipa Bibliotecii Joseph Campbell și Marija Gimbutas, situată în campusul Pacifica Graduate Institute din Carpinteria, California, coordonată de Dr. Richard Buchen, bibliotecarul colecțiilor speciale. Scopul principal în realizarea acestui instrument folosit de cercetătorii – prima listă bibliografică publicată vreodată într-o ediție a cărții lui Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri* – este acela de a ajuta cititorii, atât începătorii cât și cei familiarizați cu autorul, să identifice și să localizeze bogăția surselor pe care Campbell le-a consultat pentru a-și desăvârși cartea. Prin această reconstrucție, remarcabila documentare făcută de autor – din literatura ce ține de mitologie, etnologie, folclor, filosofie, psihologie, literatură contemporană, medievală sau clasică occidentală și din scrierile religioase ale lumii – este prezentată într-un format nou și accesibil pentru cititorii ediției inițiale.

De la prima ediție apărută în 1944, această carte a trecut prin mai multe revizuiți înainte de a fi publicată de Bollingen Foundation în 1949. Scrisoarea lui Campbell către prietenul său, Henry Morton Robinson, datată 13 martie 1946 și păstrată în Biblioteca Joseph Campbell și Marija Gimbutas din Pacifica Graduate Institute, indică faptul că autorul intenționa să citeze din mai puține surse și să se folosească extensiv de un singur text – *The Mythology of All Races*, publicat în treisprezece volume sub supervizarea editorială a lui Louis Gray și John McCulloch între 1916 și 1932. Din păcate, planul inițial al lui Campbell a eșuat din cauză că editura Macmillan Company tocmai cumpărase drepturile pentru setul de volume și a refuzat să-i acorde permisiunea de a folosi citate din acele cărți, deoarece avea în vedere publicarea unei noi ediții. Astfel, editura l-a forțat pe Campbell să identifice surse noi și necunoscute pentru a-și ilustra argumentația din această carte.

Bibliografia cuprinde aproape toate sursele folosite în cea de-a doua ediție a *Eroului cu o mie de chipuri*, publicată de Princeton University Press în 1968. În aceasta apar toate operele din care se folosesc citate semnificative, opere care sunt citate de mai multe ori și opere care au avut un rol important în formarea gândirii sale. Sursele secundare din care Campbell a folosit materiale „citate din” surse diferite, nu au fost incluse. Totuși, sursele originale ale acestor texte sunt documentate. Când cea de-a doua ediție, revizuită și adăugită, a apărut în 1968, însuși Campbell a fost cel care și-a revizuit aproape toate trimerurile din două surse moderne cheie în gândirea lui pentru a coincide cu noile ediții retipărite după 1949: citatele din opere ale lui C.G. Jung erau acum indicate în funcție de noua ediție *Collected Works of C. G. Jung*, iar citatele din operele lui Freud din *Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*.

Bibliografia are patru secțiuni. Prima secțiune grupează sursele folosite de Campbell. Exceptând locurile în care au fost aduse completări, aceste surse au fost verificate prin consultarea surselor aflate în cataloagele bibliotecilor precum și în colecția personală de cărți a lui Joseph Campbell păstrată la Pacifica Graduate Institute. Cea de-a doua secțiune este compusă din articolele pe care Campbell le-a găsit în jurnale și în alte publicații periodice. Marea lor majoritate s-au dovedit a fi mai dificil de verificat decât cărțile aflate în prima secțiune. Cea de-a treia secțiune constă în texte canonice care apar separat, organizate conform diferitelor tradiții religioase. Acest lucru s-a realizat pentru a preîntâmpina dificultățile ce ar fi fost generate de integrarea lor într-un sistem similar cu cel folosit în secțiunile precedente, bazat pe ordonarea alfabetică a numelor autorilor. În sfârșit, cea de-a patra secțiune prezintă sursele pe care Campbell le citează fără să identifice edițiile pe care le-a consultat. Acestea includ multe opere literare cunoscute, în special texte din literatura clasică.

*Richard Buchen, Bibliotecar Colecții Speciale
Colecția Joseph Campbell și Maria Gimbutas
Septembrie 2003.*

I. SURSE PRIMARE

Anderson, Johannes C. *Maori Life in Ao-Tea*. Christchurch [N.Z.], [n.d.].
Apuleius. *The Golden Ass*. Translated by W. Adlington. New York: Modern Library, [n.d.].

Aristotle. *Aristotle on the Art of Poetry*. Translated by Ingram Bywater, with a preface by Gilbert Murray. Oxford: Oxford University Press, 1920.

Arnold, Thomas Walker, and Alfred Guillaume, eds. *The Legacy of Islam*. Oxford: Clarendon Press, 1931.

Bain, F. W. *A Digit of the Moon, and Other Love Stories from the Hindoo*. New York and Londra: G. P. Putnam's Sons, 1910.

Bastian, Adolf. *Ethnische Elementargedanken in der Lehre vom Menschen*. Berlin: Weidmann, 1895.

Bedier, Joseph. *Les légendes épiques: recherches sur la formation des chansons de geste*. 3d ed. Paris: H. Champion, 1926.

Bellows, Henry Adams, ed. *The Poetic Edda*. New York: The AmericanScandinavian Foundation, 1923.

Bhagavad Gita. Translated from the Sanskrit with notes, comments, and introduction by Swami Nikhilananda. New York: RamakrishnaVivekananda Center, 1944.

Boas, Franz. *The Mind of Primitive Man*. New York: Macmillan, 1911.

--. *Race, Language and Culture*. New York: Macmillan, 1940.

The Book of the Dead. A se vedea Budge, E. A. Wallis, *The Papyrus of Ani*. Breasted, James Henry. *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt*. New York: Charles Scribner's Sons, 1912.

Brhadaranyakopanisad. *The Brihadaranyaka Upanisad: With the Commentary of Shankaracharya*. Translated by Madhavananda. Mayavati: Advaita Ashrama, [1934?].

Bryan, William Frank, and Germaine Dempster. *Sources and Analogues of Chaucer's, 'Canterbury Tales.'* Chicago: University of Chicago Press, 1941.

Budge, E. A. Wallis. *The Gods of the Egyptians*. Londra: Methuen, 1904.

--, ed. *The Papyrus of Ani*. Translated by E. A. Wallis Budge. New York: Putnam, 1913.

Burlingame, Eugene Watson, ed. *Buddhist Parables*. New Haven: Yale University Press, 1922.

Burton, Richard Francis. *A se vedea Thousand Nights and a Night*.

Callaway, Henry. *Nursery Tales, Traditions, and Histories of the Zulus, in Their Own Words, with a Translation into English, and Notes*. Springvale, Natal: J. A. Blair; Londra: Trübner, 1868.

Campbell, Joseph. „Folkloristic Commentary.” In *Grimms' Fairy Tales*, by Jacob and Wilhelm Grimm, 833-64. New York: Pantheon, 1944.

Chavannes, Edouard. *Les memoires historiques de Se-Ma-Ts'ien*. Translated by Edouard Chavannes. Paris: E. Leroux, 1895.

Codrington, R. H. *The Melanesians: Studies in Their Anthropology and Folk-Lore*. Oxford: Clarendon Press, 1891.

Collocott, E. E. V. *Tales and Poems of Tonga*. Bernice P. Bishop Museum Bulletin 46. Honolulu, Hawaii: The Museum, 1928.

Coomaraswamy, Ananda Kentish. *Buddha and the Gospel of Buddhism*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1916.

--- *The Dance of Siva: Fourteen Indian Essays*. New York: Sunwise Turn, 1924, c. 1918.

--- *Hinduism and Buddhism*. New York: Philosophical Library, [n.d.].

--- *Spiritual Authority and Temporal Power in the Indian Theory of Government*. American Oriental Series, v. 22. New Haven: American Oriental Society, 1942.

Curtin, Jeremiah. *Myths and Folk-Lore of Ireland*. Boston: Little, Brown, 1890.

Dante Alighieri. *The Divine Comedy of Dante Alighieri*. Translated by Charles Eliot Norton. Rev. ed. in 3 vols. Boston: Houghton Mifflin and Co., 1902.

Dimnet, Ernest. *The Art of Thinking*. New York: Simon & Schuster, 1929.

Edda, Poetic. *A se vedea* Bellows, Henry Adams.

Edda, Prose. *A se vedea* Snorri Sturleson.

Eddington, Arthur Stanley. *The Nature of the Physical World*. Gifford Lectures, 1927. New York: Macmillan, c. 1928.

Edwards, Jonathan. *Sinners in the Hands of an Angry God: A Sermon Preached at Enfield, July 8th*. 2d ed. Boston, 1742.

Eliot, T. S. „The Waste Land” (1922). In *Collected Poems, 1909-1935*. New York: Harcourt, Brace, [n.d.].

Evans-Wentz, W. Y., ed. *Tibetan Yoga and Secret Doctrines; or, Seven Books of Wisdom of the Great Path, according to the Late Lama Kazi Dawa-Samdup's English Rendering*. Londra: Oxford University Press, 1935.

--- *Tibet's Great Yogi, Milarepa: A Biography from the Tibetan; being the Jetsiln-Kahbum or Biographical History of Jetsiln-Milarepa according to the Late Lama Kazi Dawa-Samdup's English Rendering.* Londra: Oxford University Press, 1928.

Firdausi, *The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi.* Translated by James Atkinson. Londra, New York: F. Warne, 1886.

Fletcher, Alice C. *The Hako: A Pawnee Ceremony.* Bureau of American Ethnology Annual Report. Washington: Government Printing Office, 1904.

Flügel, J. C. *The Psycho-Analytic Study of the Family.* 4th ed. The International Psycho-Analytical Library, no. 3. Londra: Leonard and Virginia Woolf, editors; Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1931.

Fosdick, Harry Emerson. *As I See Religion.* New York, Londra: Harper & Brothers, 1932.

Frazer, James George. *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion.* Abridged ed. New York: Macmillan, 1922.

Freud, Sigmund, *Beyond the Pleasure Principle.* In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 18, edited and translated by James Strachey et al. Londra: Hogarth Press, 1955. (Originally published 1920.)

--- *The Future of an Illusion.* In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 21, edited and translated by James Strachey et al. Londra: Hogarth Press, 1961, pp. 1-56. (Originally published 1927.)

--- *The Interpretation of Dreams.* In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 4, edited and translated by James Strachey et al. Londra: Hogarth Press, 1953. (Originally published 1900.)

--- *The Interpretation of Dreams (Part II).* In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 5, edited and translated by James Strachey et al. Londra: Hogarth Press, 1953. (Originally published 1900-1901.)

--- *Introductory Lectures on Psycho-analysis (Part III).* In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 16, edited and translated by James Strachey et al. Londra: Hogarth Press, 1963. (Originally published 1916-17.)

--- *Moses and Monotheism.* In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 23, edited and translated by James Strachey et al., pp. 1-137. Londra: Hogarth Press, 1964. (Originally published 1939.)

--- *The Psychopathology of Everyday Life.* In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 6, edited and translated by James Strachey et al. Londra: Hogarth Press, 1960. (Originally published 1901.)

--- „Three Essays on the Theory of Sexuality.” In *The Standard Edition of the Collected Works of Sigmund Freud*, vol. 7, edited and translated by James Strachey et al., pp. 123-245. London: Hogarth Press, 1953. (Originally published 1905.)

Frobenius, Leo. *Das unbekannte Afrika: Aufhellung der Schicksale eines Erdteils.* Veröffentlichung des Forschungsinstitutes für Kulturmorphologie. Munich: Oskar Beck, 1923.

--- *Und Afrika sprach.* Berlin: Vita, 1912.

--- *Das Zeitalter des Sonnengottes*. Berlin: G. Reimer, 1904.

Frobenius, Leo, and Douglas Claughton Fox. *African Genesis*. New York: Stackpole Sons, 1937.

Gennep, Arnold van. *Les rites de passage*. Paris: É. Nourry, 1909.

Giles, Herbert Allen. *A Chinese Biographical Dictionary*. Londra: B. Quaritch; Shanghai: Kelly & Walsh, 1898.

Ginsburg, Christian D. *The Kabbalah: Its Doctrines, Development, and Literature*. Londra: G. Routledge & Sons, 1920.

Ginzberg, Louis. *The Legends of the Jews*. Translated by Henrietta Szold and Paul Radin. 7 vols. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1911.

Gray, Louis H., and J. A. MacCulloch, eds. *The Mythology of All Races*. 13 vols. Boston: Archaeological Institute of America; Marshall Jones Company, 1916-32. Contents:

I. Greek and Roman, by William Sherwood Fox. 1916. II. Eddie, by J. A. MacCulloch. 1930.

III. Celtic, by J. A. MacCulloch; Slavic by Jan Macha! 1918.

IV. Finno-Ugric, Siberian, by Uno Holmberg. 1927. V. Semitic, by S. H. Langdon. 1931.

VI. Indian, by A. B. Keith; Iranian, by A. J. Carnvy. 1917.

VII. Armenian, by M. H. Ananikian; African, by Alice Werner. 1925.

VIII. Chinese, by J. C. Ferguson; Japanese, by Masaharu Anesaki. 1928.

IX. Oceanic, by R. B. Dixon. 1916.

X. North American, by H. B. Alexander. 1916. XI. Latin-American, by H. B. Alexander. 1920.

XII. Egyptian, by W. M. Muller [n.d.]; Indo-Chinese, by J. G. Scott. 1918.

XIII. Complete index to volumes I-XII. 1932.

Grey, George. *Polynesian Mythology and Ancient Traditional History of the New Zealand Race, as Furnished by Their Priests and Chiefs*. Londra: J. Murray, 1855.

Grimm, Jacob, and Wilhelm Grimm. *Grimms' Fairy Tales*. Unabridged edition. New York: Pantheon Books, 1944.

Grinnell, George Bird. *Blackfoot Lodge Tales: The Story of a Prairie People*. New York: Scribner, 1892.

Guest, Charlotte. *A se vedea Mabinogion*.

Gutmann, Bruno. *Volksbuch der Wadschagga: Sagen, Miirchen, Fa-beln und Schwanke den Dschagganegern nacherzihlt*. Leipzig: Verlag der Evang.-Luth. Mission, 1914.

Harrison, Jane Ellen. *Prolegomena to the Study of Greek Religion*. 3d ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1922. (Reprinted in a Mythos series edition by Princeton University Press, 1991.)

--- *Themis: A Study of the Social Origins of Greek Religion*. 2d rev. ed. Londra: Cambridge University Press, 1927.

Harva, Uno. *Der Baum des Lebens*. Suomalaisen Tiedeakatemia Toimituksia, Annales; Sarja B, Nide 16, 3. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1923.

--- *Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker*. FF Communications no. 125. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1938.

Hastings, James, ed. *Encyclopaedia of Religion and Ethics*. 13 vols. New York: Charles Scribner's Sons, 1928.

Hearn, Lafcadio. *Japan, an Attempt at Interpretation*. New York: Grosset & Dunlap, 1904.

Hirth, Friedrich, *The Ancient History of China to the End of the Chou Dynasty*. New York: Columbia University Press, 1908.

Holmberg, Uno, A se vedea Harva, Uno.

Homer, *The Odyssey*. Translated by Samuel Henry Butcher and Andrew Lang, 2d ed. Londra: Macmillan, 1879.

Hull, Eleanor. *The Cuchullin Saga in Irish Literature: Being a Collection of Stories Relating to the Hero Cuchullin*. Londra: D. Nutt, 1898.

Hume, Robert Ernest, ed. *The Thirteen Principal Upanishads, Translated from the Sanskrit with an Outline of the Philosophy of the Upanishads*. 2d ed. Londra, New York: Oxford University Press, 1931.

Jeffers, Robinson. *The Roan Stallion, and Other Poems*. New York: Horace Liveright, 1925.

Jensen, Peter Christian Albrecht. *Assyrisch-Babylonische Mythen und Epen*. Kellinschriftliche Bibliothek Bd. VI, I. Berlin: Reuther & Reichard, 1900.

Jezower, Ignaz. *Das Buch der Triume*. Berlin: E. Rowohlt, 1928.

Johnson, Obed Simon. *A Study of Chinese Alchemy*. Shanghai, China, 1928.

Joyce, James. *Finnegans Wake*. New York: Viking Press, 1939.

--- *A Portrait of the Artist as a Young Man*. New York: Viking Press, 1964.

--- *Ulysses*. New York: Modern Library, 1942.

Joyce, Thomas Athol. *Mexican Archaeology, an Introduction to the Archaeology of the Mexican and Mayan Civilizations of Pre-Spanish America*. Londra: P. L. Warner, 1914.

Jung, C. G. „Archetypes of the Collective Unconscious.” In the *Collected Works of C. G. Jung*, vol. 9, part i, edited by Herbert Read et al., translated by R. F. C. Hull, pp. 3--41. Bollingen Series 20. New York: Pantheon, 1959. (Originally written 1934. Second edition published 1969 by Princeton University Press.)

--- *The Integration of the Personality*. New York, Toronto: Farrar and Rinehart, 1939. Republished, with revisions, in vol. 9, part i, of the *Collected Works*.

--- „On Psychic Energy.” In the *Collected Works of C. G. Jung*, vol. 8, edited by Herbert Read et al., translated by R. F. C. Hull, pp. 3-66. Bollingen Series 20. New York: Pantheon, 1960. Originally written 1928; second edition, 1969 by Princeton University Press.

--- *Psychology and Alchemy*. In the *Collected Works of C. G. Jung*, vol. 12, edited by Herbert Read et al., translated by R. F. C. Hull. Bollingen Series 20. New York: Pantheon, 1953. Originally written 1935-36. Second edition, 1968 by Princeton University Press.

--- „Psychology and Religion.” In the *Collected Works of C. G. Jung*, vol. 11, edited by Herbert Read et al., translated by R. F. C. Hull, pp. 3-105. Bollingen Series 20. New York: Pantheon, 1958. Originally written 1938; Second edition, 1968 by Princeton University Press.

--- *Psychological Types; or, The Psychology of Individuation*. Translated by H. Godwin Baynes. Londra: K. Paul, Trench Triibner; New York: Harcourt Brace, 1946, Republished as vol. 6 of the *Collected Works of C. G. Jung*. Princeton, Princeton University Press, 1971.

--- *Symbols of Transformation*. In the *Collected Works of C. G. Jung*, vol. 5, edited by Herbert Read et al., translated by R. F. C. Hull. 2d ed. Bollingen Series 20. Princeton: Princeton University Press, 1967.

Kakuzo, Okakura. *A se vedea* Okakura, Kakuzo.

Kalevala. *Kalevala, the Land of Heroes*. Translated by William Forsell Kirby. Everyman's Library. Londra & Toronto: J. M. Dent & Sons, 1907.

Kalidasa. *The Birth of the War-God: A Poem*. Translated by Ralph T. H. Griffith. 2d ed. Londra: Triibner, 1897. [Ediția nu a fost verificată. Posibil citatul provine din ediția 1879.]

Kato, Genchi. *What Is Shinto?* Tourist Library 8. Tokyo: Maruzen Co., Ltd., 1935.

Kenopanisad. *Kena-Upanishad, with Sanskrit Text, Paraphrase with Word-for-Word Literal Translation, English Rendering, and Comments*. Translated by Sharvananda. Mylapore, Madras: Sri Ramakrishna Math, 1932.

Kimmins, Charles William. *Children's Dreams*. Londra: G. Allen & Unwin, 1937.

King, Jeff, Maud Oakes, and Joseph Campbell. *Where the Two Came to Their Father: A Navaho War Ceremonial*. Bollingen Series, 1. Richmond: Old Dominion Foundation, 1943. 2d edition, Princeton University Press, 1969.

King, L. W. *Babylonian Religion and Mythology*. Books on Egypt and Chaldaea, vol. 4. Londra: K. Paul, Trench, Triibner & Co., 1899.

Kingsborough, Edward King. *Antiquities of Mexico: Comprising Fac-Similes of Ancient Mexican Paintings and Hieroglyphics*. 9 vols. Londra: R. Havell [etc.], 1831-1848.

Klein, Melanie. *The Psycho-Analysis of Children*. International Psycho-Analytical Library, no. 22. Londra: Leonard and Virginia Woolf, eds.; Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1932.

Knight, W. F. Jackson. *Cumaean Gates: A Reference of the Sixth Aeneid to the Initiation Pattern*. Oxford: Basil Blackwell, 1936.

Koran. *The Holy Qur-An: Text, Translation and Commentary*. Translated by Abdullah Yusuf Ali. 2 vols. New York: Hafuer Pub. Co., [1946]. (Ediția revizuită a traducerii este disponibilă în format necartonat, Al Qur'an: A Contemporary Translation, Princeton: Princeton University Press, 2001.)

Kramer, Samuel Noah. *Sumerian Mythology: A Study of Spiritual and Literary Achievement in the Third Millennium, B.C.* Memoirs of the American Philosophical Society, vol. XXI. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1944.

Lang, Andrew. *Custom and Myth*. 2d ed. Londra: Longmans, Green, and Co., 1885.

Lao-tzu. *Lao-tzu's Tao and Wu Wei*. Translated by Dwight Goddard. New York: Brentano's, 1919.

Layard, John. *Stone Men of Malekula*. Londra: Chatto & Windus, 1942.

Loomis, Gertrude Schoepperle. *Tristan and Isolt: A Study of the Sources of the Romance*. Frankfurt a.M.: J. Baer & Co., 1913.

Mabinogion. *The Mabinogion*. Translated by Charlotte Elizabeth Guest Schreiber. Everyman's Library. New York: E. P. Dutton & Co., 1906.

MacGowan, J. *The Imperial History of China*. 2d ed. Shanghai: American Presbyterian Mission Press, 1906.

Malory, Thomas. *Le Morte D'Arthur*. Everyman's Library. Londra, Toronto: J. M. Dent & Sons, 1919.

Mather, Cotton. *The Wonders of the Invisible World: Observations as Well Historical as Theological Upon the Nature, the Number, and the Operations of the Devils*. Boston, 1693.

Mathers, S. L. MacGregor. *Kabbala Denudata, the Kabbalah Unveiled, Containing the Following Books of the Zohar*. 1. *The Book of Concealed Mystery*. 2. *The Greater Holy Assembly*. 3. *The Lesser Holy Assembly*. Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co, 1887.

Matthews, Washington. *Navaho Legends*. Boston, New York: Published for The American Folk-Lore Society by Houghton, Mifflin and Company, 1897.

Meier, Joseph. *Mythen und Erzählungen der Kilstenbewohner der GAZELLE-Halbinsel (Neu-Pommern)*. Munster i. W.: Aschendorff, 1909.

Menninger, Karl A. *Love Against Hate*. New York: Harcourt, 1942.

Morley, Sylvanus Griswold. *An Introduction to the Study of the Maya Hieroglyphs*. Bureau of American Ethnology Bulletin 57. Washington: Government Printing Office, 1915.

Muller, F. Max, ed. *Buddhist Mahayana Texts, The Sacred Books of the East*; vol. 49. Oxford: Clarendon Press, 1894. Contents:

1. The Buddha-karita of Asvaghosha, translated from the Sanskrit by E. B. Cowell.

2. The larger Sukhavati-vyūha, the smaller Sukhavatī-vyūha, the Vagrakkedika, the larger Praṇia-Paramita-Hridaya-Sūtra, the smaller Praṇia-Paramita-Hridaya-Sūtra, translated by F. Max Muller. The Amitayur Dhyana-Sūtra, translated by J. Takakusu.

--- ed. *The Dhammapada*. Translated by Max Muller. Sacred Books of the East, vol. 10. Oxford: Clarendon Press, 1881.

Nelson, Ansgar. *A se vedea* Reinhold, Hans Ansgar.

Nivedita, and Ananda Kentish Coomaraswamy. *Myths of the Hindus & Buddhists*. New York: Henry Holt, 1914.

O'Grady, Standish Hayes, ed. and trans. *Silva Gadelica (I.-XXXI.): A Collection of Tales in Irish with Extracts Illustrating Persons and Places*. Londra: Williams and Norgate, 1892.

Okakura, Kakuzo. *The Book of Tea*. New York: Duffield, 1906.

Opler, Morris Edward. *Myths and Tales of the Jicarilla Apache Indians*. Memoirs of the American Folk-Lore Society, vol. XXXI. New York: American Folk-Lore Society, 1938.

Ovid. *Metamorphoses*. Translated by Frank Justus Miller. The Loeb Classical Library. Londra: W. Heinemann, 1933.

Pallis, Marco. *Peaks and Lamas*. 4th ed. Londra: Cassell, 1946.

Parsons, Elsie Clews. *Tewa Tales*. Memoirs of the American Folk-Lore Society, vol. XIX. New York: American Folk-Lore Society, 1926.

Peake, Harold, and H. J. Fleure. *Merchant Venturers in Bronze*. New Haven: Yale University Press, 1931.

--- *The Way of the Sea*. New Haven: Yale University Press, 1929. Perry, W. J. *The Children of the Sun*. Londra: Methuen & Co., 1923.

Phillips, Robert. *American Government and Its Problems*. Rev. ed. Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 1941.

Pierce, Frederick. *Dreams and Personality: A Study of Our Dual Lives*. New York, Londra: D. Appleton and Company, 1931.

Pinkerton, John. *A General Collection of the Best and Most Interesting Voyages and Travels in All Parts of the World*. 17 vols. Londra: Longman, Hurst, Rees, 1808. [O sursă importantă pentru miturile lui Lapland și Siberia.]

Polack, J. S. *Manners and Customs of the New Zealanders: With Notes Corroborative of Their Habits, Usages, etc.* Londra: J. Madden, 1840.

Ramakrishna. *The Gospel of Sri Ramakrishna*. Translated by Swami Nikhilananda. New York: Ramakrishna-Vivekananda Center, 1942.

Rank, Otto. *Art and Artist: Creative Urge and Personality Development*. Translated by Charles Francis Atkinson. New York: A. A. Knopf, 1943.

--- *The Myth of the Birth of the Hero: A Psychological Interpretation of Mythology*. Translated by F. Robbins and Smith Ely Jelliffe. Nervous and Mental Disease Monograph Series, no. 18. New York: The Journal of Nervous and Mental Disease Publishing Company, 1914.

Reinhold, Hans Ansgar, ed. *The Soul Afire: Revelations of the Mystics*. New York: Pantheon Books, 1944.

Róheim, Geza. *The Eternal Ones of the Dream: A Psychoanalytic Interpretation of Australian Myth and Ritual*. New York: International Universities Press, 1945.

--- *The Origin and Function of Culture*. New York: Nervous and Mental Disease Monographs, 1943.

Róheim, Geza. *War, Crime and the Covenant*. Journal of Clinical Psychopathology Monograph Series, 1. Monticello, N. Y.: Medical Journal Press, 1945.

Rossetti, Dante Gabriel. *Dante and His Circle: With the Italian Poets Preceding Him (1100-1200-1300)*. A Collection of Lyrics, edited and translated in the Original Metres. Londra: Ellis and White, 1874.

Sadananda. *Vedantasara of Sadananda with Introduction, Text, English Translation and Comments by Swami Nikhilananda*. Mayavati: Advaita Ashrama, 1931.

Sahagun, Bernardino de. *Historia general de las cosas de Nueva Espana*. Mexico, D. F.: P. Robredo, 1938.

Sankaracharya. *Vivekachudamani, of Sri Sankaracharya: Text with English Translation, Notes and Index by Swami Madhavananda*. Mayavati: Advaita Ashrama, 1932.

Schoepperle, Gertrude. *A se vedea* Loomis, Gertrude Schoepperle.

Schultze, Leonhard. *Aus Nama/and und Kalahari. Bericht an die Kgl. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin über eine Forschungsreise im*

westlichen und zentralen Südafrika, ausgeführt in den Jahren 1903-1905. Jena: G. Fischer, 1907.

Scott, David Clement Ruffelle. *A Cyclopaedic Dictionary of the Mang'anja Language Spoken in British Central Africa*. Edinburgh: The Foreign Mission Committee of the Church of Scotland, 1892.

Shrichakrasambhara Tantra: A Buddhist Tantra, Edited Kazi Dawa-Samdup. Edited by John Woodroffe. Translated by Kazi Dawa Samdup. Tantrik Texts, vol. 7. Londra: Luzac & Co., 1919.

Snorri Sturluson. *The Prose Edda*. Translated by Arthur Gilchrist Brodeur. New York: The American-Scandinavian Foundation, 1929.

Spencer, Baldwin, and Francis James Gillen. *The Arunta: A Study of a Stone Age People*. 2 vols. Londra: Macmillan, 1927.

--- *The Native Tribes of Central Australia*. Londra: Macmillan, 1899.

Spengler, Oswald. *The Decline of the West*. Translated by Charles Francis Atkinson. 2 vols. New York: A. A. Knopf, 1926-1928.

Stekel, Wilhelm. *Fortschritte und Technik der Traumdeutung*. Wien, 1935.

--- *Die Sprache des Traumes: Eine Darstellung der Symbolik und Deutung des Traumes in ihren Beziehungen zur kranken und gesunden Seele*. Wiesbaden: J. F. Bergmann, 1911.

Stevenson, Sinclair (Mrs.). *The Heart of Jainism*. Londra; New York: Humphrey Milford, Oxford University Press, 1915.

Stimson, J. F., Edwin G. Burrows, and Kenneth Pike Emory. *The Legends of Maui and Tahaki*. Bernice P. Bishop Museum Bulletin 127. Honolulu, Hawaii: The Museum, 1934.

Suzuki, Daisetz Teitaro. *Essays in Zen Buddhism*. Londra: Luzac and Company, 1927.

Taylor, Richard. *Te ika a Maui, or, New Zealand and its Inhabitants*. Londra, 1855.

Thompson, Stith. *Tales of the North American Indians*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1929.

Thousand Nights and a Night. *A Plain and Literal Translation of the Arabian Nights Entertainments*. Translated by Richard Francis Burton. 10 vols. Benares: printed by the Kamashastra Society for private subscribers only, 1885. [Probabil ediția „Bombay, 1885”]

Toynbee, Arnold Joseph. *A Study of History*. Londra: Oxford University Press, 1934.

Underhill, Evelyn. *Mysticism: A Study in the Nature and Development of Man's Spiritual Consciousness*. New York: Dutton, 1911.

Warner, W. Lloyd. *A Black Civilization: A Social Study of an Australian Tribe*. New York, Londra: Harper & Brothers, 1937.

Warren, Henry Clarke, ed. *Buddhism in Translations*. Cambridge, Mass.: Harvard University, 1896.

Werner, Edward Theodore Chalmers. *A Dictionary of Chinese Mythology*. Shanghai: Kelly and Walsh, 1932.

White, John. *The Ancient History of the Maori, His Mythology and Traditions*. Wellington: G. Didsbury, 1887.

Wilhelm, Richard. *Chinesische Volksmärchen*. Jena: E. Diederichs, 1921.
 Windisch, Wilhelm Oscar Ernst. *Die altirische Heldensage Táin bó Cúalnge. Nach dem Buch von Leinster...* Irische Texte, Extraband zu Serie I his IV. Leipzig, 1905.

Wood, Clement. *Dreams: Their Meaning and Practical Application*. New York: Greenberg, 1931.

Woodroffe, John George. *Shakti and Shākta*. 3d ed. Madras: Ganesh, 1929.

Young, Hugh. *Genital Abnormalities, Hermaphroditism and Related Adrenal Diseases*. Baltimore: Williams & Wilkins Company, 1937.

Zimmer, Heinrich Robert. *The King and the Corpse: Tales of the Soul's Conquest of Evil*. Edited by Joseph Campbell. Bollingen Series 11. New York: Pantheon Books, 1948. (Rev. ed. available from Princeton University Press.)

Zimmer, Heinrich Robert. *Maya: Der indische Mythos*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1936.

--- *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*. Edited by Joseph Campbell. Bollingen Series 6. New York: Pantheon Books, 1946. (Rev. ed. available from Princeton University Press.)

Zirus, Werner. *Ahasverus, der ewige Jude*. Stoff- und Motivgeschichte Der Deutschen Literatur, 6. Berlin und Leipzig: W. de Gruyter & Co., 1930.

II. ARTICOLE APĂRUTE ÎN PERIODICE

Capus, A. „Contes, chants et proverbes des Basumbua dans l'Afrique orientale.” *Zeitschrift für afrikanische und oceanische Sprachen*, vol. 3 (1897).

Chamberlain, B. H. „Ko-ji-ki: Records of Ancient Matters.” *Transactions of the Asiatic Society of Japan*, vol. 10, Supplement (1883).

Coomaraswamy, Ananda Kentish. „Akimcanna: Self Naughting.” *New Indian Antiquary*, vol. 3 (1940). Reprinted in: *Coomaraswamy: Selected Papers*, op. cit.

--- „A Note on the Stick Fast Motif.” *Journal of American Folklore*, vol. 57 (1944).

--- „On the One and Only Transmigrant.” Supplement to the *Journal of the American Oriental Society* (Apr-June 1944). Reprinted in: *Coomaraswamy: Selected Papers*, 2, *Metaphysics* (Bollingen Series 89, Princeton: Princeton University Press, 1977).

--- „Symbolism of the Dome.” *Indian Historical Quarterly*, vol. 14 (March 1938).

Coomaraswamy, D. L. „The Perilous Bridge of Welfare.” *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. 8 (1943). Probabil de către Doña Luisa Coomaraswamy, soția lui Ananda Coomaraswamy.

Emory, Kenneth. „The Tahitian Account of Creation by Mare.” *Journal of the Polynesian Society*, vol. 47, no. 2 (June 1938).

--- „The Tuamotuan Creation Charts by Paioire.” *Journal of the Polynesian Society*, 48, no. 1 (March 1939): 1-29.

Espinosa, Aurelio. „A New Classification of the Fundamental Elements of the Tar-Baby Story on the Basis of Two Hundred and Sixty-Seven Versions.” *Journal of American Folklore*, vol. 56 (1943).

--- „Notes on the Origin and History of the Tar-Baby Story.” *Journal of American Folklore*, vol. 43 (1930).

--- Forke, Alfred. „Ko Hung der Philosoph und Alchimist.” *Archiv für Geschichte der Philosophie*, 41 nos. 1-2, (1932): 115-26.

Meissner, Bruno. „Ein altbabylonisches Fragment des Gilgamesepos.” *Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft*, vol. 7, no. 1 (1902).

Stein, Leon. „Hassidic Music.” *Chicago Jewish Forum*, vol. 2, no. 1 (1943).

Salmony, Alfred. „Die Rassenfrage in der Indienforschung.” *Sozialistische Monatshefte*, vol. 8 (1926).

III. LUCRĂRI CANONICE ȘI SCRIPTURI

[Această listă servește ca index pentru principalele lucrări citate. Din moment ce Campbell a folosit sursele care erau disponibile acum aproape jumătate de secol, am indicat formele moderne ale acestor titluri, folosite de Biblioteca Congresului și am menționat situațiile în care noi ediții sau traduceri mai recente sunt disponibile – R.B.]

Hinduism

Cambell nu avea lejeritate în a traduce din limba sanscrită, dar a apelat la ajutorul a trei savanți. În timpul scrierii *Eroului cu o mie de chipuri*, a editat lucrări nepublicate și notele de curs ale sanscritologului Heinrich Zimmer (care a murit în 1943) și a corespondat cu Ananda Kentish Coomaraswamy, curator al secției de artă asiatică la Boston Museum of Fine Art. De asemenea, a fost consultat pentru traducerea Upanișadelor (incluzând comentariile marelui savant vedantin Sankarachara, cca. 800 d.Cr.), de Swami Nikhilananda din Centrul Ramakrishna-Vivekananda din New York (New York: Harper, 1949-59, republicată de Dover Publications, 2003).

Alte traduceri ale Upanișadelor includ *Thirteen Principal Upanishads*, de Robert Hume (ed. Revizuită în 1931) și *The Principal Upanisads*, de Sarvepalli Radhakrishnan (New York, 1953, republicată de Atlantic Highlands, N.J., 1992).

UPANIȘADE

Brihadaranyaka Upanishad (Brhadaranyakopanisad). Citatele provin din *The Brihadaranyaka Upanisad*. Traducere de Swami Madhavananda (Mayavati: Advaita Ashrama, 1935?).

Chandogya Upanishad (Chandogyopanisad). Citatele provin din Robert Ernest Hume, ed. și trad, *Thirteen Principal Upanishads* (Oxford University Press, 1931).

Katha Upanishad (Kathopanisad). Din Hume.

Kaushitaki Upanishad (Kausitakibramanopanisad). Din Hume. Mai există câteva traduceri ale acestui text.

Kena Upanishad (Kenopanisad). Citatele provin din *Kena-Upanishad*. Swami Sharvananda, tr. Mylapore, Madras: Sri Ramakrishna Math, 1932.

Mandukya Upanishad (Mandukyopanisad), din Hume.

Mundaka Upanishad (Mundakopanisad), din Hume. Taittiriya Upanishad (Taittiriopanisad), din Hume.

BRAHMANE

Jaiminiya Upanishad Brahmana (Jaiminiyabrahmana Upanishad-brahmana). Această Brahmana este legată de Jaiminiyabrahmana. Citatele provin dintr-o sursă necunoscută. [Un text și o traducere într-o altă formulare, din Hanns Ortel, „The Jaiminiya or Talavakara Upanishad Brahmana” (*Journal of the American Oriental Society*, vol. 16, no. 1, 1894), se găsește în colecția Campbell și a fost citat de Zimmer într-o conferință ținută în timpul Conferinței Eranos din 1938.]

ARANYAKA

Aitareya Aranyaka (Aitareyaranyaka.). Textul citat se găsește într-o notă de subsol atribuită lui Ananda Kentish Coomaraswamy, în Heinrich Zimmer, *The King and the Corpse*, p. 48.

MAHABHARATA

Bhagavad Gita (Bhagavadgita). Citatele provin din *The Bhagavad Gita*, traducere de Swami Nikhilananda (New York, 1944).

PURANE

Cele mai multe citate provin din Heinrich Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*.

Buddhism

SUTRE

Sutrelle Mahayana sunt traduse din sanscrită. Sunt disponibile multe traduceri, deși cele mai multe derivă din versiunile chinezești, care pot diferi de multe ori de originalul în sanscrită. Dhammapada a fost tradusă din limba pali.

Amitayur-Dhyana Sutra. (Amitayurdhyanasiitra.) În F. Max Muller, ed. *Buddhist Mahayana Texts*.

Dhammapada. In Max Muller, ed and trans. *The Dhammapada*. Oxford: Clarendon Press, 1881. Reprinted with revisions, Woodstock, Vt, 2002.

Larger Sukhavati-Vyuha. (Sukhavativyiiha [Larger].) In F. Max Muller, ed. *Buddhist Mahayana Texts*.

Prajna-Paramita-Hridaya Sutra. (Hrdaya, or Heart Sutra.) In F. Max Muller, ed. *Buddhist Mahayana Texts*.

Smaller Prajna-Paramita-Hridaya Sutra. (Hrdaya.) In F. Max Muller, ed. *Buddhist Mahayana Texts*.

Vajracchedika („The Diamond Cutter”). (Vajracchedika, denumită de asemenea și „Sutra Diamnatului”) In F. Max Muller, ed. *Buddhist Mahayana Texts*. O traducere mai recentă de Edward Conze a fost publicată în *Buddhist Wisdom: Containing the Diamond Sutra and the Heart Sutra* (New York, 2001).

JATAKA (VIEȚILE LUI BUDDHA)

Citatele provin din Henry Clark Warren, ed. *Buddhism in Translations*, and Eugene Watson Burlingame, *Buddhist Parables*.

TANTRA

Shri-Chakra-Sambhara Tantra (Cakrasamvaratantra). Citatele provin din *Shrichakrasambhara Tantra: A Buddhist Tantra*. Edited by Kazi Dawa-Samdup. (Londra, 1919; republicată New Delhi, 1987.)

Iudaism

Midrash, Rabbah, comentariu asupra Genezei (Midrash Rabbah. Genesis). Nu este foarte clară sursa lui Campbell. Există o traducere recentă de Jacob Neusner, *Genesis Rabbah: the Judaic Commentary to the Book of Genesis* (Atlanta, 1985).

The Zohar. Quotations are from C. G. Ginsburg, *The Kabbalah, its Doctrines, Development, and Literature* (Londra, 1920) și din S. L. MacGregor Mathers, *Kabbala Denudata, the Kabbalah Unveiled*, care folosește o versificație diferită de cea standard.

Creștinism

The Bible. Este citată Biblia King James.

Catholic Daily Missal. Probabil *Saint Andrew Daily Missal*, by Dom Gaspar Lefebvre O.S.B., of the Abbey of S. André. Saint Paul, Minn.: E. M. Lohmann Co., 1943.

Gospel of Pseudo-Matthew. Citatele provin posibil din *International Standard Bible Encyclopedia*, James Orr, ed., 1915.

Roman Missal. Ediția nu este clară.

Islam

Koran. Citatele se potrivesc cu textul din *The Holy Qur-An: Text, Translation and Commentary*. Tradus de Abdullah Yusuf Ali, (New York,

1946). Această traducere este acum disponibilă ca *Al-Qur'an: A Contemporary Translation*, rev. ed. 2001, Princeton University Press.

Taoism

Tao Teh King. (Tao Teh Ching, cunoscută și ca Lao zu, după numele autorului). Citatele sunt atribuite lui *Laotzu's Tao and Wu Wei*. Traducere de Dwight Goddard. (New York, 1919).

LUCRĂRI CITATE FĂRĂ EDIȚIE

Anthologia Graeca ad Fidem Codices, vol. II.

Apollonios of Rhodes (Apollonius Rhodius). *Argonautika*.

Aquinas, St. Thomas. *Summa contra Gentiles*.

Blake, William. *The Marriage of Heaven and Hell*.

Carlyle, Thomas. *On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History*.

Epiphanius. *Adversus Heereses* (apocryphal Gospel of Eve).

Euripides. *The Bacchae*. (Gilbert Murray, tr.).

Flaubert, Gustave. *La tentation de Saint Antoine*. *Gesta Romanorum*.

Grimms' Fairy Tales. „The Frog King.” [Citatele lui Campbell din această poveste nu se potrivesc nici cu cele din ediția Pantheon din 1944, nici cu cele ale textelor mai vechi (traducerea lui Hunt). Este posibil ca să fi tradus el însuși dintr-o ediție germană.]

Heraclitus. *Fragments*.

Hesiod. *Theogony*.

Irving, Washington. *The Sketch Book*. „Rip van Winkle.”

Jeffers, Robinson. *Cawdor* (1928).

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*.

Longfellow, Samuel. *The Song of Hiawatha*.

Martial. *Epigrams*.

Nietzsche, Friedrich. *Thus Spake Zarathustra*.

Plato. *Symposium*.

Plutarch. *Themistocles*.

Rumi. *Mathnawi*.

Shakespeare, William. *Hamlet*.

Sophocles. *Oedipus Coloneus*.

Sophocles. *Oedipus Tyrannus*.

Thompson, Francis. *The Hound of Heaven*.

Virgil. *Aeneid*.

Voragine, Jacobus de. *The Golden Legend*. Nu este precizată nici o ediție pentru această influentă antologie medievală a vieților sfinților. Campbell deținea o ediție franceză din 1925, *La légende dorée, traduite du latin par Teodor de Wyzewa* (Paris: Perrin, 1925). O traducere prescurtată (în două volume) este *The Golden Legend: Readings on the Saints*. W. G. Ryan, tr. (Princeton: Princeton University Press, 1993).

LISTA FIGURILOR

1. *Sileni și Menade*. De pe o amforă, cca. 450-500 î.e.n., descoperită într-un mormânt din Gela, Sicilia. (*Monumenti Antichi*, publicate sub îndrumarea Reale Accademia dei Lincei, Vol. XVII, Milano, 1907, Figura XXXVII.)

2. *Minotauromahia*. Vas din Attica, secolul V î.e.n.. Aici, Tezeu îl ucide pe Minotaur folosindu-se de o sabie de dimensiuni reduse. Aceasta este versiunea ilustrată și pe numeroase amfore. În scrierile antice, eroul ucidea minotaurul cu mâinile goale. (*Collection des vases grecs de M. le Comte de Lamberg*, expliquée et publiée par Alexandre de la Borde, Paris, 1813, Figura XXX.)

3. *Osiris luând forma unui Taur își transportă credinciosul în lumea de dincolo*. De pe un sarcofag egiptean aflat în British Museum. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Vol. I, p. 13.)

4. *Ulise și sirenele*. De pe un vas policrom din Attica, secolul V î.e.n., acum aflat în Central Muzeul Central din Atena. (Eugenie Sellers, „Three Attic Lekythoi from Eretria,” *Journal of Hellenic Studies*, Vol. XIII, 1892, Figura I.)

5. *Călătorie nocturnă pe mare: – Iosif în puț: Înmormântarea lui Cristos: Iona și balena*. O pagină a documentului din secolul XV numit *Biblia Pauperum*, ediție germană, 1471, ilustrând reprezentările istoriei lui Iisus din Vechiul Testament. A se compara cu Fig. 8 și 11. (Ediția Weimar Gesellschaft der Bibliophilen, 1906.)

6. *Isis sub formă de uliu i se alătură lui Osiris în lumea de dincolo*. Acesta este momentul în care a fost conceput zeul Horus, cel care va avea un rol important în învierea tatălui său. (A se compara cu Fig. 10.) De pe o serie de basoreliefuri aflate pe zidurile templului lui Osiris de la Dendera ce ilustrează ceremoniile desfășurate anual în cinstea zeului protector al orașului. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Vol. II, p. 28.)

7. *Isis oferind sufletului pâine și apă*. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Vol. II, p. 134.)

8. *Izbândă asupra monstrului: – David și Goliat: Tortura Infernului: – Samson și Leul*. (aceeași sursa ca și Fig. 5.)

9a. *Gorgonă urmărindu-l pe Perseu care fuge ținând capul Meduzei*. Perseu, înarmat cu o sabie pe care a primit-o de la Hermes, s-a apropiat de cele trei gorgone în timp ce acestea dormeau, i-a retezat capul Meduzei, l-a pus în desagă și a fugit cu ajutorul sandalelor sale fermecate. În versiunile literare, eroul pleacă fără să fie descoperit, datorită unei pălării care-i oferea invizibilitate. Cu toate acestea, aici vedem una dintre cele două gorgone care a supraviețuit, urmărindu-l pe Perseu. De pe o amforă din secolul V î.e.n. aflată în colecția Munich Antiquarium. (Adolf Furtwängler, Friedrich Hauser și Karl Reichhold, *Griechische Vasenmalerei*, Munchen, F. Bruckmann, 1904-1932, Imag. 134.)

9b. *Perseu fugind cu capul Meduzei în desagă.* Această figură precum și cea precedentă apar pe laturi opuse ale aceleiași amfore. Efectul acestui aranjament este amuzant și plin de viață. (A se vedea Furtwängler, Hauser și Reichhold, *op. cit.*, Seria III, Text, p. 77, Fig. 39.)

10. *Învierea lui Osiris.* Zeul iese din ou; Isis (uliul din Fig. 6) îl protejează cu aripa. Horus (fiul conceput în timpul Nunții Sacre din Fig. 6) ține Ankh-ul, simbolul vieții, în fața chipului tatălui său. Preluat de pe un basorelief din Philae. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Vol. II, p. 58.)

11. *Reaparitia Eroului: - Samson la Porțile Templului: Cristos Înviat: Iona.* (aceeași sursă ca și Fig. 5.)

12. *Întoarcerea lui Iason.* Aceasta este o perspectivă asupra aventurii lui Iason ce nu apare în tradiția literară. „Pictorul vasului pare să-și fi amintit într-un mod bizar că cel care ucide monstrul provine întocmai din sămânța acestuia. El renaște din fâlcile monstrului” (Jane Harrison, *Themis, A Study of the Social Origins of Greek Religion*, Cambridge University Press, ediția a doua, 1927, p. 435). Lâna de aur atârna într-un copac. Atena, zeița eroilor, privește scena împreună cu bufnița ei. A se observa Gorgoneum-ul de pe Scutul ei (a se compara cu Imaginea XXII). (De pe un vas aflat în colecția etruscă de la Vatican. După o fotografie de D. Anderson, Roma.)

13. *Harta Genezei Tuamotuan: - Dedesubt: Oul Cosmic. Deasupra: Oamenii apar și făuresc universul.* (Kenneth P. Emory, „The Tuamotuan Creation Charts by Paiore”, *Journal of the Polynesian Society*, Vol. 48, Nr. 1, p. 3.)

14. *Separarea cerului de pământ.* O figură obișnuită pe sarcofagele și papirusurile egiptene. Zeul Shu-Heka îl separă pe Nut de Seb, acesta fiind momentul creației lumii. (F. Max Müller, *Egyptian Mythology*, The Mythology of All Races, Vol. XII, Boston, Marhsall Jones Company, 1918, p. 44.)

15. *Khnemu îl crează pe Fiul Faraonului pe Roata Olarului în timp ce Toth lucrează la ciclul vieții.* De pe un papirus din perioada ptolemeică. (E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians*, Londra, Methuen and Co., 1904, Vol. II, p. 50.)

16. *Nut (cerul) naște soarele. Razele sale strălucesc asupra lui Hathor la orizont (dragostea și viața).* Sfera de la gura zeiței reprezintă soarele la apus, aproape de a fi înghițit și renăscut. (E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians*, Londra, Methuen and Co., 1904, Vol. I, p. 101.)

17. *Petroglife Paleolitice (Algeria).* Provenite dintr-un sit arheologic preistoric din vecinătatea localității Tiout. Animalul cu formă de pisică aflat între vânător și struț este cel mai probabil o panteră antrenată special pentru vânătoare, iar bestia cu coarne aflată lângă mama vânătorului reprezintă un animal domestic aflat la păscut. (Leo Frobenius și Hugo Obermaier, *Hädschra Maktuba*, Munchen, K. Wolff, 1925, Vol. II, Imag. 78.)

18. *Regele Ten (Egipt, Prima Dinastie, cca. 3200 î.e.n.) zdrobește capul unui prizonier de război.* De pe o lespede de fildeș descoperită la Abydos. „În vecinătatea prizonierului se află un stindard pe care se găsește figura unui șacal, reprezentare a unui zeu, fie Anubis, fie Apuat. Astfel, imaginea prezintă cu claritate faptul că sacrificiul făcut de rege este dedicat unui zeu”. (E. A.

Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Vol. I, p. 197; p. 207.)

19. *Osiris, judecătorul morților*. În spatele zeului se află zeița Isis și Nephtys. În fața sa este un lotus care-i susține nepoții, cei patru fii ai lui Horus. În spate (sau alături) se află lacul apei sacre, sursa divină a Nilului (care izvorăște, de fapt, din ceruri). Zeul ține un bici în mâna stângă, iar în cea dreaptă își poartă sceptrul. Coronamentul de deasupra este ornat cu un rând făurit din 28 de șerpi sacri, fiecare dintre ei susținând un disc. – Preluat de pe papirusul din Hunefer. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Vol. I, p. 20.)

20. *Șarpele Kheti în Infern arzând un dușman de-al lui Osiris*. Brațele victimei sunt legate la spate. Șapte zei supraveghează scena. Acesta este un detaliu dintr-o scenă ce reprezintă o zonă a Infernului străbătută de Corabia Solară în cea de-a opta oră a nopții – Din așa numita „Carte a Stâlpilor”. (E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians*, Londra, Methuen and Co., 1904, Vol. I, p. 193.)

21. *Ani și soția sa bând apă în lumea de dincolo*. De pe papirusul Ani. (E. A. Wallis Budge, *Osiris and the Egyptian Resurrection*, Londra, Philip Lee Warner; New York, G. P. Putnam's Sons, 1911, Vol. II, p. 130.)

LISTA IMAGINILOR

I. *Îmblânzitorul monstrului (Sumer)*. Încrustare în scoică (probabil un ornament pentru harpă) dintr-un mormânt regal aflat în Ur, cca. 3200 î.e.n. Figura centrală este, cel mai probabil, Gilgamesh. (Cu permisiunea The University Museum, Philadelphia.)

II. *Inorogul capturat (Franța)*. Detaliu de pe o tapițerie, „Vânătoarea Inorogului”, probabil realizată la comanda lui Francisc I al Franței, cca. 1514 e.n. (Cu permisiunea The Metropolitan Museum of Art, New York City.)

III. *Mama Zeilor (Nigeria)*. Odudua pe genunchiul căreia se află copiii ei Ogun, zeul războiului și al fierului. Pentru Ogun, câinele este un animal sacru. Un spectator, de statură umană, cântă la tobă. Pictură pe lemn. Lagos, Nigeria. Tribul Egba-Yoruba. (Horniman Museum, Londra). Fotografie de Michael E. Sadler, *Arts of West Africa*, International Institute of African Language and Cultures, Oxford Press, Londra, Humphrey Milford, 1935.)

IV. *Divinitatea în haine de război (Bali)*. Stăpânul Krishna în manifestarea sa terifiantă. (A se compara cu *infra*, pp. 215-220.) Statuetă policromă din lemn. (Fotografie de C. M. Pleyte, *Indonesian Art*, Haga: Martinus Nijhoff, 1901.)

V. *Zeița Sekhmet (Egipt)*. Statuie de diorit. Perioada imperială. Karnak. (Cu permisiunea Metropolitan Museum of Art, New York City.)

VI. *Medusa (Roma antică)*. Altorelief de marmură din palatul Rondanini, Roma. Dată necunoscută. (Colecția Glyptothek, Munchen. Fotografie

de H. Brunn și F. Bruckmann, *Denkmäler griechischer und römischer Sculptur*, Verlagsanstalt für Kunst und Wissenschaft, München, 1888-1932.)

VII. *Vrăjitorul (Pictură rupestră din Paleolitic, Pirineii Francezi)*. Cel mai vechi portret al unui vrăjitor, cca. 10000 î.e.n. Gravură în piatră vopsită cu negru, cu o înălțime de 29,5 inci. Această ilustrare domină o serie de câteva sute de gravuri murale ce reprezintă animale. Ele se află în peștera cunoscută sub numele de „Trois Frères”, Ariège, Franța. (Fotografie făcută de cel care a descoperit această serie de gravuri, Conte Bégouen.)

VIII. *Tatăl Universal, Viracocha, cel care plânge (Argentina)*. Plăcuță descoperită la Andalgala, Catamarca, în nord-vestul Argentinei, identificată ca fiind o reprezentare a zeului pre-incaș Viracocha. Capul îi este coplesit de razele discului solar, mâinile-i cară fulgere, lacrimile îi curg din ochi. Creaturile aflate lângă umerii săi sunt, cel mai probabil, formele animale ale lui Imaymana și Tacapu, cei doi fii și mesageri ai lui Viracocha. (Fotografie din *Proceedings of the International Congress of Americanists*, Vol. XII, Paris, 1902.)

IX. *Șiva, Stăpânul dansului cosmic (Sudul Indiei)*. A se vedea discuția, *infra*, p. 118, nota 46. Bronz, secolele 10-12 e.n. (Museul din Madras. Fotografie provenită de la Auguste Rodin, Ananda Coomaraswamy, E. B. Havell, Victor Goloubey, *Sculptures Çivaites de l'Inde*, Ars Asiatica III, Bruxelles și Paris: G. van Oest et Cie., 1921.)

X. *Strămoșul androgin (Sudan)*. Sculptură în lemn din regiunea Bandiagara, Sudanul francez. (Colecția Laurei Harden, New York City. Fotografie de Walker Evans, cu permisiunea Museum of Modern Art, New York City.)

XI. *Bodhisattva (China)*. Kwan Yin. Lemn pictat. Dinastia Sung (960-1279 e.n.). (Cu permisiunea Metropolitan Museum of Art, New York City.)

XII. *Bodhisattva (Tibet)*. Bodhisattva cunoscut ca Ushnîshasitâpatrâ, înconjurat de figuri ale Buddha și Bodhisattva, având 117 capete, simbolizând influența sa în diferitele sfere ale ființei. Mâna stângă duce Umbrela Lumii (*axis mundi*) iar cea dreaptă Roata Legii. În spatele numeroaselor picioare binecuvântate ale lui Bodhisattva stau popoarele lumii care s-au rugat pentru iluminare. Sub picioarele celor trei puteri „mânioase” de la marginea inferioară a ilustrației se află cei torturați de dorințe materiale, de ură și deziluzie. Soarele și luna aflate în colțurile superioare reprezintă miracolul căsătoriei, al identității, al eternității și al timpului, Nirvana și lumea. Lama din vârf reprezintă linia ortodoxă a învățătorilor tibetani ai acestei doctrine simbolizată în această pictură religioasă. (Cu permisiunea American Museum of Natural History, New York City.)

XIII. *Creanga Vieții Nemuritoare (Asiria)*. O creatură înaripată ce oferă o creangă plină de rodii. Panou de perete din alabastru descoperit în palatul lui Ashur-nasir-apal II (885-860 î.e.n.), regele Asiriei, din Kalhu (orașul modern Nimrud). (Cu permisiunea Metropolitan Museum of Art, New York City.)

XIV. *Bodhisattva (Cambodgia)*. Fragmente din ruinele de la Angkor. Secolul XII e.n. Figura lui Buddha încoronat este un semn caracteristic al lui Bodhisattva (a se compara cu Imaginile XI și XII; în cea din urmă, Buddha stă pe vârful piramidei de capete). (Muzeul Guimet, Paris. Fotografie din Angkor, ediția „Tel”, Paris, 1935.)

XV. *Întoarcerea (Roma antică). Relief din marmură descoperit (1887) într-o bucată de pământ ce aparținea Vilei Ludovisi. Probabil de execuție grecească timpurie. (Museo delle Terme, Roma. Fotografie *Antike Denkmäler*, herausgegeben vom Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Institut, Berlin: Georg Reimer, Vol. II, 1908.)*

XVI. *Zeîta leu cosmică, ținând soarele (nordul Indiei). Dintr-un manuscris descoperit în Delhi, din secolul XVII sau XVIII. (Cu permisiunea Pierpont Morgan Library, New York City.)*

XVII. *Fântâna vieții (Flandra). Panou central al unui triptic de Jean Bellegambe (din Douai), cca. 1520. Figura femeii din dreapta, ce poartă pe cap corabia de război, reprezintă Speranța; iar figura asemănătoare aflată la stânga este Dragostea. (Cu permisiunea Palais des Beaux-Arts, Lille.)*

XVIII. *Regele Lună și poporul său (Sudul Rhodesiei). Pictură pe piatră din preistorie, localizată la Ferma Diana Vow, Districtul Rusapi, Sudul Rhodesiei, cel mai probabil asociată cu legenda lui Mwuetsi, Omul Lună (infra, pp. 279-282). Mâna dreaptă pe care figura din pictură o ridică ține un corn. Datată de cel care a descoperit-o, Leo Frobenius, cca. 1500 î.e.n. (Cu permisiunea Frobenius-Institut, Frankfurt-am-Main.)*

XIX. *Mama Zeilor (Mexic). Ixcuina, dând naștere unui zeu. Statuetă din pietre semi-prețioase (scapolit, 7,5 inch înălțime). (Fotografie după Hamy, cu permisiunea American Museum of Natural History, New York City.)*

XX. *Tangaroa, producând zei și oameni (Insula Rurutu). Sculptură în lemn din Tubuai, Polinezia, grup de insule din sudul pacificului. (Cu permisiunea British Museum.)*

XXI. *Monstrul Haosului și Zeul Soare (Asiria). Panou de perete din alabastru aflat în palatul lui Ashur-nasir-apal II (885-860 î.e.n.), Regele Asiriei din Khalu (orașul modern Nimrud). Probabil că zeul este divinitatea națională, Assur, cel care preia rolul jucat în prealabil de Marduk în Babilon sau Enlil, zeul sumerian al furtunii. (Fotografie a unei gravuri din Austen Henry Layard, *Monuments of Nineveh, Second Series*, Londra: J. Murray, 1853. Placa originală, acum aflată în British Museum, a fost atât de deteriorată încât formele ei pot fi cu greu observate într-o fotografie. Stilul este asemănător cu cel din Imaginea XIII.)*

XXII. *Tânărul Zeu al Grânelor (Honduras). Fragment din calcar aflat în vechiul oraș al civilizației Maya, Copan. (Cu permisiunea American Museum of Natural History, New York City.)*

XXIII. *Carul Lunii (Cambodgia). Relief aflat la Angkor Vat. Secolul XII e.n. (Fotografie din Angkor, ediția „Tel”, Paris, 1935.)*

XXIV. *Toamna (Alaska). Mască de dans a eschimoșilor. Lemn pictat. Din districtul Kuskokwim River aflat în sud-vestul Alaskăi. (Cu permisiunea American Indian Heye Foundation, New York City.)*

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
MONOMITUL	7
1. MIT ȘI VIS	7
2. TRAGEDIE ȘI COMEDIE	29
3. EROUL ȘI ZEUL	34
4. BURICUL LUMII	44

PARTEA I AVENTURA EROULUI

PLECAREA	53
1. CHEMAREA LA AVENTURĂ	53
2. REFUZUL CHEMĂRII	62
3. AJUTORUL SUPRANATURAL	71
4. TRECEREA PRIMULUI PRAG	80
5. BURTA BALENEI	92
INIȚIEREA	106
1. DRUMUL ÎNCERCĂRIILOR	106
2. ÎNTÂLNIREA CU ZEIȚA	117
3. FEMEIA CA ISPITĂ	128
4. RECONCILIAREA CU TATĂL	133
5. APOTEOZA	156
6. DARUL FINAL	179
ÎNTOARCEREA	199
1. REFUZUL ÎNTOARCERII	199
2. ZBORUL MAGIC	210
3. SALVAREA DIN EXTERIOR	220
4. TRECEREA PRAGULUI DE ÎNTOARCERE	229
5. TĂPÂNUL CELOR DOUĂ LUMI	240
6. LIBERTATEA DE A TRĂI	249
CHEILE	254

PARTEA A II-A

CICLUL COSMOGONIC

EMANAȚII	263
1. DE LA PSIHOLOGIE LA METAFIZICĂ	263
2. CICLUL UNIVERSAL	268
3. IEȘIREA DIN VID – SPAȚIUL	276
4. ÎNĂUNTRUL SPAȚIULUI – VIAȚA	280
5. EXPLOZIA UNITĂȚII ÎN MULTIPLICITATE	287
6. POVEȘTILE POPULARE DESPRE CREAȚIE	295
NAȘTEREA DIN FECIOARĂ	301
1. MAMA UNIVERS	301
2. MATRICEA DESTINULUI	305
3. PÂNTECELE RĂSCUMPĂRĂRII	309
4. FECIOARA MAMĂ ÎN TRADIȚIILE POPULARE	312
TRANSFORMĂRILE EROULUI	315
1. EROUL PRIMORDIAL ȘI FIINȚA UMANĂ	315
2. COPILĂRIA EROULUI UMAN	318
3. EROUL CA RĂZBOINIC	334
4. EROUL CA IUBIT	349
5. EROUL CA ÎMPĂRAT ȘI EROUL CA TIRAN	352
6. EROUL CA SALVATOR AL LUMII	356
7. EROUL CA SFÂNT	361
8. PLECAREA EROULUI	363
DISOLUȚIA	371
1. SFÂRȘITUL MICROCOSMOSULUI	371
2. SFÂRȘITUL MACROCOSMOSULUI	379
MITUL ȘI SOCIETATEA	384
1. JOUL METAMORFOZELOR	384
2. FUNCȚIA MITULUI, A CULTULUI ȘI A MEDITAȚIEI	385
3. EROUL DE ASTĂZI	388
BIBLIOGRAFIE	393
LISTA FIGURILOR	408
LISTA IMAGINILOR	410

EDITURA HERALD

OP.10 - CP.33 Sect. II București

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0745.050.020

website: www.edituraherald.ro

e-mail: office@edituraherald.ro

Tiparul executat la **S.C. LUMINA TIPO s.r.l.**
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2 Bucuresti
tel./fax 021.211.32.60; tel. 021.212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com

În cele trei decenii de când am descoperit *Eroul cu o mie de chipuri*, această carte a continuat să mă fascineze și să mă inspire. Joseph Campbell scrutează prin secole și ne arată că suntem cu toții conectați la nevoia fundamentală de a asculta povești și de a ne înțelege pe noi înșine. Privită ca o carte, este minunată să o citești; văzută ca iluminare în privința condiției umane, este o revelație.

George Lucas, realizatorul filmului *Războiul stelelor*

Cuvintele lui Campbell au o greutate extraordinară, nu doar printre savanți, dar și printre numeroasele persoane care găsesc cercetarea căilor mitologice întreprinsă de el relevantă pentru viața lor de azi. [...] Cartea pentru care el este faimos, *Eroul cu o mie de chipuri*, este o strălucită examinare, prin intermediul vechilor mituri ale eroului, a luptei eterne a omului pentru identitate.

Time

Joseph John Campbell (1904-1987) a fost un cercetător al miturilor și religiilor, scriitor și orator american, cel mai bine cunoscut pentru lucrările sale în domeniile mitologiei și religiei comparate. Opera sa este vastă, acoperind multe domenii ale experienței umane. Campbell consideră că toate miturile și povestirile epice sunt legate între ele în imaginarul uman și sunt manifestările culturale ale unei nevoi universale de a explica realitățile sociale, cosmologice și spirituale. Opera sa principală, *Eroul cu o mie de chipuri*, apărută în 1949 și primită imediat cu entuziasm, a fost recunoscută, odată cu trecerea timpului, ca o operă clasică. Filozofia sa e sintetizată în îndemnului: „Urmați-vă fericirea”.

Cărți publicate (selectiv): *The Hero with a Thousand Faces* (1949); *The Masks of God* (4 vol., 1962-1968); *Historical Atlas of World Mythology*; *The Mythic Image* (1974); *The Inner Reaches of Outer Space: Metaphor As Myth and As Religion* (1986); *Transformations of Myth Through Time* (1990); *Myths of Light: Eastern Metaphors of the Eternal* (2003); *Pathways to Bliss: Mythology and Personal Transformation* (2004).

Cărți interviiu: *The Power of Myth* (1988) with Bill Moyers; *An Open Life: Joseph Campbell in Conversation with Michael Toms* (1989); *The Hero's Journey: Joseph Campbell on His Life and Work* (1990).

Campbell a editat lucrările lui Heinrich Zimmer asupra artei, miturilor și filosofiei Indiei.

EDITURA
HERALD

ISBN 978-973-111-404-0

5 948417 310051